

જૈન પ્રાધાવણી

પુસ્તક : ૫

શ્રેણી ૧૭ અને ૧૮

મહાવીરનો સંદેશ

આચારે અહિંસા

વિચારે અનેકાંગ

વ્યવહારે અપરિગ્રહ

॥ નમો નાણસ્સ ॥

શ્રી બૃહદ્ મુંબઈ વર્ધમાન સ્થાનકવાસી જૈન મહાસંઘ - મુંબઈ
(માતૃશ્રી મણીબહેન મણશી ભીમશી છાડવા - ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડ)
મુંબઈ-૪૦૦ ૦૦૨ (ફોન : (૦૨૨) ૨૨૯૧૮૭૮૮)

પ્રકાશકીય

અનાદિકાળનું પરિભ્રમણ ટાળવાનો એકમાત્ર ઉપાય છે કુદેવ, કુગુરુ અને કુધર્મની શ્રદ્ધારૂપ મિથ્યાત્વનો ત્યાગ. તે માટે મનુષ્યભવમાં તીર્થકરે બતાવેલ મોક્ષમાર્ગમાં અતૂટ શ્રદ્ધા રાખવી. લોકસ્વરૂપ, કમસ્વરૂપ, આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન કરવું.

આવી શ્રદ્ધા સુદૃઢ કરવા તા. ૩૦-૭-૧૯૬૧ના રોજ શ્રી ચીમનલાલ ચકુભાઈ શાહ દ્વારા 'શ્રી બૃહદ્ મુંબઈ વર્ધમાન સ્થા. જૈન મહાસંઘ'ની સ્થાપના કરીને સમસ્ત મુંબઈના સ્થાનકવાસીને એક છત્ર નીચે લાવવામાં આવ્યા.

મુંબઈ મહાસંઘની આગેવાની નીચે 'ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડ'ની સ્થાપના કરી મુનિ શ્રી સંતબાલજીના અવિસ્મરણીય સહકારથી શ્રેણી ૧ થી ૭ની જૈન પાઠાવલી તૈયાર કરી. આ ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડના વર્તમાને ઉદ્દેશો આ પ્રમાણે છે. (૧) મુંબઈની જૈનશાળા તથા મહિલામંડળની ધાર્મિક પરીક્ષાનું આયોજન. (૨) પરીક્ષા માટે જરૂરી પુસ્તકો તૈયાર કરવા. (૩) શિક્ષકોના સંમેલનો યોજી તેમને અભ્યાસક્રમની સમજણ આપવી. (૪) પરીક્ષામાં પ્રથમ ત્રણ ક્રમ પ્રાપ્ત પરીક્ષાર્થીનું માતૃશ્રી પુષ્પાબેન કેશવલાલ મોદી પ્રેરિત વાર્ષિક ઈનામી મેળાવડાનું આયોજન.

જૈનશાળા અને મહિલામંડળમાં જ્ઞાનવિકાસ અર્થે આગમપ્રેમી, સુશ્રાવક શ્રી વ્રજલાલ કપુરચંદ ગાંધી, શ્રી જશવંતલાલ શાંતિલાલ શાહ, શ્રી હીરાલાલ મોહનલાલ તુરખીયા તથા શ્રી અરવિંદભાઈ ધરમશી લુખી વગેરેએ ઈ.સ. ૧૯૮૨-૮૩માં શ્રેણી ૮ થી ૧૨ અને ઈ.સ. ૧૯૮૨-૮૩માં શ્રેણી ૧૩ થી ૧૬નો અભ્યાસક્રમ ભગીરથ પુરુષાર્થથી તૈયાર કર્યો.

ઈ.સ. ૧૯૯૮-૯૯/૨૦૦૬ જૈન પાઠાવલી ભાગ : ૪, શ્રેણી ૧૩ થી ૧૬, ઈ.સ. ૧૯૯૮-૯૯ શ્રેણી : ૧ થી ૧૪ના પાંચ વર્ષના પ્રશ્નપેપરોની ઉત્તરાવલી, ઈ.સ. ૨૦૦૩ : જૈન પાઠાવલી ભાગ - ૧, શ્રેણી ૧ થી ૪ નવ્ય સંસ્કરણ, ઈ.સ. ૨૦૦૫ : જૈન પાઠાવલી ભાગ - ૨, શ્રેણી ૫ થી ૮ નવ્ય સંસ્કરણ, ઈ.સ. ૨૦૦૭ : જૈન પાઠાવલી ભાગ - ૩, શ્રેણી ૯ થી ૧૨ નવ્ય સંસ્કરણ પુસ્તકો તૈયાર કરવામાં આવ્યા.

પ્રમુખ શ્રી ચંદ્રકાંતભાઈ શિવલાલ શાહ, શ્રી અરવિંદભાઈ લુખી, શ્રી અતુલભાઈ મુગટલાલ યુડગર, શ્રીમતી નીતિબહેન અતુલભાઈ યુડગર વગેરે ઉપરનાં સર્વ પુસ્તક પ્રકાશનમાં સહયોગી બન્યા.

અભ્યાસક્રમ અવલોકનમાં ગોંડલ, લીંબડી અજરામર, દરિયાપુરી સંપ્રદાયના પૂ. સંતોનું માર્ગદર્શન મળ્યું. તે બદલ ઋણી છીએ.

જ્ઞાન પિપાસુઓની ભાવનાનુસાર શ્રેણી ૧૭ થી ૨૪નું આયોજન કરવામાં આવેલ છે. જેમાં પુસ્તક : ૫ શ્રેણી ૧૭ અને ૧૮ના અભ્યાસક્રમમાં યોગ્ય સુધારા માટે ગોંડલ સંપ્રદાયના પરમશ્રદ્ધેય પૂ. શ્રી ધીરજમુનિ મ.સા.નો અમો ઉપકારઋણ સ્વીકારીએ છીએ.

નિવેદક : માનદ્ મંત્રીઓ,

શ્રી બૃહદ્ મુંબઈ વર્ધમાન સ્થાનકવાસી જૈન મહાસંઘ તથા ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડ

॥ नमो नाणस्स ॥

જૈન પાઠાવલી

પુસ્તક : ૫

શ્રેણી ૧૦ અને ૧૮

શ્રી બૃહદ્ મુંબઈ વર્ધમાન સ્થાનકવાસી જૈન મહાસંઘ - મુંબઈ
: સંચાલિત :

(માતૃશ્રી મણીબહેન મણશી ભીમશી છાડવા - ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડ)
૩જે માળે, દશાશ્રીમાળી કામાણી વાડી, ચીરાબજાર,
૫૪૨, જે. એસ. એસ. રોડ, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૨
ફોન : (૦૨૨) ૨૨૯૧૮૭૮૮ / ૨૨૦૧૮૬૨૯

જ્ઞાનાર્થે Rs. 32/-

જૈન પાઠાવલી

પુસ્તક : ૫

શ્રેણી ૧૭ અને ૧૮

પ્રકાશન

વીર સંવત - ૨૫૩૯
વિક્રમ સંવત - ૨૦૬૯
તા. ૧૬-૬-૨૦૧૩

પ્રથમ આવૃત્તિ
પ્રત : ૨૦૦૦

ટાઈપ સેટિંગ

વીતરાગ પ્રકાશન

મુદ્રણ વ્યવસ્થા

સસ્તું પુસ્તક ભંડાર
ગાંધી રોડ પુલ નીચે,
અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૦૧
ફોન : ૨૨૧૧૦૦૬૨

● સર્વ હક્ક પ્રકાશક
સ્વાધીન છે.

જ્ઞાનાર્થે Rs. ૩૨/-

(રૂ. બત્રીશ પૂરા)

પ્રાપ્તિ સ્થાન

શ્રી બૃહદ્ મુંબઈ વર્ધમાન
સ્થાનકવાસી જૈન મહાસંઘ-મુંબઈ

: સંચાલિત :

(માતુશ્રી મણીબહેન
મણશી ભીમશી છાડવા -
ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડ)

૩જે માળે, દશાશ્રીમાળી
કામાણી વાડી, ચીરાબજાર,
૫૪૨, જે. એસ. એસ. રોડ,
મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૦૨
ફોન : (૦૨૨) ૨૨૯૧૮૭૮૮,
૨૨૦૧૮૬૨૯

ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડ - મુંબઈ
સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ : ।

શ્રુત અનુમોદક

ભારતીબહેન ભૂપતરાય ઇગનલાલ
શામજીભાઈ વિરાણી

તથા

શોભનાબહેન શશીકાંતભાઈ ઇગનલાલ
શામજીભાઈ વિરાણી
તરફથી આ પુસ્તક માટે
અનુદાન મળેલ છે.
તે બદલ હાર્દિક આભાર.

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું શાસન જયવંતુ વર્તો.

આ છે જૈનધર્મનો અભ્યાસક્રમ

જ્ઞાનપિપાસુ ભવ્યાત્માઓ...

- ★ જ્ઞાન એ આત્માનું અમૃત ભોજન છે.
- ★ જ્ઞાનથી આત્મા તેજસ્વી બને છે.
- ★ કર્મનિર્જરા કરવાનો રસ્તો શોધી શકે છે.
- ★ હું કોણ છું? મારું સ્વરૂપ શું છે? તે સમજી શકે છે.
- ★ જ્ઞાન આત્માને પાપથી બચાવી શકે છે.

માટે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાનો પુરુષાર્થ કરવો જરૂરી છે. જેમ સોય દોરામાં પરોવેલી હોય તો ખોવાતી નથી. તેમ જ્ઞાન સહિતનો આત્મા સંસારમાં ખોવાતો નથી.

આ જ્ઞાનનો પુરુષાર્થ કરવા શ્રેણી પરીક્ષાનો ક્રમસર અભ્યાસ કરી શકાય છે. આ અભ્યાસ...

- (૧) એક માત્ર આત્મલક્ષે કરવો.
- (૨) કર્મનિર્જરા માટે કરવો.
- (૩) સિદ્ધ ભગવાન તો મને જુએ જ છે માટે.
- (૪) આત્માસાક્ષીએ પરીક્ષા આપવી.
- (૫) જીવનમાં આવતી પરિસ્થિતિઓમાં સમભાવ રાખવો.
- (૬) બીજાની ઈર્ષા ન કરવી.

✍ દર વર્ષે જાન્યુઆરી અને ઓગસ્ટમાં પરીક્ષાનું આયોજન થાય છે.

સમગ્ર ભારતમાં બૃહદ્ મુંબઈ ઉપરાંત રાજકોટ, પૂના, બેંગ્લોર, મદ્રાસ, કલકત્તા, સાંગલી, કોલ્હાપુર, જયસીંગપુર, રાયપુર, આકોલા, અમરાવતી, વલસાડ, સુરત, અમલનેર વગેરે બહારગામના વિદ્યાર્થીઓ તેમજ વિદેશમાં મસ્કત વગેરેનાં વિદ્યાર્થીઓ પરીક્ષા આપે છે. અને ઉત્તીર્ણ થનારને ૧-૨-૩ નંબર પ્રમાણે યોગ્ય પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે.

તો ચાલો, જિજ્ઞાસુઓ આજે જ અભ્યાસ શરૂ કરીએ!

ભારતીય સાહિત્યમાં જૈન સાહિત્યનું એક વિશિષ્ટ ગૌરવપૂર્ણ સ્થાન છે. તે સ્થૂળ અક્ષરદેહથી જ વિશાળ નથી; પરંતુ જ્ઞાન-વિજ્ઞાન, ધર્મ-દર્શન, અધ્યાત્મ અને અનુભૂતિનો અક્ષય ખજાનો છે; તેમજ ગંગાનદીની જેમ ગહન અને વિશાળ છે. જૈન સાહિત્યે ભારતીય સાહિત્યને અધ્યાત્મિક ગરિમા તથા દિવ્ય-ભવ્યજ્ઞાનની તેજસ્વિતા પ્રદાન કરી છે. આમ જૈન સાહિત્ય ભારતીય સાહિત્યનું અવિભાજ્ય અંગ છે.

જૈન સાહિત્યના મુખ્યત્વે બે ભેદ છે - આગમ સાહિત્ય અને આગમેતર સાહિત્ય.

[૧] આગમ સાહિત્ય : 'આગમ' શબ્દ 'આ' ઉપસર્ગ અને 'ગમ્' ધાતુથી બન્યો છે. 'આ' = અર્થપૂર્ણ અને 'ગમ' = ગતિ, એટલે જેમાં અર્થપૂર્ણ ગતિ પ્રાપ્ત થાય તે આગમ. 'આ સમન્તાત્ ગમ્યતે જ્ઞાયતે વસ્તુ યેન સઃ' ઇતિ આગમ' જેનાથી વસ્તુનું પૂરેપૂરું સત્યજ્ઞાન મળે તે આગમ. અર્થાત્ જેનાથી સત્ય જણાય તે આગમ.

શાસનનાયક ચરમ તીર્થંકર પરમાત્મા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીની અર્થરૂપ વાણીને પંચમ ગણધર સુધર્મા સ્વામીએ સૂત્રરૂપે ગૂંથી હોય, એની અનુત્તરતા, અણમોલતા અને અનુપમતાનું દર્શન એટલે જ આગમ, જે જૈન ધર્મનું હૃદય અને પંચમકાળની સુપ્રીમ કોર્ટ છે. આ પાંચમા આરામાં ૨૧,૦૦૦ વર્ષનું શાસન અવિરત ચાલશે તે આ આગમસૂત્રોને આધારે જ ચાલશે.

આગમ અધ્યાત્મનું નિર્મળ દર્પણ છે, જેમાં આપણે આત્માનું વાસ્તવિક પ્રતિબિંબ જોઈ શકીએ છીએ. એ અધ્યાત્મનું પવિત્ર અક્ષય સ્ત્રોત છે. જે સુલભબોધિ સંસારપરિત્ત અને આરાધક કે એકાવતારી બનાવવા આગમ સમર્થ છે.

[૨] આગમેતર સાહિત્ય : આગમ સિવાયના સાહિત્યને આગમેતર સાહિત્ય કહેવાય છે. આગમ સાહિત્યનાં રહસ્ય સમજવાના

જ્યારે કઠિન પડવા લાગ્યાં, વાંચવાનો સમય ઓછો પડવા લાગ્યો, પરંપરામાં ભુલાવા લાગ્યા, ભણવા-ભણાવવાનો પુરુષાર્થ ઓછો થતો ગયો, ત્યારે સામાન્ય મનુષ્યને એ આગમનું જ્ઞાન પીરસવા માટે એમાંના જ એક કે અધિક વિષયને લઈને એનાં પર અનેક સાહિત્ય રચાયાં, જેવાં કે - તાત્ત્વિક - થોકસંગ્રહ, કર્મગ્રંથ, તત્ત્વાર્થસૂત્ર વગેરે. સાત્ત્વિક-સજ્ઞાય, ચોઢાળિયા, સ્તોત્ર, રાસ વગેરે વિપુલ પ્રમાણમાં છે, જેનાથી આગમશ્રદ્ધામાં વૃદ્ધિ થાય છે.

આ શ્રદ્ધા સુદૃઢ કરવા માટે અંદાજે બાવન વર્ષ પૂર્વે આપણા સમાજના અગ્રણી સૌલિસિટર, દીર્ઘદ્રષ્ટા શ્રી ચીમનભાઈ ચકુભાઈ શાહે તા ૩૦-૭-૧૯૬૧ના રોજ 'શ્રી બૃહદ્ મુંબઈ વર્ધમાન સ્થાનકવાસી મહાસંઘ'ની સ્થાપના કરી. એના નેજા હેઠળ ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડની સ્થાપના કરી, જે આજે 'માતૃશ્રી મણીબહેન મણશી ભીમશી છાડવા સામખિયારીવાળા - ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડ' તરીકે ઓળખાય છે.

બૃહદ્ મુંબઈના સ્થા. જેનોનાં ધાર્મિકજ્ઞાનનો વિકાસ કરવા શિક્ષણ બોર્ડે શ્રેણી ૧ થી ૭ના અભ્યાસક્રમનાં પાઠ્યપુસ્તકો પૂ. શ્રી સંતબાલજીના સાથ-સહકારથી તૈયાર કર્યાં, પછી ક્રમશઃ જ્ઞાનવિકાસ અર્થે ૧૯૮૦માં ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડના પ્રમુખશ્રી કરસન લઘુભાઈ નિસરની પ્રેરણાથી શ્રી વૃજલાલ કપૂરચંદ ગાંધી, જશવંતલાલ શાંતિલાલ શાહ, શ્રી હીરાલાલ મોહનલાલ તુરખિયા અને શ્રી અરવિંદભાઈ ધરમશી લુખી જેવા આગમપ્રેમીઓએ ભગીરથ પુરુષાર્થ કરી ઈ.સ. ૧૯૮૨-૮૩માં શ્રેણી ૮ થી ૧૨ નો અને ઈ.સ. ૧૯૯૨-૯૩માં શ્રેણી ૧૩ થી ૧૬ નો અભ્યાસક્રમ તૈયાર કરી પ્રકાશિત કર્યો.

ઈ.સ. ૧૯૯૮-૯૯ દરમિયાન અરવિંદભાઈ લુખી, અતુલભાઈ મુગટલાલ ચૂડગર અને નીતિબહેન અતુલભાઈ ચૂડગરે શ્રેણી ૧૩ થી ૧૬નાં પાઠ્યપુસ્તકોમાં રહેલી ત્રૂટિઓ દૂર કરી અને તેમાં રહેલ થોકડાની સમજણ ઉમેરીને શ્રેણીના પુસ્તકોનું નવ્ય સંસ્કરણ કર્યું.

ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડના પ્રમુખશ્રી જશવંતરાય વૃજલાલ જોબાલિયાની રાહબરી હેઠળ અને બૃહદ્ મુંબઈના મહાસંઘના પ્રમુખશ્રી પ્રાણલાલ રામજીભાઈ શેઠના સાથ અને સહકારથી ઈ.સ. ૨૦૧૨-૧૩માં આગળ શ્રેણીનો વિસ્તાર કરી શ્રેણી ૧૭ અને ૧૮ પુસ્તકરૂપે પ્રગટ કરવાનો અવસર પ્રાપ્ત થયેલ છે.

નજીકના વર્ષોમાં ૧૯ થી ૨૪ શ્રેણીનાં પુસ્તક પ્રગટ કરવામાં આવશે.

૧૬ શ્રેણી ઉત્તીર્ણ કર્યા પછી વિશેષ જ્ઞાનદૃષ્ટિ પ્રાપ્ત કરવા માટે આગમનો અભ્યાસ કરવો અત્યંત જરૂરી છે, તેથી હવે પછીની શ્રેણીઓમાં આપણે ૩૨ આગમોના અભ્યાસનો સમાવેશ કર્યો છે, જેથી જિજ્ઞાસુઓ આગમથી પરિચિત થઈ શકે.

આગમસૂત્રમાં પાંચ પ્રકારના વ્યવહાર બતાવેલા છે : (૧) આગમવ્યવહાર, (૨) શ્રુતવ્યવહાર, (૩) આજ્ઞાવ્યવહાર, (૪) ધારણાવ્યવહાર અને (૫) જિતવ્યવહાર. શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના આ વર્તમાન શાસનમાં ઉપરના પાંચ વ્યવહારમાંથી પ્રથમ આગમવ્યવહાર ચલાવનાર તીર્થંકર, કેવળજ્ઞાની, ગણધર કે દસ પૂર્વથી વધુ જ્ઞાની હાજર નથી, તેથી જેના આધારે આ આરાના છેડા સુધી ભગવાનનું શાસન ચાલવાનું છે એ આગમ જ આપણા ભગવાન છે.

આગમ શ્રેણીના અભ્યાસથી આગમ પ્રત્યેના પ્રેમ-શ્રદ્ધા-ભક્તિમાં વૃદ્ધિ થાય છે. શાસનપ્રેમ વધે, નિર્ગ્રંથગુરુ પ્રત્યે શ્રદ્ધા-સમર્પણના ભાવ જાગે.

આપણા આખાં અભ્યાસક્રમમાં વૈજ્ઞાનિક ક્રમની ઝાંખી થાય, એ રીતે બનાવવામાં આવ્યો છે -

૧ થી ૪ શ્રેણીનો અભ્યાસક્રમ	બાલશ્રાવક	બનાવશે
૫ થી ૮ શ્રેણીનો અભ્યાસક્રમ	જૈનશ્રાવક	બનાવશે
૯ થી ૧૨ શ્રેણીનો અભ્યાસક્રમ	જિનશ્રાવક	બનાવશે
૧૩ થી ૧૬ શ્રેણીનો અભ્યાસક્રમ	શ્રેષ્ઠશ્રાવક	બનાવશે
૧૭ થી ૨૦ શ્રેણીનો અભ્યાસક્રમ	દેવાનુપ્રિયશ્રાવક	બનાવશે
૨૧ થી ૨૪ શ્રેણીનો અભ્યાસક્રમ	શ્રુતશ્રાવક	બનાવશે.

નિવેદક - માનદ્ મંત્રીઓ

શ્રી બૃ. મું. વ. સ્થા. જૈન મહાસંઘ અને ધાર્મિક શિક્ષણબોર્ડ - મુંબઈ

આ આગમશ્રેણીની જૈન પાઠાવલી તૈયાર કરવા માટે ગુરુ પ્રાણ ફાઉન્ડેશન-રાજકોટ, શ્રી પ્રેમ જિનાગમ સમિતિ, શ્રી આગમ પ્રકાશન સમિતિ-બ્યાવરથી પ્રકાશિત આગમો તેમજ અન્ય આગમ-ગ્રંથો અને પ્રબુદ્ધ જીવનનો આગમસૂત્ર પરિચય અંક(૨૦૧૨)નો આધાર લીધો છે. તે સર્વનો આ તકે આભાર માનીએ છીએ.

આ અભ્યાસક્રમ તૈયાર કરવામાં ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડના ઉપ-પ્રમુખ ડૉ. પાર્વતી નેણશી ખીરાણી અને શ્રી અરવિંદભાઈ લુખીના માર્ગદર્શન અને સહયોગથી તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે જેમાં મહત્વનું યોગદાન આપનાર શ્રી અતુલભાઈ ચૂડગર, ડૉ. હંસાબહેન, નીતિબહેન ચૂડગર, મીનલ અવલાણી, સીમ્પલ ખંડોર, કૌશલભાઈ કારીઆ, કિશોરભાઈ શાહ (પરોક્ષ રીતે સહાયક), ડૉ. ધનવંત શાહ, ડૉ. કલાબહેન શાહ, ડૉ. રશ્મિભાઈ ઝવેરી આદિનો આ તકે ખૂબ ખૂબ આભાર માનીએ છીએ, તેમજ અભ્યાસક્રમને સુંદર રીતે ઓપ આપવામાં અનંત ઉપકારી ગોંડલ સંપ્રદાયના પરમ શ્રદ્ધેય બા.બ્ર. પૂ. ધીરજમુનિ મહારાજ સાહેબ તેમજ ગુજરાતના સર્વ સંપ્રદાયોના પૂ. સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતોનો. આ પુસ્તકની મુદ્રણ વ્યવસ્થા કરનાર શ્રી વિજયભાઈ મહેતા - સસ્તું પુસ્તક ભંડાર - અમદાવાદનો પણ આભાર માનીએ છીએ.

પુણ્યયોગે મળેલા દુર્લભ મનુષ્યભવની સોનેરી ક્ષણ સાર્થક કરવા આ અભ્યાસ કરીને આત્માને કર્મોના ભારથી હળવો કરી જીવનને ઊંચું બનાવીએ એ મંગલ ભાવના સાથે સકળ સમાજ અભ્યાસમાં જોડાવવાનો પ્રારંભ કરે એ જ અભ્યર્થના.

શ્રેણી : ૧૭

જૈન પાઠાવલી પુસ્તક : ૫ : અભ્યાસ ક્રમ

પ્રશ્ન	ગુણ	આગમ નામ	અભ્યાસક્રમ
૧	૧૫	આવશ્યક સૂત્ર આગમ પરિચય	સામાયિક સૂત્ર અર્થ સહિત, ૩૨ દોષ સહિત, સામાયિક પ્રશ્નોત્તર પાઠાવલી ભાગ ૧ પૃષ્ઠ ૧૦ થી ૧૪, ૩૬ થી ૪૩. ૩૨ જૈનાગમનો પરિચય ૩૨ અસ્વાધ્યાય (શ્રેણી-૮)
૨	૫	આચારાંગ સૂત્ર શ્રુતસ્કંધ-૧	અધ્યયન ૯ : ઉપધાન શ્રુત ઉદ્દેશક ૧, ૨ ગાથાનો અનુવાદ
૩	૧૦	ઠાણાંગ સૂત્ર	સ્થાન ૧ તથા સ્થાન ૨ના ૩૦ બોલ
૪	૧૦	જ્ઞાતાધર્મ કથાંગ સૂત્ર	અધ્યયન ૭ : રોહિણી જ્ઞાત અધ્યયન ૧૦ : ચંદ્ર
૫	૧૫	ઉપાસક દશાંગ, અંતગડ સૂત્ર	અધ્યયન ૧ : આનંદ શ્રાવક અંતગડ - વર્ગ ૧, અધ્યયન ૧ : ગૌતમકુમાર
૬	૫	અનુત્તરોવવાઈય સૂત્ર	વર્ગ ૧, અધ્યયન ૧ : જ્ઞલિકુમાર
૭	૧૫	દશવૈકાલિક સૂત્ર સૂયગડાંગ સૂત્ર	અધ્યયન ૧ થી ૩ : અર્થ, ભાવાર્થ સહિત (કંઠસ્થ) અધ્યયન ૬ : અર્થ, ભાવાર્થ સહિત (કંઠસ્થ)
૮	૧૦	ભગવતી સૂત્રના આધારે થોકડા	૧. શ્રમણ નિર્ગ્રથના સુખની તુલ્યતા ૨. ગર્ભ વિચાર
૯	૧૦	પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના આધારે થોકડા	૧. શ્વાસોચ્છ્વાસનો થોકડો ૨. વેદના પદ ૩. સંજ્ઞા પદ
૧૦	૫	આગમસાર	આગમસૂત્ર અવલોકન અને ચૌદપૂર્વનો યંત્ર,
	૧૦૦	કુલ ગુણ	

શ્રેણી : ૧૮

જૈન પાઠાવલી પુસ્તક : ૫ : અભ્યાસ ક્રમ

પ્રશ્ન	ગુણ	આગમ નામ	અભ્યાસક્રમ
૧	૧૫	આવશ્યક સૂત્ર	પ્રતિક્રમણ સૂત્ર ૧૨ વ્રત સુધી અર્થ સહિત પ્રતિક્રમણ સૂત્ર ૧૨ વ્રત સુધી પ્રશ્નોત્તર પાઠાવલી ભાગ ૧, પૃષ્ઠ ૬૨ થી ૬૬, ૮૨ થી ૧૦૬.
૨	૫	આચારાંગ સૂત્ર શ્રુતસ્કંધ ૧	અધ્યયન ૯ : ઉપધાન શ્રુત ઉદ્દેશક ૩, ૪ માત્ર અનુવાદ
૩	૧૦	ઠાણાંગ સૂત્ર બોલ ૨૫	સ્થાન ૩ના બોલ
૪	૧૦	જ્ઞાતાધર્મકથાંગ સૂત્ર	અધ્યયન ૨ : સંઘાટ (ધત્તાશેઠ-વિજયચોર) અનુવાદ અધ્યયન ૧૨ : ઉદકજ્ઞાત (જિતશત્રુ-સુબુદ્ધિ) અનુવાદ
૫	૧૫	ઉપાસક દશાંગ અંતગડ સૂત્ર	અધ્યયન ૨ : કામદેવ શ્રાવક અનુવાદ વર્ગ ૩, અધ્યયન ૧ : અનિયસકુમાર અનુવાદ
૬	૫	અનુત્તરોવવાઈ	વર્ગ ૩, અધ્યયન ૧ : ધન્યકુમાર અનુવાદ
૭	૧૫	દશવૈકાલિક સૂત્ર	અધ્યયન ૪ : અલાવા પાઠ, અર્થ, ભાવાર્થ (કંઠસ્થ)
૮	૧૦	ભગવતી સૂત્ર આધારે થોકડા	૧. સંસાર સંસ્થાન કાળનો થોકડો, ૨. ઈહભવિક, પરભવિકનો થોકડો
૯	૧૦	પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર આધારે થોકડા	૧. સિદ્ધદ્વારનો થોકડો, ૨. ૨૫૬ ઢગલાનો થોકડો
૧૦	૫	સમવાયાંગ સૂત્ર રાયપસેણીય સૂત્ર	બે આગમોનો સામાન્ય પરિચય
	૧૦૦	કુલ ગુણ	

૩૨ જૈનાગમોનો પરિચય

સૂત્રો : આગમ - જૈન ધર્મના મૂળ આધારરૂપ વર્તમાને ૩૨ આગમ છે. આગમ એટલે આત્માની ગમ અર્થાત્ સમજણ આપે છે. આગમ દ્વારા જીવ, અજીવ આદિ છ દ્રવ્યનું જ્ઞાન થાય છે.

આ ૩૨ આગમોમાં ૧૧ અંગસૂત્રો તીર્થંકર પ્રરૂપિત વાણીમાંથી ગણધરોએ ગૂંથન કરીને તૈયાર કરેલ છે. આ અંગસૂત્રોને 'દ્વાદશાંગી' કહે છે, એટલે કે બાર સૂત્રોનું સંકલન. વર્તમાને આપણી પાસે ૧૧ અંગસૂત્રો હાજર છે. ૧૨મું દૃષ્ટિવાદ સૂત્ર વિચ્છેદ ગયેલ છે; કારણ કે તે તીર્થંકરની બે પાટ (પેઠી) સુધી જ ચાલે છે. પછી ધીરે ધીરે લુપ્ત થતું જાય છે. આ બારમા અંગસૂત્રમાં જ ચૌદપૂર્વનું જ્ઞાન સમાયેલ હોય છે. ચૌદપૂર્વ તો ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્ય પાટ સુધી ચાલે છે. ૧૨ ઉપાંગસૂત્રો આદિ અન્ય આગમો ૧૦ પૂર્વ કે તેથી વધુ શ્રુતજ્ઞાનીઓએ તૈયાર કરેલ હોય છે.

આ આગમ સૂત્રો બે વિભાગમાં વહેંચાયેલા છે - (૧) આવશ્યક અને (૨) આવશ્યક વ્યતિરિક્ત (સિવાયના), આવશ્યક વ્યતિરિક્તના બે ભેદ છે - (૧) કાલિક સૂત્ર, (૨) ઉત્કાલિક સૂત્ર.

આમ, ૩૨ આગમ સૂત્રોમાં ૧ આવશ્યક સૂત્ર અને અન્ય ૩૧ આગમ છે, જેમાં ૧૧ અંગસૂત્ર, ૧૨ ઉપાંગસૂત્ર, ૪ મૂળસૂત્ર અને ૪ છેદસૂત્ર છે.

મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ૧૨ અંગસૂત્રો હંમેશાં હોય છે, બાકીનાં સૂત્રો ચલ (હંમેશાં હોય તેવું નહિ) સૂત્રો છે.

કાલિક સૂત્ર : જેનો રાત્રિના અને દિવસના પ્રથમ અને ચોથા પ્રહરે એમ, ચાર પ્રહર ૩૨ અસજ્જાય ટાળીને સ્વાધ્યાય કરી શકાય છે, તે કાલિક સૂત્ર છે. કાલિક સૂત્ર એટલે જેમાં તીર્થંકર ભગવાનની વાણી સીધી તે જ રૂપે લઈને ગૂંથવામાં આવી હોય તે.

ઉત્કાલિક સૂત્ર : જે સૂત્રોનો સ્વાધ્યાય ૩૨ અસજ્જાય ટાળીને ૮ પ્રહર કરી શકાય તે. જેમાં તીર્થંકર ભગવાનની વાણીના ભાવ પોતાના મંદબુદ્ધિના શિષ્યોને સમજાવવા માટે આગમવિહારી આચાર્ય ભગવંતો ગૂંથે છે તે.

અંગસૂત્ર : જે શ્રુતજ્ઞાનમાં બધાં જ સૂત્ર ગણધરો (દ્વાદશાંગીધર) રચિત છે. જે મૂળભૂત તેમજ પ્રધાન છે. અર્થ અને ક્રમની અપેક્ષા સર્વ-ક્ષેત્ર, સર્વકાળમાં જેમ છે તેમજ રહે છે, તે અંગસૂત્ર છે. તેની કુલ

સંખ્યા ૧૨ છે. તેમાંથી વર્તમાને ૧૧ અંગસૂત્ર હાજર છે. હાલના ૧૧ અંગસૂત્રના રચયિતા પંચમ ગણધર શ્રી સુધર્મા સ્વામી છે.

ઉપાંગસૂત્ર : જે જઘન્ય ૧૦ પૂર્વ અને ઉત્કૃષ્ટ ચૌદપૂર્વના જ્ઞાની સ્થવિરોની રચના હોય છે, તેને ઉપાંગસૂત્ર કહે છે. અંગસૂત્રમાં કહેલા અર્થોનો જે સ્પષ્ટ બોધ (અર્થ) કરાવે છે, તે ઉપાંગસૂત્ર છે. તેની વર્તમાને સંખ્યા ૧૨ છે.

મૂળસૂત્ર : સાધુની જીવનચર્યામાં જે મૂળરૂપે સહાયક બને છે તથા જેનું અધ્યયન સાધુ માટે સર્વ પ્રથમ જરૂરી છે, તેને મૂળસૂત્ર કહે છે. તેની સંખ્યા ૪ છે.

છેદસૂત્ર : જે સૂત્રોને નવમા પૂર્વમાંથી ભિન્ન કરવામાં આવેલ છે અને છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રને અનુરૂપ જેમાં પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ બતાવ્યા છે, તે છેદસૂત્ર છે. તેની સંખ્યા ૪ છે.

આવશ્યક સૂત્ર : ચતુર્વિધ સંઘને દરરોજ અવશ્ય કરણીય છે તે.

વિશેષ : (૧) આચારાંગ, સૂયગડાંગ, જ્ઞાતાધર્મકથા, પ્રશ્નવ્યાકરણ તથા વિપાક સૂત્ર એ સર્વ સૂત્રના બે શ્રુતસ્કંધ (વિભાગ) છે. (૨) સર્વ આગમની ભાષા અર્ધમાગધી છે (૩) આચારાંગ સૂત્ર, દશ-વૈકાલિક સૂત્ર તથા ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં ગાથા અને પાઠ બંને છે, બાકીનાં ૨૯ આગમોમાં મુખ્યત્વે પાઠ છે. (૪) ૩૨ આગમનું વાંચન, પૂછવું, પરિપટ્ટણા આદિ ચતુર્વિધ સંઘ કરી શકે છે. (૫) અંગસૂત્રોમાં જ્ઞાતાધર્મકથા, ઉપાસક, અંતગડ, અનુત્તરોવવાઈ અને વિપાક સૂત્ર સંપૂર્ણ ધર્મકથાનાં સૂત્રો છે. ભગવતી સૂત્રમાં અનેક ધર્મકથા છે, જ્યારે આચારાંગ અને સૂયગડાંગ સૂત્રમાં એક-એક અધ્યયન ધર્મકથાનું છે. ઠાણાંગ, સમવાયાંગ અને પ્રશ્નવ્યાકરણમાં ધર્મકથા નથી. (૬) ઉપાંગસૂત્રોમાં રાયપસેણીય તથા નિરયાવલિકાથી વહ્નિદશા સુધીનાં બધાં સંપૂર્ણ ધર્મકથાનાં સૂત્રો છે. ઉવવાઈ તથા જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિમાં ૧-૧ ધર્મકથા છે. અન્ય ઉપાંગસૂત્રોમાં ધર્મકથા નથી. (૭) મૂળસૂત્રોમાં ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં અનેક ધર્મકથા છે, અન્ય ત્રણમાં નથી. (૮) ચાર છેદ અને આવશ્યક સૂત્રમાં ધર્મકથા નથી.

અહીં ૩૨ આગમ સૂત્રનાં નામ, તે સૂત્ર કાલિક છે કે ઉત્કાલિક વગેરે સંક્ષિપ્ત માહિતી આપવામાં આવી છે.

૧૧ અંગસૂત્ર : સર્વ અંગસૂત્રો કાલિક સૂત્રો છે.

ક્રમ	સૂત્રનું નામ	તેમાં કયા વિષયોનું વર્ણન છે તે...	આગમ શૈલી
૧	આચારાંગ સૂત્ર	સાધુનો આચાર તથા ભગવાન મહાવીરનું જીવન ચરિત્ર	અધ્યયન, ઉદ્દેશક,
૨	સૂયગડાંગ સૂત્ર (સૂત્રકૃતાંગ)	૩૬૩ પાખંડી ધર્મનું ખંડન અને જૈન ધર્મના સત્યનું રહસ્ય છે. ભગવાન મહાવીર સ્તુતિ, નરકનું વર્ણન વગેરે છે.	અધ્યયન, ઉદ્દેશક
૩	ઠાણાંગ સૂત્ર (સ્થાનાંગ)	એક બોલ, બે બોલ એમ દશ બોલ સુધી જુદા જુદા બોલો દ્વારા ક્રિયા, મિથ્યાત્વ, અચ્છેરા આદિ વિષયોનું વર્ણન છે.	સ્થાન
૪	સમવાયાંગ સૂત્ર	૧, ૨, ૩ થી કોડાકોડ બોલોનું વર્ણન તથા ૬૩ શ્લાઘનીય પુરુષોનું વર્ણન, દ્વાદશાંગીનું વર્ણન છે.	સમવાય
૫	ભગવતી સૂત્ર (વ્યાખ્યા પ્રજ્ઞપ્તિ)	ગૌતમ સ્વામીએ ભગવાન મહાવીરને પૂછેલા ૩૬ હજાર પ્રશ્નોત્તર છે. ગોશાલક, જમાલી, જયંતિશ્રાવિકા આદિનું વર્ણન છે. વર્તમાનમાં સૌથી મોટું આગમ છે.	શતક, આંતર શતક, ઉદ્દેશક
૬	જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર	મેઘકુમાર, થાવચ્યાપુત્ર, મલ્લિનાથ ભગવાન, દ્રૌપદી-ધર્મરુચિ અણગાર, ભગવાન પાર્શ્વનાથની ૨૫૬ વિરાધક સાધ્વી વગેરે ધર્મકથાનું વર્ણન છે.	અધ્યયન
૭	ઉપાસક દશાંગ સૂત્ર	આનંદ, કામદેવ વગેરે ૧૦ દૃઢધર્મપ્રેમી આરાધક, એકાવતારી શ્રાવકોનું જીવન વર્ણન અને ૧૨ વ્રતની સમજણ છે.	અધ્યયન
૮	અંતગડ દશાંગ સૂત્ર (અંતકૃતાંગ)	ગજસુકુમાલ, અર્જુનમાળી, અયવંતાકુમાર, શ્રેણિકની રાણીઓ વગેરે ૮૦ તે જ ભવે મોક્ષ જવાવાળા જીવોનું તથા તેમનાં વિવિધ તપનું વર્ણન છે.	વર્ગ, અધ્યયન

૯	અનુત્તરોવવાઈ સૂત્ર (અનુત્તરોપપાતિક)	શ્રેણિકના ૨૩ પુત્રો, કાર્કઠિના ધત્રા આદિ અનુત્તર વિમાનમાં ઉત્પન્ન થવાવાળા ૩૩ જીવોનું વર્ણન છે.	વર્ગ, અધ્યયન	
૧૦	પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્ર	પાંચ આશ્રવ અને પાંચ સંવરનું, સંસારની ભયાનકતાનું, સાધુની ઉપમાનું વર્ણન છે.	અધ્યયન	
૧૧	વિપાક સૂત્ર	પુણ્ય અને પાપનાં ફળ-સુખરૂપ (સુબાહુકુમાર આદિ) અને દુઃખરૂપ છે તે બતાવતી દેવદત્તા, મૃગાલોઢિયા વગેરેની વાર્તા છે.	અધ્યયન	
૧૨ ઉપાંગસૂત્ર				
ક્રમ	સૂત્રનું નામ	કાલિક કે ઉત્કાલિક	તેમાં કયા વિષયોનું વર્ણન છે તે....	આગમ શૈલી
૧૨	ઉવવાઈ સૂત્ર	ઉત્કાલિક	૧૨ તપ અને ૪ ધ્યાન વગેરે વર્ણન	સળંગ પાઠ
૧૩	રાયપસેણીય સૂત્ર	ઉત્કાલિક	પરદેશીરાજા અને કેશીકુમાર શ્રમણનો વાર્તાલાપ. સૂર્યાભદેવ, દેઢ પ્રતિજ્ઞ કેવળી(૧ જીવ)નો અધિકાર	સળંગ પાઠ
૧૪	જીવાભિગમ સૂત્ર	ઉત્કાલિક	જીવ-અજીવના ભેદ-પ્રભેદ, રૂપી પુદ્ગલ તથા અરૂપી જીવનું વર્ણન	પ્રતિપત્તી
૧૫	પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર (પત્રવણા)	ઉત્કાલિક	જીવ-અજીવનું વિશિષ્ટ નિરૂપણ, ૨૪ દંડકના જીવોની સ્થિતિ વિરહ, ગતાગત વગેરે વર્ણન	૫૬
૧૬	જંબૂદ્વીપ પ્રજ્ઞાપ્તિ સૂત્ર	કાલિક	જંબૂદ્વીપ, છ આરા, ભરત ચક્રવર્તી વગેરેનું વર્ણન	વક્ષસ્કાર
૧૭	ચંદ્રપ્રજ્ઞાપ્તિ સૂત્ર	કાલિક	ચંદ્ર વિમાન, નક્ષત્ર, રાહુ આદિ જ્યોતિષી દેવોનું વર્ણન	પાહુડ, પાહુડ પાહુડ

ક્રમ	સૂત્રનું નામ	કાલિક કે ઉત્કાલિક	તેમાં કયા વિષયોનું વર્ણન છે તે....	આગમ શૈલી
૧૮	સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્ર	ઉત્કાલિક	સમપૃથ્વીથી સૂર્ય વગેરે વિમાન કેટલાં ઊંચે છે ? સૂર્ય વિમાન, પર્વરાહુ, મંડલક્ષેત્ર વગેરે વર્ણન	પાહુડ
૧૯	નિરયાવલિકા સૂત્ર	કાલિક	કુણિક રાજાનો પોતાના ભાઈ હલ - વિહલ સાથે તથા ચેડારાજા સાથે રથમુસલ સંગ્રામ, યુદ્ધના પરિણામે જીવ નરક આદિ દુર્ગતિમાં ઊપજ્યા તેનું વર્ણન	અધ્યયન
૨૦	કપ્પવડંસિયા સૂત્ર	કાલિક	કાલકુમાર વગેરે ૧૦ ભાઈઓના ૧૦ દીકરા પદ્મકુમાર વગેરે તથા તેમના તપ, સંયમનું વર્ણ છે.	અધ્યયન
૨૧	પુષ્કિયા સૂત્ર	કાલિક	ભગવાન મહાવીરનાં દર્શને પધારેલા ચંદ્ર-સૂર્ય દેવોનું વર્ણન. સોમિલ અને પ્રભુ પાર્શ્વનાથનો સંવાદ તથા બહુપુત્રિકાદેવી વગેરેનું વર્ણન છે	અધ્યયન
૨૨	પુષ્કયૂલિયા સૂત્ર	કાલિક	ભગવાન પાર્શ્વનાથના શાસનની ૧૦ સાધ્વી આલોચના કર્યા વિના કાળ કરી દેવી બની તે વર્ણન.	અધ્યયન
૨૩	વહ્નિદશા સૂત્ર	કાલિક	૨૨મા તીર્થંકરના શાસનમાં થયેલ નવમા બળદેવ બલભદ્રના ૧૨ પુત્રોનું વર્ણન. નિષધકુમાર આદિ ૧૨ ભાઈઓએ નેમનાથ ભગવાન પાસે દીક્ષા લઈ એકાવતારી થયા તેનું વર્ણન.	અધ્યયન

ક્રમ	સૂત્રનું નામ	કાલિક કે ઉત્કાલિક	તેમાં કયા વિષયોનું વર્ણન છે તે...	આગમ શૈલી
૪ મૂળસૂત્ર				
૨૪	દશવૈકાલિક સૂત્ર	ઉત્કાલિક	વડીદીક્ષાનો પાઠ, સાધુ આચાર, ભાષા, વિનય સમાધિનું વર્ણન	અધ્યયન, ઉદ્દેશક
૨૫	ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર	કાલિક	ભગવાન મહાવીરની અંતિમ દેશના. નમિ રાજર્ષિ, હરિકેશી મુનિ, અનાથી મુનિ વગેરેની વાર્તા તથા સમિતિ - ગુપ્તિ, છ લેશ્યા, સમ્યક્ પરાક્રમના ૭૩ બોલ, ૧ થી ૩૩ બોલ વગેરે વર્ણન.	અધ્યયન
૨૬	નંદી સૂત્ર	ઉત્કાલિક	પાંચ જ્ઞાનનું વિસ્તૃત વર્ણન, કાલિક-ઉત્કાલિક સૂત્રોના નામ વગેરે ઉલ્લેખ છે.	સળંગ પાઠ
૨૭	અનુયોગદ્વાર સૂત્ર	ઉત્કાલિક	દ્રવ્યાનુયોગ વગેરે ચાર અનુયોગ દ્વારા ડાલાપાલાનું ઉપમા કાળ વગેરે વર્ણન.	સળંગ પાઠ
૪ છેદસૂત્ર (કાલિક)				
૨૮	દશાશ્રુતસ્કંધ સૂત્ર	કાલિક	અસમાધિ સ્થાન, સબળા દોષ, આશાતના, આચાર્યની સંપદા, પડિમા વગેરે શિષ્યોની આચારશુદ્ધિ કરાવતું વર્ણન	દશા ઉદ્દેશક
૨૯	બૃહત્કલ્પ સૂત્ર	કાલિક	સાધુ-સાધ્વીના આચાર - વિધિ અને નિષેધ કલ્પનું વર્ણન	ઉદ્દેશક
૩૦	વ્યવહાર સૂત્ર	કાલિક	સાધુ-સાધ્વીનાં પરસ્પરના સંભોગ આદિ વ્યવહારનું વર્ણન જૈનદર્શનનું ન્યાયાલય જેવું સૂત્ર છે.	ઉદ્દેશક
૩૧	નિશીથ સૂત્ર	કાલિક	સાધુ-સાધ્વીનાં પ્રાયશ્ચિત્ત સંબંધી વર્ણન	અધ્યયન
આવશ્યક સૂત્ર				
૩૨	આવશ્યક સૂત્ર	નો કાલિક નો ઉત્કાલિક	સામાયિક, ચઉવીસંથો આદિ ૬ અધ્યયન છે.	અધ્યયન

આવશ્યક સૂત્ર ચતુર્વિધ સંઘને અવશ્ય કરવા યોગ્ય હોવાથી તમામ પ્રકારની અસ્વાધ્યાયને ઓળંગી ગયેલ છે, તેથી તેને કોઈ અસ્વાધ્યાય નડતી નથી. ગમે ત્યારે, ગમે તેવી સ્થિતિમાં તે કરી શકાય છે. વ્યવહારમાં તે 'પ્રતિક્રમણ સૂત્ર'ને નામે પ્રચલિત છે.

સમજણ : (૧) અધ્યયન = પાઠ. (૨) ઉદ્દેશક = શિષ્યને એક બેઠકમાં જે ભણાવવામાં આવે તે. (૩) સમવાય = જેમાં સમન્વય (સંગ્રહ) થાય. (૪) શતક = અધ્યયનનું મૌલિક નામ. (૫) વર્ગ = અધ્યયનનો સમૂહ. (૬) પ્રતિપત્તિ = અપેક્ષા, માન્યતા. (૭) પદ = સ્થાન, મૌલિક નામ. (૮) વક્ષસ્કાર = ઘોડાની પીઠ (અશ્વ સ્કંધ). (૯) પાહુડ = ભેટણું. (૧૦) દશા = અવસ્થા. (૧૧) વત્થુ = પૂર્વનો અક્ષર વિશેષ. (૧૨) ચૂલિકા = ટૂંકમાં સાર.

રચયિતા કોણ ? (૧) ૧૨ અંગસૂત્રો, ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર તથા આવશ્યક સૂત્રના રચયિતા શ્રી સુધર્મા સ્વામી ગણધર. (૨) પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના શ્રી શ્યામાચાર્ય. (૩) દશવૈકાલિક સૂત્રના શ્રી શય્યંભવ સ્વામી. (૪) અનુયોગદ્વાર સૂત્રના શ્રી આર્યરક્ષિતજી. (૫) શ્રી નંદીસૂત્ર અને ચાર છેદસૂત્રના શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી. (૬) અન્ય સૂત્રોના અજ્ઞાત નામાચાર્ય.

સ્વાધ્યાય

- (૧) જૈન ધર્મમાન્ય કેટલાં આગમ છે ?
- (૨) આગમ દ્વારા શેનું જ્ઞાન થાય છે ?
- (૩) 'દ્વાદશાંગી'માંથી વર્તમાને કેટલાં સૂત્રો હાજર છે ?
- (૪) આગમ સૂત્રો મુખ્યત્વે કેટલા વિભાગમાં વહેંચાયેલા છે ?
- (૫) આવશ્યક વ્યતિરિક્તના કેટલા વિભાગ છે ?
- (૬) કાલિક સૂત્ર કોને કહેવાય ? ઉત્કાલિક સૂત્ર એટલે શું ?
- (૭) અંગસૂત્ર કોને કહેવાય ? ઉપાંગસૂત્રોની વ્યાખ્યા લખો.
- (૮) મૂળસૂત્રની પરિભાષા શું છે ?
- (૯) છેદસૂત્ર એટલે શું ? આવશ્યક એટલે શું ?
- (૧૦) કાલિક સૂત્રો કયાં કયાં છે ?

- (૧૧) ભગવતી સૂત્રનું બીજું નામ શું છે ? એમાં શેનું વર્ણન છે ?
- (૧૨) પત્રવણા સૂત્ર કેટલામું સૂત્ર છે ? તેમાં શેનું વર્ણન છે ? તે સૂત્ર અંગ છે કે ઉપાંગ ?
- (૧૩) જેનાથી વડીદીક્ષા અપાય છે તે સૂત્ર કયું ? તે કાલિક કે ઉત્કાલિક ?
- (૧૪) આવશ્યક સૂત્રનું બીજું નામ શું ? તેને કઈ અને કેટલી અસજ્જાય નડે ?
- (૧૫) પ્રતિપત્તિ અને વક્ષસ્કાર એ કયા સૂત્રની શૈલી છે ?
- (૧૬) અંતગડ સૂત્ર અને દશાશ્રુતસ્કંધ સૂત્રની શૈલી કેવી છે ?
- (૧૭) સમવાય, પદ, ઉદ્દેશક અને પાહુડ એટલે શું ?
- (૧૮) ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર, પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર અને નંદી સૂત્રના રચયિતા કોણ છે, નામ લખો.
- (૧૯) આચારાંગ, દશવૈકાલિક, દશાશ્રુતસ્કંધ સૂત્રમાં કયા વિષયોનું વર્ણન છે ?
- (૨૦) વક્ષસ્કાર અને દશા એટલે શું ?
- (૨૧) ૧૨ અંગસૂત્રના રચયિતા કોણ ?
- (૨૨) કુલ કાલિક સૂત્રો અને ઉત્કાલિક સૂત્રો કેટલાં ?
- (૨૩) આવશ્યક સૂત્રને અસજ્જાય કેમ નડતી નથી ?

૩૨ અસ્વાધ્યાય

(આધાર : ઠાણાંગ સૂત્ર ૪, ઠાણાંગ સૂત્ર ૧૦ તથા નિશીથ સૂત્ર ઉ. ૧૯)
સ્વાધ્યાયના પાંચ ભેદ છે : ૧. વાયણા, ૨. પુચ્છણા, ૩. પરિચટ્ટણા,
૪. ધર્મકથા, ૫. અનુપ્રેક્ષા.

અસજ્જાય એટલે અસ્વાધ્યાય. જે કાળમાં આગમ સૂત્રોના પાઠની
૧. વાંચના, ૨. પરિચટ્ટણા કરી શકાય નહિ, પરંતુ ૩. પુચ્છણા, ૪. ધર્મકથા,
૫. અનુપ્રેક્ષા કરી શકાય.

અસજ્જાયો કયા સૂત્રને લાગે છે ? ૩૧ આગમ સૂત્રના મૂળપાઠને
જ હોય, અર્થને નહિ. કોઈ પણ ગ્રંથ સાહિત્ય, કવિતાઓ, પાઠો,
શ્લોકો, ગુજરાતી, હિન્દી કે અન્ય ભાષાનાં આગમોનાં ભાષાંતરને કોઈ
પણ અસજ્જાય લાગતી નથી.

નામ	અર્થ	કેટલો કાળ અસજ્જાય ?
(૧) ઉલ્કાપાત*	તારો આકાશથી ખરે તે.	- ૧ પ્રહર સુધી
(૨) દિગ્દાહ	દિશા લાલવર્ણની દેખાય તે. (ક્યારેક એક દિશામાં નગર બળતું હોય તેમ આકાશવર્તી ઉઘોત (પ્રકાશ) થાય તે.)	- જ્યાં સુધી દેખાય
(૩) ગર્જિત	વાદળોના અવાજ, મેઘગર્જના થાય.	- બે પ્રહર સુધી
(૪) વિદ્યુત	અકાળે આકાશમાં વીજળી ચમકે. ગર્જના તેમ જ વિદ્યુત કુદરતી અથવા દેવકૃત બંને પ્રકારે હોય છે. આ બંને અસજ્જાય આદ્રા નક્ષત્રથી સ્વાતિ નક્ષત્ર સુધી સૂર્યનો યોગ હોવાથી સ્વાધ્યાયકાળ સમજવો, બાકીના સમયે આ બે અસજ્જાય રાખવી.	- ૧ પ્રહર સુધી
(૫) નિર્ઘાત	વાદળાં રહિત કે વાદળાંસહિત આકાશમાં ૮ પ્રહર સુધી વ્યંતરદેવ વડે કરાયેલ મહાધ્વનિ, મોટો કડાકો થાય તે.	- ૮ પ્રહર સુધી
(૬) યૂપક*	બાલ ચંદ્રની, શુકલપક્ષ રાત્રિની	- પ્રથમ પ્રહરની

* રેખા સહિત કે રેખારહિત પ્રકાશમાન દ્રવ્યને ઉલ્કાપાત કહે છે. ઉલ્કા પડવી એટલે આકાશમાં ઉત્પન્ન થયેલી આગનું પડવું. વ્યવહારમાં તેને તારો ખરવો-તૂટવો કહે છે. વાસ્તવમાં તો શાશ્વત તારાનાં વિમાન તો તૂટતાં જ નથી. ત્રણ કારણે તારા ચલિત થાય છે - (૧) વિક્રિયા કરતાં, (૨) પરિચારણા કરતાં અને (૩) એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાનમાં સંક્રમણ કરતાં.

X સૂર્યની સંધ્યાની પ્રભાનું અને ચંદ્રની પ્રભાનું એકીસાથે હોવું એટલે કે મિશ્રણ થવું તે યૂપક છે. જે દિવસોમાં સંધ્યાની પ્રભા અને ચંદ્રની પ્રભા આવૃત્ત (એકબીજા ઉપર સાથે) થઈ જાય છે, તે સંધ્યા છેદાવરણ (યૂપક) છે. કોઈ એકમ, બીજ અને ત્રીજની અથવા કોઈ માત્ર બીજની એક પ્રહરની જ અસજ્જાય માને છે.

(૭) યક્ષાદિપ્ત	આકાશમાં ચમકતાં કે નાચતાં યક્ષનું ચિહ્ન જેવું દેખાય અથવા યક્ષના પ્રભાવથી પ્રકાશિત અગ્નિ દેખાય તેને દેવકૃત માનવામાં આવે છે. - જ્યાં સુધી દેખાય ત્યાં સુધી
(૮) ધૂમિકા	કાળી ધુમ્મસ - જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી
(૯) મિહિકા*	સફેદ ધુમ્મસ-ઝાકળ - જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી
(૧૦) રજોદ્ધાત	ચારે તરફ રજ, ધૂળ પડવી, આંધી આવવી - જ્યાં સુધી રહે ત્યાં સુધી

ઓદારિક શરીર સંબંધી ૧૦ અસજ્જાય

(૧૧) અસ્થિ	હાડકાં પડ્યાં હોય - જ્યાં સુધી દેખાય કે હોય
(૧૨) માંસ	માંસ પડ્યું હોય - જ્યાં સુધી દેખાય કે હોય
(૧૩) શોષિત	લોહી પડ્યું હોય - જ્યાં સુધી દેખાય કે હોય

(૧) મનુષ્યનાં હાડકાં, માંસ, લોહી ૧૦૦ હાથની અંદર દેખાય ત્યાં સુધી, (૨) તિર્યચના હાડકા આદિ ૬૦ હાથની અંદર દેખાય ત્યાં સુધી, (૩) હાડકું બળી ગયું ન હોય કે નદી આદિનાં પાણીમાં તણાઈ કે ધોવાઈ ગયું ન હોય તો ૧૨ વર્ષ સુધી, (૪) મૃત કે ભાંગેલું ઈંદું હોય ત્યાં સુધી, (૫) સ્ત્રીના ઋતુ સંબંધી અશુચિ હોય ત્યાં સુધી.

(૧૪) અશુચિ-સામન્ત	લોહી, મળ, વમન વગેરે - દેખાય કે અશુચિ. તિર્યચ પ્રાણી-કૂતરાં, બિલાડી આદિના મળની પણ. - દુર્ગંધ આવે ત્યાં સુધી
(૧૫) સ્મશાન-સામન્ત	સ્મશાનભૂમિની ચારે તરફ - ૧૦૦ હાથ (૧૫૦ ફૂટ) સુધી

* કારતક, માગશર, પોષ અને મહા એ ચાર મહિના સુધીનો સમય વર્ષા માટેનો ગર્ભકાળ ગણાય છે ત્યારે ધૂમિકા પડી શકે. દેવો પણ રસ્તામાં આવતાં-જતાં ક્યારેક પોતાની હાજરીનો સંકેત દેવા માટે ધુમ્મસ આદિ કરતાં રહે છે અથવા અપૂકાયનો ભૂરા રંગ જેવો ધુમાડો નીચે આવી જાય તે કાળી ધુમ્મસ છે. બંને પ્રકારની ધુમ્મસ કુદરતી સ્વભાવથી પણ હોય છે.

(૧૬) ચંદ્રોપરાગ*	ચંદ્રગ્રહણની. - ખંડ ગ્રહણ ૮ પ્રહર, ચંદ્રગ્રહણ પૂનમની રાતે થાય- પૂર્ણ ગ્રહણની ૧૨ પ્રહર છે, તેથી જે પૂનમે થવાનું હોય તે સૂર્યાસ્તથી જ અસજ્જાય. કોઈ ગ્રહણ શરૂ થાય ત્યારથી અસજ્જાય ગણે છે
(૧૭) સૂર્યોપરાગ	સૂર્યગ્રહણની. - ખંડ ગ્રહણની ૧૨ પ્રહર, સૂર્યગ્રહણ અમાસના દિવસે - પૂર્ણ ગ્રહણની ૧૬ પ્રહર જ થાય છે, તેથી જે અમાસના દિવસે થવાનું હોય તે સૂર્યોદયથી અસજ્જાય. (કોઈ ગ્રહણ શરૂ થાય ત્યારથી અસજ્જાય ગણે છે)
(૧૮) પતન* (રાજમરણ)	રાજાનું અવસાન થતાં - નવો રાજા ઘોષિત ન થાય ત્યાં સુધી
(૧૯) રાજવ્યુદગ્રહ	યુદ્ધસ્થાને કે રણભૂમિથી નજીક- યુદ્ધ ચાલે ત્યાં સુધી
(૨૦) ઉપાશ્રય અંદર ઔદારિક શરીર	પંચેન્દ્રિયના શરીરના ટુકડા- પડ્યું હોય ત્યાં સુધી કે અખંડ કલેવર ઉપાશ્રયમાં હોય તો.

કાળ સંબંધી ૧૨ અસ્વાધ્યાય

(૨૧-૨૨) અષાઠ સુદ પૂનમ અને વદ એકમની	૨૪x૨=૪૮ કલાક
(૨૩-૨૪) આસો સુદ પૂનમ અને વદ એકમની	૨૪x૨=૪૮ કલાક
(૨૫-૨૬) કારતક સુદ પૂનમ અને વદ એકમની	૨૪x૨=૪૮ કલાક
(૨૭-૨૮) ચૈત્ર સુદ પૂનમ અને વદ એકમની	૨૪x૨=૪૮ કલાક

★ સૂર્ય અને ચંદ્રનાં વિમાન ઔદારિકનાં બનેલાં છે, તેથી બંને ગ્રહણને ઔદારિકની અસજ્જાયમાં લીધા છે. ગ્રહણ સમયે લોકો દાન-પુણ્ય કરે છે. દેવોને અર્ધ્ય ચડાવે છે, તેથી દેવોનું વિશેષ આવાગમન સંભવે છે, તેથી ગ્રહણની અસજ્જાય હોય છે.

ચંદ્રનો નીચેનો ભાગ અને નિત્ય રાહુનો ઉપરનો ભાગ બંને વચ્ચે ૪ આંગુલનું અંતર છે. નિત્ય રાહુ નીચે ચાલે છે. ચંદ્ર અને રાહુ બંને તેજ અને મંદ ગતિ કરે છે. નિત્ય રાહુ ઝડપથી ચાલે છે ત્યારે ચંદ્ર ઢંકાઈ જાય છે. સુદ એકમ, બીજ અને ત્રીજ વખતે નિત્ય રાહુ ચંદ્ર વચ્ચે આવે છે, માટે યૂપકની અસજ્જાય છે. ગ્રહણ વખતે પર્વ રાહુ-ચંદ્રને ઢાંકે છે માટે ગ્રહણની અસજ્જાય છે.

* ભારતદેશમાં તો વર્તમાને લોકશાહી છે, માટે હવે રાજમરણની સ્થિતિ નથી. રાજાશાહી વખતે દેશનિકાલ થવા આદિ ભય રહેતો હોવાથી વ્યાખ્યાન દેવારૂપ અસજ્જાય ગણેલ છે. મોટા અવાજથી વ્યાખ્યાન કે વાંચણી ન કરે. મંદ અવાજે સ્વાધ્યાય કરવામાં વાંધો નથી. વર્તમાનમાં તો નેતાના મૃત્યુ પર લોકોને શોક ન હોય, લગ્ન આદિ કાર્ય પણ બંધ રાખતાં ન હોય, તેથી વ્યાખ્યાનાદિ બંધ કરવાની જરૂર લાગતી નથી.

આ દિવસો દરમિયાન લોકો ભૂત મહોત્સવ, ઈન્દ્ર મહોત્સવ, કાર્તિકેય મહોત્સવ તથા યજ્ઞ મહોત્સવ કરતાં હોવાથી એ દિવસોમાં પોતાનાં નામ આદિના મહોત્સવો ઉજવાતા હોવાથી દેવ આદિનું આવાગમન વધુ રહે છે, માટે અસજ્જાય કહેલ છે.

(૨૯) પ્રભાત	રાત્રિ અને સવારના સંધિકાળની - ૧ મુહૂર્તની સૂર્યોદય પહેલાં ૩૬ મિનિટ અને સૂર્યોદય બાદ ૧૨ મિનિટ (૪૮ મિનિટ)
(૩૦) મધ્યાહ્ન	સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્તના મધ્ય- - ૧ મુહૂર્તની ભાગનો સમય. તેની પહેલાં ૧ ઘડી અને પછીની ૧ ઘડી એમ કુલ બે ઘડીની.
(૩૧) સંધ્યા*	સાંજ અને રાત્રિના સંધિકાળની. - ૧ મુહૂર્તની સૂર્યાસ્ત પહેલાં ૧૨ મિનિટ અને સૂર્યાસ્ત બાદ ૩૬ મિનિટ.
(૩૨) મધ્યરાત્રિ	સૂર્યાસ્તથી સૂર્યોદયના મધ્ય- - ૧ મુહૂર્તની ભાગનો સમય. તેની પહેલાંની ૧ ઘડી અને પછીની ૧ ઘડી એમ કુલ બે ઘડીની.

૧. ઉવવાઈ સૂત્ર, ૨. રાયપસેણીય સૂત્ર, ૩. જીવાભિગમ સૂત્ર, ૪. પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર, ૫. સૂર્યપ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્ર, ૬. દશવૈકાલિક સૂત્ર, ૭. નંદી સૂત્ર, ૮. અનુયોગદ્વાર સૂત્ર એ ૮ ઉત્કાલિક સૂત્રો છે. બાકીનાં ૨૩ કાલિક સૂત્રો છે. ૩૨મું આવશ્યક સૂત્ર નોકાલિક નોઉત્કાલિક છે.

આવશ્યક સૂત્ર કાળની બધી મર્યાદા ઓળંગી ગયેલ છે. ચતુર્વિધ સંઘને દરરોજ અવશ્ય કરણીય છે. તે અકાળમાં જ કરવામાં આવે છે.

સ્વાધ્યાય

- (૧) અસજ્જાય એટલે શું ? તે કોને લાગુ પડે ?
- (૨) દિગ્દાહની સમજણ લખો.
- (૩) ગર્જના થાય તો કેટલા પ્રહરની અસજ્જાય ?
- (૪) હાડકું પડ્યું હોય તો સ્વાધ્યાય થાય કે નહિ ?
- (૫) ૮ પ્રહરની અસ્વાધ્યાય ક્યારે હોય ?
- (૬) ઉત્કાલિક સૂત્રનો સ્વાધ્યાય ક્યારે ન કરાય ?

* કોઈ ૨૪ મિનિટની અસજ્જાય પણ માને છે. ધૂળેટી તથા હોળી દહનની પણ કોઈ કોઈ અસજ્જાય માને છે. (તત્ત્વ કેવલીગમ્ય)

આચારાંગ સૂત્ર : શ્રુતસ્કંધ - ૧

અધ્યન ૯ - ઉપધાન શ્રુત : ઉદ્દેશક ૧ : ભગવાન મહાવીરની ચર્ચા

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીની દીક્ષા

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ દીક્ષા લઈને વિહારચર્યા શરૂ કરી. તે વિષયમાં જેમ મેં સાંભળ્યું છે તેમ તમને કહીશ. ભગવાન મહાવીર સ્વામીના પાંચમા ગણધર (સુધર્મા સ્વામી જંબૂ સ્વામીના પ્રશ્ન પૂછવા પર તેમનો ઉત્તર આપતા કહે છે) દીક્ષાનો અવસર જાણીને ભગવાને હેમંત ઋતુમાં કારતક વદ દશમ(શાસ્ત્રીય માગશર વદ દશમ)ના દીક્ષા લીધી અને તરત જ તે ક્ષત્રિયકુંડ નગરથી વિહાર કરી ગયા.

દીક્ષા સમયે ખભા પર નાંખેલાં દેવદૂષ્ય વસ્ત્ર માટે ભગવાને સંકલ્પ કર્યો કે - 'હું આ હેમંતઋતુ(ઠંડી)માં આ વસ્ત્રથી શરીર ઢાંકીશ નહિ.' તેઓએ આ પ્રતિજ્ઞાનું જીવનપર્યંત પાલન કર્યું. આ દેવદૂષ્ય (દેવોએ આપેલું) વસ્ત્ર ધારણ કરવું એ સર્વ તીર્થકરોની પ્રણાલિકા છે.

દીક્ષા(મહાભિનિષ્ક્રમણ)ના સમયે ભગવાનના શરીર અને વસ્ત્ર પર લાગેલા દિવ્ય સુગંધિત પદાર્થોથી ખેંચાઈ ભમરા આદિ ઘણાં જીવજંતુ આવી તેમના શરીર પર ચઢીને ફરતાં હતાં. કોઈ કોઈ ડંખ મારતાં હતાં અને કરડતાં હતાં. આવું લગભગ ચાર મહિનાથી વધારે સમય ચાલ્યું.

ભગવાને ૧ વર્ષથી વધારે સમય સુધી તે વસ્ત્રનો ત્યાગ કર્યો નહિ. ત્યાર પછી તે વસ્ત્રના પડી જવા પર છકાયના રક્ષક અણગાર ભગવાન મહાવીર સ્વામી વસ્ત્રરહિત (અચેલક) બની ગયા.

ભગવાન મહાવીર સ્વામી પુરુષ પરિમાણ અર્થાત્ ધૂંસરી પરિમાણ (સાડા ત્રણ-ચાર હાથ દૂર સુધી દૈષ્ટિમાં પહેલાં સાંકડો અને પછી આગળ પહોળો) તિચ્છાક્ષેત્રમાં દૈષ્ટિને કેન્દ્રિત રાખીને, ઈરિયાસમિતિપૂર્વક ચાલતા હતા. આ રીતે ભગવાનને ચાલતાં જોઈને કેટલાંક બાળકો ડરી જતાં અને કેટલાંક ભેગાં થઈ 'મારો-મારો' એમ કહેતાં હલ્લો મચાવતાં હતાં.

ક્યારેક ગૃહસ્થ અને અન્ય તીર્થિકનાં સ્થાનોમાં ભગવાનને ઊભેલા જોઈને, કામ-આસક્ત સ્ત્રીઓ ત્યાં આવીને ભોગ ભોગવવાનું કહેતી, ત્યારે પ્રભુ ભોગને કર્મબંધનું કારણ જાણીને ક્યારેય ભોગનું સેવન કરતા નહોતા, પરંતુ તેઓ પોતાના સ્વયંના આત્મામાં પ્રવેશ કરી ધ્યાનમાં લીન રહેતા હતા.

તેમને જો કોઈ વાર ગૃહસ્થોથી ભરેલાં સ્થાન મળી જાય તો પણ તેઓ તેમનો સંગ કરતા ન હતા, પરંતુ ધર્મધ્યાનમાં લીન રહેતા હતા. કોઈ કાંઈ પણ પૂછે તો પણ જવાબ આપતા ન હતા, પરંતુ મૌન રહીને પોતાના માર્ગે ચાલતા. આમ સરળ ચિત્તવાળા પ્રભુ ક્યારેય સંયમની મર્યાદાને ઓળંગતા નહોતા.

કોઈ વંદન કરે તો પણ ભગવાન પોતાના ધ્યાનમાં લીન રહેતા અને તેઓ સાથે બોલતા ન હતા. આ રીતે વર્તવું બીજા સાધકો માટે ઘણું કઠિન હોય, એ જ કારણે ક્યારેય કોપિત થઈ કોઈ પુણ્યહીન વ્યક્તિ ભગવાનને દંડાથી મારતા અને કેશને ખેંચતા, શરીરને ઈજા પહોંચાડતા.

અત્યંત દુઃસહ્ય કષ્ટોની પરવા કર્યા વગર ભગવાન સહન કરવાનું પરાક્રમ કરતા હતા. તેઓ આખ્યાયિકા (નાટક), ગીત, દંડયુદ્ધ અને મુષ્ટિયુદ્ધ આદિ કુતૂહલ ઉત્પન્ન કરનાર પ્રવૃત્તિઓ જોવાની ઈચ્છા કરતા નહોતા.

ભગવાન મહાવીર સ્વામી વિહાર કરતી વખતે જ્યારે જ્યારે અંદરો-અંદર વાતો કરતી સ્ત્રીઓને જોતાં તો તેમના હૃદયમાં કોઈ પણ પ્રકારનો આનંદ ઉત્પન્ન થતો ન હતો, પરંતુ તેઓ સમભાવમાં રહેતા. ગમે તેવો અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ પરીષદ આવવા પર તેઓ સંયમથી વિચલિત થતા નહિ.

દીક્ષા પૂર્વે ત્યાગસાધના

માતાપિતાના સ્વર્ગવાસ પછી દીક્ષા લેવા તૈયાર થયેલ ભગવાન પોતાના પરિવારના અત્યંત આગ્રહને વશ થઈ બે વર્ષથી કાંઈક વધારે સમય સુધી ગૃહસ્થવાસમાં રહેવા છતાં તેમણે સચેત પાણીનો ઉપયોગ કર્યો નહિ. તેઓ એકત્વભાવનામાં ઓતપ્રોત થઈ ક્રોધકષાયને શાંત કરી, શાંત ઈન્દ્રિયવાળા બની ગયા હતા. આમ, ભગવાને ગૃહસ્થવાસમાં જ સાવધ (હિંસક) પ્રવૃત્તિઓનો ત્યાગ કરી દીધો હતો.

અહિંસા આરાધના

ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઉકાય, વાયુકાય, પંચવર્ણી લીલકૂગ, લીલન-ફૂલન, બીજ અને અનેક પ્રકારની લીલોતરી, વનસ્પતિ તેમ જ ત્રસકાય - આ સર્વને સચેત જાણી, તેઓ તેના આરંભનો ત્યાગ કરીને વિહાર કરતા હતા.

પોતાના કર્મને વશ થઈ સ્થાવરજીવ ત્રસરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે અને ત્રસજીવ સ્થાવરરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે અથવા સંસારીજીવ સર્વ રાગદ્વેષયુક્ત

થઈને અનેક યોનિઓમાં પોતપોતાનાં કર્મો અનુસાર ઉત્પન્ન થાય છે, અર્થાત્ જન્મમરણ કરે છે.

ભગવાને એ સારી રીતે જાણી લીધું હતું કે સંસારમાં અજ્ઞાની પ્રાણી પરિગ્રહને કારણે કર્મ બાંધી કલેશ-દુઃખ પામે છે, તેથી પ્રભુએ કર્મબંધનને સંપૂર્ણ રીતે જાણીને કર્મને ઉત્પન્ન કરનારાં પાપનાં પ્રત્યાખ્યાન કર્યાં હતાં.

મેઘાવી અને જ્ઞાની શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ બે પ્રકારનાં કર્મ ઈરિયાપથિક અને સાંપરાયિકને સારી રીતે જાણી તથા આદાનશ્રોત, અતિપાતશ્રોત અને યોગથી બંધાતાં કર્મોને સર્વ પ્રકારે સમજીને અનુપમ (બીજાઓથી જુદી) સંયમરૂપ ક્રિયાનું પ્રતિપાદન - ઉપદેશ કર્યો છે. કર્મબંધનનાં ત્રણ કારણ બતાવ્યાં છે - (૧) આદાનશ્રોત = બે પ્રકારની ક્રિયાથી કર્મ આવે છે. ઈરિયાપથિકી અને સાંપરાયિક. (૨) અતિપાતશ્રોત = પ્રાણાતિપાત, મૃધાવાદ, અદત્તાદાન આદિથી કર્મ આવે છે. અને (૩) યોગ = મન-વચન-કાચારૂપ યોગ(પ્રવૃત્તિ)થી શુભ-અશુભ કર્મનો બંધ થાય છે.

ભગવાન સ્વયં પાપથી રહિત નિર્દોષ અહિંસાનું આચરણ કરતા હતા (અને બીજાને હિંસા ન કરવાનો ઉપદેશ આપતાં). સ્ત્રી સંબંધી કામભોગનાં કડવાં ફળ જાણતાં હતાં, તે ભગવાને જોયું કે કામભોગ સર્વ પાપકર્મોને આવવાનું મુખ્ય કારણ છે, એવું જાણીને ભગવાને સ્ત્રીસંસર્ગનો ત્યાગ કરી દીધો હતો.

નિર્દોષ આહારચર્યા (સમિતિમય સાધના)

ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આધાકર્મ દોષવાળા આહારને કર્મબંધનું કારણ જાણીને તેના ગ્રહણનો તેમ જ સંકલ્પમાત્રનો ત્યાગ કરી દીધો હતો. આહાર સંબંધી જે જે કાર્યોથી પાપકર્મનો બંધ થાય છે, તેવું ભગવાને જોયેલું, તે સર્વ પાપ છોડીને તેઓ નિર્દોષ તેમ જ પ્રાસુક આહારનું સેવન કરતા હતા.

ભગવાન કિંમતી, બહુમૂલ્ય વસ્ત્રો કે બીજાનાં વસ્ત્રોને ધારણ કરતા ન હતાં. બીજાના પાત્રમાં ભોજન પણ કરતા ન હતા. તેઓ અપમાનની પરવા કર્યા વિના, કોઈનું શરણ લીધા વિના, અદીનભાવે ભિક્ષાના સ્થળે ભિક્ષા માટે જતા હતા.

ભગવાન આહાર-પાણીની માત્રા જાણતા હતા, તેથી તે માત્રા પ્રમાણે જ આહાર-પાણી લેતા હતા, તેઓ રસમાં આસક્ત ન હતા. તેઓ અનુકૂળ, સરસ ભોજન ગ્રહણ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કે સંકલ્પ કરતા ન હતા, પરંતુ નીરસ

આહાર ગ્રહણ કરવાનો અભિગ્રહ કરતા હતા. આંખમાં રજકણ આદિ પડે તો તેઓ તેનું પ્રમાર્જન કરતા ન હતા, તેને સાફ કરતા ન હતા અને શરીરને ક્યારેય પણ ખંજવાળતા ન હતા.

માર્ગમાં ચાલતાં સમયે ભગવાન જમણી બાજુ, ડાબી બાજુ, તિચ્છા અને પાછળ જોતા ન હતા; પરંતુ સામે માર્ગને જોઈને યતનાપૂર્વક વિહાર કરતા હતા. તેઓ મૌનપૂર્વક ચાલતાં, કોઈ પૂછે તો તેનો જવાબ પણ આપતાં ન હતા.

વસ્ત્રત્યાગ, શીત આતાપના

અણગાર ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ શિશિરઋતુના આરંભમાં વિહાર કરતાં રસ્તામાં તે ઈન્દ્રે દીધેલ વસ્ત્રને વોસિરાવી દીધું તેમ જ ઠંડીના પરીષદને સહન કરવા માટે બંને બાહુ(હાથ)ને ફેલાવીને ચાલતા હતા. ઠંડીથી બચવા શરીરને સંકોચતા ન હતા તથા બંને હાથને ખભા પર બાંધીને ઢાંકી રાખતા ન હતા.

ઉપસંહાર : જ્ઞાનવાન, મહામાહણ (અહિંસક) કાશ્યપગોત્રીય શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આ રીતે નિયાણારહિત સંયમવિધિનું આચરણ કર્યું હતું, તેથી 'અન્ય મોક્ષમાર્ગીઓએ પણ આ વિધિનું આચરણ કરવું જોઈએ', એમ ભગવાને કહ્યું છે. એવું શ્રી સુધર્મા સ્વામીએ શિષ્ય જંબૂ સ્વામીને કહ્યું.

અધ્યયન ૯ : ઉદ્દેશક ૧ સમાપ્ત

અધ્યયન ૯ : ઉદ્દેશક ૨ : ભગવાન મહાવીર સ્વામીની શય્યા

સાધનાકાળમાં પ્રભુનાં સ્થાનો

જંબૂ સ્વામી પોતાના ગુરુ સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે કે - “હે ભગવાન! જે આસન અને શય્યા આદિનું ભગવાન મહાવીરે સેવન કર્યું હતું, તે શયન અને આસન આદિના વિષયમાં કૃપા કરીને આપ મને કહો.”

“ભગવાન મહાવીર સ્વામી ક્યારેક શૂન્ય ખંડેરોમાં, ક્યારેક સભાભવનોમાં, ક્યારેક પરબોમાં અને ક્યારેક દુકાનોમાં નિવાસ કરતા હતા અથવા ક્યારેક લુહાર, સુથાર, સોની આદિની દુકાનો, કારખાનામાં અને ક્યારેક પલાલ (ઘાસનાં તણખલાંઓથી) પુંજથી બનેલી ઝૂંપડીમાં નિવાસ કરતા હતા.

ભગવાન ક્યારેક ધર્મશાળાઓમાં, ક્યારેક બગીચામાં બનેલા મકાનમાં અર્થાત્ આરામગૃહમાં, ગામ કે નગરમાં, ક્યારેક સ્મશાનમાં, ક્યારેક શૂન્ય-ગૃહોમાં, તો ક્યારેક વૃક્ષની નીચે રહેતા હતા.

ભગવાન મહાવીર સ્વામી આ શય્યાસ્થાનોમાં સાધનાકાળનાં બાર વર્ષ, છ માસ, પંદર દિવસ સુધી તપસાધના કરતા, રાત-દિવસ યત્નાપૂર્વક અપ્રમત્ત થઈને સમાધિપૂર્વક ધર્મધ્યાન કરતા હતા.

ભગવાન પ્રમાદરહિત થઈને નિદ્રાનું સેવન કરતા ન હતા. હંમેશાં પોતાના આત્માને શુભ અનુષ્ઠાનમાં તલ્લીન રાખી સૂવાની ઈચ્છા પણ કરતા ન હતા અર્થાત્ થોડીક પણ ઊંઘ આવે તો તેઓ ઊઠીને પોતાના આત્માને સદા જાગૃત રાખતા હતા.

નિદ્રારૂપ પ્રમાદને સંસારનું કારણ જાણીને ભગવાન સદા અપ્રમત્ત-ભાવથી સંયમસાધનામાં સંલગ્ન રહેતા હતા. ક્યારેક શીતકાળની રાત્રિમાં નિદ્રા આવવા લાગે તો બહાર આંટા મારી ફરી ધ્યાન તેમ જ આત્મચિંતનમાં મગ્ન થઈ જતા હતા.

સાધનાકાળમાં વિવિધ ઉપસર્ગ

જે સ્થાનોમાં ભગવાન રોકાતા હતા, ત્યાં ઠંડી-ગરમી આદિ અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ અનેક પ્રકારના ભયંકર ઉપસર્ગો આવતા. ક્યારેક સાપ, નોળિયો આદિ પેટે ચાલનારાં પ્રાણીઓ ડંખ મારતા હતા, ક્યારેક ગીધ, સમડી આદિ માંસભક્ષી પક્ષી આવીને તેમના શરીરનું માંસ ખોતરી નાંખતા હતા.

ક્યારેક શૂન્યઘરોમાં રોકાતા ત્યારે તેઓને ચોર કે કુશીલ પુરુષો આવીને ઉપસર્ગ દેતા હતા. ક્યારેક હાથમાં શસ્ત્ર લીધેલા ગ્રામરક્ષક-પહેરેગીર કે કોટવાળ તેઓને કષ્ટ આપતાં, ક્યારેક એકાંતસ્થાનમાં રહેલાં ભગવાનને ગામનાં કેટલાંક સ્ત્રી-પુરુષો પણ કષ્ટ આપતાં હતાં, ઉપસર્ગ દેતા હતા.

સ્થાન પરીષદ : ભગવાને મનુષ્ય - તિર્યચ સંબંધી અને દેવતા સંબંધી અનેક પ્રકારના ભયંકર ઉપસર્ગ સહન કર્યા. તેઓ અનેક પ્રકારના પદાર્થોની સુગંધ અને દુર્ગંધમાં તથા પ્રિય અને અપ્રિય શબ્દોમાં હર્ષ-શોકરહિત મધ્યસ્થ રહેતા હતા.

તેઓ વિવિધ પ્રકારનાં કષ્ટોને હંમેશાં સમભાવપૂર્વક સહન કરતાં હતાં. તેઓ સંયમમાં થનારી અરતિ (કંટાળો) અને અસંયમમાં થનારી રતિ(હર્ષ)ને દૂર કરીને ખૂબ જ ઓછું બોલીને વિચરતા હતા.

ક્યારેક ભગવાન શૂન્યસ્થાનોમાં એકલા હોય ત્યારે કોઈ લોકો ભગવાન પાસે આવીને પૂછતા : “તમે કોણ છો ? અહીં શા માટે ઊભા છો ?” ક્યારેક એકલા ફરનારા લોકો રાતે આવીને પૂછતા કે - “આ ખંડેરમાં શૂન્ય-ઘરોમાં તમે શું કરી રહ્યા છો ?” ત્યારે ભગવાન કાંઈ પણ બોલતા નહિ, તેથી તેઓ કોપિત થઈને તેમને મારપીટ કરતા હતા. આ સર્વ પરીષહોને ભગવાન સમભાવપૂર્વક સહન કરતા, સમાધિમાં લીન રહેતા; પરંતુ પોતાના અપમાનનો બદલો લેવાનો વિચાર કરતા ન હતા.

કોઈ વ્યક્તિ ભગવાનને પૂછતી કે - “આ જગ્યાની અંદર રહેલ તમે કોણ છો ?” ત્યારે મૌન રહેવાવાળા ભગવાન ક્યારેક “હું ભિક્ષુ છું.” એમ કહી મૌન થઈ જતા. આ ઉત્તર સાંભળીને પૂછનાર કોપિત થઈ ગમે તેવો વ્યવહાર કરે, પરિષહ આપે, તો ભગવાન સમાધિભાવમાં મૌનભાવે રહી કષ્ટોને સહન કરતાં સદા શુભધ્યાનમાં લીન રહેતા હતા.

શીત પરિષદ

શિયાળાની ઋતુમાં ઠંડા પવનના કારણે લોકો ધ્રૂજતા હોય તેવી ઋતુમાં હિમવર્ષા થાય ત્યારે કેટલાક સાધુ પવન વિનાની જગ્યાને શોધે છે, કેટલાક સાધુ એમ વિચારે છે કે - ‘ચાદર આદિ વસ્ત્રો ઓઢી લઈશું અથવા હિમપ્રપાતનો ઠંડો સ્પર્શ અત્યંત દુઃખદાયી છે.’ એમ વિચારીને કેટલાક સાધુઓ સંકલ્પ કરે છે કે - ‘કાંબળી ઓઢી લઈશું.’ કેટલાક સંન્યાસી લાકડા બાળીને ઠંડીથી પોતાને સુરક્ષિત રાખે છે અને કોઈ દરવાજા બંધ કરીને જ આ ઠંડી સહન કરે છે. કારણ કે હિમપ્રપાતનો શીતસ્પર્શ અત્યંત દુઃખદાયી છે તેમ વિચારે છે.

આવી હિમપ્રપાતની ઠંડી ઋતુમાં પણ સંયમશીલ ભગવાન ઠંડીથી બચવા માટે વાયુરહિત સ્થાનની શોધ કે વસ્ત્ર પહેરવાં, ઓઢવાં કે આગ જલાવવાની ઈચ્છા પણ કરતા ન હતા. ક્યારેક તો રાત્રિમાં ભગવાન જે મકાનમાં રહ્યા હોય, ત્યાંથી બહાર નીકળી જાય અને ત્યાં મુહૂર્ત ઊભા

રહી ફરી મંડપમાં આવી જતા. આ પ્રકારે ભગવાન ઠંડીમાં સમભાવપૂર્વક ધ્યાનમાં ઊભા રહી કાયોત્સર્ગ કરતા હતા.

ઉપસંહાર : “જ્ઞાનવાન, મહામાહણ (અહિંસક) કાશ્યપગોત્રીય મહર્ષિ ભગવાન મહાવીરે આ રીતની નિયાણારહિત સંયમવિધિનું આચરણ કર્યું હતું; તેથી અન્ય મોક્ષમાર્ગીઓએ પણ આ વિધિનું આચરણ કરવું જોઈએ, એમ ભગવાને કહ્યું છે.” એવું શ્રી સુધર્મા સ્વામીએ શિષ્ય જંબૂ સ્વામીને કહ્યું.

આચારાંગ સૂત્ર, અધ્યયન ૯ : બીજો ઉદ્દેશક સમાપ્ત.

સ્વાધ્યાય

- (૧) ભગવાન મહાવીર સ્વામી અચેલક ક્યારે બન્યા ?
- (૨) ભગવાન મહાવીરે ઈરિયાસમિતિનું પાલન કઈ રીતે કહ્યું ?
- (૩) ગૃહસ્થની સાથે ભગવાનનો વ્યવહાર કેવો હતો ?
- (૪) વંદનનો પ્રતિભાવ ભગવાન ન આપતા ત્યારે માણસો કેવું વર્તન કરતા ?
- (૫) કુતૂહલ ઉત્પન્ન કરનાર કઈ પ્રવૃત્તિઓમાં ભગવાન રસ લેતા નહોતા ?
- (૬) દીક્ષાપૂર્વે ભગવાનની ત્યાગસાધના કેવી હતી ?
- (૭) વિહાર સમયે ભગવાન અહિંસાની આરાધના કેવી રીતે કરતા હતા ?
- (૮) સંસારી જન્મ-મરણ શા માટે કરે છે ?
- (૯) ભગવાને સમ્યક્ પ્રકારે હિંસાનો ત્યાગ કેવી રીતે કર્યો ?
- (૧૦) ભગવાન ભિક્ષા માટે જતાં ત્યારે કયા નિયમો પાળતા હતા ?
- (૧૧) ભગવાનનો સાધનાકાળ કેટલો ? ત્યારે તેઓ શું કરતા હતા ?
- (૧૨) ભગવાનની સંયમવિધિના આચરણનો ઉપસંહાર લખો.
- (૧૩) ભગવાન નિદ્રાના પ્રમાદથી છૂટવા શું કરતા હતા ?
- (૧૪) પ્રભુએ કયાં કયાં સ્થાનોમાં સાધના કરી હતી ?
- (૧૫) સાધનાકાળમાં પ્રભુને આવેલા વિવિધ ઉપસર્ગ લખો.
- (૧૬) ભગવાનનો શીત પરિષહ લખો.
- (૧૭) ભગવાન ઠંડીથી બચવા શું કરતા હતા ?
- (૧૮) માતાપિતાના સ્વર્ગવાસ પછી ભગવાને શેનો ઉપયોગ કર્યો નહિ ?
- (૧૯) ભગવાન દીક્ષા પછી કેવા આહારનું સેવન કરતા હતા ?
- (૨૦) ભગવાને દેવદુષ્ટ વસ્ત્ર કેટલા મહિના રાખ્યું ?

ઢાણાંગ સૂત્ર

સ્થાન ૧ (કુલ બોલ ૩૦)

- (૧) આત્મા એક છે.
- (૨) અધર્મ પ્રતિમા એક છે, જેનાથી આત્મા પરિક્લેશ(દુઃખ)ને પામે છે. ધર્મપ્રતિમા એક છે, જેનાથી આત્મા પુષ્ટ થાય છે.
- (૩) સિદ્ધિ એક છે, સિદ્ધ એક છે, પરિનિર્વાણ એક છે, પરિનિવૃત્તિ એક છે.
- (૪) આ અવસર્પિણીકાળના ચોવીસ તીર્થકરોમાં છેલ્લા (ચરમ) તીર્થકર શ્રમણ ભગવાન મહાવીર એકલા જ સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત, અંતકૃત (સંસારનો અંત કરવાવાળા), પરિનિવૃત્ત (કર્મકૃત વિકારોથી રહિત) તથા સર્વ દુઃખોથી રહિત થયા.
- (૫) અનુત્તર વિમાનના દેવોની અવગાહના એક હાથની કહી છે.
વૈમાનિક દેવોની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના નીચે પ્રમાણે છે :
૧લા-૨જા દેવલોકમાં ૭ હાથ, ૩જા-૪થા દેવલોકમાં ૬ હાથ, ૫મા-૬ઠ્ઠા દેવલોકમાં ૫ હાથ, ૭મા-૮મા દેવલોકમાં ૪ હાથ, ૯ થી ૧૨ દેવલોકમાં ૩ હાથ, ૯ ઐવેયકમાં ૨ હાથની અવગાહના હોય છે. અને અનુત્તર વિમાનમાં દેવોની અવગાહના ૧ હાથ હોય છે.

સ્થાન ૨ : ઉદ્દેશક - ૧

- (૬) પ્રત્યાખ્યાનના બે પ્રકાર છે - (૧) કેટલાક લોકો મનથી પ્રત્યાખ્યાન (અશુભકાર્યોનો ત્યાગ) કરે છે. (૨) કેટલાક લોકો વચનથી પ્રત્યાખ્યાન કરે છે, અથવા (૧) કેટલાક લોકો લાંબાકાળ- (જાવજીવ)ના પ્રત્યાખ્યાન કરે છે. (૨) કેટલાક લોકો અલ્પકાળના પ્રત્યાખ્યાન કરે છે.
- (૭) બે સ્થાનો(ગુણો)થી સંપન્ન અણગાર અનાદિ અનંત દીર્ઘમાર્ગવાળા નરક આદિ ચાર ગતિરૂપ સંસારરૂપી ગહન વનને પાર કરે છે, અર્થાત્ મુક્ત થાય છે. તે આ પ્રમાણે છે - (૧) જ્ઞાન (૨) ચારિત્ર.
- (૮) આરંભ અને પરિગ્રહ, આ બે સ્થાનોને પરિજ્ઞાત (જાણીને ત્યાગનાર) આત્મા કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મનું શ્રવણ કરે છે. તે જ રીતે વિશુદ્ધ બોધિ પ્રાપ્ત કરવાથી કેવળજ્ઞાન સુધીનાં સર્વ સ્થાનોને પ્રાપ્ત કરે છે.

(૯) બે સ્થાનથી આત્મા કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મશ્રવણને પ્રાપ્ત કરે છે -
(૧) સાંભળવાથી, (૨) અવધારણ કરવાથી. તે જ પ્રમાણે વિશુદ્ધ બોધિથી લઈ કેવળજ્ઞાન સુધીનાં સર્વ સ્થાનોને પ્રાપ્ત કરે છે.

(૧૦) ઉન્માદ અર્થાત્ બુદ્ધિની વિપરીતતા બે પ્રકારે કહી છે - (૧) યક્ષા-
વેશજન્ય : શરીરમાં યક્ષ પ્રવેશે, તેથી થતો ઉન્માદ. (૨) મોહનીય-
કર્મ ઉદયજન્ય ઉન્માદ.

(૧૧) ધર્મના બે પ્રકાર - (૧) શ્રુતધર્મ : દ્વાદશાંગ શ્રુતનો અભ્યાસ,
સ્વાધ્યાય કરવો. (૨) ચારિત્રધર્મ : સમ્યક્રૂપે વ્રત, સમિતિ આદિનું
આચરણ કરવું.

શ્રુતધર્મના બે પ્રકાર છે - (૧) સૂત્ર શ્રુતધર્મ : મૂળસૂત્રોનું
અધ્યયન કરવું. (૨) અર્થ શ્રુતધર્મ : સૂત્રોના અર્થનું અધ્યયન કરવું.

ચારિત્રધર્મના બે પ્રકાર છે - (૧) આગાર ચારિત્રધર્મ :
શ્રાવકોનાં અણુવ્રત આદિ. (૨) અણગાર ચારિત્રધર્મ :
સાધુઓનાં મહાવ્રત આદિ.

(૧૨) નિર્ગ્રંથ અને નિર્ગ્રંથીઓને પૂર્વ તથા ઉત્તર દિશામાં મુખ
રખાવીને નીચેનાં કાર્યો કરવાં કલ્પે છે - (૧) શિષ્યને
દીક્ષિત કરવા કલ્પે છે. (૨) મુંડિત કરવા, (૩) શિક્ષિત કરવા,
(૪) મહાવ્રતોનું આરોપણ કરવાં, (૫) આહારના માંડલામાં
સંમિલિત કરવા, (૬) સંસ્તારક માંડલામાં સંવાસ કરવા, (૭)
સ્વાધ્યાયનો ઉદ્દેશ કરવા, (૮) સ્વાધ્યાયનો સમુદ્દેશ કરવા, (૯)
સ્વાધ્યાયની અનુજ્ઞા દેવા, (૧૦) આલોચના કરવા, (૧૧)
પ્રતિક્રમણ કરવા, (૧૨) અતિચારોની નિંદા કરવા, (૧૩) ગુરુ
સન્મુખ અતિચારોની ગર્હા કરવા, (૧૪) લાગેલા દોષોથી નિવૃત્ત
થવા, (૧૫) દોષોની શુદ્ધિ કરવા, (૧૬) ફરી દોષ ન કરવા
ઉદ્ધત થવા અને (૧૭) દોષના યથાયોગ્ય પ્રાયશ્ચિત્તરૂપ તપ-
શ્ચર્યાનો સ્વીકાર કરવો કલ્પે છે.

નિર્ગ્રંથ અને નિર્ગ્રંથીઓને પૂર્વ અને ઉત્તર એ બે દિશા સન્મુખ
મારણાંતિકી સંલેખનાની આરાધનાપૂર્વક, ચારે આહારનાં
પ્રત્યાખ્યાન કરી, પાદપોપગમન સંધારો કરી, મૃત્યુની આકાંક્ષા
ન કરતાં રહેવું કલ્પે છે.

(૧૩) સામાયિકના બે પ્રકાર : (૧) આગાર : શ્રાવકની મર્યાદિત કાળની સામાયિક અર્થાત્ દેશવિરતિ (૨) અણગાર : સાધુની (જાવજજીવ) સામાયિક અર્થાત્ સર્વવિરતિ.

(૧૪) જન્મ-મરણનાં પર્યાયવાચી નામો :

- (૧) બે પ્રકારના જીવોમાં ઉપપાત જન્મ થાય છે, દેવોનો, નારકીનો.
- (૨) બે પ્રકારના જીવનું ઉદ્વર્તન થાય છે, નારકીનું ભવનપતિ દેવોનું.
- (૩) બે પ્રકારના જીવનું ચ્યવન થાય છે, જ્યોતિષદેવોનું વૈમાનિકનું.
- (૪) બે પ્રકારના જીવની ગર્ભવ્યુત્ક્રાંતિ કહી છે, સંજી મનુષ્ય, સંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય.

ઉપપાત : દેવો શય્યામાં અને નારકી જીવો કુંભીમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તે અંતર્મુહૂર્તમાં પૂર્ણ શરીરનું નિર્માણ કરી લે છે, તેથી તેમના જન્મને ઉપપાત જન્મ કહે છે.

ઉદ્વર્તન : નીચેથી ઉપર આવવું. નારકી અને ભવનપતિદેવ અધોલોકમાં રહે છે, તેઓ મરણ પામીને અધોલોકથી ઉપર મધ્યલોકમાં આવે છે. ચ્યવન : ઉપરથી નીચે આવવું. જ્યોતિષી અને વૈમાનિકદેવો ઉર્ધ્વલોકમાં રહે છે, તેથી મરણ પામીને નીચે મધ્યલોકમાં આવે છે. ગર્ભવ્યુત્ક્રાંતિ : માતાના ગર્ભથી જન્મ થાય તે, મનુષ્ય અને તિર્યચ યોનિમાં.

(૧૫) મનુષ્ય અને તિર્યચ પંચેન્દ્રિય જીવો ગર્ભાવસ્થામાં આહાર કરે છે, વૃદ્ધિ થાય છે, હાનિ, વિકુર્વણા, ગતિપર્યાય, સમુદ્ઘાત, કાળસંયોગ, ગર્ભથી નિર્ગમન, ગર્ભમાં મરણ થાય છે. તેમને ચર્મયુક્ત સંધિ- (બંધન)વાળાં શરીર હોય છે. તેમની ઉત્પત્તિ શુક્ર (પિતાના વીર્ય) અને શોણિત(માતાનાં લોહી)થી થાય છે.

વૃદ્ધિ : આહાર દ્વારા ગર્ભસ્થ જીવના શરીરની વૃદ્ધિ થાય છે. હાનિ : ગર્ભસ્થ જીવના શરીરની વાત, પિત્ત વગેરે રોગના કારણે હાનિ થાય છે. વિકુર્વણા : વૈક્રિયલબ્ધિ પ્રાપ્ત ગર્ભસ્થજીવ ભિન્ન ભિન્ન શરીરોની રચના કરી શકે છે. ગતિપર્યાય : ગર્ભસ્થજીવ સામાન્ય રીતે બહાર જતાં નથી, પરંતુ ગર્ભની અંદર હલનચલન

કરે તે. સમુદ્ધાત : વેદના, કષાય આદિના કારણે ગર્ભસ્થજીવ આત્મપ્રદેશોને શરીરથી બહાર ફેલાવે છે તે. કાળસંયોગ : ગર્ભસ્થજીવ કાળક્રમ અનુસાર પોતાનાં અંગોનો વિકાસ કરે છે. કાળ અનુસાર વિભિન્ન અવસ્થામાંથી પસાર થાય તે.

- (૧૬) સ્થિતિ બે પ્રકારની કહી છે - (૧) કાયસ્થિતિ : એક જ કાયમાં નિરંતર જન્મ લેવાની સ્થિતિ. (૨) ભવસ્થિતિ : એક જ ભવની કાળમર્યાદા.

બે પ્રકારના જીવોની કાયસ્થિતિ કહી છે - મનુષ્ય અને તિર્યચ પંચેન્દ્રિય. બે પ્રકારના જીવોની ભવસ્થિતિ કહી છે - દેવ અને નારકી.

- (૧૭) કર્મ બે પ્રકારના છે - (૧) પ્રદેશકર્મ : કર્મ પરમાણુની સંખ્યા પરિમાણ. જે કર્મો માત્ર પ્રદેશથી વેદાય, ફળનું વેદન ન થાય તે. (૨) અનુભાગકર્મ : કર્મની ફળ આપવાની શક્તિ. જે કર્મોનો અવશ્ય વિપાકોદય થાય તે. જે કર્મો પોતાના ફળનો અનુભવ કરાવે તે.

બે પ્રકારે જીવો પૂર્ણ આયુ(જેટલા કાળનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તેટલા કાળનું આયુષ્ય ભોગવવું, વચ્ચે આયુષ્ય ન તૂટે)નું પાલન કરે છે. દેવ અને નારકી બે પ્રકારના જીવોનું આયુષ્ય સંવર્તક (તૂટતું) હોય છે - મનુષ્ય અને તિર્યચ.

- (૧૮) જંબૂદ્વીપના મેરુપર્વતની ઉત્તર અને દક્ષિણમાં બે ક્ષેત્ર કહ્યાં છે - (૧) ભરત, (૨) ઈરવત. આ બંને ક્ષેત્ર- પ્રમાણની દૃષ્ટિએ સર્વથા સમાન છે. નગર, નદી આદિ દૃષ્ટિએ તેમાં કોઈ વિશેષતા નથી. કાળચક્રના પરિવર્તનની દૃષ્ટિએ તેમાં કોઈ વિભિન્નતા નથી. લંબાઈ, પહોળાઈ, આકાર અને પરિધિની અપેક્ષાએ એકબીજા સમાન છે.

આ રીતે હેમવય અને હિરણ્યવય તથા હરિવર્ષ અને રમ્યકૃવર્ષ પરસ્પર સમાન છે.

- (૧૯) જંબૂદ્વીપના મેરુપર્વતની ઉત્તર દક્ષિણમાં બે કુરુ કહ્યાં છે - (૧) ઉત્તરમાં ઉત્તરકુરુ, તેમાં સુદર્શનજંબૂ નામે અતિવિશાળ મહાવૃક્ષ છે. (૨) દક્ષિણમાં દેવકુરુ, તેમાં કૂટ શાલ્મલી અતિ-વિશાળ મહાવૃક્ષ છે. તે બંને વૃક્ષો પ્રમાણ આદિ દૃષ્ટિએ સમાન છે. સુદર્શનજંબૂ વૃક્ષ પર જંબૂ દ્વીપના અધિપતિ અનાદંત તથા શાલ્મલી વૃક્ષ પર સુવર્ણકુમાર જાતિના ગરુડ-વૈશ્ણવેશ્વર રહે છે. તેઓ મહાન

ઋદ્ધિવાન, મહાદ્યુતિવાન, મહાશક્તિવાન, મહાયશવાન, મહા-
બળવાન, મહાસૌખ્યવાન, એક પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા છે.

(૨૦) ભરતક્ષેત્રના દીર્ઘ વૈતાલ્યપર્વતમાં બે ગુફા કહી છે - તમિસ્સા
અને ખંડપ્રપાત.

તે બંને ક્ષેત્ર-પ્રમાણ, પરિધિ, ક્ષેત્રફળની દૃષ્ટિએ સર્વથા સમાન
છે. તે ગુફાઓમાં મહાન ઋદ્ધિવાન, ૧ પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા બે
દેવ રહે છે. તમિસ્સામાં કૃતમાલકદેવ અને ખંડપ્રપાતમાં નૃત-
માલકદેવ રહે છે. તે જ રીતે ઈરવતક્ષેત્રના દીર્ઘ વૈતાલ્યપર્વતમાં
પણ તમિસ્સા અને ખંડપ્રપાત નામની બે ગુફાઓ છે, એમાં
ઉપર પ્રમાણેના નામે બે દેવ હોય છે.

(૨૧) જંબૂદ્વીપમાં બે ચંદ્ર પ્રકાશતા હતા, પ્રકાશે છે અને પ્રકાશશે.

જંબૂદ્વીપમાં બે સૂર્ય તપતા હતા, તપે છે અને તપશે.

સ્થાન ૨ : ઉદ્દેશક - ૪

(૨૨) ઉપમા અદ્ધાકાળ બે પ્રકારનો - (૧) પલ્યોપમ (૨) સાગરોપમ.

(૧) પલ્યોપમ : પલ્ય એટલે પાલો. (ધાન્ય માપવાની પવાલી
આકારે) જેને એવા પાલાની ઉપમા આપવામાં આવે તે પલ્યોપમ.
ઉત્સેધ આંગુલથી ૧ યોજન લાંબો, ૧ યોજન પહોળો, ૧ યોજન
ઊંડો પાલો, જેમાં ૧ દિવસથી લઈ સાત દિવસના જુગલિયાના
મસ્તક પર ઊગેલા વાળના ખંડ(નાના નાના ટુકડા)થી ઠાંસી-
ઠાંસીને ભરવામાં આવે, ત્યાર પછી દર સો સો વર્ષે તે વાલાગ્ર
ખંડને કાઢવામાં આવે, તો તે પાલાને ખાલી થવામાં જેટલો સમય
થાય તેને પલ્યોપમ કહે છે.

(૨) સાગરોપમ : જેને સાગરની ઉપમા આપવામાં આવે તે.
૧૦ કોડાકોડ (૧૦ કરોડ x ૧ કરોડ) પલ્યોપમને ૧ સાગરોપમ
કહે છે.

(૨૩) આરાધના બે પ્રકારે કહી છે - (૧) ધાર્મિક આરાધના : શ્રુત
અને ચારિત્રધર્મનું પાલન કરવાવાળા સાધુ અને શ્રાવકની
આરાધના.

(૨) કેવલી આરાધના : શ્રુતજ્ઞાની, અવધિજ્ઞાની, મનઃપર્યવજ્ઞાની
અને કેવલજ્ઞાનીની આરાધના.

- (૨૪) ધાર્મિક આરાધના બે પ્રકારની છે - (૧) શ્રુતધર્મની આરાધના, (૨) ચારિત્રધર્મની આરાધના.
- (૨૫) કેવલી આરાધના બે પ્રકારની કહી છે - (૧) અંતક્રિયારૂપ, (૨) કલ્પ-વિમાનોમાં ઉત્પન્ન થવાવાળાની.
- (૨૬) બે તીર્થંકર નીલકમળની સમાન નીલવર્ણના હતા. મુનિસુવ્રત અને અરિષ્ટનોમિ.
- (૨૭) બે તીર્થંકર પ્રિયંગુ વૃક્ષ જેવા લીલાવર્ણના હતા - મલ્લીનાથ ને પાર્શ્વનાથ.
- (૨૮) બે તીર્થંકર પદ્મકમળ જેવા લાલવર્ણના હતા - પદ્મપ્રભ અને વાસુપૂજ્ય.
- (૨૯) બે તીર્થંકર ચંદ્ર જેવા શ્વેત-ગૌર વર્ણના હતા - ચંદ્રપ્રભ અને પુષ્પદંત અથવા સુવિધિનાથ.
- (૩૦) સુભૂમ અને બ્રહ્મદત્તા નામે બે ચક્રવર્તી કામભોગનો ત્યાગ ન કરવાના કારણે નીચે સાતમી નરકના અપ્રતિષ્ઠાન નરકાવાસમાં નારકીપણે ઉત્પન્ન થયા.

સ્વાધ્યાય

- (૧) એકાકી સિદ્ધ કોણ થયું ?
- (૨) અનુત્તર વિમાનના દેવની ઊંચાઈ કેટલી ?
- (૩) ઉન્માદના પ્રકાર લખો.
- (૪) પૂર્વ-ઉત્તર દિશાનું મહત્ત્વ દર્શાવતા કોઈ પણ ચાર મુદ્દા લખો.
- (૫) કયા જીવોનું ઉદ્વર્તન થાય છે ? કયા જીવોની ગર્ભમાં વૃદ્ધિ થાય છે ?
- (૬) કયા તીર્થંકર નીલવર્ણ છે ?
- (૭) કયા ચક્રવર્તી નરકે ગયા છે ?
- (૮) જંબૂદ્વીપમાં કેટલા ચંદ્ર અને સૂર્ય છે ?
- (૯) દેવકુરુ, ઉત્તરકુરુનાં વૃક્ષોનાં નામ શું છે ?
- (૧૦) એક હાથની અવગાહના કોની છે ?
- (૧૧) ધર્મ અને અધર્મ પ્રતિમા કેટલી હોય ?
- (૧૨) પ્રત્યાખ્યાન કેટલા પ્રકારનાં છે ? કયાં કયાં ?
- (૧૩) કેટલાં સ્થાનથી આત્મા કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મશ્રવણ કરે છે ? કયાં કયાં ?
- (૧૪) ચારિત્રધર્મ કેટલા પ્રકારના છે ? કયા કયા ?
- (૧૫) મહાવ્રતોનું આરોપણ કઈ દિશામાં મુખ રાખીને કરાય ?
- (૧૬) સામાયિક કેટલા પ્રકારની છે ? કઈ કઈ ?

- (૧૭) આગાર, ઉપપાત, ચ્યવન, ગતિપર્યાય, કાળસંયોગ એટલે શું ?
 (૧૮) કેટલા પ્રકારના જીવોની ભવસ્થિતિ છે ? કયા કયા ?
 (૧૯) દીર્ઘ વૈતાલ્યપર્વતમાં કેટલી ગુફા છે ? કઈ કઈ ?
 (૨૦) અનુભાગ એટલે શું ?
 (૨૧) કૂટશાલ્મલી નામનું વૃક્ષ ક્યાં છે ?
 (૨૨) ધાર્મિક આરાધના કેટલા પ્રકારની છે ? કઈ કઈ ?
 (૨૩) કયા કયા તીર્થકરોના વર્ણ પદ્મકમળ જેવા છે ?
 (૨૪) અપ્રતિષ્ઠાન નરકમાં કોણ ઉત્પન્ન થયું ?

જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર

અધ્યયન ૭ - રોહિણી જ્ઞાત

જંબૂસ્વામી પૂછે છે : “હે ભગવન્ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ છટ્ટા અધ્યયનના આ ભાવ કહ્યા છે, તો ભગવન્ ! સાતમા અધ્યયનના શું ભાવ કહ્યા છે ?”

સુધર્માસ્વામી : “હે જંબૂ ! તે કાળે અને તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું. તે નગરમાં શ્રેણિક નામના રાજા હતા. તે નગરની બહાર ઉત્તરપૂર્વ દિશામાં ગુણશીલક (સુભૂમિભાગ) નામે ઉદ્યાન હતું.

તે રાજગૃહ નગરમાં ધન્ય નામે સાર્થવાહ રહેતા હતા. તે સમૃદ્ધ અને કોઈથી પરાભૂત થનાર ન હતા. તે ધન્ય સાર્થવાહને ભદ્રા નામની ભાર્યા (પત્ની) હતી. તે પાંચ ઈન્દ્રિયો અને શરીરના પરિપૂર્ણ અવયવોવાળી તથા સુંદર રૂપવાળી હતી. તે ધન્ય સાર્થવાહના પુત્રો અને ભદ્રાભાર્યાના આત્મજ ચાર પુત્રો હતા, તેનાં નામ (૧) ધનપાલ, (૨) ધનદેવ, (૩) ધનગોપ અને (૪) ધનરક્ષિત હતાં.

તે ધન્ય સાર્થવાહના ચાર પુત્રોની ચાર પત્ની હતી, તેમાં નામ (૧) ઉજ્જિકા, (૨) ભોગવતી, (૩) રક્ષિકા અને (૪) રોહિણી હતાં.

પુત્રવધૂઓની પરીક્ષા :

ધન્ય સાર્થવાહને કોઈ એક મધ્યરાત્રિએ આ પ્રમાણે વિચાર આવ્યો કે - ‘હું આ રાજગૃહ નગરમાં ઘણા રાજામાં, વિશિષ્ટજનોમાં, મારા કુટુંબમાં, તેનો અનેક કાર્યોમાં, કારણોમાં, કૌટુંબિક વાતોમાં, મંત્રણાઓમાં, ગુપ્ત વાતોમાં, રહસ્યમય વાતોમાં, નિશ્ચય કરવામાં, વ્યવહારમાં પૂછવાયોગ્ય છું. મેઢીરૂપ, પ્રમાણરૂપ, આધારરૂપ, આલંબનરૂપ છું. સર્વ કાર્યોની વૃદ્ધિ કરાવનાર છું; પરંતુ હું જાણતો નથી કે મારા અન્યત્ર ગયા

પછી અર્થાત્ હું કોઈ અન્ય સ્થાને જવા પર, સ્વસ્થાનથી ચ્યુત થવા પર, મૃત્યુ પામવા પર, હાડકાં આદિ ભાંગી જવાથી, લૂલો-લંગડો થઈ જવા પર, બીમાર પડી જવા પર, રોગ આવવાથી દુર્બળ થઈ જવા પર, વિદેશમાં સ્થિત થવા પર કે પરદેશ જવા પ્રવૃત્ત થવા પર, મારા કુટુંબ માટે આધારરૂપ, આલંબનરૂપ, બધાંને એકસાથે બાંધીને કોણ રાખશે ? મારા કુટુંબની એકતા, સંપ સાચવનાર, સંવર્ધન કરનાર કોણ થશે ?

તેથી મારા માટે યોગ્ય છે કે કાલે સૂર્યોદય થાય ત્યારે વિપુલ અશન, પાન, ખાદિમ (મેવા) અને સ્વાદિમ (મુખવાસ) આ ચાર પ્રકારનો આહાર તૈયાર કરાવીને મિત્ર, જ્ઞાતિ તથા ચારે પુત્રવધૂઓનાં માતા-પિતા આદિને આમંત્રિત કરીને અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ તથા ધૂપ, પુષ્પ, વસ્ત્ર, ગંધ, માળા, અલંકાર આદિથી સત્કાર - સન્માન કરીને, તેમ જ મિત્ર આદિ તથા ચારે પુત્રવધૂઓનાં પિયરનાં બધાં લોકોની હાજરીમાં પુત્રવધૂઓની પરીક્ષા કરવા માટે પાંચ - પાંચ શાલિઅક્ષત (કમોદ = ચોખાના દાણા) આપું. તેથી જાણી શકીશ કે કોણ તેનું સંરક્ષણ કરે છે, સંગોપન - સંભાળ રાખે છે કે સંવર્ધન કરે છે ?

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને ધન્ય સાર્થવાહે બીજે દિવસે મિત્ર, જ્ઞાતિ આદિ તથા ચારે પુત્રવધૂઓના પિયરવર્ગને આમંત્રિત કર્યાં. આમંત્રિત કરીને વિપુલ, અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ તૈયાર કરાવ્યું.

ત્યાર પછી ધન્ય સાર્થવાહે સ્નાન કર્યું અને ભોજન મંડપમાં ઉત્તમ સુખાસન પર બેસીને મિત્ર, જ્ઞાતિ આદિ તથા ચારે પુત્રવધૂઓના પિયર વર્ગ સાથે વિપુલ અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમનું ભોજન કરીને તે બધાંનો સત્કાર કર્યો, સન્માન કર્યું અને તે મિત્રો, જ્ઞાતિજનો આદિ તથા ચારે પુત્રવધૂઓના પિયરવર્ગની સામે કમોદના પાંચ દાણા લીધા અને મોટી પુત્રવધૂ ઉજ્જિકાને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે પુત્રી ! તું મારી પાસેથી આ પાંચ કમોદના દાણા લે અને અનુક્રમથી તેનું સંરક્ષણ અને સંગોપન (સાચવણી) કરજે. હે પુત્રી ! જ્યારે હું તારી પાસેથી આ પાંચ કમોદના દાણા માંગુ ત્યારે તું આ પાંચ દાણા મને પાછા આપજે.” આ પ્રમાણે કહીને પુત્રવધૂ ઉજ્જિકાના હાથમાં તે દાણા આપીને તેને જવાની આજ્ઞા આપી.

ત્યાર પછી ઉજ્જિકાએ ધન્ય સાર્થવાહને “તહત્તિ (હા જી, ભલે),” આ પ્રમાણે કહીને તેમની આજ્ઞાનો સ્વીકાર કર્યો અને ધન્ય સાર્થવાહના હાથમાંથી તે પાંચ કમોદના દાણા લીધા, લઈને એકાંતમાં ગઈ. એકાંતમાં

જતાં તેને વિચાર આવ્યો કે - 'મારા પિતા(સસરા)ના કોઠારમાં કમોદથી ભરેલા દાણાનાં પાલા છે. જ્યારે પિતાજી મારી પાસે આ પાંચ કમોદના દાણા માંગશે, ત્યારે હું પાલામાંથી બીજા પાંચ કમોદના દાણા લઈને આપી દઈશ.' આ પ્રમાણે વિચાર કરીને સસરાએ આપેલા તે પાંચ કમોદના દાણાને એક તરફ ફેંકી દીધા અને પોતાના ઘરકામમાં લાગી ગઈ.

આ પ્રમાણે બીજા પુત્રવધૂ ભોગવતીને પણ પાંચ દાણા આપ્યા. વિશેષતા એ છે કે તે દાણાનાં ફોતરાં કાઢીને ગણી ગઈ, ગણીને પોતાના કામમાં લાગી ગઈ.

એ જ પ્રમાણે ત્રીજા પુત્રવધૂ રક્ષિકાને પણ કમોદના પાંચ દાણા આપ્યા. વિશેષતા એ છે કે દાણા લેતાં તેને વિચાર આવ્યો કે - 'પિતાજીએ મિત્ર, જ્ઞાતિ આદિની તથા ચારે પુત્રવધૂઓના પિયરવર્ગની સામે મને બોલાવીને એમ કહ્યું છે કે - 'હે પુત્રી ! તું કમોદના આ પાંચ દાણા મારી પાસેથી લે અને જ્યારે હું પાછા માંગુ ત્યારે મને તું પાછા આપજે,' આમ કહીને મને પાંચ દાણા આપ્યા છે, તો તેની પાછળ કોઈ રહસ્ય હોવું જોઈએ.' આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેણીએ તે કમોદના પાંચ દાણાને શુદ્ધ વસ્ત્રમાં બાંધ્યા, બાંધીને રત્નોની ડબ્બીમાં મૂકીને, ઓશિકાની નીચે મૂકીને સવારે, બપોરે અને સાંજે, આ ત્રણે સંધ્યા સમયે તેની સંભાળ લેતી હતી.

ત્યાર પછી ધન્ય સાર્થવાહે તેના મિત્રો આદિની સમક્ષ ચોથી પુત્રવધૂ રોહિણીને બોલાવીને તેને પણ તેમ જ કહી પાંચ દાણા આપ્યા. હવે તેણે વિચાર્યું કે - 'આ પ્રમાણે પાંચ દાણા આપવામાં કોઈ કારણ હોવું જોઈએ. મારા માટે યોગ્ય છે કે પાંચ દાણાનું સંરક્ષણ, સંગોપન અને સંવર્ધન કરું.' આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેણીએ પોતાના પિયરના ખેતીમાં નિપુણ માણસોને બોલાવ્યા અને આ પ્રમાણે કહ્યું : "હે દેવાનુપ્રિય ! તમે આ કમોદના પાંચ દાણા લઈ જાવ અને પહેલી વર્ષાઋતુમાં અર્થાત્ વર્ષાના આરંભમાં જ્યારે ખૂબ વર્ષા થાય ત્યારે એક નાની ક્યારીને સાફ કરાવીને, આ પાંચ દાણા વાવીને બે-ત્રણ વાર ઉત્કોપ-નિકોપ અર્થાત્ એક જગ્યાએથી ઉપાડીને બીજા જગ્યાએ રોપીને ક્યારીની ચારે બાજુ વાડ કરીને તેની રક્ષા, સંગોપન કરતાં અનુક્રમે તેનું સંવર્ધન કરો."

ત્યાર પછી તે કર્મચારી પુરુષોએ રોહિણીના આદેશનો સ્વીકાર કરીને તે કમોદના પાંચ દાણા લઈને તેનું સંરક્ષણ, સંગોપન કર્યું. સાવધાનીથી સાચવીને રાખી દીધા.

ત્યાર પછી તે કર્મચારી પુરુષોએ વર્ષાઋતુના પ્રારંભમાં મહાવૃષ્ટિ થઈ ત્યારે નાની એવી એક ક્યારી સાફ કરી, પાંચ કમોદના દાણા વાવીને, તેને મૂળ સ્થાનેથી ઉપાડી બીજા સ્થાને રોપીને, તે ક્યારીની ચારે બાજુ વાડ કરીને પછી અનુક્રમથી સંરક્ષણ, સંગોપન, સંવર્ધન કરવા લાગ્યા.

ત્યાર પછી સંરક્ષિત, સંગોપિત, સંવર્ધિત કરતા તે કમોદના દાણા અનુક્રમે શાલિના છોડરૂપે બની ગયા. તે નીલવર્ણી આભાવાળા, સઘન છાયાવાળા, જોવામાં ખૂબ જ સુંદર પ્રીતિકર અને આકર્ષક થઈ ગયા.

ત્યાર પછી કમોદના તે છોડ પાંદડાંવાળા થઈ ગયા અને આકારમાં ગોળ દેખાવા લાગ્યા. જ્યારે તે છોડ મોટા થઈ ગયા, તેના ઉપર મંજરીઓ બેઠી, મંજરીઓ બહાર નીકળવા લાગી, તેની સુવાસ ચોમેર ફેલાવા લાગી, તે મંજરીઓ દૂધમય બની ગઈ અને તે દૂધમાંથી દાણા બંધાવા લાગ્યા, તે દાણા પરિપક્વ થઈ ગયા, પાંદડાં સુકાઈને શલાકા (સળી) જેવા થઈ ગયાં. પાંદડાં ખરવા લાગ્યાં અને પત્રકિત - થોડાં જ પાંદડાં રહી ગયાં. તે લીલાં પાંદડાં ધીમે ધીમે - પરિપક્વ પર્વકાંડવાળા થઈ ગયા અર્થાત્ તેની દાંડી અને બે ગાંઠ વચ્ચેનો સંધિભાગ પીળો થઈ ગયો, પછી ડાંગર - કમોદ તૈયાર થઈ ગઈ.

ત્યાર પછી તે કર્મચારી પુરુષોએ પત્રિત-પાંદડાવાળી યાવત્ ઉપર શુષ્ક આવરણયુક્ત તે શાલિ-ડાંગરને બરાબર પાકેલી જાણી, તીક્ષ્ણ, નવા સજાવેલા દાંતરડાથી લણીને, હાથથી (હથેળીમાં) મસળીને ભૂંસાંને દૂર કરી કમોદના દાણાને નિર્મળ - સ્વચ્છ કર્યા. ત્યારે તે કમોદના દાણા વાવવાયોગ્ય, અખંડ, તૂટ્યા વિનાના, સૂપડાંથી ઝાટકીને સાફ કરેલા મગધ દેશમાં પ્રચલિત એક પ્રસ્થક (બે ખોબા = ૧ સેતિકા, ૪ સેતિકા = ૧ કુડવ, ૪ કુડવ = ૧ પ્રસ્થક) પ્રમાણ થઈ ગયા.

ત્યાર પછી તે કર્મચારી પુરુષોએ તે પ્રસ્થક-પ્રમાણ શાલિ કમોદને નવા ઘડામાં ભરીને તેના મુખ પર માટીનો લેપ કરીને તેને મુદ્રિત કરીને તેના ઉપર સીલ લગાવી દીધું. પછી તેને કોઠારમાં એક ભાગમાં રાખી દીધા, તેમ જ તેનું સંરક્ષણ અને સંગોપન કરતા રહ્યા.

ત્યાર પછી તે કર્મચારી પુરુષોએ બીજા વર્ષે ચોમાસાના પ્રારંભમાં મહાવૃષ્ટિ થઈ ત્યારે નાની ક્યારી બનાવી. સાફ કરીને તેમાં તે કમોદ વાવીને, બીજા અને ત્રીજા વાર તેનું ઉત્કોપ-નિકોપ કર્યું અર્થાત્ મૂળથી ઉપાડી બીજા સ્થાને રોપ્યા, યાવત્ લણ્યા, પગથી ખૂંટી તેને સાફ કર્યા. તે

શાલિમાંથી ઘણાં કુડવ-પ્રમાણ થઈ ગયા, યાવત્ તેને કોઠારના એક ભાગમાં રાખીને તેનું સંરક્ષણ અને સંગોપન કરતા રહ્યા.

ત્યાર પછી તે કર્મચારી પુરુષોએ ત્રીજા વરસે મહાવૃષ્ટિ થઈ ત્યારે ઘણી ક્યારીઓ બનાવી, તેને લણીને ભારા બાંધીને, ઉપાડીને ખળામાં લાવ્યા. તેનું મર્દન કર્યું. અર્થાત્ બળદ ફેરવી ખળું કર્યું. યાવત્ હવે તે ઘણાં કુંભ-પ્રમાણ ચોખા તૈયાર થઈ ગયા.

ત્યાર પછી તે કૌટુંબિક પુરુષોએ તે શાલિ કોઠારમાં રાખ્યા, યાવત્ તેની રક્ષા કરતા રહ્યા. ચોથા વરસે આ પ્રમાણે કરવાથી સેંકડો કુંભ-પ્રમાણ કમોદ તૈયાર થયા.

પુત્રવધૂઓની યોગ્યતા પ્રમાણે કાર્યસોંપણી :

પાંચ વર્ષ પૂર્ણ થયા ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહને મધ્યરાત્રિના સમયે આ પ્રમાણે વિચાર આવ્યો કે - ‘આજથી પાંચ વર્ષ પૂર્વે મેં ચારે પુત્રવધૂઓની પરીક્ષા કરવા માટે પાંચ-પાંચ કમોદના દાણા તેઓના હાથમાં આપ્યા હતા. કાલે સૂર્યોદય થાય ત્યારે તે પાંચ કમોદના દાણા પાછા માંગવા મારા માટે યોગ્ય છે. તેનાથી હું જાણી શકીશ કે કોણે, કઈ રીતે તેનું સંરક્ષણ, સંગોપન અને સંવર્ધન કર્યું છે !’ આ પ્રમાણે વિચાર કરીને બીજે દિવસે સૂર્યોદય થયો ત્યારે વિપુલ અશન આદિ બનાવડાવીને મિત્રો, જ્ઞાતિજનો આદિ તથા ચારે પુત્રવધૂઓના પિયરવર્ગનું સન્માન કરીને તે મિત્ર, જ્ઞાતિ આદિ તથા ચારે પુત્રવધૂના પિયરવર્ગ સમક્ષ મોટી પુત્રવધૂ ઉજ્જિકાને બોલાવીને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે પુત્રી ! આજથી પાંચ વર્ષ પૂર્વે આ જ મિત્રો, જ્ઞાતિજનો આદિ તથા ચારે પુત્રવધૂઓના પિયરવર્ગની સામે મેં તમારા હાથમાં પાંચ કમોદના દાણા દીધા હતા. અને હે પુત્રી ! મેં એમ કહ્યું હતું કે - ‘જ્યારે હું આ પાંચ કમોદના દાણા માંગુ ત્યારે તું દાણા મને પાછા આપજે.’ હે પુત્રી ! શું આ વાત સત્ય છે ?”

ઉજ્જિકાએ કહ્યું : “હા સત્ય છે.” ધન્ય સાર્થવાહ બોલ્યા : “ તો હવે પુત્રી ! મારા તે પાંચ દાણા પાછા આપો.”

ત્યાર પછી ઉજ્જિકાએ ધન્ય સાર્થવાહની આ વાત સાંભળીને કોઠારમાં જઈને, પાંચ કમોદના દાણા લાવીને, ધન્ય સાર્થવાહની પાસે આવીને આ પ્રમાણે બોલી : “આ રહ્યા કમોદના પાંચ દાણા.” તેમ કહીને સાર્થવાહના હાથમાં પાંચ દાણા આપી દીધા, ત્યારે સાર્થવાહે સોગંધ આપીને પૂછ્યું : “હે પુત્રી ! શું આ તે જ શાલિના દાણા છે કે બીજા છે ?”

તેથી તેણીએ કહ્યું: “હે તાત ! આજથી પાંચ વર્ષ પૂર્વે મિત્રો, જ્ઞાતિજનો આદિ તથા ચારે પુત્રવધૂઓના પિયરવર્ગની સામે આપશ્રીએ પાંચ દાણા આપીને તેનું સંરક્ષણ આદિ કરવાનું કહ્યું હતું. તે સમયે મેં આપની વાત સાંભળી હતી. તે શાલિના પાંચ દાણા લીધા હતા અને એકાંતમાં ગઈ હતી, ત્યારે મને એવો વિચાર આપ્યો કે - ‘પિતાજીના કોઠારમાં ઘણા ચોખા ભર્યા છે, જ્યારે માંગશે ત્યારે તેમાંથી આપી દઈશ.’ એવો વિચાર કરીને મેં તે દાણા ફેંકી દીધા હતા. તેથી હે પિતાશ્રી ! આ દાણા તે દાણા નથી, પણ બીજા દાણા છે.”

ઉજ્જિકા પાસેથી આવી વાત સાંભળીને, હૃદયમાં ધારણ કરીને, કોષિત થઈને, ગુસ્સામાં દાંત કચકચાવતાં, ધૂંવાપૂંવા થઈને તેમણે ઉજ્જિકાને તે મિત્રો, જ્ઞાતિજનો આદિ તથા ચારે પુત્રવધૂઓના પિયરવર્ગની સામે ઘરની રાખ ફેંકનારી, વાસીદું વાળનારી, કચરો કાઢનારી, ફળિયામાં પાણી છાંટનારી, સાવરણીથી ઘરને વાળીને સાફ કરનારી, પગ ધોવા માટે કે સ્નાન માટે પાણી દેનારી અને સંદેશવાહક દાસીના રૂપમાં નિયુક્ત કરી.

એ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન શ્રમણો ! જે સાધુ અથવા સાધ્વી દીક્ષા લઈને, પાંચ દાણાની સમાન પાંચ મહાવ્રતોનો પરિત્યાગ કરે છે, તે આ ભવમાં ઘણાં શ્રમણો, શ્રમણીઓ, શ્રાવકો, શ્રાવિકાઓ દ્વારા હિલનીય, નિંદનીય બને છે, અનંત સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં રહે છે, એટલે તેની દશા ઉજ્જિકા જેવી થાય છે.

આ જ પ્રમાણે ધન્ય સાર્થવાહે બીજી પુત્રવધૂ ભોગવતીને બોલાવીને પૂછતાં તે પોતે સ્વયં પાંચ દાણા ખાઈ ગઈ હતી તે વાત જાણવા મળતાં સાર્થવાહે ભોગવતીને ખાંડનારી, કૂટનારી, દળનારી, ધાન્યતાં ફોતરાં દૂર કરનાર, કઠોળની દાળ બનાવનારી, રાંધનારી, પીરસનારી, પીરસણા મોકલનારી, ઘરની અંદર દાસીનું કામ કરનારી અને રસોયાણીરૂપે નિયુક્ત કરી.

એ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન શ્રમણો ! જે સાધુ અથવા સાધ્વી દીક્ષા લઈને, રસનેન્દ્રિયને વશ થઈને પાંચ દાણાની સમાન પાંચ મહાવ્રતોનું ખંડન કરે છે, તે ભોગવતીની જેમ આ ભવમાં ઘણાં શ્રમણો, શ્રમણીઓ, શ્રાવકો, શ્રાવિકાઓ દ્વારા હિલનીય, નિંદનીય બને છે, યાવત્ અનંત સંસારમાં પરિભ્રમણ કરતાં રહે છે.

આ જ પ્રમાણે ધન્ય સાર્થવાહે ત્રીજી પુત્રવધૂ રક્ષિકાને બોલાવીને પૂછતાં, તે પાંચ દાણા લેવા ગઈ અને નિવાસગૃહમાં જઈને પેટી ખોલીને રત્નની

ડબ્બીમાંથી પાંચ શાલિના દાણા લઈને ધન્ય સાર્થવાહ પાસે આવીને તેમના હાથમાં શાલિના પાંચ દાણા આપી દીધા અને કહ્યું : “હે પિતાશ્રી ! આ તે જ શાલિના પાંચ દાણા છે બીજા નથી. આપે આજથી પાંચ વર્ષ પૂર્વે પાંચ દાણા આપ્યા ત્યારે મેં વિચાર્યું કે - ‘દાણા આપવામાં કોઈ કારણ હોવું જોઈએ.’ તેમ વિચારીને તે દાણાને શુદ્ધ વસ્ત્રમાં બાંધીને, રત્નની ડબ્બીમાં રાખીને, ત્રણે સંધ્યાઓમાં તેની સાર-સંભાળ કરતી રહી છું. તેથી હે પિતા ! આ તે જ શાલિના પાંચ દાણા છે, બીજા નહિ.”

ધન્ય સાર્થવાહ તેનો આ જવાબ સાંભળીને પ્રસન્ન અને સંતુષ્ટ થયા. તેણે પોતાના ઘરના સોનાના, કાંસા આદિ વાસણો, દૂધ્ય રેશમી આદિ મૂલ્યવાન વસ્ત્રો, વિપુલ ધન યાવત્ સંપત્તિના ભંડારીરૂપે નિયુક્ત કરી દીધી.

એ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! જે સાધુ અથવા સાધ્વી દીક્ષા લઈને, રક્ષિકાની જેમ પાંચ દાણાની સમાન પાંચ મહાવ્રતોનું રક્ષણ કરે છે તે અર્ચનીય, પૂજનીય યાવત્ ચાર ગતિરૂપ સંસાર જંગલને પાર કરે છે.

રોહિણી પાસે જ્યારે ધન્ય સાર્થવાહે પાંચ દાણા માંગ્યા ત્યારે તેણીએ કહ્યું : “પિતાશ્રી ! આપ મને ઘણાં ગાડાં-ગાડીઓ આપો, જેથી હું કમોદના પાંચ દાણા લઈ આવું.” ત્યારે ધન્ય સાર્થવાહે કહ્યું : “ હે પુત્રી ! તું મને એ પાંચ દાણા ગાડીમાં ભરીને કેવી રીતે દઈશ ?” રોહિણીએ કહ્યું : “આજથી પાંચ વર્ષ પૂર્વે મિત્રો, જ્ઞાતિજનો આદિની સમક્ષ આપે મને કમોદના પાંચ દાણા દીધા હતા, તે હવે સેંકડો કુંભ પ્રમાણે થઈ ગયા છે. માટે હે પિતા ! હું આપના તે દાણા ગાડાં-ગાડીમાં ભરીને પાછા આપું છું.”

ધન્ય સાર્થવાહે તેને ઘણાં ગાડાં-ગાડીઓ આપ્યાં. રોહિણી તે લઈને પોતાના પિયર ગઈ. કોઠાર ખોલીને કુંભના મુખ ઉપરના લેપ દૂર કરી, શાલિના દાણાથી ગાડી-ગાડાં ભરીને રાજગૃહ નગરમાં થઈને પોતાને ઘેર ધન્ય સાર્થવાહ પાસે આવી.

રાજગૃહ નગરમાં અનેક માર્ગો પર લોકો પરસ્પર તેની પ્રશંસા કરવા લાગ્યા. ધન્ય સાર્થવાહને ધન્ય છે કે જેની રોહિણી જેવી પુત્રવધૂ છે, જે પાંચ કમોદના દાણાને ગાડાં-ગાડીમાં ભરીને પાછા આપે છે. ધન્યએ તે ગાડાં-ગાડીને આવતાં જોઈ પ્રસન્નતા અને સંતોષ અનુભવ્યો અને રોહિણીને કુટુંબનાં અનેક કાર્યોમાં, રહસ્યોમાં સલાહ લેવા યોગ્ય અને ઘરની અધિષ્ઠાત્રી/સંચાલક અને સર્વેસર્વારૂપ નિયુક્ત કરી.

એ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! જે સાધુ અથવા સાધ્વી દીક્ષા લઈને, રોહિણીની જેમ પાંચ દાણા સમાન પાંચ મહાવ્રતોની વૃદ્ધિ

તપ, ત્યાગ, વૈરાગ્ય દ્વારા સંવર્ધિત કરે છે, તેને ઉત્તરોત્તર નિર્મળ બનાવે છે, તે આ ભવમાં ઘણા શ્રમણો આદિ દ્વારા પ્રશંસાને પાત્ર બને છે. યાવત્ સંસારથી મુક્ત થાય છે. જેમ રોહિણી ઘણા લોકોની પ્રશંસાપાત્ર બની.”

“હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ સાતમા જ્ઞાતા અધ્યયનનો આ અર્થ જેવો કહ્યો છે, તેવો જ મેં તને કહ્યો છે.”

સ્વાધ્યાય

- (૧) ધન્ય સાર્થવાહને પુત્રવધૂઓની પરીક્ષા લેવાનો વિચાર શા માટે આવ્યો ?
- (૨) ધન્ય સાર્થવાહે કોને કોને આમંત્રિત કર્યા હતા ?
- (૩) મોટી પુત્રવધૂને કમોદના દાણા આપતાં ધન્ય સાર્થવાહે શું કહ્યું ?
- (૪) ઉજ્જિન્કા અને ભોગવતી જેવાની સંસારમાં કેવી હાલત થાય છે ?
- (૫) રોહિણીએ પોતાના પિયરથી કોને બોલાવ્યા ? તેમને શું કહ્યું ?
- (૬) ઉજ્જિન્કા આદિ ચારે પુત્રવધૂઓને કયું કામ સોંપવામાં આવ્યું ?
- (૭) રોહિણી ઘણા લોકોની પ્રશંસાને પાત્ર શા માટે બની ?
- (૮) એક પ્રસ્થક એટલે કેટલું માપ ?

જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર

અધ્યયન ૧૦ : ચંદ્ર

જંબૂ સ્વામી શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછે છે : “હે ભગવન્ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ નવમા અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે; તો એ કૃપા કરી બતાવો કે દશમા અધ્યયનનો શું અર્થ કહ્યો છે ?”

સુધર્મા સ્વામી કહે છે : “હે જંબૂ ! નિશ્ચયથી તે કાળે તે સમયે (ચોથા આરામાં) રાજગૃહ નામે નગરી હતી. તે નગરમાં શ્રેણિક નામે રાજા રહેતાં હતાં. તે નગરની બહાર ઈશાન ખૂણામાં ગુણશીલ નામે ઉદ્યાન હતું.

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી અનુક્રમથી સુખે-સુખે વિહાર કરતાં જ્યાં ગુણશીલ ઉદ્યાન હતું, ત્યાં પધાર્યા. ભગવાનની ધર્મદેશના સાંભળવા જનસમૂહ નીકળ્યો. શ્રેણિકરાજા પણ નીકળ્યા. ધર્મોપદેશ સાંભળીને સર્વે પાછા ફર્યા.

ત્યાર પછી ગૌતમ સ્વામીએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને આ પ્રમાણે પૂછ્યું : “હે ભગવન્ ! જીવ કયા કારણે વૃદ્ધિને પામે છે અને કયા કારણે હાનિને પામે છે ?”

ભગવાન : “હે ગૌતમ ! જે પ્રમાણે કૃષ્ણપક્ષ(વદ)ની એકમનો ચંદ્ર, પૂનમના ચંદ્રની અપેક્ષાએ વર્ણ, સૌમ્યતા, સ્નિગ્ધતા, કાંતિ, દીપ્તિ (ચમક), દ્યુતિ (ઉજાશ), છાયા (પ્રતિબિંબ), પ્રભા, ઓજસ, લેશ્યા અને મંડલ- (ગોળાઈ)ની અપેક્ષાએ હીન હોય છે, તેમ કૃષ્ણપક્ષની બીજનો ચંદ્ર, એકમના ચંદ્ર કરતાં વર્ણથી યાવત્ મંડલથી હીનતર હોય છે. એમ ત્રીજનો ચંદ્ર બીજના ચંદ્ર કરતાં, એમ આગળ વધતાં વધતાં હીન થતાં થતાં યાવત્ અમાસનો ચંદ્ર, ચૌદશના ચંદ્ર કરતાં વર્ણથી યાવત્ મંડલથી ક્રમશઃ હીન થતાં થતાં દેખાતો બંધ થઈ જાય છે તે પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! આ રીતે જે સાધુ અને સાધ્વી દીક્ષા લઈને શાંતિ અને ક્ષમાથી હીન થાય છે, તેમ જ મુત્તિ (નિર્લોભતા), આર્જવ, માર્દવ, લાઘવ, સત્ય, તપ, ત્યાગ, અકિંચનવૃત્તિ અને બ્રહ્મચર્ય એ દશ યતિધર્મોથી હીન થાય છે, તે પછી ક્રમશઃ હીન, હીનતર થતાં તેમના ક્ષમા આદિ ગુણો સંપૂર્ણ નાશ પામે છે.

જેમ શુક્લપક્ષ(સુદ)નો એકમનો ચંદ્ર અમાસની અપેક્ષાએ વર્ણથી યાવત્ મંડલથી અધિક હોય છે, ત્યાર પછી બીજનો ચંદ્ર એકમના ચંદ્રની અપેક્ષાથી અધિક વર્ણવાળો યાવત્ મંડલથી અધિકતર હોય છે, એમ તે ચંદ્ર ક્રમશઃ વૃદ્ધિ પામતો પામતો પૂર્ણિમાનો ચંદ્ર ચૌદશના ચંદ્રની અપેક્ષાથી અધિકતર વર્ણવાળો અને પ્રતિપૂર્ણ મંડલવાળો હોય છે.

આ પ્રમાણે હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણો ! આ રીતે જે સાધુ અથવા સાધ્વી દીક્ષિત થઈને ક્ષમાથી યાવત્ બ્રહ્મચર્ય આદિ ગુણોથી પણ અધિક થાય છે, તે ક્રમશઃ ક્ષમાથી યાવત્ બ્રહ્મચર્યની આરાધનાથી અધિકતર થતાં જાય છે. નિશ્ચયથી તે ક્રમશઃ વધતા વધતા ક્ષમા યાવત્ ગુણોથી પરિપૂર્ણ થઈ જાય છે. આ પ્રમાણે જીવ વૃદ્ધિને પામે છે અને હાનિને પામે છે.

“આ પ્રમાણે હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ દશમા અધ્યયનનો આ અર્થ ફરમાવેલ છે. મેં જેવું સાંભળેલું છે તેવું કહું છું.”

સ્વાધ્યાય

- (૧) જીવ કયા કારણે વૃદ્ધિ અને હાનિ પામે છે ?
- (૨) પૂનમના ચંદ્ર કરતાં એકમનો ચંદ્ર કઈ બાબતમાં હીન હોય છે ?
- (૩) યતિધર્મના પ્રકાર કેટલા ? કયા કયા ?
- (૪) ક્ષમા આદિ ગુણોની વૃદ્ધિ કેવી રીતે થાય છે ?

ઉપાસક દશાંગ સૂત્ર

અધ્યયન ૧ : શ્રમણોપાસક આનંદ

તે કાળે - વર્તમાનકાળે અવસર્પિણીના ચોથા આરાના અંતમાં, તે સમયે જ્યારે આર્ય સુધર્મા સ્વામી બિરાજમાન હતા, ત્યારે ચંપા નામની નગરી હતી. પૂર્ણભદ્ર નામનું ચૈત્ય હતું.

તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના અંતેવાસી આર્ય સુધર્મા સ્વામી* ગ્રામાનુગ્રામ વિચરતા, સુખપૂર્વક વિહાર કરતા, તે ચંપા નગરીની બહાર પૂર્ણભદ્ર ચૈત્યમાં પધાર્યા. સાધુચર્યાને અનુરૂપ આવાસ ગ્રહણ કરીને સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા રહ્યા. તે કાળે તે સમયે આર્ય સુધર્મા સ્વામીના અંતેવાસી જંબૂ સ્વામી* અણગાર હતા.

જંબૂ સ્વામીની જિજ્ઞાસા અને સુધર્મા સ્વામીનો ઉત્તર :

ત્યારે આર્ય જંબૂ સ્વામીના મનમાં શ્રદ્ધાપૂર્વકની ઈચ્છા ઉત્પન્ન થઈ, જિજ્ઞાસા અને કુતૂહલ ઉત્પન્ન થયું; તેથી તેઓ જ્યાં સુધર્મા સ્વામી બિરાજતા હતા ત્યાં આવ્યા અને ત્રણ વાર પ્રદક્ષિણા કરીને, વંદન-નમસ્કાર કરી, ન તો અતિદૂર અને ન તો અતિ નજીક આવી, વિનયપૂર્વક હાથ જોડતાં, તેમની પર્યુપાસના કરતાં બોલ્યા : “હે ભગવન્ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે છટ્ટા અંગસૂત્ર જ્ઞાતાધર્મકથાનો જે અર્થ કહ્યો છે, તે મેં સાંભળ્યો છે. હવે સાતમા અંગ ઉપાસક દશાંગનો શો અર્થ કહ્યો છે ?”

સુધર્મા : “હે જંબૂ ! નિર્વાણને પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ઉપાસક દશાંગ નામના સાતમા અંગનાં ૧૦ અધ્યયનો કહ્યાં છે, તે આ પ્રમાણે છે - (૧) આનંદ, (૨) કામદેવ, (૩) ચુલનીપિતા, (૪) સુરાદેવ, (૫) ચુલ્લશતક, (૬) કુંડકૌલિક, (૭) શકડાલપુત્ર, (૮) મહાશતક, (૯) નંદિનીપિતા, અને (૧૦) શાલિહીપિતા.”

★ જ્ઞાતિસંપન્ન, વિશાળ તેજોલેશ્યાને પોતાની અંદર સંક્ષિપ્ત કરનારા, ચૌદ-પૂર્વના જ્ઞાનના ધારક, મતિ-શ્રુત-અવધિ-મન:પર્યવજ્ઞાનરૂપ ચાર જ્ઞાનથી યુક્ત, પાંચસો શ્રમણોથી ઘેરાયેલા.

* તેઓ કાશ્યપગોત્રીય, ૭ હાથની ઊંચાઈવાળા, સમયતુરસ્ર સંસ્થાની, વજ્રઋષભનારાય સંઘયણયુક્ત હતા. સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરી રહેલ હતા.

જંબૂ : “હે ભગવાન ! નિર્વાણ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ઉપાસક દશાંગ નામના સાતમા અંગનાં ૧૦ અધ્યયનો કહ્યાં છે, તો તેમાં નિર્વાણપ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પ્રથમ અધ્યયનનો શું અર્થ કહેલ છે, તે કૃપા કરી ફરમાવશો.”

સુધર્મા : “હે જંબૂ ! તે કાળે તે સમયે વાણિજ્ય ગ્રામ નગર હતું. નગર બહાર ઈશાનખૂણામાં ઘુતિપલાશ નામે ચૈત્ય હતું. તે વાણિજ્ય ગ્રામમાં જિતશત્રુ નામે રાજા હતા.”

આનંદ ગાથાપતિનું વ્યક્તિત્વ :

તે વાણિજ્ય ગ્રામમાં આનંદ નામે ગાથાપતિ^x રહેતા હતા. તે સાધન-સંપન્ન અને બીજા કોઈથી પરાભવ ન પામે તેવા હતા. તે આનંદ ગાથાપતિએ ૪ કરોડ સોનામહોર ભંડારમાં, ૪ કરોડ સોનામહોર વેપારમાં, ૪ કરોડ સોનામહોર ધનધાન્ય, ઘરનો વૈભવ વગેરે સાધનસામગ્રીમાં રોક્યા હતા. તેના ૪ વ્રજ ગોકુળ હતા. ૧૦ હજાર ગાયોનું ૧ વ્રજ એવા ચાર વ્રજ હતા. તે આનંદ ગાથાપતિ ઘણા રાજા, ધનિક વગેરે સાર્થવાહોનાં ઘણાં કાર્યોમાં તથા કુટુંબોમાં, ગૂઢ રહસ્યોને ઉકેલવામાં, ન્યાય કરવામાં, વ્યવહારમાં પૂછવાયોગ્ય, સલાહ લેવાયોગ્ય હતા. પોતાના કુટુંબના પણ મેઢીરૂપ^{*}, આધારરૂપ, પ્રમાણરૂપ તેમ જ સર્વ કાર્યોને વધારનાર હતા.

શિવાનંદાનું વ્યક્તિત્વ :

આનંદ ગાથાપતિને શિવાનંદા^{*} નામે પત્ની હતી. તે પાંચ ઈન્દ્રિયથી પૂર્ણ શરીરવાળી હતી. તે આનંદ ગાથાપતિમાં અનુરક્ત, અનુરાગવાળી

^x આનંદ ગાથાપતિ વિશાળ, પ્રભાવશાળી અને આદરણીય વ્યક્તિત્વ ધરાવતા હતા. તેઓ ઉદાર, ગંભીર, ઉચ્ચ વિચાર ધરાવનાર વ્યક્તિ હતા, સર્વ પ્રકારના વિશિષ્ટ માણસો પોતાનાં કાર્યોમાં તેમની સલાહ લેવી ઉપયોગી માનતા હતા. તેઓ પરિવારના કેન્દ્રબિંદુ હતા. પરિવારના વિકાસ અને વૃદ્ધિમાં તત્પર રહેતા હતા.

● જેમ લાકડાના દંડરૂપ મેઢીને બળાની મધ્યમાં નાંખીને બળદોને તેનાથી બાંધી અનાજ કાઢવા ચારે બાજુ ફેરવાય છે, તેની મદદથી બળદ ગતિશીલ રહે છે, તેમ આનંદ શ્રાવક પણ પોતાના પરિવારમાં મેઢીભૂત હતા, પરિવારના કેન્દ્રભૂત હતા.

* શરીરની રચના અખંડિત, સંપૂર્ણ, પોતપોતાના વિષયમાં સક્ષમ હતી. તેના શરીરમાં સૌભાગ્યસૂચક હાથની રેખા વગેરે ઉત્તમ લક્ષણ, ઉત્કર્ષસૂચક તલ, મસા વગેરે ચિહ્નરૂપ વ્યંજનો શરીરના ગુણોથી યુક્ત હતા. શરીરનો ઘેરાવો, વજન, ઊંચાઈ વગેરેથી પરિપૂર્ણ શ્રેષ્ઠ અને સર્વાંગ-સુંદર હતા. તેનું સ્વરૂપ ચંદ્ર જેવું સૌમ્ય, કમનીય તથા તેનું દર્શન ઘણું જ સુંદર હતું. આ રીતે તે રૂપવતી હતી.

હતી. ક્યારેય અવિરક્ત - અનુરાગશૂન્ય કે રુષ્ટ થતી નહોતી. તે પોતાના પતિ સાથે પ્રિય શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ તથા ગંધ - આ પાંચ પ્રકારના સાંસારિક કામભોગ ભોગવતી હતી.

કોલ્લાક સન્નિવેશનું વર્ણન :

તે વાણિજ્ય ગ્રામની બહાર ઈશાનખૂણામાં કોલ્લાક નામનું સન્નિવેશ (ઉપનગર) હતું. તે વૈભવશાળી, નિરુપદ્રવી અને સમૃદ્ધ હતું. ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારું, દર્શનીય, અભિરૂપ - આકર્ષક, યોગ્ય ગુણસંપન્ન, તેમ જ પ્રતિરૂપ - બહુગુણસંપન્ન, મનમાં વસી જાય તેવું હતું. તે કોલ્લાક સન્નિવેશમાં આનંદ ગાથાપતિનાં અનેક મિત્ર, જ્ઞાતિજન-સ્વજાતિના લોકો, પુત્ર, પુત્રી, પત્ની, સ્વજન (માતા-પિતા, ભાઈ-બહેન વગેરે) સંબંધી (સસરા, મામા વગેરે), પરિજન (દાસ-દાસી વગેરે) નિવાસ કરતાં હતાં. તેઓ સુખી અને સમૃદ્ધ હતાં.

ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું સમવસરણ :

તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર, જે પોતાના યુગમાં ધર્મની આદિ કરનારા યાવત્ સિદ્ધગતિને પામવાની ભાવનાવાળા હતા, અર્હત્ - પૂજનીય, જિન, કેવળી, ૭ હાથની ઊંચાઈવાળા, સુખપૂર્વક વિચરણ કરતા વાણિજ્ય ગ્રામ નગરની બહાર દ્યુતિપલાશ ચૈત્યમાં સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતા બિરાજ્યા.

નગરના લોકો દર્શનાર્થે જવા લાગ્યા. જિતશત્રુરાજા પણ ભગવાનનાં દર્શન, વંદન કરવા નીકળ્યા. તેઓ ભગવાનના છત્ર આદિ અતિશયોને જોઈને હાથીની સવારીથી નીચે ઊતર્યા. ઊતરીને તલવાર, મુગટ, શિબિકા, છત્ર, ચામર એ પાંચ રાજચિહ્નોનો ત્યાગ કર્યો.

ભગવાન મહાવીર જ્યાં હતા ત્યાં આવ્યા, આવીને (૧) સચેત પદાર્થોનો ત્યાગ, (૨) અચેત - અચેત અયોગ્ય પદાર્થોનો પણ ત્યાગ કરીને, (૩) એકશાટિક - એક ખભા પર રહેનાર વસ્ત્રને મુખ પર ધારણ કરીને, (૪) ધર્મનાયક પર દૃષ્ટિ પડતાં જ હાથ જોડ્યા, (૫) મનને એકાગ્ર કર્યું. આ પાંચ નિયમોનું પાલન કરતાં રાજા જિતશત્રુ ભગવાનની સન્મુખ આવ્યા.

ભગવાનને ત્રણ આદક્ષિણા, પ્રદક્ષિણા કરી, વંદન-નમસ્કાર કર્યા. મન-વચન-કાયાથી પર્યુપાસના કરી. કાયિક પર્યુપાસનારૂપે હાથ-પગને સંકોચિત કર્યો. વાચિક પર્યુપાસનારૂપે ભગવાન જે બોલતાં તેને 'આ જ તથ્ય છે, હું ભગવન્ ! આ સત્ય છે, આ સંદેહરહિત છે, આ જ ઈચ્છિત

છે, આજ સ્વીકૃત છે.’ આ પ્રમાણે અનુકૂળ વચનો બોલતાં રહ્યાં. માનસિક પર્યુપાસનારૂપે પોતાનામાં અત્યંત સંવેગ, મુમુક્ષુભાવ ઉત્પન્ન કરતાં તીવ્રધર્મ અનુરાગથી અનુરક્ત રહી પર્યુપાસના કરવા લાગ્યા.

આનંદ શ્રાવક ભગવાન મહાવીર સ્વામીનાં દર્શને :

તે જ પ્રમાણે આનંદ ગાથાપતિ પણ ‘ભગવાન અહીં સમોસર્યા છે’ તે જાણી ‘હું તેમનાં દર્શનના મહાન ફળને મેળવી લઉં તેવી ભાવનાયુક્ત બન્યા. અરિહંત ભગવાનનાં નામગોત્રનું શ્રવણ પણ મહાફળદાયક છે, તો ત્યાં જવું, સન્મુખ જવું, વંદન-નમસ્કાર કરવા, પ્રશ્ન પૂછવા, તેનું તો કહેવું જ શું ? સદ્ગુણ વધારતાં સદ્ધર્મમય એક સુવાક્યનું ધર્મશ્રવણ પણ મહત્વનું છે, તો વિપુલ અર્થગ્રહણની તો વાત જ શું ?’ માટે એ જ શ્રેષ્ઠ છે કે હું ત્યાં જાઉં અને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને વંદન કરું, નમન કરું, સત્કાર કરું, સન્માન કરું, ભગવાન કલ્યાણરૂપ છે, મંગલરૂપ છે, દેવરૂપ છે, જ્ઞાનવંત છે, તેમની પર્યુપાસના કરું.’

આનંદ ગાથાપતિના મનમાં આ વિચાર આવ્યો અને તેણે સ્નાન કર્યું. શુદ્ધ તથા સભા યોગ્ય માંગલિક વસ્ત્રો સમ્યક્ પ્રકારે પરિધાન કર્યાં. બહુ-મૂલ્યવાન અલંકારોથી શરીરને અલંકૃત કર્યું. ત્યાર પછી ઘરેથી નીકળ્યા, નીકળીને કોરંટક ફૂલોની માળાથી યુક્ત છત્રને ધારણ કરીને, પુરુષોથી ઘેરાયેલા, પગપાળા ચાલતા ભગવાન પાસે આવી ત્રણ વાર આદક્ષિણા-પ્રદક્ષિણા કરી, વંદન કર્યાં, નમસ્કાર કર્યાં અને પર્યુપાસના કરી.

ત્યાર બાદ શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આનંદ ગાથાપતિને તથા અત્યંત મોટી પરિષદને ધર્મઉપદેશ આપ્યો. પરિષદ અને રાજા સર્વ પાછા ફર્યા. આનંદ ગાથાપતિ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે ધર્મ સાંભળી, અવધારી, પ્રસન્ન થઈ, સંતુષ્ટ થઈ આ પ્રમાણે બોલ્યા : “હે ભગવન્ ! નિર્ગ્રંથ પ્રવચન પર હું શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રુચિ કરું છું. ભગવન્ ! તમે કહો છો તેમ જ છે, તે જ સત્ય છે, મને ઈષ્ટ છે, મને સ્વીકાર્ય છે. ઈચ્છિત અને પ્રતિ ઈચ્છિત છે. હે ભગવન્ ! જેમ આપની પાસે ઘણા રાજા, યુવરાજા, રાજપુરુષો, માંડલિકો, કૌટુંબિકો (રાજાના દાસ-દાસીઓ), શ્રેષ્ઠી, સેનાપતિ અને સાર્થવાહો વગેરે મુંડિત થઈ ગૃહવાસથી નીકળી મુનિ થયા, તેવી રીતે હું દીક્ષા લેવા સમર્થ નથી. હું તો આપની પાસે પાંચ અણુવ્રત, ૩ ગુણવ્રત, ૪ શિક્ષાવ્રત એમ પ્રકારના વ્રતરૂપ ગૃહસ્થધર્મ સ્વીકાર કરીશ.” ભગવાને કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ સુખ ઊપજે તેમ કરો (ઈચ્છા પ્રમાણે કરો) ધર્મ કરવામાં વિલંબ (મોડું) ન કરો.”

ત્યાર પછી તે આનંદ ગાથાપતિએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસે (૧) સર્વ પ્રથમ સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત(મોટી હિંસા)નાં પરચક્ષ્માણ કર્યા કે - 'હું યાવત્ જીવન માટે મન-વચન-કાયા વડે સ્થૂલ જીવહિંસાનું આચરણ કરીશ નહિ, કરાવીશ નહિ.' (બે કરણ અને ત્રણ યોગથી)

(૨) બીજા સ્થૂલ મૃષાવાદ(મોટું જૂઠ)નાં પરચક્ષ્માણ કર્યા કે - 'હું યાવત્ જીવન માટે મન-વચન-કાયા વડે સ્થૂલ મૃષાવાદનું આચરણ કરીશ નહિ, કરાવીશ નહિ.'

(૩) ત્રીજા સ્થૂલ અદત્તાદાનનાં પરચક્ષ્માણ કર્યા કે - 'હું યાવત્ જીવન માટે મન-વચન-કાયા વડે સ્થૂલ અદત્તાદાનનું આચરણ કરીશ નહિ, કરાવીશ નહિ.'

(૪) ચોથા સ્વદારસંતોષ વ્રત સંબંધી પરચક્ષ્માણ કર્યા કે - 'એક શિવાનંદા પત્ની સિવાય બાકીની સ્ત્રીઓ સાથે મૈથુનના પરચક્ષ્માણ મન-વચન-કાયાથી કરું છું.'

(૫) પાંચમા પરિગ્રહ(ઘરછા)ની મર્યાદા કરતા હિરણ્ય અને સુવર્ણની મર્યાદા કરે છે કે - 'ચાર કરોડ સુવર્ણમુદ્રા નિધાન(ભંડાર)માં, ૪ કરોડ સુવર્ણમુદ્રા વેપારમાં અને ૪ કરોડ સુવર્ણમુદ્રા ઘર અને ધનધાન્ય, ઘરવૈભવમાં રોકેલી છે, તે સિવાય બાકીની હિરણ્ય સુવર્ણનો - સોના-મહોરોનો ત્યાગ કરું છું.'

ચતુષ્પદ વિધિનું પરિમાણ કરે છે. ૧૦ હજાર ગાયનું એક વ્રજ એવા ચાર વ્રજ સિવાય બાકીના ચતુષ્પદ(ચારપગાં પ્રાણી)ના પરચક્ષ્માણ કરું છું.

(૬) છઠ્ઠા દિશા પરિમાણ વ્રતની મર્યાદા કરતાં ક્ષેત્ર-વાસ્તુની મર્યાદા કરે છે કે - 'જેનાથી સો વીધાં ખેડી શકાય તેવું એક હજ, એવાં પાંચસો હજો સિવાય અન્ય બધાં ક્ષેત્ર - વાસ્તુના પરચક્ષ્માણ કરું છું.'

(સમજણ : ૧ હજનું માપ અઠી ગાઉ થાય, તેથી આનંદ શ્રાવકે ચારે દિશામાં સવા છસો - સવા છસો ગાઉનું ક્ષેત્ર ખુલ્લું રાખીને બાકીનાં દિશા-ક્ષેત્રની મર્યાદા કરી લીધી. અંદાજે સંપૂર્ણ ભારતની ભૂમિની મર્યાદા કરી.)

ગાડા(વાહન)ની મર્યાદા કરે છે કે - 'બહાર દેશાંતરમાં ગમન કરવા યોગ્ય ૫૦૦ ગાડાં અને માલને વહન કરનારાં ૫૦૦ ગાડાં ઉપરાંત બધાં શકટો(વાહન)નાં પરચક્ષ્માણ કરું છું.'

વહાણની મર્યાદા કરે છે કે - 'દેશાંતરમાં મોકલવા(યાત્રા માટે) યોગ્ય ચાર વહાણો તથા માલ લાવવા-લઈ જવા માટે ચાર વહાણો સિવાય બાકીનાં વહાણોનાં પરચક્ષ્માણ કરું છું.'

(૭) ત્યાર બાદ સાતમા વ્રતમાં ઉપભોગ-પરિભોગ વિધિ(પ્રકારો)ના પરચક્ષ્માણ કરે છે.

અંગ (શરીર) લૂંછવાના દુવાલ આદિની મર્યાદા કરે છે કે - 'એક સુગંધી લાલ દુવાલ સિવાય બીજા બધાં શરીર લૂંછવાના દુવાલ આદિના પરચક્ષ્માણ કરું છું.'

દાતણની મર્યાદા કરે છે - 'એક લીલા જેઠીમધના દાતણ સિવાય બાકીનાં દાતણનો ત્યાગ કરું છું.'

ફળના પ્રકારોની મર્યાદા કરે છે કે - 'એક મધુર આમળાના ફળ સિવાય બાકીનાં ફળોનો ત્યાગ કરું છું.'

અભ્યંગનવિધિ-માલિશ કરવાના તેલ આદિ વસ્તુની મર્યાદા કરે છે કે - 'શતપાક સો વાર ઉકાળીને તૈયાર કરેલ અને સહસ્રપાક તેલ સિવાય બાકીનાં માલિશ કરવાનાં તેલોના પરચક્ષ્માણ કરું છું.'

ઉવટ્ટણના પ્રકારોની મર્યાદા કરે છે કે - 'ઉબટન-સુગંધિત ચૂર્ણ આદિમાં એક સુગંધિત ચૂર્ણ ઘઉં વગેરેના લોટની સાથે કેટલાક સુગંધિત પદાર્થોને મેળવીને તૈયાર કરેલી પીઠી સિવાય બાકીનાં સર્વ દ્રવ્યોની/ પદાર્થોની મર્યાદા કરું છું.'

સ્નાનવિધિ(પ્રકાર)ની મર્યાદા કરે છે - 'આઠ ઔષ્ટ્રિક - ઊંટ આકારના ઘડા(જેનું મુખ ઊંટની જેમ સાંકડું, ડોક લાંબી અને આકાર મોટો હોય તેવા) પાણી સિવાય શેષ વધારે પાણી વડે સ્નાન કરવાનો ત્યાગ કરું છું.'

વસ્ત્રની મર્યાદા કરે છે કે - 'એક ક્ષૌમયુગલ(બે સૂતરનાં વસ્ત્રો) સિવાય બાકીનાં વસ્ત્રોનો ત્યાગ કરું છું.'

વિલેપનના પ્રકારોની મર્યાદા કરે છે કે - 'અગર-કુમકુમ, કેસર અને ચંદન આદિ સિવાય બાકીનાં વિલેપનનો ત્યાગ કરું છું.'

પુષ્પના પ્રકારોની મર્યાદા કરે છે કે - 'એક શુદ્ધ કમળ અને માલતીનાં પુષ્પોની માળા સિવાય બાકીનાં ફૂલોનો ત્યાગ કરું છું.'

આભરણના પ્રકારોની મર્યાદા કરે છે કે - 'કાનના શુદ્ધ સોનાનાં સાદાં કુંડળ, કાનનાં આભરણ અને નામવાળી મુદ્રિકા (વીંટી) સિવાય બાકીના અલંકારોનો ત્યાગ કરું છું.'

ધૂપના પ્રકારોની મર્યાદા કરે છે કે - 'અગર અને શિલારસ, લોબાનના ધૂપ વગેરે સિવાય બાકીની ધૂપની વસ્તુનો ત્યાગ કરું છું.'

ભોજનના પ્રકારોની મર્યાદામાં પેય(પીવાયોગ્ય પદાર્થ)ની મર્યાદા કરે છે કે - 'એકમાત્ર કાઢો અથવા પીવાયોગ્ય ક્વાથ (ઔષધ), મગનું પાણી અથવા ઘીમાં શેકેલા ભાતથી બનાવેલી કાંજી (એક વિશેષ પીણું) સિવાય બધાં પીવાયોગ્ય પેયપદાર્થોનો ત્યાગ કરું છું.'

ભોજનનાં પકવાનોની મર્યાદા કરે છે કે - 'ઘીથી પરિપૂર્ણ ઘેવર અને ખાંડનાં ખાજાં (સાટા) સિવાય બીજા પકવાનોનો ત્યાગ કરું છું.'

ચોખાના પ્રકારોની મર્યાદા કરે છે કે - 'એક બાસમતી ચોખા સિવાય બાકીના ચોખાનો ત્યાગ કરું છું.'

દાળની મર્યાદા કરે છે કે - 'ચણાના સૂપ, મગના સૂપ અને અડદના સૂપ સિવાય બાકીની બધી દાળનો ત્યાગ કરું છું.'

ઘીની મર્યાદા કરે છે કે - 'એક શરદઋતુના ગાયના સારભૂત (સવારે તૈયાર કરેલા) ઘી સિવાય બાકીનાં ઘીનો ત્યાગ કરું છું.'

શાકના પ્રકારોની મર્યાદા કરે છે કે - 'બથવાની ભાજી, સુવા, પાલખ, ભીંડો અને દૂધી સિવાય શાકનો ત્યાગ કરું છું.'

મધુરરસના પીણાના પ્રકારોની મર્યાદા કરે છે કે - 'પાલંકામાધુર (શલ્લકી વનસ્પતિના ગુંદરથી બનેલ મધુર પીણું) સિવાય બાકીના બધા મધુર રસોનો ત્યાગ કરું છું.'

જમવાના પદાર્થોની મર્યાદા કરે છે કે - 'કાંજીવડા અને દાલવડા (દહીવડા) સિવાય સર્વ પ્રકારના સ્વાદિષ્ટ પદાર્થોનો ત્યાગ કરું છું.'

પાણીના પ્રકારોની મર્યાદા કરે છે કે - 'એક વરસાદનાં પાણી સિવાય બાકીનાં બધાં પાણીનો ત્યાગ કરું છું.'

મુખવાસના પ્રકારોની મર્યાદા કરે છે કે - 'પાંચ સુગંધી પદાર્થ (એલચી, લવિંગ, કપૂર, કંકોળ, જાયફળ) સિવાય બાકીના બધા પ્રકારના મુખવાસનો ત્યાગ કરું છું.'

(૮) આઠમા વ્રતમાં આનંદ શ્રમણોપાસક ચાર પ્રકારના અનર્થ-દંડોનો ત્યાગ કરે છે - (ક) અવજાણાયરિયં = દુધ્યાન (આર્ત, રૌદ્ર) કરીશ નહિ. (ખ) પમાયાયરિયં = પ્રમાદનું સેવન કરીશ નહિ, (ગ) હિંસાપ્પયાણં = હિંસા કરનાર શસ્ત્ર આદિ કોઈને આપીશ નહિ, (ઘ) પાવ-કમ્મોવએસં = પાપકર્મોનો ઉપદેશ આપીશ નહિ.'

ત્યાર પછી "હે આનંદ !" એમ સંબોધીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આનંદ શ્રમણોપાસકને આ પ્રમાણે કહ્યું : "હે આનંદ ! જેણે જીવ-અજીવ

તત્ત્વોને જાણેલાં છે, એવા નિર્ગ્રંથ પ્રવચનથી અનતિક્રમણીય-દેવ આદિ વડે પણ, ચલાયમાન ન થઈ શકે તેવા શ્રમણોપાસકે સમકિતના પ્રધાન-સ્થૂલ પાંચ અતિયારો જાણવા જોઈએ, પણ આચરવા જોઈએ નહિ. તે આ પ્રમાણે છે - શંકા = વીતરાગના વચનમાં શંકા. કંખા = અન્ય દર્શનની ઈચ્છા. વિતિગિચ્છા = ધર્મના ફળમાં સંદેહ (શંકા), પરપાસંડ પસંસા = પાખંડી ધર્મની પ્રશંસા કરવી તથા પરપાસંડ સંથવો = પાખંડીનો પરિચય કરવો.

તેમ જ શ્રમણોપાસકે સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણ વ્રતના પાંચ પ્રધાન અતિયારો જાણવા યોગ્ય છે, પણ આચરણ કરવા જેવા નથી, તે આ પ્રમાણે છે - બંધે, વહે, છવિચ્છેએ, અઈભારે, ભત્તપાણવોચ્છેએ.

સ્થૂલ મૃષાવાદ વિરમણ વ્રતનાં પાંચ અતિયારો જાણવા યોગ્ય છે, પણ આચરણ કરવા જેવા નથી તે આ પ્રમાણે છે - સહસ્સાભક્ષાણે, રહસ્સાભક્ષાણે, સદારમંતભેએ, મોસોવએસે, કુડલેહકરણે.

સ્થૂલ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રતના પાંચ અતિયારો જાણવા યોગ્ય છે, પણ આચરણ કરવા જેવા નથી, તે આ પ્રમાણે છે - તેનાહડે, તક્કરપ્પઓગે, વિરુદ્ધરજજાઈક્કમે, કુડતોલે કુડમાણે, તપ્પડિરૂવગવવહારે.

સ્વદારસંતોષ વ્રતના પાંચ અતિયારો જાણવા યોગ્ય છે, પણ આચરણ કરવા જેવા નથી, તે આ પ્રમાણે છે - ઈત્તરિયપરિગ્ગહિયાગમણે, અપરિગ્ગહિયાગમણે, અનંગકીડા, પરવિવાહકરણે, કામભોગેસુ તિવ્વાભિલાસા.

ઈચ્છા પરિમાણ વ્રતના પાંચ અતિયારો જાણવા યોગ્ય છે, પણ આચરણ કરવા જેવા નથી તે આ પ્રમાણે છે - ખેત્ત-વત્થુપ્પમાણાઈક્કમે, હિરણ્ણસુવણ્ણ-પ્પમાણાઈક્કમે, દુપ્પદ-ચઉપ્પદપ્પમાણાઈક્કમે, ધન્ન-ધાન્યપ્પમાણાઈક્કમે, કુવિયપ્પમાણાઈક્કમે.

દિશાવ્રતના પાંચ અતિયારો જાણવા યોગ્ય છે, પણ આચરણ કરવા જેવા નથી, તે આ પ્રમાણે છે - ઉહ્હદિસિપ્પમાણાઈક્કમે, અધોદિસિપ્પમાણાઈક્કમે, તિરિયદિસિપ્પમાણાઈક્કમે, ખેત્તવુહ્હી, સઈઅંતરદ્ધાએ.

ઉપભોગ - પરિભોગ વ્રત બે પ્રકારનું કહ્યું છે. તે આ પ્રમાણે ભોજન-સંબંધી અને કર્મસંબંધી. તેમાં ભોજનસંબંધી શ્રમણોપાસકે પાંચ અતિયારો જાણવા યોગ્ય છે, પણ આચરણ કરવા જેવા નથી, તે આ પ્રમાણે છે - સચિત્તાહારે, સચિત્તાપડિબદ્ધાહારે, અપ્પોલિઓસહિ ભક્ષણયા, દુપ્પોલિઓસહિ ભક્ષણયા, તુચ્છોસહિ ભક્ષણયા.

કર્મસંબંધી શ્રાવકે પંદર કર્માદાનો જાણવા યોગ્ય છે, પણ આચરણ કરવા જેવા નથી, તે આ પ્રમાણે છે - ઈંગાલકમ્મે, વણકમ્મે, સાડીકમ્મે, ભાડીકમ્મે, ફોડીકમ્મે, દંતવાણિજજે, કેસવાણિજજે, રસવાણિજજે, લક્ષ્મવાણિજજે, વિસવાણિજજે, જંતપીલણકમ્મે, નિલ્લંછણકમ્મે, દવગ્ગિદાવણયા, સરદહતલાગપરિસોસણયા, અસઈજણપોસણયા.

અનર્થદંડ વિરમણ વ્રતના પાંચ અતિયારો જાણવા યોગ્ય છે, પણ આચરણ કરવા જેવા નથી, તે આ પ્રમાણે છે - કંદખ્ખે, કુક્કુઈએ, મોહરિએ, સંજુતાહિગરણે, ઉવભોગપરિભોગ અઈરત્તે.

શ્રમણોપાસકે સામાયિક વ્રતના પાંચ અતિયારો જાણવા યોગ્ય છે, પણ આચરણ કરવા જેવા નથી, તે આ પ્રમાણે છે - મણદુપ્પણિહાણે, વયદુપ્પણિહાણે, કાયદુપ્પણિહાણે, સામાઈયસ્સ સઈ અકરણયા, સામાઈયસ્સ અણવઠ્ઠિયસ્સ કરણયા.

શ્રમણોપાસકે દેશાવગાસિક વ્રતના પાંચ અતિયારો જાણવા યોગ્ય છે, પણ આચરણ કરવા જેવા નથી, તે આ પ્રમાણે છે - આણવણપ્પઓગે, પેસવણપ્પઓગે, સદાણુવાએ, રુવાણુવાએ, બહિયાપોગ્ગલપક્ખેવે.

શ્રમણોપાસકે પૌષ્ઠોપવાસના પાંચ અતિયાર જાણવા યોગ્ય છે, પણ આચરણ કરવા જેવા નથી, તે આ પ્રમાણે છે. અપ્પડિલેહિય-દુપ્પડિલેહિય સિજજાસંથારએ, અપ્પમજ્જિજ-દુપ્પમજ્જિજય સિજજાસંથારએ, અપ્પડિલેહિય-દુપ્પડિલેહિય ઉચ્ચારપાસવણભૂમિ, અપ્પમજ્જિજય-દુપ્પમજ્જિજય ઉચ્ચારપાસવણભૂમિ, પોસહસ્સસમ્મં અણણુપાલણયા.

શ્રમણોપાસકે અતિથિ સંવિભાગ વ્રતના પાંચ અતિયારો જાણવા યોગ્ય છે, પણ આચરણ કરવા જેવા નથી, તે આ પ્રમાણે છે - સચિત્ત નિક્ખેવણયા, સચિત્ત પેહણયા, કાલાઈક્કમે, પરોવએસે, મચ્છરિયાએ.

અપચ્છિમ મારણંતિય સંલેખના ઝુસણા આરાધનાના પાંચ અતિયાર જાણવા યોગ્ય છે, પણ આચરણ કરવા જેવા નથી, તે આ પ્રમાણે છે - ઈહલોગાસંસપ્પઓગે, પરલોગાસંસપ્પઓગે, જીવિયાસંસપ્પઓગે, મરણાસંસપ્પઓગે, કામભોગાસંસપ્પઓગે.

પછી, આનંદ ગાથાપતિ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસે પ અણુવ્રત અને ૭ શિક્ષાવ્રતરૂપ ૧૨ પ્રકારના શ્રાવકધર્મનો સ્વીકાર કરે છે. પછી તેમને વંદન-નમસ્કાર કરે છે. તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરને આ પ્રમાણે કહે છે : “ભગવન્ ! આજથી મારે અન્ય તીર્થિકોને, સાધુઓને, અન્ય

તીર્થિકોના(મુખ્ય ધર્મપ્રવર્તકો)ને, અન્ય તીર્થિકોએ ગ્રહણ કરેલાં(ભજેલાં) જૈન સાધુઓને વંદન-નમસ્કાર કરવા તથા તેઓ પહેલાં ન બોલ્યા હોય તો તેની સાથે આલાપ = એક વાર બોલવું, સંલાપ = વારંવાર બોલવું, વાતચીત કરવી તથા તેઓને અન્ન, પાણી, ફળ, મેવા, મુખવાસ આદિ ચીજો આપવી, વારંવાર આપવી વગેરે પ્રવૃત્તિઓ મને કલ્પતી નથી, પણ એમાં આ પ્રમાણે આગારો છે - (૧) રાજાભિયોગ = રાજાની આજ્ઞાથી. (૨) ગણાભિયોગ = જનસમુદાય અથવા ગણતંત્ર શાસનના આગ્રહથી. (૩) બલાભિયોગ = બળવાનના આગ્રહથી, (૪) દેવાભિયોગ = દેવની પરતંત્રતાથી, (૫) ગુરુ નિગ્રહ = માતા-પિતા વગેરેની પરાધીનતાથી, (૬) વૃત્તિકાંતાર = આજીવિકાના અભાવને કારણે, આ છ આગાર સિવાય ધર્મબુદ્ધિથી ઉપરનાં કાર્યો કરવાં મારા માટે યોગ્ય નથી. મારે શ્રમણ નિર્ગ્રંથોને પ્રાસુક = અચેત, એષણીય = ગ્રહણ કરવા યોગ્ય, નિર્દોષ અન્ન, પાણી, ખાદિમ, સ્વાદિમ, વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, પાદપુંછન(રજોહરણ અથવા પગ લૂંછવાનું વસ્ત્ર), પાટ, બાજોઠ, શય્યા, રહેવાનું સ્થાન, ઔષધ (સૂકી જડીબુટ્ટી), ભેષજ (બે-ત્રણ દ્રવ્ય ભેગાં કરીને બનાવેલી દવા) આપવું મને કલ્પે છે.”

આમ કહીને આવા પ્રકારનો અભિગ્રહ - નિયમ સ્વીકાર કરે છે. પછી તે સંબંધમાં ભગવાનને પ્રશ્ન પૂછીને તેનું સમાધાન કરે છે. સમાધાન કરીને તેનો અર્થ ગ્રહણ કરે છે. પછી તેણે વંદના-નમસ્કાર કરીને ભગવાન પાસેથી ઘૃતિપલાશ નામના ઉદ્યાનમાંથી બહાર નીકળીને જ્યાં વાણિજ્ય ગ્રામ નગર છે અને જ્યાં પોતાનું ઘર છે, ત્યાં આવીને પોતાની પત્ની શિવાનંદાને કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિયા ! મેં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે ધર્મ સાંભળ્યો છે, તે ધર્મ મને ઈષ્ટ છે, અત્યંત ઈષ્ટ છે અને તેમાં મને રુચિ થઈ ગઈ છે. માટે હે દેવાનુપ્રિય ! તમે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે જાવ અને વંદના-નમસ્કાર કરો, સત્કાર કરો, સન્માન કરો, તેઓ કલ્યાણસ્વરૂપ, મંગલસ્વરૂપ, દેવસ્વરૂપ અને જ્ઞાનવંત છે, તેમની પર્યુપાસના કરો તથા ૫ અણુવ્રત અને ૭ શિક્ષાવ્રતરૂપ ૧૨ પ્રકારનો શ્રાવકધર્મ સ્વીકાર કરો.”

શિવાનંદા શ્રમણોપાસિકાનું વ્રત ગ્રહણ :

આનંદ શ્રાવકના એમ કહેવા પર શિવાનંદા હર્ષિત, સંતુષ્ટ અને પ્રસન્ન થઈ. તેણે પોતાના કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવીને કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! શીઘ્ર ગતિ કરનાર, બળદોથી જોડેલ શ્રેષ્ઠ ધાર્મિક રથ તૈયાર કરો.” તે

તૈયાર થવા પર તેમાં બેસીને શિવાનંદા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસે પહોંચી તેમની પર્યુપાસના કરવા લાગી.

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી શિવાનંદા તથા પરિષદને ધર્મઉપદેશ આપે છે. તે ધર્મઉપદેશ સાંભળીને અને તેના પર વિચાર કરી તે પ્રસન્ન થઈ. તેણી પણ આનંદ શ્રાવકની જેમ ગૃહસ્થધર્મનો સ્વીકાર કરે છે. ધાર્મિક રથમાં બેસીને તે જે દિશામાં પોતાનું નિવાસસ્થાન છે તે તરફ પાછી ફરે છે.

આનંદના ભાવિ વિશે ગૌતમની પૃચ્છા :

ગૌતમ સ્વામી ભગવાન મહાવીર સ્વામીને પ્રશ્ન કરે છે કે - “હે ભગવાન ! શું આનંદ શ્રાવક આપની પાસે દીક્ષા લેવા સમર્થ છે ?” ભગવાને કહ્યું : “હે ગૌતમ ! તેમ થવાનું નથી. આનંદ શ્રાવક ઘણાં વર્ષો સુધી શ્રાવક અવસ્થાનું પાલન કરીને સૌધર્મ દેવલોકમાં અરુણાભ વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થશે. ત્યાં બીજા દેવોની જેમ આનંદ શ્રાવક પણ ૪ પલ્યોપમની સ્થિતિ પામશે.”

આનંદ શ્રાવકનું શ્રાવકજીવન :

ત્યાર બાદ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી કોઈ દિવસે બિહારના અન્ય દેશો તરફ વિહાર કરી જાય છે. આનંદ તો શ્રાવક થઈ ગયા અને જીવ-અજીવ આદિ નવ તત્વના જાણકાર થયા, તેમ જ શ્રમણ નિર્ગ્રથોને અશન આદિ દઈ સત્કાર, સન્માન કરવા લાગ્યા. તેમની પત્ની શિવાનંદા પણ શ્રાવિકા થઈ અને તે પણ તેની જેમ શ્રમણ નિર્ગ્રથોને અશન આદિ લઈ સત્કાર, સન્માન કરવા લાગી અને ધાર્મિક જીવન જીવવા લાગી.

આનંદ શ્રાવકનો શ્રેષ્ઠ સંકલ્પ :

આનંદ શ્રમણોપાસકનાં અનેક શીલવ્રત, ગુણવ્રત, વિરમણ પ્રત્યાખ્યાન, પૌષ્ઠ - ઉપવાસ આદિ વ્રતોનું પાલન કરતાં અને આત્માને ભાવિત કરતાં ૧૪ વર્ષ પસાર થઈ ગયાં. જ્યારે ૧૫મું વર્ષ ચાલી રહ્યું હતું, ત્યારે એક મધ્યરાત્રિએ તેમને વિચાર આવ્યો કે - ‘હું મારા કુટુંબનો આધાર છું તથા વાણિજ્ય ગ્રામ નગર, રાજા, પ્રભાવી લોકો વગેરે અનેકને સલાહ આપું છું. આવા અનેક સંસારનાં કાર્યોને કારણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે કહેલ આચારનું સમ્યક્પાલન કરી શકતો નથી. મારા માટે એ જ શ્રેષ્ઠ છે કે હું કાલે સૂર્યોદય થતાં પૂરણ ગાથાપતિની જેમ વિપુલ આહાર-પાણી બનાવીને મારા મોટા પુત્રને કુટુંબનો સર્વ ભાર સોંપીને મારા કુટુંબ,

પરિજન વગેરેને પૂછીને તેમની અનુમતિ લઈને કોલ્લાક સન્નિવેશમાં રહેલ પૌષ્ઠશાળાનું પ્રતિલેખન કરીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે કહેલ ધર્મનું પાલન કરું.’

બીજા દિવસે મોટા પુત્ર યાવત્ સર્વ કુટુંબીજનો આદિને બોલાવીને પોતાની ભાવના રજૂ કરી. તે સર્વની અનુમતિ મેળવી લીધી અને તેમણે સર્વ કારભાર પોતાના મોટા પુત્રને સોંપી દીધો.

પૌષ્ઠશાળામાં નિવૃત્તિમય જીવન :

તે આનંદ શ્રાવકે પોતાના મિત્ર, જ્ઞાતિજનો વગેરે સર્વ હાજર હતા, તેમની સમક્ષ કહ્યું કે - “હે દેવાનુપ્રિયો ! આજથી આપના વિવિધ કાર્યોમાં, મંત્રણાઓમાં, કારણોમાં, પરિવારની સમસ્યાઓમાં, ગુપ્ત વાતોમાં, નિર્ણયોમાં, પરસ્પર વ્યવહાર-સંબંધમાં મને પૂછવું નહિ, વિચાર-વિનિમય કરવો નહિ. મારા માટે અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ વગેરે આહાર તૈયાર કરાવવા નહિ તથા તે મારી પાસે લાવવા નહિ.”

તે રીતે સર્વની અનુમતિ લઈ આનંદ શ્રાવકે ઘરેથી પ્રસ્થાન કર્યું. નગરની મધ્યમાંથી પસાર થઈ, કોલ્લાક સન્નિવેશમાં જ્ઞાતકુળની પૌષ્ઠશાળામાં જઈને પૌષ્ઠશાળાનું પ્રતિલેખન કર્યું, પ્રમાર્જન કર્યું. વડીનીત, લઘુનીતના સ્થાનની પ્રતિલેખના કરીને ડાભના ઘાસની પથારી કરી, તેના પર બેસી પૌષ્ઠશાળામાં પૌષ્ઠ-સ્વીકારીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી દ્વારા કહેલ ધર્મપ્રજ્ઞાપ્તિને સ્વીકારી રહેવા લાગ્યા.

ત્યાર પછી આનંદ શ્રમણોપાસકે શ્રાવકની ૧૧ પ્રતિમાને ગ્રહણ કરી. તેમાંથી પહેલી પ્રતિમામાં યથાશ્રુત, શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે, પડિમાના આચાર/મર્યાદા પ્રમાણે વિધિમાર્ગ અનુસાર સમ્યક્રૂપથી દર્શન પ્રતિમાની સ્પર્શના કરી, કાયાથી પાલન કરી, શોધન કરી, તીર્ણ કરી, કીર્તન કરી, આરાધના કરી. પ્રથમ પ્રતિમાની સ્પર્શના-આરાધના પછી તેમણે બીજી, ત્રીજી, ચોથી એમ ક્રમશઃ અગિયાર પ્રતિમાનું આરાધન (અંદાજે સાડા પાંચ વર્ષ) કર્યું. આનંદ શ્રાવક આવા ઉગ્ર વિપુલ તપ-આરાધનાના કારણે શરીરથી શુષ્ક અને કૃશ થઈ ગયા. તેમના શરીરની નસો દેખાવા લાગી.

આનંદ શ્રાવક દ્વારા સંચારો ગ્રહણ :

કોઈ એક દિવસે મધ્યરાત્રિએ ધર્મજાગરણ કરતાં આનંદ શ્રાવકને એવો સંકલ્પ થયો કે - ‘હું આ પ્રકારના તપથી મારા શરીરથી કૃશ થઈ ગયો છું, મારી નસો દેખાવા લાગી છે, તે છતાં જ્યાં સુધી હજુ મારામાં

ઉત્થાન, કર્મ, બળ, વીર્ય, પુરુષાર્થ તથા શ્રદ્ધા, ધૈર્ય અને સંવેગ છે, તથા મારા ધર્માચાર્ય, ધર્મોપદેશક શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી ગંધહસ્તીની જેમ આ પૃથ્વી પર વિચરે છે ત્યાં સુધી મારે માટે શ્રેયસ્કર છે કે આવતી કાલે સૂર્યોદય થયે સૌથી છેલ્લી મારણાંતિક સંલેખનાની આરાધનાથી યુક્ત થઈ, આહાર-પાણીનો ત્યાગ કરી અને મરણની ઈચ્છા ન કરતા આરાધનામાં રત રહું.' આવો વિચાર કરીને બીજે દિવસે સવારે મારણાંતિક સંલેખના સ્વીકાર કરી તેઓ મૃત્યુની ઈચ્છા ન કરતા થકા સંલેખના સ્વીકારી આરાધનામાં લીન થયા.

આનંદ શ્રાવકને અવધિજ્ઞાન :

ત્યાર પછી કોઈ શુભઅધ્યવસાય, શુભલેશ્યા, શુભપરિણામ આદિ કારણે તથા અવધિજ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી તેમને અવધિજ્ઞાન (રૂપી પદાર્થોને વિષય કરવાવાળું) ઉત્પન્ન થયું. તે અવધિજ્ઞાન દ્વારા તેઓ પૂર્વ-દક્ષિણ-પશ્ચિમ દિશામાં લવણસમુદ્રમાં ૫૦૦ યોજન સુધી ક્ષેત્ર, ઉત્તર દિશાએ ચૂલ્લહિમવંતપર્વત સુધીનું ક્ષેત્ર જાણવા - દેખાવા લાગ્યા. ઊંચે ઊર્ધ્વ-દિશામાં સૌધર્મ દેવલોક સુધી તથા નીચી દિશામાં રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ૮૪ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળા લોલુપાચ્યુત નરકાવાસ સુધી જાણે અને જુએ છે.

ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું વાણિજ્ય ગ્રામમાં પદાર્પણ :

તે કાળે તે સમયે જ્યારે આનંદ શ્રાવકનો સંધારો ચાલુ હતો ત્યારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી વાણિજ્ય ગ્રામ નગર બહાર પધાર્યા. લોકો તેમનાં દર્શન કરી દેશના સાંભળી રાજગૃહીમાં પાછા ફર્યા. શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના જ્યેષ્ઠ અંતેવાસી શિષ્ય ગૌતમગોત્રીય, ૭ હાથ અવગાહનાવાળા, સમચતુરસ્ર સંસ્થાનવાળા, વજ્રઋષભનારાય સંઘયણી, સુવર્ણની કસોટી પર ઘસેલા સુવર્ણની રેખા જેવા ગૌરવર્ણવાળા, કઠોર તપવાળા, તેજસ્વી તપવાળા, ઉદાર, અખંડ બ્રહ્મચર્યના ધારક, શરીરના મમત્વનો ત્યાગ કરનાર, પોતાની વિપુલ તેજોલેશ્યાને સંક્ષિપ્ત કરી રાખનાર, ઈન્દ્રભૂતિ નામે અણગાર નિરંતર છટ્ટના પારણે છટ્ટના તપસ્વી, સંયમ અને તપ દ્વારા આત્માને ભાવિત કરી વિચરતા હતા.

ઈન્દ્રભૂતિનું છટ્ટનું પારણું તથા આનંદના ઘરે દર્શનાર્થે :

ઈન્દ્રભૂતિ ગણધર છટ્ટના પારણાના દિવસે પ્રથમ પોરસીમાં સ્વાધ્યાય કરે છે. બીજી પોરસીમાં (સૂત્રના અર્થના ચિંતનરૂપ) ધ્યાન કરે છે.

ત્રીજી પોરસીએ ઉતાવળ અને ચપળતારહિત થઈને મુખવસ્ત્રિકાનું અને ત્યાર બાદ પાત્ર અને વસ્ત્રનું પ્રતિલેખન કરે છે. પ્રતિલેખન કરી વસ્ત્ર અને પાત્રને પૂંજે છે. પછી તે પાત્રા લઈને તેઓ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસે જઈ વંદન - નમસ્કાર કરીને કહે છે કે - “હે ભગવાન ! આપની આજ્ઞા હોય તો છટ્ટ ઉપવાસના પારણે વાણિજ્ય ગ્રામ નગરમાં ઊંચા, નીચા અને મધ્યમ કુળોમાં સામુદાનિકી ભિક્ષાયર્યા માટે જવા ઈચ્છું છું.” ભગવાન કહે : “હે દેવાનુપ્રિય ! જેમ સુખ ઊપજે તેમ કરો.”

ભગવાનની આજ્ઞા મળતાં જ ગૌતમ સ્વામી ત્યાંથી નીકળી ચપળતા-રહિત, ઉતાવળ રહિત, યુગપ્રમાણ ભૂમિ (ચાર હાથ આગળ) જોઈને, ઈરિયાસમિતિના પાલનપૂર્વક જ્યાં વાણિજ્ય ગ્રામ નગર છે ત્યાં આવે છે અને ઊંચ, નીચ આદિ કુળોમાં ગોચરી માટે ફરે છે. તેઓ યથાયોગ્ય આહાર-પાણી સમ્યક્ પ્રકારે ગ્રહણ કરી જ્યારે પાછા કરી રહ્યા હતા ત્યારે કોલ્લાક સન્નિવેશ પાસેથી પસાર થાય છે. ત્યાં ઘણા માણસો એકબીજાને કહી રહ્યા હતા કે - “હે દેવાનુપ્રિયો ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના અંતેવાસી આનંદ નામના શ્રાવક પૌષ્ઠશાળામાં મારણાંતિક સંલેખનાની આરાધના કરી મૃત્યુની ઈચ્છા ન રાખતાં વિહરે છે.” ગૌતમ સ્વામીએ આ વાત જાણી, સાંભળી તેના પર ચિંતન કરી એવો વિચાર કર્યો - ‘હું જાઉં અને આનંદ શ્રાવકને જોઉં.’ આમ વિચારી તેઓ કોલ્લાક સંનિવેશમાં જ્યાં આનંદ શ્રમણોપાસક હતા ત્યાં પહોંચે છે.

આનંદના ઘરે ગૌતમનું આગમન :

આનંદ શ્રાવક ભગવાન ગૌતમને આવતા જુએ છે, જોઈને પ્રસન્ન અને સંતોષી થઈને તેમને વંદન-નમસ્કાર કરે છે. વાંદી અને નમીને એમ કહે છે કે - “હે ભગવાન ! હું આ ઉગ્રતપને કારણે કૃશ શરીર, નસો દેખાય તેવા શરીરવાળો થઈ ગયો છું, તેથી આપની પાસે આવીને આપના પગે વંદન કરવાને સમર્થ નથી, હે ભગવાન ! આપ જ ઈચ્છા-પૂર્વક મારી પાસે આવવાની કૃપા કરો, તો હું મસ્તક ઝુકાવી ત્રણ વાર વંદન-નમસ્કાર કરી શકું.”

આનંદના અવધિજ્ઞાનના વિષયમાં ગૌતમને શંકા :

ભગવાન ગૌતમ આ વાત સાંભળી જ્યાં આનંદ શ્રાવક હતા ત્યાં આવ્યા. તે આનંદ શ્રાવક ભગવાન ગૌતમને ત્રણ વાર મસ્તક વડે વંદન-

નમસ્કાર કરે છે. વંદન-નમસ્કાર કરીને તેણે કહ્યું : “ભગવાન ! ગૃહસ્થને ગૃહવાસમાં રહેતા અવધિજ્ઞાન થઈ શકે ?” ગૌતમે કહ્યું : “હા થઈ શકે.” આનંદ બોલ્યા : “તો હે ભગવાન ! ગૃહવાસમાં રહેતાં ગૃહસ્થ એવા મને પણ અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું છે. તે અવધિજ્ઞાન દ્વારા મને પૂર્વ-દક્ષિણ-પશ્ચિમ દિશામાં લવણસમુદ્રમાં ૫૦૦ યોજન સુધી ક્ષેત્ર, ઉત્તર દિશાએ ચૂલ્લહિમવંતપર્વત સુધી, ઊંચે ઊર્ધ્વદિશામાં સૌધર્મ દેવલોક સુધી તથા નીચી દિશામાં રત્નપ્રભા પૃથ્વીના ૮૪ હજાર વર્ષની સ્થિતિવાળા લોલુપાર્યુત નરકાવાસ સુધી જણાય અને દેખાય છે.” ગૌતમે આનંદને કહ્યું : “આનંદ ! ગૃહસ્થને અવધિજ્ઞાન થાય છે, પરંતુ એટલું મોટું હોતું નથી. માટે આનંદ આપ મૃષાવાદરૂપ એ વિષયની આલોચના પ્રતિક્રમણ-નિંદા-ગર્હા કરો અને પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ પુનઃ શુદ્ધ અંતઃ સ્થિતિમાં પાછા ફરો.”

આનંદ શ્રમણોપાસકે ભગવાન ગૌતમને કહ્યું : “હે ભગવાન ! જિન-પ્રવચનમાં સત્ય, તથ્ય અને યથાર્થ ભાવોની આલોચના કરાય છે ? શું સત્ય બોલનારે પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વીકારવું પડે છે ?” ગૌતમ સ્વામીએ કહ્યું : “હે આનંદ ! એ અર્થયુક્ત નથી.” ત્યારે આનંદે કહ્યું : “હે ભગવાન ! જો જિનપ્રવચનમાં સત્ય ભાવો માટે આલોચના સ્વીકારવાની હોતી નથી, તો હે ભગવાન ! તમે જ એ વિષયમાં આલોચના કરો, પ્રાયશ્ચિત્ત કરો.”

ગૌતમ દ્વારા ભગવાનને, શ્રાવકને યતાં અવધિજ્ઞાન સંબંધી પ્રશ્ન :

આનંદ શ્રાવ દ્વારા આ પ્રમાણે કહેવા પર શંકા, કંપા અને વિચિ-કિત્સાને પ્રાપ્ત થયેલ ગૌતમ, આનંદ શ્રાવક પાસેથી બહાર નીકળે છે. નીકળીને જ્યાં દ્યુતિપલાશ ચૈત્યમાં ભગવાન મહાવીર સ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યાં આવ્યા. ત્યાં આવીને ભગવાનથી ન અતિદૂર કે ન અધિકનિકટ રહી ગમનાગમન માટે ઈરિયાવહિયાનો કાયોત્સર્ગ કરે છે. એષણા અને અનેષણાની આલોચના કરે છે. આલોચના કરીને ભગવાનને આહાર-પાણી દેખાડે છે. શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને વંદન અને નમસ્કાર કરીને આ પ્રમાણે કહે છે : “હે ભગવાન ! આપની આજ્ઞા મેળવી હું નગરમાં ગોચરીએ ગયો હતો...” એમ કહી બધી વાત કરે છે. એટલે કે આનંદની વાત સાંભળી મને શંકા આદિ થવા પર ત્યાંથી નીકળી શીઘ્ર અહીં આવ્યો છું. તો હે ભગવાન ! આનંદ શ્રાવકે તે વિષયની આલોચના કરવી જોઈએ, પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું જોઈએ કે મારે ?” ત્યારે તેમની વાત સાંભળી ભગવાને

કહ્યું : “હે ગૌતમ ! તમે એ વિષયમાં આલોચના કરો, પ્રાયશ્ચિત્ત કરો અને આનંદને ખમાવો.”

ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુની વાત સાંભળી “તહત્તિ” કહી આ વાતને વિનયપૂર્વક સ્વીકારી તે સંબંધી આલોચના કરે છે, પ્રાયશ્ચિત્ત કરે છે અને આનંદ શ્રાવકને ઘરે જઈ તેમને પણ ખમાવે છે.

ત્યાર પછી કોઈ એક દિવસ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી ત્યાંથી વિહાર કરી ગયા. આનંદ શ્રાવક ઘણાં શીલવ્રતો વડે યાવત્ આત્માને ભાવિત કરતાં વીસ વરસ સુધી શ્રમણોપાસકની પર્યાય પાળી, શ્રાવકની અગિયાર પડિમાને સમ્યક્ રીતે કાયાથી સ્પર્શી, એક મહિનાનો સંથારો કરી, શરીર અને કષાયોને ક્ષીણ કરી, સાઠ ભક્ત (૩૦ દિવસ) અનશન પૂર્ણ કરી, દોષોની આલોચના કરી, પ્રાયશ્ચિત્ત-પ્રતિક્રમણ કર્યું. પછી સમાધિપૂર્વક કાળ કરી સૌધર્મ દેવલોકમાં સૌધર્માવતાંસક મહા-વિમાનની ઉત્તર-પૂર્વ દિશાએ અરુણાભ વિમાનમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં કેટલાક દેવોની સ્થિતિ ચાર પલ્યોપમની કહી છે, આનંદની પણ ચાર પલ્યોપમની સ્થિતિ છે.

ગૌતમ : “ભગવાન ! આનંદદેવ તે દેવલોકથી આયુષ્યક્ષય, ભવક્ષય અને સ્થિતિક્ષય કરી ચ્યવીને પછી ક્યાં જશે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?”

મહાવીર : “હે ગૌતમ ! મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ સિદ્ધપદને પામશે.”

સુધર્મા સ્વામી જંબૂ સ્વામીને કહે છે : “હે જંબૂ ! મેં જેવું ભગવાન પાસે સાંભળ્યું છે તેવું જ તને કહેલ છે.”

સ્વાધ્યાય

- (૧) જંબૂ સ્વામીનો સુધર્મા સ્વામી પ્રત્યે વિનય કેવો હતો ?
- (૨) આનંદ ગાથાપતિના વ્યક્તિત્વનો પરિચય આપો.
- (૩) જિતશત્રુરાજા ભગવાનનાં દર્શન કરવા ગયા ત્યારે શેનો શેનો ત્યાગ કર્યો ?
- (૪) જિતશત્રુરાજાએ ભગવાનની કાચિક, માનસિક અને વાચિક પર્યુપાસના કેવી રીતે કરી ?
- (૫) આનંદ ગાથાપતિ ભગવાનનાં દર્શને કેવી રીતે ગયા ?

- (૬) આનંદ ગાથાપતિ પર ભગવાનની વાણીની શી અસર થઈ ?
- (૭) આનંદ શ્રાવકે ભગવાનની વાણી સાંભળી પોતાના શું ભાવ વ્યક્ત કર્યા ?
- (૮) આનંદ શ્રાવકે પમું વ્રત કેવી રીતે ધારણ કર્યું ?
- (૯) આનંદ શ્રાવકે ભગવાનની પર્યુપાસના કેવી રીતે કરી ?
- (૧૦) ભગવાન મહાવીરે શ્રાવકનું સમકિત કેવું હોવું જોઈએ તેની માટે શું કહ્યું છે ?
- (૧૧) સમકિતના અતિયાર પરથી આપણે જીવનમાં શું ઉતારીશું ?
- (૧૨) આનંદે શ્રાવકધર્મ સ્વીકાર્યા પછી કઈ પ્રવૃત્તિઓ અકલ્પનીય કહી છે ?
- (૧૩) આનંદે નિયમોમાં કઈ કઈ પરિસ્થિતિઓ અપવાદરૂપ કહી છે ?
- (૧૪) આનંદની દીક્ષા માટેના ગૌતમના પ્રશ્નોનો ભગવાને શું જવાબ આપ્યો ?
- (૧૫) આનંદ શ્રાવકની નિર્ગ્રંથ પ્રવચન પરની શ્રદ્ધા વર્ણવો.
- (૧૬) આનંદ શ્રમણોપાસક તરીકે કેવું જીવન જીવી રહ્યાં હતાં ?
- (૧૭) આનંદ શ્રાવકનાં અવધિજ્ઞાન માટે ગૌતમને શું શંકા થઈ ?
- (૧૮) આનંદ શ્રાવકને કેટલું અવધિજ્ઞાન થયું હતું ?
- (૧૯) ગણધર ગૌતમે આનંદ શ્રાવકની ક્ષમાયાચના કેવી રીતે કરી ?
- (૨૦) ગૃહસ્થજીવનમાં શ્રાવકે ધર્મઆરાધના કઈ રીતે કરવી જોઈએ ?
- (૨૧) ઉપાસક દશાંગ સૂત્રનાં કેટલાં અધ્યયન છે ? ક્યાં ક્યાં ?
- (૨૨) ઉપાસક દશાંગ સૂત્રનાં ત્રીજા, ચોથા અને સાતમા અધ્યયનનાં નામ લખો.
- (૨૩) આદર્શ પત્ની, આદર્શ શ્રાવિકા શિવાનંદામાં કયા ગુણો હતા ?
- (૨૪) આનંદ શ્રાવકે પૌષ્ઠશાળામાં કેવું જીવન જીવવાની ભાવના સગાં-સંબંધી સમક્ષ વ્યક્ત કરી ?
- (૨૫) ઔષ્ટ્રિક એટલે શું ?
- (૨૬) આનંદ શ્રાવકે ૧૪ વર્ષની સાધના પછી કયો સંકલ્પ કર્યો ?
- (૨૭) શ્રાવક પ્રતિમા આદિની સાધના કરતાં તેમનું શરીર કેવું થઈ ગયું ?
- (૨૮) ઉપભોગ-પરિભોગ વ્રતમાં આનંદ શ્રાવકની સ્નાન, આભરણ અને ભોજનના પ્રકારની મર્યાદા લખો.

અંતગડ દશાંગ સૂત્ર

વર્ગ ૧, અધ્યયન : ૧ - ગૌતમકુમાર

તે કાળે (આ અવસર્પિણીકાળના ચોથા આરામાં ભગવાન મહાવીર સ્વામીના સમયે ચંપા નામે નગરી હતી. આ નગરીની બહાર પૂર્ણભદ્ર નામે યક્ષનું યક્ષાયતન (મંદિર) હતું. તે ચંપા નગરીમાં કોણિક (શ્રેણિકરાજા અને ચેલણાના પુત્ર) નામે રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેઓ મેરુપર્વત સમાન (જેમ મેરુપર્વત અડગ છે તેમ તેઓ પ્રતિજ્ઞા અને કર્તવ્યપાલનમાં દૃઢ અને અડગ), મહાહિમવાનપર્વત સમાન (જેમ મહાહિમવાનપર્વત લોકની મર્યાદા કરે છે તે પ્રમાણે પ્રજાની માટે મર્યાદા, નિયમ બાંધવાવાળા), મહામલય (જેમ મહામલયપર્વતની સુગંધી પર્વતની ચારે બાજુ ફેલાય છે તેમ તેમના કીર્તિ અને યશ ચારે દિશામાં ફેલાયેલા) સમાન પ્રભાવશાળી હતા.

તે કાળે - તે સમયે આર્ય સુધર્મા સ્વામી પોતાના ૫૦૦ શિષ્યો સાથે વિચરતા ચંપા નગરીના પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. તેમનું આગમન સાંભળીને તેમને વંદન-નમસ્કાર કરવા તથા તેમનો ધર્મોપદેશ સાંભળવા લોકો નગરથી બહાર નીકળ્યા. સુધર્મા સ્વામીએ ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો, જે સાંભળીને લોકો જે દિશામાંથી આવ્યા હતા તે દિશામાં પાછા ગયા.

તે કાળે અને તે સમયે આર્ય સુધર્મા સ્વામીના અંતેવાસી (સદા સમીપ રહેનાર) અણગાર કાશ્યપગોત્રીય જંબૂ સ્વામી હતા. તેઓ આર્ય સુધર્મા સ્વામીથી ન અતિદૂર, ન અતિનજીક, બંને ગોઠણ ઊભા કરીને મસ્તક નીચે નમાવી, ધ્યાનરૂપી કોઠામાં સ્થિરચિત્ત થઈ સંયમ-તપમાં આત્માને ભાવિત કરતાં વિચરતા હતા.

જંબૂ સ્વામીની વિનય પ્રતિપત્તિ :

એક વાર આર્ય જંબૂ સ્વામીને તત્વના વિષયમાં વિશેષરૂપથી શ્રદ્ધા, જિજ્ઞાસા, સંશય અને કુતૂહલ જાગ્યું. તેઓ ઊભા થઈને આર્ય સુધર્મા સ્વામી પાસે આવ્યા. તેમને વંદન-નમસ્કાર કરીને વિનયપૂર્વક આ પ્રમાણે બોલ્યા :

પ્રભુ મહાવીરની સ્તુતિ :

“હે ભંતે ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી કે જે - આદિકર (સર્વજ્ઞતા પ્રાપ્ત થયા પછી શ્રુતધર્મની આદિ કરનારા), ચાર તીર્થની સ્થાપના કરનારા, સ્વયં બોધને પામેલા, પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ, પુરુષોમાં સિંહસમાન, પુરુષોમાં

શ્રેષ્ઠ કમળસમાન, પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ ગંધહસ્તીસમાન, લોકમાં ઉત્તમ, લોકના નાથ, લોકનું હિત કરનાર, લોકમાં દીપકસમાન, લોકમાં ઉદ્યોત કરનાર, જીવોને અભયદાન દેનારા, જ્ઞાનરૂપી નેત્રના દાતા, મોક્ષમાર્ગના દાતા, શરણદાતા, સંયમરૂપી જીવનદાતા, બોધિબીજ - સમકિતના દાતા, ધર્મના દાતા, ધર્મના ઉપદેશક, ધર્મના નાયક, ધર્મના સારથી, ચાર ગતિનો અંત કરનારા શ્રેષ્ઠ ધર્મચક્રવર્તી, દ્વીપસમાન ધર્મરક્ષક, ચાર ગતિમાં શરણભૂત, અપ્રતિહત-શ્રેષ્ઠ જ્ઞાનદર્શનના ધારક, ઘાતીકર્મોથી રહિત, પોતે રાગદ્વેષને જિતનારા, બીજાને રાગદ્વેષથી જિતાડનારા, પોતે સંસારસાગર તરી ગયેલા, બીજાને સંસારસાગરથી તારનારા, સ્વયં બોધને પામેલા, બીજાને બોધ પમાડનારા, પોતે કર્મોથી મુક્ત થયેલા, બીજાને કર્મબંધનથી મુક્ત કરાવનારા, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી, કલ્યાણસ્વરૂપ, સ્થિર, રોગરહિત, અંતરહિત, ક્ષયરહિત, બાધા પીડારહિત, પુનરાગમનરહિત, સિદ્ધગતિ નામના સ્થાનને પામેલ છે, તે પ્રભુએ સાતમા અંગસૂત્ર ઉપાસક દશાંગ સૂત્રનો જે અર્થ કહ્યો છે, તે મેં સાંભળ્યો છે, તો પછી આઠમા અંગસૂત્ર અંતગડ દશાંગનો ભગવાને શું અર્થ કહ્યો છે ?” ત્યારે આર્ય સુધર્મા સ્વામીએ કહ્યું : “શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે આઠમા અંગ અંતગડ દશાંગ સૂત્ર (જે મહાપુરુષોએ ભવનો અંત કર્યો છે, તેને ‘અંતકૃત’ કહે છે, તે મહાપુરુષોનું વર્ણન જે અધ્યયનોમાં કર્યું છે તે શાસ્ત્રને અંતકૃત દશાંગ કહે છે, તેમ જ આ સૂત્રના પ્રથમ અને અંતિમ વર્ગના (૧૦-૧૦ અધ્યયનો હોવાથી દશાંગ કહે છે) આઠ વર્ગ કહ્યા છે.”

સુધર્મા સ્વામીનું સમાધાન - પ્રથમ વર્ગના ચરિત્રનાયકો :

જંબૂ : “હે ભગવાન ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આઠમા અંગ અંતગડ દશાંગ સૂત્રના આઠ વર્ગ (અધ્યયનોનો સમૂહ) કહ્યા છે, તેમાં પ્રથમ વર્ગનાં કેટલાં અધ્યયનો કહ્યાં છે ?”

સુધર્મા : “હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આઠમા અંગ અંતગડ દશાંગના પ્રથમ વર્ગમાં દશ અધ્યયન કહ્યાં છે - (૧) ગૌતમ, (૨) સમુદ્ર, (૩) સાગર, (૪) ગંભીર, (૫) સ્તિમિત, (૬) અચલ, (૭) કંપિલ, (૮) અક્ષોભ, (૯) પ્રસેનજિત અને (૧૦) વિષ્ણુકુમાર.”

જંબૂ : “હે ભગવાન ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અંતગડ દશાંગ નામના આઠમા અંગના પ્રથમ વર્ગનાં ૧૦ અધ્યયન કહ્યાં છે, તેમાં પ્રથમ અધ્યયનના શું ભાવ છે ?”

સુધર્મા : “હે આયુધ્યમાન્ જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અંતગડ દશાંગ નામના આઠમા અંગના પ્રથમ વર્ગના પહેલાં અધ્યયનના

આ પ્રમાણે ભાવ કહ્યા છે - હે જંબૂ ! આ અવસર્પિણીકાળના ચોથા આરામાં જ્યારે બાવીસમા તીર્થંકર ભગવાન અરિષ્ટ-નેમિનાથ આ પૃથ્વી પર બિરાજતા હતા ત્યારે સૌરાષ્ટ્ર દેશની રાજધાની દ્વારિકા નામે નગરી હતી, જે ૧૨ યોજન લાંબી અને ૯ યોજન પહોળી હતી. તે ધનપતિ(વૈશ્રમણ કુબેર)ના અત્યંત બુદ્ધિકૌશલ્ય દ્વારા બનાવવામાં આવી હતી. તે સોનાના કોટથી ઘેરાયેલી હતી. ઈન્દ્રનીલમણિ, વૈદુર્યમણિ, પદ્મરાગમણિ આદિ વિવિધ પ્રકારના પાંચ રંગના મણિઓથી જડેલા કાંગરાંઓથી સુસજ્જિત, શોભનીય અને સુરમ્ય હતી. તેને અલ્કાપુરીની ઉપમા આપવામાં આવતી હતી. આ નગરીના નિવાસી સુખી હોવાથી હર્ષિત અને ક્રીડા કરવાવાળા હતા. આથી આ નગરી પણ આમોદ-પ્રમોદ અને ક્રીડાના સ્થાનરૂપ સામગ્રી-ઓથી પરિપૂર્ણ હતી, એટલે કે સાક્ષાત્ દેવલોકસમાન હતી. તે ચિત્તને પ્રસન્ન કરનારી, અભિરૂપ (પ્રતિક્ષણ નવા રૂપવાળી), પ્રતિરૂપ (સર્વોત્તમ અસાધારણ) વાળી સર્વાંગ સૌંદર્યપૂર્ણ દેદીપ્યમાન હતી.

આ દ્વારિકા નગરીની બહાર ઉત્તરપૂર્વમાં રૈવતક નામે પર્વત હતો. તે પર્વત પર નંદનવન ઉદ્યાન હતું. આ ઉદ્યાન અનેક વૃક્ષોના સમુદાયોથી યુક્ત હતું. તે ઉદ્યાનમાં વનખંડથી ઘેરાયેલું એક સુંદર અશોકવૃક્ષ હતું, જેમાં સુરપ્રિય નામના યક્ષનું યક્ષાયતન હતું, જે ઘણું પ્રાચીન હતું. આં દ્વારિકા નગરીમાં કૃષ્ણ વાસુદેવ (વસુદેવ રાજા અને દેવકીના પુત્ર) નામે મહાહિમવાન રાજા રાજ્ય કરતા હતા.

દ્વારિકા નગરીમાં સમુદ્રવિજય આદિ ૧૦ દશર્હ (જેની સંખ્યા ૧૦ હોય અને પૂજ્ય હોય તે) અને બળદેવ (વસુદેવ રાજા અને રોહિણીના પુત્ર) આદિ ૫ મહાવીર હતા. પ્રદ્યુમ્ન (રુક્મિણીના પુત્ર) આદિ સાડા ત્રણ કરોડ કુમાર હતા. શત્રુઓથી ક્યારેય ન પરાજિત પામે તેવા શાંબ (જાંબવતીના પુત્ર) આદિ ૬૦ હજાર શૂરવીર હતા. મહાસેન આદિ સેનાપતિઓની નીચે રહેવાવાળા ૫૬ હજાર બળવર્ગ (સૈનિકોની ટુકડીઓ) હતું. વીરસેન આદિ ૨૧ હજાર કાર્યકુશળ વીર હતા. ઉગ્રસેન આદિ ૧૬ હજાર રાજા હતા. રુક્મિણી આદિ ૧૬ હજાર રાણીઓ હતી. ૬૪ કળામાં નિપુણ એવી અનંગસેના આદિ અનેક ગણિકાઓ હતી, તેમ જ ઘણાં ઐશ્વર્યશાળી નાગરિક, રાજા, તલવર (રાજાના કૃપાપાત્ર - ઊંચી પદવી મેળવેલ), માડંબિક (જેની આસપાસ બે યોજન સુધી કોઈ ગામ ન હોય તેવા મડંબના અધિપતિ), કૌટુંબિક (કુટુંબના સ્વામી), ઈભ્ય (અંબાડી સહિતના હાથીને જેનો સોનાનો ઢગલો ઢાંકી દે તેવા), શ્રેષ્ઠી, નગરરક્ષક, શેઠ, સેનાપતિ અને સાર્થવાહ આદિ હતા. એવા પરમ પ્રતાપી કૃષ્ણ વાસુદેવ દ્વારિકાથી

વૈતાલપર્વત સુધી અડધા ભરતક્ષેત્ર(ભરતક્ષેત્રના ૩ ખંડ)માં એકછત્ર રાજ્ય કરતા હતા.

ગૌતમકુમારનું પાણિગ્રહણ :

તે દ્વારિકા નગરીમાં મહાહિમવાન મેરુ આદિ પર્વતોની સમાન બળશાળી અંધકવિષ્ણુ નામે રાજા હતા. સંપૂર્ણ સ્ત્રીલક્ષણયુક્ત તેમની ધારિણી નામે રાણી હતી. તે રાણી એક વાર ઉત્તમ શય્યામાં સૂતાં હતાં, તે વખતે તેમણે એક શુભસ્વપ્ન જોયું. તે રાણી જાગૃત થઈ રાજા પાસે આવી પોતાનું સ્વપ્ન સંભળાવ્યું. રાજાએ સ્વપ્નનું સુંદર ફળ બતાવ્યું અને યથાસમયે રાણીએ એક સુંદર બાળકને જન્મ આપ્યો. જેનું નામ ગૌતમ રાખવામાં આવ્યું. તેનો બાલ્યકાળ સુખપૂર્વક પૂર્ણ થયો. તે ગણિત, લેખન આદિ ૭૨ કળામાં પ્રવીણ બન્યો. યુવાવસ્થામાં તેનાં લગ્ન ૮ સુંદર રાજકન્યાઓ સાથે કરવામાં આવ્યાં. લગ્નમાં ૮ કરોડ સોનામહોર આદિ આઠ આઠ વસ્તુઓ દહેજમાં મળી. તેમની મહેલ અને ભોગોપભોગની અનેક સુંદર સામગ્રીઓ હતી.

ગૌતમકુમારનું મહાભિનિષ્ક્રમણ :

તે કાળે - તે સમયે પોતાના શાસનની અપેક્ષા ધર્મની આદિ કરવાવાળા બાવીસમા તીર્થંકર ભગવાન અરિષ્ટનેમિ ગ્રામાનુગ્રામ વિચરણ કરતા દ્વારકા નગરીની બહાર નંદનવન ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. ત્યાં ભવનપતિ આદિ ચારે પ્રકારના દેવો, મનુષ્ય અને તિર્યંચો ભગવાનની દેશના સાંભળવા આવ્યા. કૃષ્ણ વાસુદેવ સાથે ગૌતમકુમાર પણ પોતાના ભવનમાંથી નીકળી ભગવાન પાસે ધર્મશ્રવણ કરવા આવ્યા.

ધર્મકથા સાંભળીને અને હૃદયમાં ધારણ કરીને ગૌતમકુમારે ભગવાનને પ્રાર્થના કરી કે - “હે ભગવાન ! હું મારાં માતાપિતાને પૂછીને આપની પાસે દીક્ષા લેવાની ભાવના રાખું છું.”

ગૌતમકુમાર પોતાનાં માતાપિતાની આજ્ઞા લેવા જતાં તેમનાં માતાપિતાએ તેમને સંસાર ન છોડવા ઘણું જ સમજાવ્યા, જ્યારે તે સમજાવવામાં નિષ્ફળ ગયા ત્યારે ગૌતમકુમાર ભોગવિલાસની બધી સામગ્રીઓ છોડીને, માતાપિતાની આજ્ઞા લઈને ભગવાન પાસે આવ્યા. એકાંતસ્થાનમાં જઈ તેમણે પોતાના મસ્તકના વાળનો લોચ કર્યો. પછી જ્યાં શ્રમણ ભગવાન અરિષ્ટનેમિ હતા ત્યાં આવીને તેમને વિધિપૂર્વક ત્રણ વાર વંદનનમસ્કાર કરીને તેઓ બોલ્યા : “આ સંસાર વૃદ્ધાવસ્થા અને મરણ આદિ

દુઃખની આગમાં બળી રહ્યો છે. જેમ કોઈ ગાથાપતિના ઘરમાં અચાનક આગ લાગી જાય તો તે ગાથાપતિ ઓછા વજનવાળી પણ બહુમૂલ્યવાળી વસ્તુઓને લઈને એકાંતસ્થાનમાં રાખે છે, કારણ કે તે જાણે છે કે તે કીમતી વસ્તુ પોતાને ભવિષ્યમાં સુખ દેવાવાળી, હિતકારી, કલ્યાણકારી અને ઉપયોગી થશે. એ જ પ્રકારે મારો આત્મા મને ઈષ્ટ, કાંત, પ્રિય અને મનોહર છે. જો હું મારા આત્માને આજે બચાવી લઈશ તો તે જ આત્મા ભવિષ્યમાં મારા જન્મ-મરણને દૂર કરનાર થશે. માટે હે ભગવાન ! આપ સ્વયં મને દીક્ષા આપો, મારા સંસારનું મુંડન કરો, મને મુનિવેશ આપો, મને સૂત્ર અને અર્થનું જ્ઞાન આપો, મને શિક્ષિત કરો તથા મને સાધુધર્મની વિસ્તારથી સમજણ આપો. તેથી ગૌતમકુમારને ભગવાને દીક્ષિત કર્યાં.

ગૌતમ અણગાર :

સાધુ બન્યા પછી તે ગૌતમ અણગાર ઈરિયાસમિતિ, ભાષાસમિતિ આદિ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનને આગળ રાખીને ભગવાને કહેલ વચનો પ્રમાણે સંયમનું પાલન કરવા લાગ્યા. જેમ આંખોથી જોઈને સર્વ કામ કરવામાં આવે છે, તેમ નિર્ગ્રંથ પ્રવચનની આંખ દ્વારા જ તેઓ સર્વ કામ કરતા હતા. તેઓએ સામાયિક આદિ છ આવશ્યક (આવશ્યક સૂત્ર) તથા ૧૧ અંગસૂત્રોનો અભ્યાસ કર્યો. તે અભ્યાસ કરતા કરતા તેમણે ઘણા ઉપવાસ, છટ્ટ (બે ઉપવાસ), અટ્ટમ (ત્રણ ઉપવાસ), ચોલા (ચાર ઉપવાસ), પંચોલા (પાંચ ઉપવાસ), ૧૫ ઉપવાસ, માસક્ષમણ આદિ ધોર તપ-સાધના કરી આત્માને ભાવિત કરતાં વિચરણ કરતાં તથારૂપ (જેવો વેશ તેવું જીવન) શ્રમણ બની ગયા.

કોઈ એક સમયે ભગવાન અરિષ્ટનેમિ દ્વારિકા નગરીથી વિહાર કરી ગયા અને ગ્રામાનુગ્રામ વિચરણ કરવા લાગ્યા.

ગૌતમ અણગાર દ્વારા ભિક્ષુની પ્રતિમા ગ્રહણ અને સંચારો તથા નિર્વાણ :

એક દિવસ ગૌતમ અણગાર ભગવાન અરિષ્ટનેમિ પાસે આવ્યા અને ત્રણ વાર વિધિપૂર્વક આદક્ષિણા - પ્રદક્ષિણા કરી, વંદન-નમસ્કાર કરીને ભગવાનને કહેવા લાગ્યા : “હે ભગવાન ! આપની આજ્ઞા હોય તો હું ૧ મહિનાની ભિક્ષુ પ્રતિમા ગ્રહણ કરું.” ભગવાને કહ્યું : “જેમ આપને સુખ ઊપજે તેમ કરો.” ભગવાનની આજ્ઞા પ્રાપ્ત થવા પર તેઓએ ખંધક મુનિ(ભગવતી સૂત્ર)ની જેમ ૧ મહિનાની ભિક્ષુ પ્રતિમાથી લઈને ૧૨ ભિક્ષુ પ્રતિમા વારાફરતી ગ્રહણ કરીને પૂર્ણા કરી. ત્યાર બાદ તેઓએ ગુણરત્ન સંવત્સર નામના તપની એક પરિપાટી કરી.

ગુણરત્ન સંવત્સર તપનું વિવેચન :

ગુણરત્ન સંવત્સર તપ ૧૬ મહિનામાં કરાય છે. જેમાં તપના ૪૦૭ દિવસ તથા પારણાના ૭૩ દિવસ થાય છે. તપના દિવસે ઉકડુ આસને સૂર્ય આતાપના લેવી તથા રાત્રિના વીરાસને સ્થિર રહેવાનું હોય છે. પ્રથમ મહિને એકાંતર ઉપવાસ, બીજે મહિને બે ઉપવાસને પારણે બે ઉપવાસ, ત્રીજે મહિને ૩ ઉપવાસને પારણે ૩ ઉપવાસ એમ ૧૬મે મહિને ૧૬ ઉપવાસના પારણે ૧૬ ઉપવાસ કરાય છે. તે સંપૂર્ણ તપમાં તપના દિવસ, પારણાના દિવસ કેટલા હોય વગેરે વિગત નીચે આપવામાં આવી છે :

મહિનો	તપ	તપ દિવસ	પારણા દિવસ	કુલ દિવસ
પહેલો	૧૫ એકાંતર ઉપવાસ	૧૫	૧૫	૩૦
બીજો	૧૦ છક્ર	૨૦	૧૦	૩૦
ત્રીજો	૮ અક્રમ	૨૪	૮	૩૨
ચોથો	૬ ચોલા	૨૪	૬	૩૦
પાંચમો	૫ પંચોલા	૨૫	૫	૩૦
છઠ્ઠો	૪ છકાઈ	૨૪	૪	૨૮
સાતમો	૩ વાર ૭ ઉપવાસ	૨૧	૩	૨૪
આઠમો	૩ વાર અકાઈ	૨૪	૩	૨૭
નવમો	૩ વાર નવાઈ	૨૭	૩	૩૦
દશમો	૩ વાર ૧૦ ઉપવાસ	૩૦	૩	૩૩
અગિયારમો	૩ વાર ૧૧ ઉપવાસ	૩૩	૩	૩૬
બારમો	૨ વાર ૧૨ ઉપવાસ	૨૪	૨	૨૬
તેરમો	૨ વાર ૧૩ ઉપવાસ	૨૬	૨	૨૮
ચૌદમો	૨ વાર ૧૪ ઉપવાસ	૨૮	૨	૩૦
પંદરમો	૨ વાર ૧૫ ઉપવાસ	૩૦	૨	૩૨
સોળમો	૨ વાર ૧૬ ઉપવાસ	૩૨	૨	૩૪
કુલ	૧૬ મહિનામાં	૪૦૭ + ૭૩ = ૪૮૦		

જેમ ખંધક મુનિએ ભગવાનને પૂછ્યું હતું તેમ ગૌતમ અણગારે પણ વિચાર કરીને ભગવાનને પૂછી તેઓ સ્થવિર મુનિની સાથે શત્રુંજયપર્વત પર ગયા અને ૧૨ વર્ષની દીક્ષાપર્યાય પાળી, ૬૦ ભક્ત ભોજનનો ત્યાગ કરી, સંથારો કરી સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત થઈ, સિદ્ધગતિને પામ્યા.

શ્રી સુધર્મા સ્વામી પોતાના શિષ્ય જંબૂ સ્વામીને કહે છે : “હે આયુષ્યમાન્ જંબૂ ! સિદ્ધગતિ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અંતગડ દશાંગ નામના આઠમા અંગસૂત્રના પ્રથમ વર્ગમાં પ્રથમ અધ્યયનમાં ગૌતમ અણગારના મોક્ષપ્રાપ્તિનું વર્ણન કરેલ છે.”

સ્વાધ્યાય

- (૧) અંતગડ દશાંગ સૂત્ર કેટલામું અંગસૂત્ર છે ? તેના વર્ગ કેટલા છે ?
- (૨) અંતગડ દશાંગના પ્રથમ વર્ગમાં કેટલાં અધ્યયન છે ? કયાં કયાં ?
- (૩) અંતગડ દશાંગ સૂત્રના પ્રથમ વર્ગના ૫, ૭ અને ૮મા અધ્યયનનું નામ લખો.
- (૪) દ્વારિકા નગરીનું વર્ણન લખો.
- (૫) દ્વારિકા નગરીને કોની સાથે સરખાવી છે ?
- (૬) દ્વારિકા નગરીની બહાર આવેલા પર્વતનું, ઉદ્યાનનું અને યજ્ઞ મંદિરનું નામ લખો.
- (૭) ફક્ત સંખ્યા લખો - કૃષ્ણ વાસુદેવના રાજ્યમાં રહેલા પૂજ્યજનો, રાજકુમારો, સેનાપતિઓ અને રાણીઓ.
- (૮) અંતકૃત એટલે શું ?
- (૯) અંતગડ દશાંગ સૂત્રમાં કોનું વર્ણન આવે છે ?
- (૧૦) કોણિકને મેરુપર્વત, મહાહિમવાનપર્વત તથા મહામલયપર્વતની સાથે કેમ સરખાવવામાં આવ્યા છે ?
- (૧૧) ગૌતમકુમારે સંસારને કેવો કહ્યો છે ?
- (૧૨) ગૌતમકુમારે ઓછા વજન અને બહુમૂલ્યવાળી વસ્તુ કોને કહી છે ?
- (૧૩) આત્માને ગૌતમકુમારે બહુમૂલ્યવાળી વસ્તુ સાથે શા માટે સરખાવ્યો છે ?
- (૧૪) ગૌતમ અણગારે સંયમધર્મનું પાલન કેવી રીતે કર્યું ?
- (૧૫) ગુણરત્ન તપ કેટલા મહિના ચાલે છે ? તેમાં કુલ કેટલા ઉપવાસ અને કેટલાં પારણાં આવે છે ?
- (૧૬) નીચેના શબ્દના અર્થ સમજાવો - દશાર્હ, માંડલિક, ઈભ્ય, તલવર.
- (૧૭) ગૌતમકુમારનું બાળપણ, અભ્યાસકળા ગ્રહણ, યૌવન અને ભોગાદિનું વર્ણન કોનાં જેવું છે ?
- (૧૮) ગૌતમકુમારની દીક્ષા કોના સમાન છે ?
- (૧૯) તેમની ભિક્ષુ પ્રતિમાને કોની સાથે સરખાવી છે ?

અનુત્તરોવવાઈ સૂત્ર

વર્ગ ૧, અધ્યયન ૧ : જાલિકુમાર અનુવાદ

તે કાળે તે સમયે પ્રભુ મહાવીર સ્વામી સદેહે બિરાજમાન હતા, ત્યારે રાજગૃહ નામે નગર હતું. આર્ય સુધર્માસ્વામીનું ત્યાં આગમન થયું. ધર્મદેશના સાંભળવા માટે લોકો આવ્યા, ધર્મદેશના સાંભળીને સહુ પાછા ફર્યા. જંબૂ સ્વામીએ પર્યુપાસના કરતાં આ પ્રમાણે પૂછ્યું : “હે ભંતે ! નિર્વાણ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આઠમા અંગસૂત્ર શ્રી અંતગડ દશાંગ સૂત્રમાં જેમ અર્થ કહ્યા છે, તેમ આ નવમા અંગસૂત્ર અનુત્તરોવવાઈક દશાંગ (અનુત્તરોવવાઈય) સૂત્રનો શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ શું અર્થ કહેલ છે ?”

અનુત્તરોવવાઈક સૂત્રનો પરિચય :

સુધર્મા સ્વામીએ જંબૂ અણગારને આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે જંબૂ ! નિર્વાણ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ નવમા અંગ શ્રી અનુત્તરોવવાઈ-સૂત્રના ત્રણ વર્ગ કહ્યા છે.”

જંબૂ : “હે ભંતે ! જો નિર્વાણ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અનુત્તરોવવાઈ સૂત્રના ત્રણ વર્ગ કહ્યા છે, તો હે ભંતે ! પ્રથમ વર્ગના પ્રભુએ કેટલાં અધ્યયન કહ્યાં છે ?”

સુધર્મા : “હે જંબૂ ! નિર્વાણ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અનુત્તરોવવાઈ સૂત્રના પ્રથમ વર્ગનાં દશ અધ્યયન કહ્યાં છે, તે આ પ્રમાણે છે - (૧) જાલિકુમાર, (૨) મયાલિકુમાર, (૩) ઉવયાલિકુમાર, (૪) પુરુષસેન, (૫) વારિષેણકુમાર, (૬) દીર્ઘદંતકુમાર, (૭) લષ્ટદંતકુમાર, (૮) વેહલ્લકુમાર, (૯) વેહાયસકુમાર, (૧૦) અભયકુમાર.

જંબૂ : “હે ભંતે ! જો નિર્વાણ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ પ્રથમ વર્ગનાં દશ અધ્યયન કહ્યાં છે, તો હે ભંતે ! અનુત્તરોવવાઈ સૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનનો પ્રભુએ શું અર્થ કહ્યો છે ?”

જાલિકુમારનું પુણ્યશાળી જીવન :

તે કાળે - તે સમયે રાજગૃહ નામે નગર હતું. તે સ્વચક્ર - પરચક્રના ભયથી રહિત, સમૃદ્ધ, સ્થિર અને ઋદ્ધિસંપન્ન હતું. ત્યાં ગુણશીલ નામે ચૈત્ય (ઉદ્યાન) હતું. શ્રેણિકરાજા અને ધારિણી નામે રાણી હતી. એક વાર ધારિણી રાણીએ સ્વપ્નમાં સિંહ જોયો. થોડા સમય પછી રાણીએ મેઘકુમારની સમાન

જાલિકુમારને જન્મ આપ્યો. મેઘકુમારની જેમ જ જાલિકુમારનો જન્મોત્સવ, પાંચ ધાઈમાતા દ્વારા લાલન-પાલન, ૭૨ કળાઓનું અધ્યયન થયું. ૮ કન્યાઓ સાથે વિવાહ આદિ કાર્યો સંપન્ન થયાં. ૮-૮ વસ્તુઓનો કરિયાવર આપ્યો, એટલે ૮ કરોડ સોનામહોર, ૮ કરોડ ચાંદી વગેરે. બીજું પણ ઘણું ધન, કનકરત્ન, મણિ, મોતી, શંખ, પ્રવાલ, લાલરત્ન આદિ ઉત્તમ કિંમતી દ્રવ્ય આપ્યાં કે જે સાત પેઢી સુધી દાનમાં દેવા માટે, ઉપભોગ કરવા માટે અને ભાગ કરવા માટે પર્યાપ્ત હતા.

ત્યાર પછી જાલિકુમારે પ્રત્યેક પત્નીને ૧-૧ કરોડ ચાંદી આપી, ૧-૧ કરોડ સુવર્ણ આપ્યું. ૧-૧ પ્રેષ્યકર્મ કરનારી દાસી આપી. તે સિવાય બીજું ઘણું ધન-સોનું આપ્યું. જે દાન દેવામાં, ભોગ-ઉપભોગ કરવામાં અને ભાગ કરવામાં ૭ પેઢીઓ સુધી પર્યાપ્ત હતું. જાલિકુમાર ઉત્તમ મહેલમાં ઉપરના ભાગમાં રહી મનુષ્યસંબંધી સુખોનો અનુભવ કરતા રહેવા લાગ્યા.

જાલિકુમારની દીક્ષા અને સંયમસાધના :

ભગવાન મહાવીર રાજગૃહી નગરીમાં ગુણશીલ ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. આ સાંભળીને રાજા શ્રેણિક ભગવાનનાં દર્શન કરવા ગયા. જાલિકુમાર પણ મેઘકુમારની જેમ ભગવાનનાં દર્શન કરવા માટે ગયા. દર્શન કર્યા પછી મેઘકુમારની જેમ જાલિકુમારે પણ માતા-પિતાની અનુમતિ લઈ દીક્ષા અંગીકાર કરી. સ્થવિરોની સેવામાં રહીને તેમણે અગિયાર અંગનો અભ્યાસ કર્યો.

તેમણે ખંધક મુનિની જેમ ગુણરત્ન સંવત્સર તપ કર્યું. સંલેખના, સંથારાની ચિંતવણા, પૃચ્છા કરી, પછી તેઓ પણ સ્થવિરોની સાથે વિપુલગિરિપર્વત પર ગયા. ૧૬ વર્ષ સુધી જાલિકુમારે શ્રમણપર્યાયનું પાલન કર્યું. આયુષ્યના અંતે મૃત્યુ પામી, ઉપર ચંદ્ર, સૂર્ય યાવત્ નવ શ્રૈવેયક વિમાનોને પાર કરી વિજય નામના અનુત્તર વિમાનમાં દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયા. તે સમયે સ્થવિર ભગવંતોએ જાલિ અણગારને દિવંગત જાણી તેના મૃત્યુ નિમિત્તે કાયોત્સર્ગ કર્યો. ત્યાર પછી તે સ્થવિરોએ જાલિ અણગારનાં પાત્ર, વસ્ત્રો ગ્રહણ કર્યાં. પછી વિપુલગિરિથી નીચે ઊતર્યા, ઊતરીને જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી બિરાજમાન હતા ત્યાં આવ્યા. ભગવાનને વંદન-નમસ્કાર કરી તે સ્થવિર ભગવંતોએ આ પ્રમાણે કહ્યું : “હે ભગવાન ! આપના શિષ્ય જાલિ અણગાર જે પ્રકૃતિથી ભદ્ર, વિનયી, શાંત, અલ્પકષાયી, કોમળતા અને નમ્રતા વગેરે ગુણોથી યુક્ત, ઈન્દ્રિયોને વશમાં રાખનાર હતા; તે આપની આજ્ઞા લઈને વિપુલપર્વત પર ચઢ્યા હતા. યાવત્ સંથારો કરીને કાળધર્મ પામી ગયા. આ તેમના સંયમનાં ઉપકરણો, વસ્ત્ર-પાત્રાદિ છે.”

ત્યાર પછી ગૌતમ સ્વામીએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને વંદન-નમસ્કાર કરી આ પ્રમાણે પૂછ્યું : “હે ભંતે ! આપના અંતેવાસી જાલિ અણગાર જે પ્રકૃતિથી ભદ્ર હતા યાવત્ વિનીત હતા, તે જાલિ અણગાર પોતાનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી ક્યાં ગયા છે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થયા છે ?”

મહાવીર સ્વામી : “હે ગૌતમ ! મારા અંતેવાસી પ્રકૃતિથી ભદ્ર યાવત્ વિનીત જાલિ અણગાર મારી અનુમતિ લઈને સ્વયંમેવ પાંચ મહાવ્રતનું આરોપણ કરી યાવત્ કાળ કરી ઉપર ચંદ્ર, સૂર્ય, ગ્રહ, નક્ષત્ર, તારારૂપ જ્યોતિષી ચક્રથી ઘણાં યોજન, ઘણાં સેંકડો યોજન, ઘણાં હજાર-લાખો-કરોડો-કોડાકોડ યોજનને પાર કરીને ઉપર જઈ, સૌધર્મ, ઈશાન, સનત્-કુમાર, માહેન્દ્ર વગેરે ૧૨ દેવલોક યાવત્ ૩૧૮ નવ ગ્રૈવેયક વિમાનોને પાર કરી વિજય નામના અનુત્તર વિમાનમાં દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયા છે.”

“હે ભંતે ! જાલિદેવની આયુષ્ય મર્યાદા કેટલી છે ?”

“ગૌતમ ! તેની આયુષ્ય મર્યાદા ૩૨ સાગરોપમની છે.”

“હે ભંતે ! દેવલોકનું આયુષ્ય, ભવ અને સ્થિતિ ક્ષય કરીને તે જાલિદેવ ક્યાં જશે અને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?”

મહાવીર સ્વામી : “હે ગૌતમ ! ત્યાંથી તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જન્મ ધારણ કરીને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરશે.”

“હે જંબૂ ! આ પ્રમાણે નિર્વાણ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે અનુત્તરોવવાઈ સૂત્રના પ્રથમ વર્ગના પ્રથમ અધ્યયનનો અર્થ કહ્યો છે.”

સ્વાધ્યાય

- (૧) અનુત્તરોવવાઈ સૂત્રમાં કેટલા વર્ગ છે ?
- (૨) પ્રથમ વર્ગનાં છેલ્લાં પાંચ અધ્યયનનાં નામ લખો.
- (૩) પ્રથમ વર્ગના પ્રથમ અધ્યયનમાં કોના જીવનનું વર્ણન છે ?
- (૪) જાલિકુમારની પત્નીઓ સાથે શું લઈને આવી હતી ?
- (૫) જાલિકુમારની માતાએ સ્વપ્નમાં શું જોયું ?
- (૬) જાલિકુમારનાં તપ અને અભ્યાસ કોના જેવા હતા ?
- (૭) જાલિકુમારે શ્રમણપર્યાયનું પાલન કેટલાં વર્ષ કર્યું ?
- (૮) જાલિકુમાર દેવ તરીકે કયા વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા ?
- (૯) જાલિદેવનું આયુષ્ય કેટલું ?

દશવૈકાલિક સૂત્ર

પ્રથમ દુમ પુષ્કા (દુમપુષ્કિયા) અધ્યયન

ધમ્મો મંગલ મુક્કિદ્દં, અહિંસા સંજમો તવો ।

દેવા વિ તં નમંસંતિ, જસ્સ ધમ્મે સયા મણો ॥૧॥

શબ્દાર્થ : ધમ્મો - ધર્મ, મંગલ - મંગલ, ઉક્કિદ્દં - ઉત્કૃષ્ટ, અહિંસા - જીવદયા, સંજમો - સંયમ, તવો - તપ, દેવા - દેવો, વિ - પણ, તં - તેને, નમંસંતિ - નમે છે, જસ્સ - જેનું, ધમ્મે - ધર્મમાં, સયા - સદા, મણો - મન.

અર્થ : અહિંસા, સંયમ અને તપરૂપી ધર્મ જ સર્વ મંગલોમાં ઉત્કૃષ્ટ મંગલ છે. જેનું મન સદા ધર્મમાં લીન રહે છે, તેને દેવો પણ નમસ્કાર કરે છે.

જહા દુમસ્સ પુષ્કેસુ, ભમરો આવિયઇ રસં ।

ન ય પુષ્કં કિલામેઇ, સો ય પીણેઇ અપ્પયં ॥૨॥

શબ્દાર્થ : જહા - જેવી રીતે, દુમસ્સ - ઝાડના, પુષ્કેસુ - ફૂલોમાં, ભમરો - ભ્રમર, આવિયઇ - મર્યાદાપૂર્વક પીએ છે, રસં - રસને, ન - નથી, ય - અને, પુષ્કં - ફૂલને, કિલામેઇ - પીડા આપતો, સો - તે, ય - અને, પીણેઇ - તૃપ્ત કરે છે, અપ્પયં - પોતાના આત્માને.

અર્થ : જેમ ભમરો વૃક્ષનાં ફૂલોને પીડા પહોંચાડ્યા વિના તેમાંથી મર્યાદાપૂર્વક રસ પીને પોતાના આત્માને તૃપ્ત કરી લે છે.

એમેએ સમણા મુત્તા, જે લોએ સંતિ સાહુણો ।

વિહંગમા વ પુષ્કેસુ, દાણભત્તેસણે રયા ॥૩॥

શબ્દાર્થ : એમેએ - આ પ્રકારે, સમણા - શ્રમણો, મુત્તા - મુક્ત, જે - જે કોઈ, લોએ - લોકમાં, સંતિ - છે, સાહુણો - સાધુઓ, વિહંગમા - ભમરાની, વ - જેમ, પુષ્કેસુ - ફૂલોમાં, દાણ - દાતાના દીધેલ, ભત્ત - આહાર-પાણી, એસણો - ગવેષણા - ઈર દોષરહિત શોધવામાં, રયા - રત રહે છે.

અર્થ : તે જ પ્રકારે લોકમાં જે મુક્ત શ્રમણો સાધુ છે, તે દાતા પાસેથી એષણિક ઈર દોષરહિત આહાર-પાણી શોધવામાં રત (લીન) રહે છે, જેમ ભમરો પુષ્પોના રસમાં રત રહે છે.

વયં ય વિત્તિં લબ્ભામો, ન ય કોઇ ઉવહમ્મઇ ।

અહાગડેસુ રીયંતે, પુષ્કેસુ ભમરા જહા ॥૪॥

શબ્દાર્થ : વયં - અમે, ચ - પણ, વિત્તિં - વૃત્તિ, આજીવિકાને, ભિક્ષા, લબ્ભામો - પામીશું, ય - જેનાથી, કોઈ - કોઈની, ન ઉવહમ્મઈ - હિંસા વિરાધના ન થાય તેમ, અહાગડેસુ - ગૃહસ્થે પોતાને માટે બનાવેલા આહારમાંથી, રીયંતે - વિચરે છે, નિર્વાહ કરે છે, જહા પુષ્કેસુ - જેમ પુષ્પોમાં, ભમરા - ભમરાઓ.

અર્થ : જેમ ભમરો વૃક્ષોનાં ફૂલોમાંથી તેને પીડા પહોંચાડ્યા વગર રસ પીએ છે, તેમ અમે સાધુ પણ ગૃહસ્થોએ પોતાના માટે બનાવેલા આહારની એવી રીતે ભિક્ષા લેશું કે જેથી કોઈ પણ જીવની વિરાધના ન થાય અને દેનાર ગૃહસ્થને પણ દુઃખ ન થાય.

મહુગારસમા બુદ્ધા, જે ભવંતિ અણિસ્સિયા ।

નાણાપિંડરયા દંતા, તેણ વુચ્ચંતિ સાહુણો ॥૫॥ ત્તિ બેમિ ॥

શબ્દાર્થ : મહુગાર - મધુકર, ભમરો, સમા - જેવા, બુદ્ધા - તત્વને જાણવાવાળા, જે - જેઓ, ભવંતિ - હોય છે, અણિસ્સિયા - નિશ્રા વગરના એટલે કે કુળાદિના પ્રતિબંધથી રહિત, નાણા - વિવિધ પ્રકારના, પિંડ - આહારમાં, રયા - આનંદ માનનારા, દંતા - ઈન્દ્રિય અને મનને દમનારા, તેણ - તે વૃત્તિના કારણે, વુચ્ચંતિ - કહેવાય છે, સાહુણો - સાધુઓ, ત્તિ - તે પ્રમાણે, બેમિ - હું કહું છું.

અર્થ : જ્ઞાનીપુરુષો મધુકર - ભમરા જેવા અનિશ્ચિત હોય છે. જુદાં જુદાં ઘરોમાંથી થોડો થોડો આહાર લેવામાં રત રહે છે. જે પોતાની ઈન્દ્રિયો અને મનનું દમન કરે છે. તે જ સાધુ કહેવાય છે. શ્રી સુધર્મા સ્વામી પોતાના શિષ્ય જંબૂ સ્વામીને કહે છે : “હે આયુષ્ય-માન્ જંબૂ ! જેવું મેં ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસેથી સાંભળ્યું છે, તે પ્રમાણે જ હું તમને કહું છું.”

દુમ પુષ્પિકા અધ્યયન સમાપ્ત (ઇતિ દુમપુષ્પિક્યા)

બીજું શ્રામણ્યપૂર્વક (સામણપુષ્પયં) અધ્યયન

સાધુપણું ખરેખર કેમ પળાય ? તે કહે છે.

કહં નુ કુજ્જા સામણં, જો કામે ન નિવારએ ।

પએ પએ વિસીયંતો, સંકપ્પસ્સ વસં ગઓ ॥૧॥

શબ્દાર્થ : કહં નુ - કેવી રીતે ?, કુજ્જા - પાલન કરશે, સામણં - સાધુધર્મનું, જો - જે, કામ - કામભોગોને, ન - નથી, નિવારએ - નિવારતો,

પએ પએ - પગલે પગલે, વિસીયંતો - વિષાદ પામતો, ખેદ પામતો, સંકપ્પસ્સ - સંકલ્પો-વિકલ્પોને, વસં ગઓ - વશ થયેલો.

અર્થ : જે સાધક કામભોગ(ઈન્દ્રિયોના વિષય)ની આસક્તિથી છૂટતો નથી, તે ડગલે પગલે સંકલ્પ-વિકલ્પોને (ઈચ્છાઓ વધવાના કારણે) વશ થઈને ખેદ પામે છે, તે સાધુપણું કેવી રીતે પાળી શકશે ?

વત્થગંધમલંકારં, ઇત્થીઓ સયણાણિ ય ।

અચ્છંદા જે ન ભુંજંતિ, ન સે યાઇત્તિ વુચ્ચઇ ॥૨॥

શબ્દાર્થ : વત્થ - વસ્ત્ર, ગંધં - ગંધ - સુગંધી ચીજો, અલંકારં - ઘરેણાં, ઇત્થીઓ - સ્ત્રીઓ, સયણાણિ - શય્યા, પલંગ વગેરે, ય - અને, અચ્છંદા - પરાધીનપણે તેમ જ નહિ મળવાથી, જે - જે સાધક, ન ભુંજંતિ - ભોગવતો નથી, ન - ન, સે - તે, યાઇ - ત્યાગી, ત્તિ - એમ, વુચ્ચઇ - કહેવાય.

અર્થ : જે પરવશપણે (રોગ આદિ કારણે) તેમ જ નહિ મળવાથી સુંદર વસ્ત્રો, સુગંધી પદાર્થો, ઘરેણાં આદિ આભૂષણો, સુંદર સ્ત્રીઓ અને પલંગ વગેરે આસનો ભોગવતો નથી, તેને વાસ્તવમાં ત્યાગી ન કહેવાય.

જે ય કંતે પિએ ભોએ, લહ્દે વિ પિટ્ટિ કુવ્વઇ ।

સાહીણે યચ્છ ભોએ, સે હુ યાઇત્તિ વુચ્ચઇ ॥૩॥

શબ્દાર્થ : જે - જે સાધક, ય - વળી, કંતે - મનોરમ, પિએ - પ્રિય, ભોએ - ભોગોને, લહ્દે - મળવા છતાં, વિ - પણ, પિટ્ટિ - પીઠ, કુવ્વઇ - કરે છે, સાહીણે - સ્વાધીનપણે, યચ્છ - ત્યાગ કરે છે, ભોએ - ભોગોને, સે - તે, હુ - ખરેખર, યાઇત્તિ - ત્યાગી એમ, વુચ્ચઇ - કહેવાય છે.

અર્થ : જે વળી કમનીય અને પ્રિય ભોગો મળવા છતાં પણ સ્વાધીનપણે પોતાની મરજીથી તે ભોગો તરફથી નજર વાળી લઈ તેનો ત્યાગ કરે છે, તે જ ખરેખર ત્યાગી કહેવાય.

મન ચંચળ બને તો વશ કેમ કરવું તે કહે છે.

સમાઇ પેહાઇ પરિવ્વયંતો, સિયા મણો નિસ્સરઇ બહિહ્લા ।

ન સા મહં નો વિ અહં પિ તીસે, ઇચ્ચેવ તાઓ વિણએજ્જ રાગં ॥૪॥

શબ્દાર્થ : સમાઇ - સમભાવ, પેહાઇ - પ્રેક્ષાથી, પરિવ્વયંતો - વિચરતાં, સિયા - કદાચિત્, મણો - મન, નિસ્સરઇ - નીકળે, બહિહ્લા - બહાર, ન - નથી, સા - તેણી, મહં - મારી, નો - નથી, વિ - અને, અહં પિ - હું પણ, તીસે - તેણીનો, ઇચ્ચેવ - એ રીતે, તાઓ - તે સ્ત્રી પરથી, વિણએજ્જ - દૂર કરે, રાગં - રાગભાવ.

અર્થ : સમભાવની પ્રેક્ષા(ચિંતન)થી વિચરતાં સાધુનું મન કદાચિત્ (મોહનીયકર્મના ઉદયથી) સંયમની બહાર નીકળી જાય, તો 'તે સ્ત્રી મારી નથી અને હું પણ તેણીનો નથી.' આ પ્રકારની ચિંતવણા કરી, તે સ્ત્રી પરથી પોતાના રાગભાવને દૂર કરે.

આયાવયાહિ ચય સોગમલ્લં, કામે કમાહિ કમિયં ખુ દુક્ષ્મં ।
છિંદાહિ દોસં વિણએજજ રાગં, એવં સુહી હોહિસિ સંપરાએ ॥૫૫॥

શબ્દાર્થ : આયાવયાહિ - આતાપના લે, ચય - છોડી, સોગમલ્લં - સુકુમારતાને, કામે - કામવાસનાને, કમાહિ - ઉલ્લંઘી જા, કાખૂમાં રાખ, કમિયં - નાશ પામશે, ખુ - ખરેખર, દુક્ષ્મં - દુઃખ, છિંદાહિ - છેદી નાખ, દોસં - દ્વેષને, વિણએજજ - દૂર કર, રાગં - રાગને, એવં - એ પ્રમાણે, સુહી - સુખી, હોહિસિ - થઈશ, સંપરાએ - સંસારમાં.

અર્થ : મનને વશ કરવા હે શિષ્ય ! 'તું આતાપના લે, સુકુમારપણાને છોડ. એમ કામવાસનાને ઓળંગી જા અર્થાત્ ઉપશમાવી દે, નહિતર તો ખરેખર આ લોક ને પરલોકમાં દુઃખી થઈશ. દ્વેષને છેદ, રાગને દૂર કર, એમ કરવાથી સંસારમાં સુખી થઈશ.'

પક્ષ્મંદે જલિયં જોઇં, ધૂમકેઈં દુરાસયં ।

નેચ્છંતિ વંતયં ભોતું, કુલે જાયા અગંધણે ॥૬॥

શબ્દાર્થ : પક્ષ્મંદે - પડે છે, જલિયં - પ્રજ્વલિત, બળતી, જોઈં - અગ્નિમાં, ધૂમકેઈં - બહુ ધુમાડાવાળી, દુરાસયં - દુઃસહ્ય, નેચ્છંતિ - ઈચ્છતા નથી, વંતયં - વમન કરેલા, ભોતું - ભોગવવાને, કુલે - કુળમાં, જાયા - જન્મેલા, અગંધણે - અગંધન નામના.

અર્થ : "અગંધન કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા સર્પો, દુઃસહ્ય, અતિ પ્રજ્વલિત અને જેમાંથી ધુમાડાના ગોટેગોટા નીકળી રહ્યા છે, તેવી પ્રચંડ અગ્નિમાં પડવું પસંદ કરે છે, પણ વમેલા વિષને ફરીથી પીવા ઈચ્છતા નથી.

ધિરત્યુ તે ડજસોકામી, જો તં જીવિયકારણા ।

વંતં ઇચ્છસિ આવેઈં, સેયં તે મરણં ભવે ॥૭॥

શબ્દાર્થ : ધિરત્યુ - ધિક્કાર છે, તે - તને, અજસોકામી - અપજશના કામી, જો - જો, તં - તું, જીવિયકારણા - અસંયમી જીવન જીવવાને માટે, વંતં - વમેલાને, ઇચ્છસિ - ઇચ્છે છે, આવેઈં - પીવાને, સેયં - શ્રેયસ્કર, તે - તારા માટે, મરણં - મૃત્યુ, ભવે - થાઓ.

અર્થ : હે અપજશના કામી ! (રહનેમિ), તને ધિક્કાર હો ! અસંયમી જીવન જીવવા માટે, (ભગવાન નેમિનાથે) વમેલી - તજેલી મને તું ભોગવવા ઈચ્છે છે ! એના કરતાં તો તારું મોત થઈ જાય તે જ તારા માટે શ્રેયકારી છે.

અહં ચ ભોગરાયસ્સ, તં ચ સિ અંધગવણ્ણિણો ।

મા કુલે ગંધણા હોમો, સંજમં નિહુઓ ચર ॥૮૧॥

શબ્દાર્થ : અહં - હું, ચ - અને, ભોગરાયસ્સ - ભોજરાજાના કુળની, તં - તું, ચ - અને, સિ - અસિ - છો, અંધગવણ્ણિણો - અંધક-વિષ્ણુના કુળનો, મા - ન, કુલે - કુળના-ઉત્તમ કુળના, ગંધણા - ગંધન સર્પ સમાન, હોમો - થઈએ, સંજમં - સંયમમાં, નિહુઓ - મનને સ્થિર કરી, ચર - વિચર.

અર્થ : હું ભોજરાજાના કુળના ઉગ્રસેન રાજાની પુત્રી છું અને તું અંધકવિષ્ણુના કુળના સમુદ્રવિજય રાજાનો પુત્ર છે. (ખાનદાન કુળના) આપણે ગંધન સર્પ સમાન (વમન કરેલા વિષને પીને કુળને કલંક લગાડનારા) ન થઈએ, માટે તું તારા મનને સ્થિર કરીને સંયમમાં વિચર.

જઘ તં કાહિસિ ભાવં, જા જા દિચ્છસિ નારીઓ ।

વાયાવિહુવ્વ હડો, અટ્ટિઅપ્પા ભવિસ્સસિ ॥૮૨॥

શબ્દાર્થ : જઈ - જો, તં - તું, કાહિસિ - કરીશ, ભાવં - વિષય-ભાવને, જા જા - જે જે, દિચ્છસિ - દેખીશ, નારીઓ - સ્ત્રીઓને, વાયાવિહુવ્વ - વાયુના ઝપાટાથી ચલિત, હડો - મૂળ જેના અસ્થિર થયા છે તેવી હડ નામે વનસ્પતિ, અટ્ટિઅપ્પા - અસ્થિર આત્માવાળો - ચિત્તવાળો, ભવિસ્સસિ - થઈશ.

અર્થ : (હે રહનેમિ !) તું જે જે નારીઓને જોઈશ અને તેની સાથે વિષયો ભોગવવાના ભાવ કરીશ, તો મૂળિયાં સજ્જડ બંધાયેલાં નથી, એવી હડ નામની વનસ્પતિ વાયુના ઝપાટાથી ઉખડી જાય છે, તેમ તું પણ (સંયમના મૂળ સજ્જડ ન હોવાથી) વાસનાના ઝપાટાથી અસ્થિર ચિત્તવાળો બની જઈશ.”

તીસે સો વયણં સોચ્ચા, સંજયાઘ સુભાસિયં ।

અંકુસેણ જહા નાગો, ઘમ્મે સંપડિવાઘઓ ॥૯૦॥

શબ્દાર્થ : તીસે - તેણીનાં, સો - તેવા, વયણં - વચનને, સોચ્ચા - સાંભળીને, સંજયાઈ - સાધ્વીજીના, સુભાસિયં - સારી રીતે કહેલા,

અંકુસેણ - અંકુશ વડે, જહા - જેવી રીતે, નાગો - હાથી, ધર્મ - ધર્મમાં, સંપડિવાઈઓ - સ્થિર થયા.

અર્થ : તે સંયમવંતી સાધ્વી રાજેમતીના સારા આશયવાળાં વચનો સાંભળીને જેવી રીતે અંકુશ વડે હાથી વશ થઈ જાય તેમ તે રહનેમિ ધર્મમાં ફરી સ્થિર થઈ ગયા.

એવં કરેતિ સંબુદ્ધા, પંડિયા પવિયક્ષણા ।

વિણિયટ્ટંતિ ભોગેસુ, જહા સે પુરિસુત્તમો ॥૧૧॥ તિ બેમિ ॥

શબ્દાર્થ : એવં - એ પ્રમાણે, કરેતિ - કરે છે, સંબુદ્ધા - સારી રીતે બોધ પામેલા - સમ્યગ્દૃષ્ટિ, પંડિયા - પંડિતો, સમ્યગ્જ્ઞાની, પવિયક્ષણા - વિચક્ષણ, પાપભીરુ, વિણિયટ્ટંતિ - નિવૃત્ત થઈ જાય છે, ભોગેસુ - ભોગોથી, જહા - જેમ, સે - તે, પુરિસુત્તમો - પુરુષોમાં ઉત્તમ, તિ - તે પ્રમાણે, બેમિ - હું કહું છું.

અર્થ : જેવી રીતે પુરુષશ્રેષ્ઠ રહનેમિ વિષયભોગોથી શીઘ્ર પાછા હઠ્યા, તે પ્રમાણે સમ્યગ્દૃષ્ટિ, તત્ત્વજ્ઞ અને તજ્ઞ દીધેલા ભોગોને ફરી સેવવાથી થતી દુર્ગતિના દોષોને જાણનારા પાપભીરુ વિચક્ષણ પંડિતો વિષયભોગથી પાછા ફરે છે. તે પ્રમાણે જ હું તમને કહું છું.

શ્રામણ્યપૂર્વક અધ્યયન સમાપ્ત (ઇતિ સામણ્યપુવ્વયં)

ત્રીજું સુલ્લકાચાર (કથા) (ખુડિયાચારકહા) અધ્યયન

સંજમે સુદ્ધિ અપ્પાણં, વિપ્પમુક્કાણ તાઇણં ।

તેસિમેયમણાઇણં, નિગ્ગંથાણં મહેસિણં ॥૧॥

શબ્દાર્થ : સંજમે - સંયમમાં, સુદ્ધિ - સુસ્થિત, અપ્પાણં - આત્માવાળા, વિપ્પમુક્કાણ - સંસારનાં બંધનોથી સર્વથા મુક્ત થયેલા, તાઇણં - સ્વપર છકાય જીવોના રક્ષક, તેસિં - તે, એયં - આ, અણાઈણં - અનાચીર્ણ છે, નિગ્ગંથાણં - નિર્ગ્રંથ - પરિગ્રહરહિતોને, મહેસિણં - મહર્ષિઓને.

અર્થ : સંયમમાં સુસ્થિત, સંસારની સર્વ આસક્તિથી મુક્ત થયેલા, પોતાના આત્માની અને છકાયના જીવોની રક્ષા કરનારા, તે નિર્ગ્રંથ જે બાહ્ય અને આભ્યંતર પરિગ્રહથી રહિત છે, તેવા મહર્ષિઓને આ અનાચીર્ણ એટલે કે ન આચરવા યોગ્ય છે.

સાધુના બાવન અનાચાર

ઉદ્દેસિયં કીયગડં, નિયાગમભિહડાણિ ચ ।

રાઈભત્તે સિણાણે ચ, ગંધમલ્લે ચ વીયણે ॥૨૧॥

હવે ગાથા પ્રમાણે શબ્દાર્થ અને અર્થ એકસરખા હોવાથી બંને અલગ આપ્યા નથી.

શબ્દાર્થ : (૧) ઉદ્દેસિયં - સાધુને ઉદ્દેશીને બનાવેલ આહારાદિ. (૨) કીયગડં - સાધુ નિમિત્તે વેચાતું લાવીને કોઈ આપે. (૩) નિયાગં - આમંત્રણ આપનારના આહાર વગેરે લે. (૪) અભિહડાણિ - સાધુ નિમિત્તે ઘરેથી કે ગામથી સામેથી લાવીને આપે. (૫) રાઈભત્તે - રાત્રિભોજન. (૬) સિણાણે - સ્નાન વગેરે. (૭) ગંધ - સુગંધી ચીજો વાપરવી. (૮) મલ્લં - ફૂલની માળા વગેરે પહેરવા. (૯) વીયણે - વીંઝણો, પંખા આદિથી પવન ખાવો.

સંણિહી ગિહિમત્તે ચ, રાયપિંડે કિમિચ્છએ ।

સંબાહણા દંતપહોયણા ચ, સંપુચ્છણા દેહપલોયણા ચ ॥૩૧॥

શબ્દાર્થ : (૧૦) સંણિહી - ઘી-ગોળ આદિ આહારનો સંગ્રહ કરી રાખવો. (૧૧) ગિહિમત્તે - ગૃહસ્થના વાસણમાં ભોજન કરવું. (૧૨) રાયપિંડે - રાજા માટે બનાવેલ આહાર લેવો. (૧૩) કિમિચ્છએ - દાનશાળા આદિનો આહાર અથવા 'તમને શેનો ખપ છે ?' તેમ સાધુને પૂછીને કોઈએ પણ બનાવેલો આહાર લેવો તે. (૧૪) સંબાહણા - તેલ વગેરેનું માલિશ કરવું કે કરાવવું. (૧૫) દંતપહોયણા - દંતધોવન, દાતણ કરવું. (૧૬) સંપુચ્છણા - ગૃહસ્થને ક્ષેમકુશળ પૂછવા. (૧૭) દેહપલોયણા - દેહનું દર્શન અરીસામાં કરવું.

અઢાવએ ચ નાલીએ, છત્તસ્સ ચ ધારણઢાએ ।

તેગિચ્છં પાહણાપાએ, સમારંભં ચ જોઈણો ॥૪૧॥

શબ્દાર્થ : (૧૮) અઢાવએ - જુગાર રમવો. (૧૯) નાલીએ - પાસાંનો જુગાર રમવો. (૨૦) છત્તસ્સ ચ ધારણઢાએ - છત્રને ધારણ કરવું. (૨૧) તેગિચ્છં - દવા - ચિકિત્સા આદિ કરાવવા. (૨૨) પાહણાપાએ - પગરખાં આદિ પગમાં ધારણ કરવાં. (૨૩) સમારંભં ચ જોઈણો - અગ્નિનો આરંભ કરવો.

સિખ્ખાયરપિંડં ચ, આસંદી પલિયંકએ ।

ગિહંતર નિસિખ્ખા ચ, ગાયસ્સુવ્વહણાણિ ચ ॥૫૧॥

શબ્દાર્થ : (૨૪) સિજ્જયર પિંડં - જેના મકાનમાં ઊતર્યા હોય તેનો આહાર લેવો. (૨૫) આસંદી પલિયંકએ - ખુરશી, પલંગ આદિ પર બેસવું. (૨૬) ગિહંતર - ગૃહસ્થનાં ઘરમાં કે ઘર વચ્ચે અર્થાત્ શેરીમાં, નિસિજ્જા - બેસવું. (૨૭) ગાયસ્સુવ્વટ્ટણાણિ - શરીરને સાફ કરવું.

ગિહિણો વેયાવડિયં, જા ય આજ્જવવત્તિયા ।

તત્તાડનિવ્વુડભોઘત્તં, આઉરસ્સરણાણિય ॥૬॥

શબ્દાર્થ : (૨૮) ગિહિણો - ગૃહસ્થની, વેયાવડિયં - વૈયાવચ્ચ સારવાર કરવી. (૨૯) જા ય આજ્જવવત્તિયા - પોતાની સંસાર અવસ્થાની જાતિ, કુળ આદિ કહીને આજ્જવિકા કરવી. (૩૦) તત્તાડનિવ્વુડ - જે બરાબર ઊકળતાં પણ પ્રાસુક (જીવરહિત) ન થયા હોય તેવા. ભોઘત્તં - મિશ્ર આહાર-પાણીનું સેવન કરવું. (૩૧) આઉર - આતુરતાથી, સ્સરણાણિ - સ્મરણ કરવું. ય - અને, રોગ આદિથી પીડા ઊપજે ત્યારે પૂર્વે ભોગવેલાં સુખોનું સ્મરણ કરવું, જેથી આર્તધ્યાન થાય.

મૂલએ સિંગબેરે ય, ઉચ્છુખંડે અણિવ્વુડે ।

કંદે મૂલે ય સચ્ચિત્તે, ફલે બીએ ય આમએ ॥૭॥

સોવચ્ચલે સિંધવે લોણે, રોમાલોણે ય આમએ ।

સામુદ્દે પંસુખારે ય, કાલાલોણે ય આમએ ॥૮॥

શબ્દાર્થ : અણિવ્વુડે - સચેત (નીચેના બધા જ શબ્દોને લાગુ પડે છે) (૩૨) મૂલએ - કાયા સચેત મૂળા. (૩૩) સિંગબેરે - આહું. (૩૪) ઉચ્છુખંડે - શેરડીની ગંડેરી. (૩૫) કંદે - કંદ. (૩૬) મૂલે - મૂળ. (૩૭) સચ્ચિત્તે ફલે - સચેત ફળ. (૩૮) આમએ - કાયા. બીએ - બીજ. (૩૯) સોવચ્ચલે - સંચળ. (૪૦) સિંધવે લોણે - સિંધાલૂણ. (૪૧) રોમાલોણે આમએ - સચેત રોમક ખાર (રોમક દેશનું મીઠું). (૪૨) સામુદ્દે - સમુદ્રનું મીઠું. (૪૩) પંસુખારે - ખારો. (૪૪) કાલાલોણે આમએ - સચેત કાળું મીઠું.

ધૂવણેત્તિ વમણે ય, વત્થી કમ્મ વિરેયણે ।

અંજણે દંતવણે ય, ગાયાબ્બઙ્ગવિભૂસણે ॥૯॥

શબ્દાર્થ : (૪૫) ધૂવણે - વસ્ત્ર આદિને ધૂપ આપી સુગંધિત કરવા. (૪૬) વમણે - ઔષધિ આદિથી વમન કરવું. (૪૭) વત્થી કમ્મ - મળની શુદ્ધિ માટે એનિમા વગેરે લેવા (બસ્તીકર્મ). (૪૮) વિરેયણે - રેચ, જુલાબ લેવો. (૪૯) અંજણે - આંખમાં આંજણ કરવું. (૫૦) દંતવણે - દાંત

રંગવા. (૫૧) ગાયબ્ભંગ - શરીરને તેલ ચોળવું, માલિશ કરવું.
(૫૨) વિભૂસણ - શરીરની ટાપટીપ કરવી, આભૂષણો ધારણ કરવાં.

સવ્વમેયમણાઘણાં, નિગ્ગંથાણ મહેસિણાં ।

સંજમમ્મિ ય જુતાણાં, લહુભૂયવિહારિણાં ॥૧૦॥

શબ્દાર્થ : સવ્વં - સર્વે, એયં - આ, અણાઈણાં - અનાચીર્ણાં,
નિગ્ગંથાણ - નિર્ગ્રંથ, મહેસિણાં - મહર્ષિઓના, સંજમમ્મિ - સંયમમાં,
ય - અને, જુતાણાં - યુક્ત, લહુભૂય - લઘુભૂત અર્થાત્ વાયુ પેઠે, વિહારિણાં
- વિહાર કરનારા.

અર્થ : સંયમ અને તપથી યુક્ત તથા વાયુની જેમ અપ્રતિબંધ વિહારી
નિર્ગ્રંથ મહાત્માઓને આ સર્વે અનાચીર્ણાં છે, એટલે કે આચરવાયોગ્ય નથી.

પંચાસવ પરિણાયા, તિગુતા છસુ સંજયા ।

પંચનિગ્ગહણા ધીરા, નિગ્ગંથા ઉજ્જુદંસિણો ॥૧૧॥

શબ્દાર્થ : પંચાસવ - પાંચ આશ્રવ, પરિણાયા - જાણીને ત્યાગનાર,
તિગુતા - ત્રણ ગુપ્તિ સહિત, છસુ - છકાયના જીવોની, સંજયા - રક્ષા
કરનારા, પંચ - પાંચ, નિગ્ગહણા - નિગ્રહ કરનારા, ધીરા - ધીર, નિર્ભય,
નિગ્ગંથા - નિર્ગ્રંથો, ઉજ્જુદંસિણો - સરળ દર્શનવાળા એટલે કે મોક્ષના
કારણભૂત સંયમને જ ઉપાદેયરૂપે જોનારા.

અર્થ : પ્રાણાતિપાત આદિ પાંચ આશ્રવોને ત્યાગનારા, ત્રણ ગુપ્તિથી
ગુપ્ત, છકાય જીવોની રક્ષા કરનારા, પાંચે ઈન્દ્રિયોને વશ રાખનારા,
પરીષદ - ઉપસર્ગને સહન કરવામાં ધૈર્યવાન તથા સરળ સ્વભાવી
(મોક્ષના કારણભૂત સંયમને જ ઉપાદેય જોનારા) નિર્ગ્રંથો હોય છે.

આયાવયંતિ ગિમ્હેસુ, હેમંતેસુ અવાઉડા ।

વાસાસુ પડિસંલીણા, સંજયા સુસમાહિયા ॥૧૨॥

શબ્દાર્થ : આયાવયંતિ - આતાપના લે છે, ગિમ્હેસુ - ઉનાળામાં,
ગ્રીષ્મઋતુમાં, હેમંતેસુ - શિયાળામાં, અવાઉડા - ઉઘાડાં, વચ્ચેની, વાસાસુ
- વર્ષાકાળમાં, પડિસંલીણા - એક સ્થાને રહી, સંજયા - સંયમી
સાધુઓ, સુસમાહિયા - સુસમાધિથી રહે.

અર્થ : તે સંયમી સાધુઓ ઉનાળાના પ્રખર તાપમાં સૂર્યની આતાપના
લે છે. શિયાળામાં નિર્વચ્ચ રહી ઠંડી સહન કરે છે, ચોમાસામાં એક
સ્થળે, (જ્ઞાન-ધ્યાનમાં) સમાધિથી રહે છે.

પરીસહ રિઉદંતા, ધૂયમોહા જિઠંદિયા ।

સવ્વદુક્ખપ્પહીણહા, પક્કમંતિ મહેસિણો ॥૧૩॥

શબ્દાર્થ : પરીષદ - બાવીસ પરીષદરૂપ, રિષ - રિપુ - શત્રુ, દંતા - દમનારા, ધૂયમોહા - મોહને દૂર કરનારા, જિર્ઘદિયા - જિતેન્દ્રિયો, સવ્વદુઃખપ્પહીણકા - સર્વ દુઃખોનો સર્વથા નાશ કરવાને માટે, પક્કમંતિ - પરાક્રમ કરે છે, મહંસિણો - મહર્ષિઓ.

અર્થ : પરીષદરૂપી વેરીને જીતનારા, મોહને દૂર કરનારા, પાંચે ઈન્દ્રિયોને જીતીને તે મહર્ષિઓ સંસારનાં સર્વ દુઃખોનો નાશ કરવા, મોક્ષપ્રાપ્તિને માટે સંયમ અને તપમાં ઉદ્યમ કરે છે.

દુક્કરાઈં કરિતાણં, દુસ્સહાઈં સહિતુ ય ।

કે ઇત્થ દેવલોએસુ, કેઈ સિજ્ઝંતિ નીરયા ॥૧૪॥

શબ્દાર્થ : દુક્કરાઈ - દુષ્કર ક્રિયાઓને, કરિતાણં - કરીને, દુસ્સહાઈં - દુઃસહ, સહિતુ - સહન કરીને, ય - અને, કેઈ - કેટલાક, ઇત્થ - અહીંથી, દેવલોએસુ - દેવલોકમાં, કેઈ - કેટલાકે, સિજ્ઝંતિ - સિદ્ધ થાય છે, નીરયા - કર્મરૂપી રજથી રહિત થઈને.

અર્થ : આમ આ દુષ્કર ક્રિયા કરીને, દુઃસહ કષ્ટો સહન કરીને કેટલાક મહાત્માઓ દેવલોકમાં ઊપજે છે તો કેટલાક સાધુઓ સર્વકર્મ ક્ષય કરી સિદ્ધ થાય છે.

ખવિતા પુવ્વકમ્માઈં, સંજમેણ તવેણ ય ।

સિદ્ધિમગ્ગ મણુપ્પત્તા, તાઈણો પરિનિવ્વુડા ॥૧૫॥ તિ બેમિ ॥

શબ્દાર્થ : ખવિતા - ખપાવીને, ક્ષય કરીને, પુવ્વકમ્માઈં - પૂર્વસંચિત કર્મોને, સંજમેણ - સંયમ વડે, તવેણ - તપ વડે, ય - અને, સિદ્ધિમગ્ગં - સિદ્ધિમાર્ગ - મોક્ષમાર્ગને, અણુપ્પત્તા - પામેલા, તાઈણો - છકાયના રક્ષક મુનિવર, પરિનિવ્વુડા - નિર્વાણને પામ્યા, તિ બેમિ - તે હું કહું છું.

અર્થ : સંયમ અને તપ દ્વારા પૂર્વસંચિત સર્વ કર્મોનો ક્ષય કરીને, સમ્યગ્દર્શન દ્વારા મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત કરીને, છકાયના જીવોના રક્ષક બનીને નિર્વાણને (મોક્ષને) પામે છે.

શ્રી સુધર્મા સ્વામી પોતાના શિષ્ય જંબૂ સ્વામીને કહે છે : “હે આયુષ્યમાન જંબૂ ! જેવું મેં ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસે સાંભળ્યું છે, તેવું જ હું તમને કહું છું.”

દુલ્લકારા અધ્યયન સમાપ્ત (ઇતિ ખુડિયાચારકલા)

દશવૈકાલિક સૂત્ર ત્રણ અધ્યયન સમાપ્ત (દશવૈકાલિક સૂત્ર અપૂર્ણ)

સૂચગાંગ સૂત્ર

અધ્યયન ૬ - વીર સ્તુતિ (પુચ્છિસ્સુણં)

જંબૂ સ્વામી પૂછે છે :

પુચ્છિસ્સુ ણં સમણા માહણા ય, અગારિણો યા પરતિત્થિઆ ય ।

સે કેઇ ળેગંતહિય ધમ્મમાહુ, અણેલિસં સાહુ સમિક્ખયાએ ॥૧॥

શબ્દાર્થ : પુચ્છિસ્સુ ણં - પૂછ્યું, સમણા - સાધુ, શ્રમણો, માહણા - બ્રાહ્મણો, ય - અને, અગારિણો - ગૃહસ્થીઓ, પરતિત્થિઆ - અન્ય દાર્શનિકો, ય - અને, સે - એ, કેઇ - કોણે, નેગંત - એકાંતે, હિય - હિતકારી, ધમ્મ - ધર્મ, માહુ - કહ્યો છે ? અણેલિસં - ઉત્તમ, સાહુ - સાધુ, સમિક્ખયાએ - સમ્યક્ પ્રકારથી.

અર્થ : શ્રી સુધર્મા સ્વામીને શ્રી જંબૂ સ્વામીએ પૂછ્યું કે - “હે ભગવન્ ! શ્રમણો, બ્રાહ્મણો, ગૃહસ્થો તથા અન્ય દાર્શનિકો મને પૂછે છે કે - ‘એકાંત હિતકારી અને ઉત્તમ ધર્મને સમ્યક્ પ્રકારથી કોણે કહેલ છે ?’”

જંબૂ સ્વામીની જિજ્ઞાસા :

કહં ય નાણં કહં દંસણં સે, સીલં કહં નાયસુયસ્સ આસિ ? ।

જાણાસિ ણં ભિક્ખુ જહાતહેણં, અહાસુયં બૂહિ જહા નિસંતં ॥૨॥

શબ્દાર્થ : સે - તે, કહં - કેવું ? ય - અને, નાણં - જ્ઞાન, કહં - કેવું ? દંસણં - દર્શન, સીલં - ચારિત્ર, કહં - કેવું ? નાયસુયસ્સ - જ્ઞાતપુત્રનું શ્રુત, આસિ ? - કેવા હતા ?, જાણાસિ ણં - જાણો છો ?, ભિક્ખુ - હે મુનિ, જહાતહેણં - યથાતથ્ય, અહાસુયં - જેમ સાંભળ્યું, બૂહિ - કહો, જહા - જે રીતે, નિસંતં - નિશ્ચય કર્યો હોય.

અર્થ : “જ્ઞાતપુત્ર શ્રી ભગવાન મહાવીરનાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને શ્રુત કેવાં હતાં ? હે મુનિ ! આપ તે યથાર્થ રૂપથી જાણો છો, તો જે પ્રમાણે આપે સાંભળ્યું હોય, નિશ્ચય કર્યો હોય તે પ્રમાણે અમને કહો.”

અનંતજ્ઞાની પ્રભુ મહાવીર :

ખેયન્ને સે કુસલે મહેસી, અણંતનાણી ય અણંતદંસી ।

જસંસિણો યક્ખુપહે ઠિયસ્સ, જાણાહિ ધમ્મં ય ઘિઇં ય પેહિ ॥૩॥

શબ્દાર્થ : સે - તે ભગવાન મહાવીર, ખેયન્ને - ખેદજ, કુસલે - કુશળ, નિપુણ, મહેસી - મહર્ષિ, અણંતનાણી - અનંતજ્ઞાની, અણંતદંસી - અનંતદર્શી,

જસંસિણો - યશસ્વી, ચક્ષુપહે - ચક્ષુપથમાં, ઠિયસ્સ - સ્થિત, જાણાહિ - જાણો, ધમ્મં - શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મ, ધિઈ - ધૈર્યતા, પેહિ - જુઓ.

અર્થ : તે ભગવાન મહાવીર સંસારી જીવોનાં દુઃખોને જાણતા હતા. કર્મોના છેદનમાં કુશળ, મહાન ઋષિ, અનંતજ્ઞાની અને અનંતદર્શી હતા. તેઓ ઉત્કૃષ્ટ યશવાળા હતા. મોક્ષમાર્ગ પર તેઓનાં ચક્ષુ સ્થિર હતાં. તેમના શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મને જાણો તથા ધર્મપાલનની દૃઢ ધૈર્યતાને જુઓ.

અનેકાન્ત દંષ્ટિમય ધર્મ :

ઉઠ્ઠં અહે યં તિરિયં દિસાસુ, તસા ય જે થાવર જે ય પાણા ।

સે ણિચ્ચણિચ્ચેહિ સમિક્ખપણે, દીવે વ ધમ્મં સમિયં ઉદાહુ ॥૪૮॥

શબ્દાર્થ : ઉઠ્ઠં - ઉર્ધ્વ, અહે - અધો, યં - તથા, તિરિયં - તિરછી, દિસાસુ - દિશાઓમાં, તસા - ત્રસ, ય - તથા, જે - જે, થાવર - સ્થાવર, પાણા - પ્રાણીઓના, સે - તે ભગવાન મહાવીર, ણિચ્ચણિચ્ચેહિ - નિત્ય અને અનિત્ય, સમિક્ખ - સમ્યક્ પ્રકારે, પણ્ણે - પ્રજ્ઞાવંત, દીવે વ - દીપક સમાન, ધમ્મં - ધર્મનું, સમિયં - સમ્યક્, ઉદાહુ - કથન કરેલ.

અર્થ : પ્રજ્ઞાવંત ભગવાન મહાવીરે ઉપર, નીચે તથા તિરછી દિશામાં રહેલાં ત્રસ તથા સ્થાવર પ્રાણીઓને દ્રવ્યથી નિત્ય અને પર્યાયથી અનિત્ય જાણીને, પદાર્થોને પ્રકાશિત કરનાર સમ્યગ્ ધર્મનું કથન કરેલ હતું.

આત્મગુણોથી અલંકૃત વીર :

સે સવ્વદંસી અભિભૂયનાણી, નિરામગંધે ધિઈમં ઠિયપ્પા ।

અણુતરે સવ્વજગંસિ વિજ્જં, ગંથા અતીતે અભયે અણાઉ ॥૫૦॥

શબ્દાર્થ : સે - તે ભગવાન મહાવીર, સવ્વદંસી - સર્વ પદાર્થોને દેખવાવાળા, અભિભૂય - સંપૂર્ણ, નાણી - જ્ઞાની, નિરામગંધે - મૂળ - ઉત્તર ગુણોથી વિશુદ્ધ સંયમના પાલક, ધિઈમં - ધૈર્યતાવાળા, ઠિયપ્પા - આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિત, અણુતરે - સર્વથી ઉત્તમ, સવ્વજગંસિ - સંપૂર્ણ જગતમાં, વિજ્જં - વિદ્વાન, ગંથા - કર્મરૂપ ગ્રંથિ, અતીતે - રહિત, અભયે - અભય, અણાઉ - આયુષ્યરહિત.

અર્થ : તે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સમસ્ત જગતને દેખવાવાળા, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શનના ધારક, મૂળ-ઉત્તર ગુણોથી વિશુદ્ધ સંયમના પાલક, ધૈર્યતા-વાળા, આત્મસ્વરૂપમાં સ્થિત, સર્વોત્તમ વિદ્વાન હતા. કર્મરૂપ ગ્રંથિથી રહિત, અભય અને નવા આયુષ્યથી રહિત હતા.

તત્પ્રકાશ પ્રદાતા ધીર :

સે ભૂષપત્રે અણિએ અચારી, ઓહંતરે ધીરે અણંતચક્ષુઃ ।

અણુતરં તપ્પથ સૂરીએ વા, વઘરોયણિંદે વ તમં પગાસે ॥૬॥

શબ્દાર્થ : સે - તે ભગવાન મહાવીર, ભૂષપત્રે - અનંતજ્ઞાની, અણિએ - અપ્રતિબદ્ધ, અચારી - વિહારી, ઓહંતરે - સંસારસાગરને તરનારા, ધીરે - ધીરજવાળા, અણંતચક્ષુઃ - કેવળજ્ઞાનરૂપ નેત્ર, અણુતરં - સર્વથી વિશેષ, તપ્પથ - તપે છે, સૂરિએ - જેમ સૂર્ય, વા - અથવા, વઘરોયણિંદે - વૈરોચન, પ્રજ્વલિત અગ્નિ, વ - જેમ, તમં - અંધકારમાં, પગાસે - પ્રકાશ કરનાર.

અર્થ : તે ભગવાન મહાવીર અનંતજ્ઞાની, અપ્રતિબદ્ધ વિહારી, સંસાર-સાગરને તરનારા, ધીરજવાળા, અનંત જ્ઞાનરૂપ નેત્રવાળા તથા જેમ સૂર્ય સર્વથી વિશેષ તપે છે, તેમ તેઓ સર્વથી અધિક ઉત્કૃષ્ટ તપ કરતા હતા. જેમ વૈરોચન અગ્નિ અંધકારમાં પ્રકાશ કરે છે તેમ તેઓ અજ્ઞાન - અંધકાર દૂર કરી પ્રકાશ કરનાર હતા.

પ્રકૃષ્ટ પ્રજ્ઞાવંત પ્રભુ વીર :

અણુતરં ધમ્મમિણં જિણાણં, હેયા મુણી કાસવ આસુપત્રે ।

ઇંદે વ દેવાણ મહાણુભાવે, સહસ્સણેયા દિવિ ણં વિસિટ્ટે ॥૭॥

શબ્દાર્થ : અણુતરં - સર્વોત્તમ, ધમ્મમિણં - આ ધર્મ, જિણાણં - જિનેશ્વર, નેયા - હોતા, મુણી - મુનિશ્રી વર્ધમાન સ્વામી, કાસવ - કાશ્યપ ગોત્રી, આસુપત્રે - આસુપ્રજ, ઈંદે વ - ઈન્દ્ર જેમ, દેવાણ - દેવતાઓમાં, મહાણુભાવે - મહાપ્રભાવક, સહસ્સણેયા - હજારો દેવોના નેતા, દિવિ ણં - દેવલોકમાં, વિસિટ્ટે - વિશિષ્ટ છે.

અર્થ : દેવલોકને વિશે ઈન્દ્ર જેમ દેવોમાં મહાપ્રભાવક, હજારો દેવોના નાયક અને સર્વોત્તમ છે, તેમ સર્વ તીર્થકરોએ પ્રરૂપેલો આ જે સર્વોત્તમ ધર્મ છે, તેને પ્રકાશ કરનાર કાશ્યપ ગોત્રી, આસુપ્રજ અને કેવળજ્ઞાની શ્રી મહાવીરદેવ સર્વથી ઉત્તમ હતા.

અક્ષીણ લબ્ધિવંત મહાવીર :

સે પપણયા અક્ખયસાગરે વા, મહોદહી વા વિ અણંતપારે ।

અણાઘલે વા અક્કસાઘ મુક્કે (ભિક્ષુ), સક્કે વ દેવાહિવઘ જુઘમં ॥૮॥

શબ્દાર્થ : સૈ - તે ભગવાન મહાવીર, પણણયા - પ્રજ્ઞાથી, અક્ષય - અક્ષય, સાગરે - સાગર સમાન, વા - અને, મહોદહી - મહાન ઉદધિને, વા વિ - અને, પણ, અણંત - અનંત, પારે - અપાર, અણાઈલે - નિર્મળ, અકસાઈ - કષાયરહિત, મુક્કે - કર્મબંધનથી મુક્ત, સક્કે વ - શકેન્દ્રની જેમ, દેવહિવઈ - દેવતાઓના અધિપતિ, જુઈમં - તેજસ્વી.

અર્થ : તે ભગવાન મહાવીર સમુદ્રની સમાન પ્રજ્ઞાએ કરી અક્ષય, અનંત હતા. જેમ સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર જળવાળો છે, તેમ ભગવાનનું જ્ઞાન કર્મભરણિત નિર્મળ, કષાયથી રહિત તથા ઘાતીકર્મના બંધનથી મુક્ત હતું. તેથી તેઓ દેવતાના અધિપતિ શકેન્દ્રની પેઠે તેજસ્વી હતા.

અનંતબલિ મહાવીર :

સે વીરિએણં પડિપુણ વીરિએ, સુદંસણે વા ઇગસવ્વસેટ્ટે ।

સુરાલએ વાસિ મુદાગરે સે, વિરાયએ ઇગગુણોવવેએ ॥૯૧॥

શબ્દાર્થ : સૈ - તે ભગવાન મહાવીર, વીરિએણં - બળથી, પડિપુણ - પ્રતિપૂર્ણ, વીરિએ - બળવાન, સુદંસણે - સુદર્શન (મેરુ), વા - તથા, નગ - પર્વત, સવ્વસેટ્ટે - સર્વથી શ્રેષ્ઠ, સુરાલએ વાસિ - દેવલોકમાં નિવાસ કરવાવાળાને, મુદાગરે - હર્ષ ઉત્પન્ન કરાવનાર, વિરાયએ - શોભાયમાન, ઇગગુણોવવેએ - અનેક ગુણો વડે.

અર્થ : તે ભગવાન બળે કરી પ્રતિપૂર્ણ બળવાન હતા. પર્વતોમાં સર્વશ્રેષ્ઠ મેરુ સમાન સર્વોત્તમ હતા. દેવલોકમાં રહેનારા દેવોને (અનેક ગુણોથી યુક્ત હોવાથી મેરુપર્વત) હર્ષ ઉત્પન્ન કરાવનાર છે, તેમ ભગવાન પણ અનેક ગુણોથી યુક્ત હોવાથી તેમની પાસે આવનારા માટે હર્ષ ઉત્પન્ન કરાવનાર હતા.

શાશ્વત સુમેરુપર્વત દર્શન :

સયં સહસ્સાણ ઉ જોયણાણં, તિક્કંડગે પંડગવેજયંતે ।

સે જોયણે નવણવઈ સહસ્સે, ઉદ્ડુસ્સિતો હેટ્ટ સહસ્સમેગં ॥૧૦૧॥

શબ્દાર્થ : સયં સહસ્સાણ - સો હજાર = એક લાખ, ઉ - તે મેરુ, જોયણાણં - યોજનનો, તિક્કંડગે - ત્રણ કાંડયુક્ત, પંડગવેજયંતે - પંડકવન પતાકા માફક શોભે છે, સૈ - તે મેરુ, જોયણે નવણવઈ સહસ્સે - ૯૯ હજાર યોજન પૃથ્વી ઉપર, ઉદ્ડુસ્સિતો - ઊંચો છે, હેટ્ટ - અંદર (હેઠળ), સહસ્સમેગં - એક હજાર યોજન.

અર્થ : તે મેરુપર્વત એક લાખ યોજનનો ઊંચો છે. તેમાં ત્રણ કાંડ છે. ટોચ ઉપર પંડગવન ધ્વજની માફક શોભી રહ્યું છે. તે મેરુપર્વત ૯૯,૦૦૦ યોજન જમીનથી ઊંચો અને ૧,૦૦૦ યોજન નીચે જમીનમાં ઊંડો છે.

(મેરુની જેમ પ્રભુ રત્નત્રયના ત્રણ કાંડથી, ધ્વજની જેમ તીર્થંકર નામ-કર્મથી સુશોભિત હતા. અહિંસા વગેરે સિદ્ધાંતથી તેઓ ઊર્ધ્વમુખી હતા.)

ત્રિલોકસ્પર્શી નાગેન્દ્ર :

પુટ્ટે નભે ચિદ્વદ્ય ભૂમિવદ્વિએ, જં સૂરિયા અણુપરિવદ્વયંતિ ।

સે હેમવણ્ણે બહુણંદણે ય, જંસી રતિં (રઘં) વેદ્યંતિ મહિંદા ॥૧૧૧॥

શબ્દાર્થ : પુટ્ટે - સ્પર્શીને, નભે - નભને, આકાશને, ચિદ્વદ્ય - સ્થિત રહેલ છે, ભૂમિવદ્વિએ - ભૂમિને અવગાહીને, જં - જેની, સૂરિયા - સૂર્ય આદિ જ્યોતિષ ચક્ર, અણુપરિવદ્વયંતિ - પ્રદક્ષિણા કરે છે, સે - તે મેરુ, હેમવણ્ણે - સુવર્ણ જેવી કાંતિવાળો, બહુણંદણે - બહુ નંદનવનોથી, ય - યુક્ત, જંસી - જેના પર, રતિં - રતિસુખ, આનંદ, વેદ્યંતિ - અનુભવે છે, મહિંદા - મોટા ઈન્દ્રો.

અર્થ : તે મેરુપર્વત ભૂમિ પર સ્થિત રહીને પણ આકાશને સ્પર્શી રહ્યો છે, એટલે ત્રણે લોકને સ્પર્શી રહ્યો છે. તેની આજુબાજુ સૂર્ય (જ્યોતિષ ચક્ર) પ્રદક્ષિણા કરે છે, સુવર્ણ જેવી કાંતિવાળો છે અને અનેક (ચાર) નંદનવનોથી શોભી રહ્યો છે, જેના પર મોટા ઈન્દ્રો પણ આવીને આનંદ અનુભવે છે.

(મેરુની જેમ ભગવાનનો પ્રભાવ ત્રણ લોકમાં વ્યાપ્ત હતો. ભગવાનની ચારે તરફ દેવો, ચક્રવર્તીઓ પ્રદક્ષિણા કરતા, ઉપદેશ સાંભળવા ઉત્સુક રહેતા. પ્રભુની કાંતિ સુવર્ણ સમાન હતી. તેમના સમવસરણમાં સુર, અસુર, માનવ અને તિર્યંચ એ ચાર પરિષદા આનંદ અને શાંતિનો અનુભવ કરતી.)

સુવર્ણકાંતિથી સુશોભિત મેરુ :

સે પવ્વએ સદ્મહપ્પગાસે, વિરાયઘ કંચણ મદ્વણ્ણે ।

અણુત્તરે ગિરિસુ ય પવ્વદુગ્ગે, ગિરીવરે સે જલિએ વ ભોમે ॥૧૨॥

શબ્દાર્થ : સે - તે, પવ્વએ - મેરુપર્વત, સદ્મહપ્પગાસે - અનેક નામે મહાપ્રસિદ્ધ, વિરાયઘ - સુશોભિત, કંચણમદ્વણ્ણે - કંચનની જેમ શુદ્ધ વર્ણવાળો, અણુત્તરે - પ્રધાન, ગિરિસુ - સર્વ પર્વતોમાં, પવ્વદુગ્ગે - દુર્ગમ પર્વત, ગિરીવરે - ગિરિરાજ, સે - તે, જલિએ વ - દેદીપ્યમાન, ભોમે - ભૂમિ, જમીનની જેમ.

અર્થ : તે મેરુપર્વત જગતમાં અનેક નામથી (મેરુ, સુદર્શન આદિ) મહાપ્રસિદ્ધ છે. સુવર્ણની જેમ શુદ્ધ વર્ણવાળો છે. મેખલા આદિ ઉપપર્વતોને કારણે સર્વ પર્વતોમાં દુર્ગમ (અજેય) છે. તે ગિરિરાજ મણિ અને ઔષધિઓએ કરી પ્રકાશિત ભૂમિની જેમ દેદીપ્યમાન છે.

(મહાવીર પણ જ્ઞાતપુત્ર, ત્રિશલાનંદન આદિ અનેક નામોથી સુપ્રસિદ્ધ છે. વીરની દિવ્ય ધ્વનિમય, ઓજસ્વી, સારગર્ભિત વાણી દૂર દૂર સંભળાતી. પ્રભુ પણ પ્રમાણ, નય, નિક્ષેપ, અનેકાન્તવાદની ગહનતા માટે તથા ગૌતમ આદિ વિદ્વાન શિષ્યોને કારણે પ્રતિવાદીઓ માટે અજેય હતા. પ્રભુ અનંતગુણોથી દેદીપ્યમાન હતા.)

તેજોમય મનોરમ્ય ગિરિવર :

મહિએ મજ્ઞંમિ ઠિએ નગિંદે, પણાયતે સુરિએ સુદ્ધલેસે ।

એવં સિરિએ ઉસ ભૂરિવણે, મણોરમે જોયઈ અચ્ચિમાલી ॥૧૩॥

શબ્દાર્થ : મહિએ - પૃથ્વીના, મજ્ઞંમિ - મધ્ય ભાગમાં, ઠિએ - સ્થિત, નગિંદે - પર્વતોનો ઈન્દ્ર, પણાયતે - પ્રતીત થાય છે, સુરિએ - સૂર્યની જેમ, સુદ્ધલેસે - શુદ્ધ લેશ્યાવંત, એવં - એ જ રીતે, સિરિએ - શોભાથી, ઉસ - પોતાની, ભૂરિવણે - અનેક રત્નોના વર્ણવાળો, મણોરમે - મનને આનંદ આપનાર, જોયઈ - પ્રકાશિત કરે છે, અચ્ચિમાલી - સૂર્ય.

અર્થ : પૃથ્વીના મધ્ય ભાગમાં સ્થિત સર્વ પર્વતોનો ઈન્દ્ર, મેરુપર્વત - સૂર્યની જેમ શુદ્ધ કાંતિવાળો પ્રતીત થાય છે. એ જ રીતે પોતાની શોભાથી અનેક પ્રકારનાં રત્નોના વર્ણોએ કરી મનને આનંદ આપે છે અને સૂર્યની જેમ સર્વ દિશાઓને પ્રકાશિત કરે છે.

(તે ભગવાન મહાવીર ત્યાગી, તપસ્વી, સાધુ અને શ્રાવકગણના રાજા, સંઘનાયક હતા. તેમના જ્ઞાનનાં કિરણો લોકલોકના સર્વ ભાવોને પ્રકાશિત કરતા. તેઓ ધર્મસાધકોની ભક્તિભાવના મધ્યબિંદુ હતા. ત્રણે લોકમાં મહાયશસ્વી હતા. પોતાના સદ્ગુણોથી સર્વશ્રેષ્ઠ હતા.)

મેરુ સમ યશસ્વી મહાવીર :

સુદંસણસ્સેવ જસો ગિરિસ્સ, પવુચ્ચઈ મહતો પવ્વયસ્સ ।

એતોવમે સમણે નાયપુત્તે, જઈ જસો દંસણ નાણસીલે ॥૧૪॥

શબ્દાર્થ : સુદંસણસ્સેવ - સુદર્શનની જેમ, જસો - યશ, ગિરિસ્સ - ગિરિરાજના, પવુચ્ચઈ - કહેવાય, મહતો - મહાન, પવ્વયસ્સ - પર્વતના,

એતોવમે - એવી ઉપમાઓથી, સમણે - શ્રમણ ભગવાન, નાયપુત્રે - જ્ઞાતપુત્ર, જઈજસો - જાતિ, યશ, દંસણ - દર્શન, નાણસીલે - જ્ઞાન અને શીલ.

અર્થ : આ ઉપમાઓ દ્વારા મહાન સુદર્શનપર્વત, ગિરિરાજનો યશ બતાવ્યો છે, તેવી જ ઉપમાએ શ્રમણ ભગવાન જ્ઞાતપુત્ર શ્રી મહાવીરદેવ જાતિ, યશ, દર્શન, જ્ઞાન અને શીલે સર્વોત્તમ હતા.

પ્રજ્ઞા પ્રતિભાસંપન્ન વીર :

ગિરીવરે વા નિસહાયયાણં, રુચએ વ સેટ્ટે વલયાયતાણં ।

તઓવમે સે જગભૂઈપણે, મુણીણ મજ્ઞે તમુદાહુ પણે ॥૧૫॥

શબ્દાર્થ : ગિરીવરે વા - લાંબા પર્વતોમાં શ્રેષ્ઠ, નિસહાયયાણં - નિષધપર્વત લંબાઈમાં, રુચએ વ - રુચકપર્વત, સેટ્ટે - શ્રેષ્ઠ, વલયાયતાણં - વલયાકાર - (ગોળ) પર્વતોમાં, તઓવમે - તેવી ઉપમાએ, સે - તે ભગવાન મહાવીર, જગભૂઈપણે - જગતમાં સર્વથી શ્રેષ્ઠ, મુણીણ - મુનીઓ, મજ્ઞે - વચ્ચે, તમુદાહુ - તેમને કહ્યા છે, પણે - પ્રાણ.

અર્થ : જેમ લાંબા પર્વતોમાં નિષધપર્વત, ગોળ પર્વતોમાં રુચક પર્વત શ્રેષ્ઠ છે, તેવી ઉપમાએ પ્રાણ શ્રી મહાવીરદેવ મુનીઓ વચ્ચે જગતમાં સર્વથી શ્રેષ્ઠ હતા.

શુક્લધ્યાની મહાવીર :

અણુત્તરં ધમ્મમુઈરઈતા, અણુત્તરં ઝાણવરંઝિયાઈ ।

સુસુક્કસુક્કં અપગંડસુક્કં, સંખિદુ એગંતવદાતસુક્કં ॥૧૬॥

શબ્દાર્થ : અણુત્તરં - સર્વોત્તમ, ધમ્મમુઈરઈતા - ધર્મ પ્રકાશનારા, અણુત્તરં - પ્રધાન, ઝાણવરં - શ્રેષ્ઠ ધ્યાન, ઝિયાઈ - ધરતા હતા, સુસુક્કસુક્કં - ઉજ્જવળમાં ઉજ્જવળ, અપગંડસુક્કં - એકાંત ઉજ્જવળ, સંખિદુ - શંખ, ચંદ્ર સમાન, એગંતવદાતસુક્કં - એકાંત શુક્લ.

અર્થ : તે ભગવાન મહાવીર સર્વોત્તમ ધર્મ પ્રકાશનારા, ઉજ્જવળમાં ઉજ્જવળ, દોષરહિત, ઉજ્જવળ શંખ અને ચંદ્રની પેઠે એકાંત ઉજ્જવળ, સર્વ ધ્યાનોમાં પ્રધાન એવું શુક્લધ્યાન (વિશુદ્ધ અને નિર્મળ) ધરતા હતા.

સિદ્ધગતિ પામતા વીર :

અણુત્તરગ્ગં પરમં મહેસી, અસેસકમ્મં સ વિસોહઈતા ।

સિદ્ધિં ગએ સાઈમણંતપત્તે, નાણેણ સીલેણં ય દંસણેણ ॥૧૭॥

શબ્દાર્થ : અણુતરંગ - સર્વોત્તમ, પરમ - પરમ, મહંસી - મહર્ષિ, અસેસકમ્મં સ - સમસ્ત કર્મોને, વિસોહર્ષતા - વિશોધન, ક્ષય કરીને, સિદ્ધિ ગએ - સિદ્ધિગતિને, સાઈમણંતપત્તે - સાદિ અનંત ભાંગે પામીને, નાણેણ - જ્ઞાને, સીલેણ ય - ચારિત્ર અને, દંસણેણ - દર્શન કરીને.

અર્થ : તે મહર્ષિ (મહાવીરદેવ) સમસ્ત કર્મોને ખપાવીને, જ્ઞાને (ક્ષાયિક) કરી, ચારિત્રે કરી, (કેવળ) દર્શને કરી, સર્વોત્તમ, લોકને અગ્રભાગે ઉત્કૃષ્ટ સાદિ અનંત ભાંગે સિદ્ધિગતિને પામ્યા.

ભૂતિપ્રજ્ઞ પ્રવૃત્ત જ્ઞાની વીર :

રુક્ષેસુ નાએ જહ સામલી વા, જંસિ રઈ વેદયંતિ સુવણા ।

વણેસુ વા નંદણમાહુ સેઠ્ઠં, નાણેણ સીલેણ ય ભૂઈપત્તે ॥૧૮॥

શબ્દાર્થ : રુક્ષેસુ - વૃક્ષોમાં, નાએ - જ્ઞાત, જગપ્રસિદ્ધ, જહ - એમ, સામલી વા - શાલ્મલી વૃક્ષ, જંસિ - જેમ, રઈ વેદયંતિ - રતિસુખ વેદે છે, સુવણા - સુવર્ણકુમાર, વણેસુ વા - વનમાં તથા, નંદણમાહુ - નંદનવન કહ્યું છે, સેઠ્ઠં - શ્રેષ્ઠ, નાણેણ - જ્ઞાન, સીલેણ - ચારિત્ર, ય - અને, ભૂઈપત્તે - પ્રભૂતજ્ઞાની, અનંતજ્ઞાની.

અર્થ : જેમ વૃક્ષોમાં (દેવકુરુ ક્ષેત્રનું) શાલ્મલી વૃક્ષ જગપ્રસિદ્ધ છે, જે વૃક્ષને વિશે સુવર્ણકુમાર દેવતાઓ રતિસુખ વેદે છે. વનને વિશે જેમ નંદનવન (દેવોનું કીડાસ્થાન) શ્રેષ્ઠ છે, તેમ શ્રી ભગવાન જ્ઞાને અને ચારિત્રે કરી પ્રભૂતજ્ઞાની હતા.

અપ્રતિજ્ઞ પ્રભુ મહાવીર :

થણિયં વ સદાણ અણુતરે ઉ, ચંદો વ તારાણ મહાણુભાવે ।

ગંધેસુ વા ચંદણમાહુ સેઠ્ઠં, એવં મુણીણં અપડિન્નમાહુ ॥૧૯॥

શબ્દાર્થ : થણિયં વ - મેઘગર્જનાની જેમ, સદાણ - શબ્દોમાં, અણુતરે ઉ - શ્રેષ્ઠ છે, ચંદો વ - ચંદ્ર અને, તારાણ - તારાઓમાં, મહાણુભાવે - મહાપ્રભાવશાળી, ગંધેસુ વા - સુગંધોમાં જેમ, ચંદણમાહુ - ચંદન કહ્યું છે, સેઠ્ઠં - શ્રેષ્ઠ, એવં - તેમ, મુણીણં - મુનિઓમાં, અપડિન્નમાહુ - આકાંક્ષારહિત છે.

અર્થ : જેમ શબ્દમાં મેઘગર્જના, તારાઓમાં ચંદ્ર અને સુગંધમાં ચંદન શ્રેષ્ઠ છે, તેમ મુનિઓમાં લોક-પરલોકની આકાંક્ષારહિત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર શ્રેષ્ઠ હતા.

મહાતપસ્વી મહાવીર :

જહા સયંભૂ ઉદ્દહીણ સેટ્ટે, નાગેસુ વા ઘરણિંદમાહુ સેટ્ટે ।

ખોઓદએ વા રસ વેજયંતે, તવોવહાણે મુણિવેજયંતે ॥૨૦॥

શબ્દાર્થ : જહા - જેમ, સયંભૂ - સ્વયંભૂરમણ સમુદ્ર, ઉદ્દહીણ - સમુદ્રોમાં, સેટ્ટે - શ્રેષ્ઠ, નાગેસુ વા - નાગકુમાર દેવતાઓમાં અને, ઘરણિંદમાહુ - ધરણેન્દ્ર કહ્યા છે, સેટ્ટે - શ્રેષ્ઠ, ખોઓદએ વા - ઈશ્વરસ જેમ, રસ - રસમાં, વેજયંતે - શ્રેષ્ઠ, તવોવહાણે - તપમાં વિશેષ (ઉપધાન તપ), મુણિ - મુનિ, વેજયંતે - શ્રેષ્ઠ.

અર્થ : જેમ સમુદ્રોમાં સ્વયંભૂરમણ, નાગકુમાર દેવતાઓમાં ધરણેન્દ્ર, રસમાં ઈશ્વરસ શ્રેષ્ઠ છે, તેમ તપ અનુષ્ઠાનમાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સર્વ મુનિઓ કરતાં શ્રેષ્ઠ હતા.

નિર્વાણમાર્ગના નેતા મહાવીર :

હત્થીસુ એરાવણમાહુ નાએ, સીહો મિયાણં સલિલાણ ગંગા ।

પક્ષીસુ વા ગરુલે વેણુ દેવે, નિવ્વાણવાદીનિહ નાયપુત્તે ॥૨૧॥

શબ્દાર્થ : હત્થીસુ - હાથીઓમાં, એરાવણમાહુ - એરાવત હાથી કહ્યો છે, નાએ - શ્રેષ્ઠ, સીહો - સિંહ, મિયાણં - મૃગોમાં, પશુમાં, સલિલાણ - નદીઓમાં, ગંગા - ગંગા, પક્ષીસુ વા - પક્ષીઓમાં, ગરુલે વેણુ દેવે - વેણુદેવ 'ગરુડ', નિવ્વાણવાદી - મોક્ષવાદીમાં, નિહ - શ્રેષ્ઠ હતા, નાયપુત્તે - જ્ઞાતપુત્ર.

અર્થ : જેમ હાથીઓમાં એરાવત હાથી, પશુઓમાં સિંહ, નદીઓમાં ગંગા, પક્ષીઓમાં ગરુડ શ્રેષ્ઠ છે; તેમ મોક્ષવાદીઓમાં જ્ઞાતપુત્ર મહાવીર શ્રેષ્ઠ હતા.

કમળસમ નિર્લેપ વર્ધમાન :

જોહેસુ નાએ જહ વીસસેણે, પુફ્ફેસુ વા જહ અરવિંદમાહુ ।

ખત્તીણ સેટ્ટે જહ દંતવક્કે, ઇસીણ સેટ્ટે તહ વહ્ધમાણે ॥૨૨॥

શબ્દાર્થ : જોહેસુ - યોદ્ધાઓમાં, નાએ - શ્રેષ્ઠ, જહ - જેમ, વીસસેણે - વિશ્વસેન, પુફ્ફેસુ વા - પુષ્પોમાં, જહ - શ્રેષ્ઠ, જહ - જેમ, અરવિંદમાહુ - અરવિંદ કમળ કહ્યું છે, ખત્તીણ - ક્ષત્રિયોમાં, સેટ્ટે - જેમ, દંતવક્કે - દંતવાક્ય, ઇસીણ - ઋષિઓમાં, સેટ્ટે - શ્રેષ્ઠ, તહ - તેમ, વહ્ધમાણે - વર્તમાન.

અર્થ : જેમ યોદ્ધાઓમાં વિશ્વસેન (વાસુદેવ), પુષ્પોમાં અરવિંદ કમળ, ક્ષત્રિયોમાં દંતવાક્ય (વાક્ય પાળનારો - ચક્રવર્તી) શ્રેષ્ઠ છે, તેમ ઋષિઓમાં શ્રી વર્ધમાન શ્રેષ્ઠ હતા.

અભયદાતા લોકોત્તર જ્ઞાતપુત્ર :

દાણાણ સેઢું અભયપ્પયાણં, સચ્ચેસુ વા અણવજ્જં વયંતિ ।

તવેસુ વા ઉત્તમબંભયેરં, લોગુત્તમે સમણે નાયપુત્તે ॥૨૩॥

શબ્દાર્થ : દાણાણ - દાનમાં, સેઢું - શ્રેષ્ઠ, અભયપ્પયાણં - જીવોને અભય, સચ્ચેસુ વા - સત્ય વચનમાં, અણવજ્જં વયંતિ - અનવદ્ય વચન બોલવાં, તવેસુ વા - તપમાં, ઉત્તમ - શ્રેષ્ઠ, બંભયેરં - બ્રહ્મચર્ય, લોગુત્તમે - લોકમાં ઉત્તમ, સમણે - શ્રમણ, નાયપુત્તે - જ્ઞાતપુત્ર હતા.

અર્થ : દાનમાં અભયદાન, સત્ય વચનમાં અનવદ્ય (કોઈને પીડા ન ઉપજાવે તેવું) વચન, તપમાં બ્રહ્મચર્ય શ્રેષ્ઠ છે, તેમ લોકમાં ઉત્તમ શ્રમણ જ્ઞાતપુત્ર શ્રમણ ભગવાન મહાવીર શ્રેષ્ઠ હતા.

સર્વશ્રેષ્ઠ જ્ઞાની પ્રભુ વીર :

ઠિઠણ સેઢ્ઠા લવ સત્તમા વા, સભ્મા સુહમ્મા વ સભ્માણ સેઢ્ઠા ।

નિવ્વાણસેઢ્ઠા જહ સવ્વધમ્મા, ન નાયપુત્તા પરમત્થિ નાણી ॥૨૪॥

શબ્દાર્થ : ઠિઠણ - સ્થિતિમાં, સેઢ્ઠા - શ્રેષ્ઠ, લવસત્તમા વા - લવસપ્તમ દેવોની સ્થિતિ, સભ્મા સુહમ્મા વ - સૌધર્મ સભ્મા, સભ્માણ - સભ્માઓમાં, સેઢ્ઠા - શ્રેષ્ઠ, નિવ્વાણ - નિર્વાણ, મોક્ષ, સેઢ્ઠા - શ્રેષ્ઠ, જહ - જેમ, સવ્વધમ્મા - સર્વધર્મોમાં, ન - નથી, નાયપુત્તા - જ્ઞાતપુત્રથી, પરમત્થિ - પરમ શ્રેષ્ઠ, નાણી - જ્ઞાની.

અર્થ : લાંબી અને શુભ સ્થિતિવાળા દેવોમાં લવ સપ્તમ દેવો (પાંચ અનુત્તરવાસી દેવો), સભ્માઓમાં સૌધર્મ સભ્મા અને સર્વ ધર્મોમાં જેમ નિર્વાણ - મોક્ષમાર્ગ શ્રેષ્ઠ છે, તેમ જ્ઞાતપુત્ર મહાવીરથી પરમશ્રેષ્ઠ જ્ઞાની બીજા કોઈ નથી.

આસુપ્પજ પ્રભુ મહાવીર :

પુઢોવમે ઘુણઘ વિગયગેહી, ન સન્નિહિં કુવ્વઘ આસુપ્પજે ।

તરિહિં સમુદ્ધં ચ મહાભવોદ્ધં, અભયંકરે વીર અણંતયક્ખૂ ॥૨૫॥

શબ્દાર્થ : પુઢોવમે - આધારભૂત પૃથ્વીની જેમ, ઘુણઘ - ક્ષય કર્યા છે કર્મોને, વિગયગેહી - વસ્તુ પરની ગૃહિને છોડી છે, ન સન્નિહિં - નથી સંગ્રહ, કુવ્વઘ - કરનારા, આસુપ્પજે - પ્રજ્ઞાવાન, તરિહિં - તરીને,

પાર કરનાર, સમુદ્રં ચ - સમુદ્રને, મહાભવોદ્ધં - મહાન ભવસમુદ્ર,
અભયંકરે - અભય પ્રદાન કરનાર, વીર - શૂરવીર, મહાવીર - અણંતચક્રપૂ
- અનંત ચક્ષુવાળા.

અર્થ : પૃથ્વી જેમ સર્વને આધારભૂત છે તેમ શ્રી મહાવીરદેવ પણ
સર્વને આધારભૂત છે. કર્મોને ક્ષય કરનાર, બાહ્ય અને આભ્યંતર સન્નિધિ-
(સંગ્રહ)માં ગૃહિત ન કરનાર, પ્રજ્ઞાવાન, મહાન (ચારગતિરૂપ) ભવસમુદ્રને
પાર કરનારા, અભય દેનારા, શૂરવીર અને અનંત ચક્ષુવાળા (જ્ઞાની) હતા.

અકષાયી અરિહંત પ્રભુ :

કોહં ચ માણં ચ તહેવ માયં, લોભં ચઉત્યં અજઝત્યદોસા ।

એયાણિ વંતા અરહા મહેસી, ન કુલ્લઘ પાવ ન કારવેઘ ॥૨૬॥

શબ્દાર્થ : કોહં ચ - ક્રોધ, માણં ચ - માન, તહેવ - તેમ જ, માયં -
માયા, લોભં - લોભ, ચઉત્યં - એ ચાર, અજઝત્યદોસા - અધ્યાત્મ
દોષો, એયાણિ વંતા - તેનો ત્યાગ કરીને, અરહા - અરિહંત, મહેસી -
મહર્ષિ, ન કુલ્લઘ - કરે નહિ, પાવ - પાપ, ન કારવેઘ - કરાવે પણ નહિ.

અર્થ : ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચાર અધ્યાત્મ દોષોને
ત્યાગીને તે ભગવાન મહાવીર અરિહંત મહર્ષિ બની પાપ કરતાં નથી
અને બીજા પાસે કરાવતાં પણ નથી.

સમચક્ર ભગવાન મહાવીર :

કિરિયાકિરિયં વેણઘયાણુવાયં, અજ્ઞાણિયાણં પડિયચ્ચ ઠાણં ।

સે સવ્વવાયં ઘઘ વેચઘત્તા, ઉવટ્ટિએ સંજમ દીહરાયં ॥૨૭॥

શબ્દાર્થ : કિરિયાકિરિયં - ક્રિયાવાદી, - અક્રિયાવાદી, વેણઘયાણુવાયં
- વિનયવાદી, અજ્ઞાણિયાણં - અજ્ઞાનવાદી, પડિયચ્ચ ઠાણં - પાખંડીનું
સ્થાન, સે સવ્વવાયં - એ સર્વવાદને, ઈઈ - આ પ્રકારે, વેચઘત્તા -
જાણીને, ઉવટ્ટિએ - ઉદ્યત, સ્થિત, સંજમ - સંયમમાં, દીહરાયં - જીવ-
જીવ. (દિવસ અને રાત)

અર્થ : ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી, વિનયવાદી તથા અજ્ઞાનવાદી-
રૂપ પાખંડીના સ્થાનને જાણીને, સર્વ વાદને (દુર્ગતિમાં જવાનું કારણ)
સમ્યક્રૂપે જાણીને ભગવાન મહાવીર યાવત્જીવન સંયમધર્મમાં
સ્થિત (ઉદ્યત) થયા.

મહાતપસ્વી ભગવાન મહાવીર :

સે વારિયા ઇત્થિ સરાઇભત્તં, ઉવહાણવં દુક્ખખયટ્ટયાએ ।

લોગં વિદિત્તા આરં પારં ચ, સવ્વં પભૂ વારિય સવ્વવારં ॥૨૮॥

શબ્દાર્થ : સે - તે, વારિયા - ત્યાગીને, ઇત્થિ - સ્ત્રીને, સરાઇભત્તં - રાત્રિભોજન સહિત, ઉવહાણવં - ઉપધાન તપ, દુક્ખખયટ્ટયાએ - દુઃખનો ક્ષય કરવા માટે, લોગં - લોકોને, વિદિત્તા - જાણીને, આરં - આલોક, પારં ચ - અને પરલોક, સવ્વં - સર્વ પ્રકારના, પભૂ - પ્રભુ, વારિય - નિવારણ, સવ્વવારં - સર્વ આશ્રવદ્વારો (પાપસ્થાન).

અર્થ : તે ભગવાને રાત્રિભોજન સહિત સ્ત્રીસંસર્ગ ત્યાગીને દુઃખ ક્ષય માટે (કર્મક્ષય માટે), ઉપધાન (વિશિષ્ટ) તપથી દેહ સૂકવી નાખ્યો. આલોક અને પરલોકના (ચારગતિરૂપ સંસાર) સ્વરૂપને જાણીને સર્વ પાપસ્થાનોને પ્રભુએ નિવાર્યાં.

સદ્ધર્મ પ્રકાશક પ્રભુ વીર :

સોરયા ચ ધમ્મં અરિહંતભાસિયં, સમાહિયં અટ્ટપઓવસુદ્ધં ।

તં સદ્દહણા ચ જણા અણાઉ, ઇંદે વ દેવાહિ વ આગમિસ્સંતિ ॥૨૯॥

॥ તિ બેમિ ॥

શબ્દાર્થ : સોરયા ચ - સાંભળીને, ધમ્મં - ધર્મને, અરિહંતભાસિયં - અરિહંતભાષિત, સમાહિયં - સમ્યક્ પ્રકારે, અટ્ટપઓવસુદ્ધં - અર્થ અને પદ વડે શુદ્ધ, તં - તેની, સદ્દહણા ચ - શ્રદ્ધાપૂર્વક, જણા - લોકો, મનુષ્યો, અણાઉ - આયુષ્યરહિત, ઇંદે વ - ઇન્દ્રાદિક, દેવાહિ વ - દેવોના અધિપતિ, આગમિસ્સંતિ - આગામી કાળે, તિ બેમિ - તેમ હું કહું છું.

અર્થ : “હે જંબૂ ! સમ્યક્ પ્રકારે અર્થ અને પદ વડે શુદ્ધ એવા અરિહંતભાષિત ધર્મને સાંભળીને, તેની શ્રદ્ધાથી અનેકો આયુષ્યરહિત થયા (સિદ્ધ થયા). જેનાં કર્મ બાકી રહ્યાં, તેઓ દેવોના અધિપતિ ઇન્દ્રાદિક થઈને આગામી કાળે સિદ્ધ થશે. - એ પ્રમાણે હું કહું છું.”

શ્રી સુધર્મા સ્વામી પોતાના શિષ્ય જંબૂ સ્વામીને કહે છે : “હે આયુષ્યમાન જંબૂ ! જેવું મેં ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસે સાંભળ્યું છે, તેવું જ હું તમને કહું છું.”

॥ વીર સ્તુતિ સમાપ્ત ॥ ઇતિ પુચ્છિસ્સુણં ॥

ભગવતી સૂત્ર

શ્રમણ નિર્ગ્રથના સુખની તુલ્યતા

ભગવતી સૂત્ર - શતક ૧૪, ઉદ્દેશક ૯

શ્રમણ નિર્ગ્રથ(સાધુ)ના સુખ એ મોહનીય કર્મના વિજયથી પ્રાપ્ત થતાં આત્મિક સુખ છે. ભૌતિક સુખોની સાથે આ સુખોની કોઈ તુલના થઈ શકતી નથી. છતાં પણ શ્રમણ નિર્ગ્રથનાં સુખોની અનુત્તરતા, અનુપમતા અને અણમોહતા બતાવવા માટે જિનેશ્વર ભગવંત નીચે પ્રમાણે ભાવ બતાવે છે :

- એક માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી વાણવ્યંતરના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.
- બે માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી નવ નિકાય(નાગકુમાર આદિ ૯ ભવનપતિ)ના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.
- ત્રણ માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી અસુરકુમારના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.
- ચાર માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી ગ્રહ-નક્ષત્ર-તારાના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.
- પાંચ માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી ચંદ્ર-સૂર્યના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.
- છ માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી સૌધર્મ-ઈશાન (પહેલા, બીજા) દેવલોકના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.
- સાત માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી સનત્કુમાર - માહેન્દ્ર (ત્રીજા, ચોથા) દેવલોકના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.
- આઠ માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી બ્રહ્મલોક - લાંતક (પાંચમા, છઠ્ઠા) દેવલોકના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.
- નવ માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી મહાશુક - સહસ્રાર (સાતમા, આઠમા) દેવલોકના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.
- દશ માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી આણત-પ્રાણત-આરણ-અચ્યુત (નવમાથી બારમા) દેવલોકના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.
- અગિયાર માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી નવ ગ્રૈવેયકના દેવોનાં સુખ ઉલ્લંઘી જાય.
- બાર માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી પાંચ અનુત્તર વિમાનવાસી દેવોનાં સુખ ઉલ્લંઘી જાય. એ પછી શુદ્ધ, શુદ્ધતર પરિણામવાળા થઈ સિદ્ધ થાય છે, યાવત્ સર્વ દુઃખોનો અંત કરે છે.

- (૧) આ થોકડો ક્યાં સૂત્રના ક્યાં અધ્યયનના આધારે છે ?
 (૨) ૪, ૬, ૧૧ માસ નિર્મળ સંયમ પાળે તો કોનાં સુખ ઉલ્લંઘી જાય ?
 (૩) નવ નિકાય, લાંતક દેવ, અનુત્તર વિમાનના દેવોનાં સુખ કોણ ઉલ્લંઘી જાય ?

॥ ઇતિ શ્રમણ નિર્ગથના સુખની તુલ્યતા સમાપ્ત ॥

ગર્ભ વિચાર

ભગવતી સૂત્ર - શતક ૧, ઉદ્દેશક ૭

૧. ગૌતમ સ્વામી : “અહો ભગવન્ ! મહાન ઋદ્ધિ, કાંતિ, જ્યોતિ, બળ, સુખ અને મહાનુભાવવાળા દેવ પોતાનો ચ્યવનકાળ (મૃત્યુસમય) નજીક છે તેમ જાણીને શું લજ્જિત થાય છે ? અરતિ કરે છે ? તથા થોડા સમય સુધી આહાર પણ લેતા નથી ? પછી ક્ષુધા સહન ન થવાથી શું આહાર કરે છે ? શેષ આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને મનુષ્યગતિ અથવા તિર્યચગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે.”

પ્રભુ મહાવીર : “હા ગૌતમ ! દેવ પોતાનો ચ્યવનકાળ નજીક જાણીને આ પ્રમાણે ચિંતા કરે છે કે - ‘હવે મારે આ દેવસંબંધી કામ-ભોગોને છોડીને મનુષ્ય આદિ અશુચિ પદાર્થવાળી યોનિમાં ઉત્પન્ન થવું પડશે. ત્યાં વીર્ય અને શુકનો આહાર લેવો પડશે.’ એવું વિચારીને તે લજ્જિત થાય છે, ઘૃણા કરે છે, અરતિ કરે છે. આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને મનુષ્યગતિ અથવા તિર્યચગતિમાં ઉત્પન્ન થાય છે.”

૨. “અહો ભગવન્ ! ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થતો જીવ શું ઈન્દ્રિય સહિત ઉત્પન્ન થાય છે કે ઈન્દ્રિયરહિત ?”

પ્રભુ મહાવીર : “હે ગૌતમ ! દ્રવ્યેન્દ્રિય(કાન, આંખ, નાક, જીભ અને સ્પર્શ ઈન્દ્રિય)ની અપેક્ષા ઈન્દ્રિયરહિત ઉત્પન્ન થાય છે; કારણ કે દ્રવ્ય ઈન્દ્રિયો શરીર સાથે સંબંધ રાખે છે અને ભાવેન્દ્રિયોની અપેક્ષા ઈન્દ્રિયો સહિત ઉત્પન્ન થાય છે.”

૩. “અહો ભગવન્ ! ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થતો જીવ શું સશરીરી (શરીર સહિત) ઉત્પન્ન થાય છે કે અશરીરી (શરીરરહિત) ઉત્પન્ન થાય છે ?”

મહાવીર : “હે ગૌતમ ! ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારક આ ત્રણ શરીરની અપેક્ષા શરીરરહિત ઉત્પન્ન થાય છે; કારણ કે આ ત્રણે શરીર જીવ ઉત્પન્ન થયા પછી ઉત્પન્ન થાય છે. તેજસશરીર અને કાર્મણશરીરની અપેક્ષા શરીર સહિત ઉત્પન્ન થાય છે, કારણ કે આ બંને શરીર પરભવમાં જીવની સાથે રહે છે, અને તેમનો જીવની સાથે અનાદિથી સંબંધ છે.”

૪. “અહો ભગવન્ ! ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થતો જીવ સર્વ પ્રથમ કયો આહાર લે છે ?”

પ્રભુ મહાવીર : “હે ગૌતમ ! માતાના લોહી અને પિતાના વીર્યનો સર્વ પ્રથમ આહાર લે છે. પછી માતા જેવો આહાર કરે છે, તેનો એક દેશ (ભાગ) આહાર ગર્ભમાં રહેલો જીવ પણ કરે છે; કારણ કે માતાની નાડીનો ગર્ભસ્થ જીવની સાથે સંબંધ છે.”

૫. “અહો ભગવન્ ! શું ગર્ભમાં રહેલા જીવને મળ, મૂત્ર, શ્લેષ્મ (બળખો), નાકનો મેલ, વમન અને પિત્ત હોય છે ?”

પ્રભુ મહાવીર : “હે ગૌતમ ! ગર્ભમાં રહેલા જીવને મળ, મૂત્ર, શ્લેષ્મ (બળખો), નાકનો મેલ, વમન અને પિત્ત હોતાં નથી. ગર્ભસ્થ જીવ જે આહાર કરે છે તે શ્રોત્રેન્દ્રિય, ચક્ષુરિન્દ્રિય, દ્રાણેન્દ્રિય, રસનેન્દ્રિય, સ્પર્શનેન્દ્રિય તથા હાડ, મજ્જા, કેશ અને નખપણે પરિણમાવે છે; કારણ કે ગર્ભસ્થ જીવ ક્વલ આહાર કરતો નથી, તેથી તેને મળ-મૂત્ર આદિ હોતાં નથી. તે સર્વ આહાર કરે છે, સર્વ પરિણમાવે છે, સર્વ ઉચ્છ્વાસ - નિઃશ્વાસ લે છે, યાવત્ વારંવાર ઉચ્છ્વાસ - નિઃશ્વાસ લે છે.”

૬. “અહો ભગવન્ ! ગર્ભસ્થ જીવના શરીરમાં માતાનાં કેટલાં અંગ અને પિતાનાં કેટલાં અંગ હોય છે ?”

પ્રભુ મહાવીર : “હે ગૌતમ ! (૧) માંસ, (૨) રુધિર (લોહી) અને (૩) મસ્તક (ભેજું) આ ત્રણ અંગ માતાનાં હોય છે. (૧) હાડ, (૨) હાડની મજ્જા અને (૩) કેશ - નખ - રોમ એ ત્રણ અંગ પિતાના હોય છે.

૭. “અહો ભગવન્ ! માતા-પિતાનો અંશ (પ્રથમ સમયમાં લીધેલ ઓજ આહાર) સંતાનના શરીરમાં કેટલા કાળ સુધી રહે છે ?”

પ્રભુ મહાવીર : “હે ગૌતમ ! જ્યાં સુધી જીવનું ભવધારિણીય શરીર રહે છે ત્યાં સુધી માતા-પિતાના અંશ રહે છે, પરંતુ સમય સમય પર તે ક્ષીણ થતું જાય છે, યાવત્ આયુષ્ય સમાપ્ત થવા સુધી માતા-પિતાનો કોઈ ને કોઈ અંશ રહે જ છે. માટે આ શરીર પર માતા-પિતાનો બહુ જ મોટો ઉપકાર છે. તેનાથી જ તે જીવે છે, માટે માતા-પિતાનો ઉપકાર ક્યારેય ભૂલવો જોઈએ નહિ.”

૮. “અહો ભગવન્ ! ગર્ભમાં મૃત્યુ પામેલ જીવ શું નરકમાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે ?”

પ્રભુ મહાવીર : “હે ગૌતમ ! કોઈ જીવ નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, કોઈ નથી થતા.”

૯. “અહો ભગવન્ ! ગર્ભમાં રહેલો જીવ ક્યાં કારણથી નરકમાં જાય છે ?”

પ્રભુ મહાવીર : “હે ગૌતમ ! ગર્ભમાં મરેલો સંજી પંચેન્દ્રિય, પૂર્ણ પર્યાપ્તિવાળો, વીર્યલબ્ધિ, વૈક્રિયલબ્ધિવાળો જીવ કોઈ કામ સમય પોતાના પિતા ઉપર લડાઈ કરવા આવેલા શત્રુની વાત સાંભળી વૈક્રિયલબ્ધિથી પોતાના આત્મપ્રદેશોને ગર્ભમાંથી બહાર કાઢે છે અને વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને ચતુરંગિણી સેના બનાવી શત્રુસેના સાથે યુદ્ધ કરે છે. યુદ્ધ કરતો તે જીવ આયુષ્ય પૂર્ણ કરે, તો મરીને નરકમાં ઉત્પન્ન થાય છે; કારણ કે તે સમયે તે જીવ રાજ્ય, ધન, કામ, ભોગ આદિનો અભિલાષી છે, માટે તે જીવ મરીને નરકમાં જાય છે.”

૧૦. “અહો ભગવન્ ! શું ગર્ભમાં રહેલો જીવ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થઈ શકે છે ?”

પ્રભુ મહાવીર : “હે ગૌતમ ! કોઈ જીવ દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, કોઈ નથી થતા.”

૧૧. “અહો ભગવન્ ! ગર્ભમાં રહેલો જીવ મરીને ક્યાં કારણથી દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે ?”

પ્રભુ મહાવીર : “હે ગૌતમ ! ગર્ભમાં રહેલો સંજી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તો જીવ તથારૂપના શ્રમણ સાધુ પાસે એક પણ ધર્મવચન - આર્યવચન સાંભળીને પરમ સંવેગની શ્રદ્ધા અને ધર્મ પર તીવ્ર પ્રેમ હોવાથી ધર્મ, પુણ્ય, સ્વર્ગ, મોક્ષનો અભિલાષી, શુદ્ધ ચિત્ત, મન, લેશ્યા, અધ્યવસાયમાં કાળ કરે, તો તે ગર્ભસ્થ જીવ મરીને દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે.”

૧૨. “અહો ભગવન્ ! ગર્ભમાં જીવ કેવી રીતે રહે છે ? શું સમચિત્ત રહે છે કે પસવાડેથી કે અધોમુખ રહે છે ?”

પ્રભુ મહાવીર : “હે ગૌતમ ! ગર્ભમાં જીવ સમચિત્ત પણ રહે છે, પસવાડે (પડામે)થી પણ રહે છે અને અધોમુખ પણ રહે છે. જ્યારે માતા સૂતી હોય છે, ગર્ભનો જીવ પણ સૂએ છે, જ્યારે માતા જાગે છે ત્યારે ગર્ભનો જીવ પણ જાગે છે. માતા સુખી રહે તો પ્રસવના સમયે જીવ મસ્તકથી

અથવા પગેથી બહાર આવે છે. જે જીવ પાપી હોય છે, તે પ્રસવના સમયે યોનિદ્વાર પર આડો થઈને આવે છે અને તેથી મૃત્યુને પ્રાપ્ત થઈ જાય છે. કદાચિત્ અશુભકર્મના ઉદયથી જીવિત રહે તો દુઃવર્ણ, દુર્ગંધ, દુઃરસ, દુઃસ્પર્શવાળો અને અનિષ્ટ કાંતિ, અમનોજ્ઞ, હીનસ્વર, યાવત્ અનાદેય વચનવાળો અને દુઃખમાં જીવન વ્યતીત કરવાવાળો થાય છે. જે જીવે પૂર્વભવમાં અશુભકર્મબંધ ન કર્યા હોય, પરંતુ શુભકર્મ બાંધ્યાં હોય તો તે ઈષ્ટ, પ્રિય, વલ્લભ, સુસ્વરવાળો યાવત્ આદેય વચનવાળો અને સુખમાં જીવન વ્યતીત કરવાવાળો થાય છે.”

સ્વાધ્યાય

- (૧) ‘ગર્ભનો જીવ ઈન્દ્રિય સહિત હોય કે ઈન્દ્રિયરહિત ?’ સમજાવો.
- (૨) કઈ અપેક્ષાએ જીવ શરીર સહિત ઉત્પન્ન થાય છે ?
- (૩) ગર્ભસ્થ જીવને મળ-મૂત્ર હોય છે ?
- (૪) માતા તરફથી અને પિતા તરફથી ગર્ભસ્થ જીવને ક્યાં અંગો મળે ?
- (૫) માતા-પિતાનો અંશ ક્યાં સુધી રહે છે ?
- (૬) ગર્ભમાં રહેલો જીવ કયા કારણથી દેવલોકે જાય ?
- (૭) દેવો અંતકાળ નજીક જાણીને શું ચિંતા કરે છે ?
- (૮) ગર્ભનો જીવ સર્વ પ્રથમ શેનો આહાર કરે છે ?

॥ ઇતિ ગર્ભવિચાર ॥

પન્નવણા સૂત્ર

શ્વાસોચ્છ્વાસ

(પન્નવણા સૂત્ર - પદ ૭)

શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ વીર ભગવાનને પૂછ્યું : “હે ભગવન્ ! નારકી, દેવતા, તિર્યચ અને મનુષ્ય કેવી રીતે શ્વાસોચ્છ્વાસ લે છે ?”

ભગવાને કહ્યું : “હે ગૌતમ ! નારકીના જીવ નિરંતર લુહારની ધમણની જેમ શ્વાસોચ્છ્વાસ લે છે.”

દેવતાના શ્વાસોચ્છ્વાસનો કાળ બતાવવા માટે નીચે કોઠો આપ્યો છે : (શ્વાસ લેવો, ઉચ્છ્વાસ નીચે મૂકવો, પછી તેટલા સમય પછી જ બીજી વાર લે.)

દેવતાનું નામ	શ્વાસનો જઘન્ય કાળ	ઉત્કૃષ્ટ કાળ
અસુરકુમાર દેવ	૭ થોક	૧ પક્ષ ઝાઝેરું
વાણવ્યંતર, ૯ નિકાય	૭ થોક	પ્રત્યેક મુહૂર્ત
જયોતિષી દેવ	પ્રત્યેક મુહૂર્ત	પ્રત્યેક મુહૂર્ત
પહેલે દેવલોકે	પ્રત્યેક મુહૂર્ત	૨ પક્ષ (૩૦ દિવસ)
બીજે દેવલોકે	પ્રત્યેક મુહૂર્ત ઝાઝેરું	૨ પક્ષ ઝાઝેરું
ત્રીજે દેવલોકે	૨ પક્ષ (૩૦ દિવસ)	૭ પક્ષ (૧૦૫ દિવસ)
ચોથે દેવલોકે	૨ પક્ષ ઝાઝેરું	૭ પક્ષ ઝાઝેરું
પાંચમે દેવલોકે	૭ પક્ષ (૧૦૫ દિવસ)	૧૦ પક્ષ (૧૦૫ દિવસ)
છઠ્ઠે દેવલોકે	૧૦ પક્ષ	૧૪ પક્ષ
સાતમે દેવલોકે	૧૪ પક્ષ	૧૭ પક્ષ
આઠમે દેવલોકે	૧૭ પક્ષ	૧૮ પક્ષ
નવમે દેવલોકે	૧૮ પક્ષ	૧૯ પક્ષ
દશમે દેવલોકે	૧૯ પક્ષ	૨૦ પક્ષ
અગિયારમે દેવલોકે	૨૦ પક્ષ	૨૧ પક્ષ
બારમે દેવલોકે	૨૧ પક્ષ	૨૨ પક્ષ
પહેલી ગ્રૈવેયકમાં	૨૨ પક્ષ	૨૩ પક્ષ
બીજી ગ્રૈવેયક	૨૩ પક્ષ	૨૪ પક્ષ
ત્રીજી ગ્રૈવેયક	૨૪ પક્ષ	૨૫ પક્ષ
ચોથી ગ્રૈવેયક	૨૫ પક્ષ	૨૬ પક્ષ
પાંચમી ગ્રૈવેયક	૨૬ પક્ષ	૨૭ પક્ષ
છઠ્ઠી ગ્રૈવેયક	૨૭ પક્ષ	૨૮ પક્ષ
સાતમી ગ્રૈવેયક	૨૮ પક્ષ	૨૯ પક્ષ
આઠમી ગ્રૈવેયક	૨૯ પક્ષ	૩૦ પક્ષ

જે દેવની સ્થિતિ સંખ્યાતકાળની છે, તેમના શ્વાસોચ્છ્વાસ થોક પ્રમાણે, પલ્યોપમની છે તેમના શ્વાસ મુહૂર્ત પ્રમાણે અને સાગરોપમની છે. તેમના શ્વાસ પક્ષ પ્રમાણે હોય.

નવમી ગ્રૈવેયક	૩૦ પક્ષે	૩૧ પક્ષે
ચાર અનુત્તર વિમાન	૩૧ પક્ષે	૩૩ પક્ષે
સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન	૩૩ પક્ષે	૩૩ પક્ષે

સર્વ તિર્યચ અને મનુષ્યના બધા જીવો વિમાત્રાથી - અનિયતકાળ-
(બે શ્વાસોચ્છ્વાસ વચ્ચેનો કાળ નક્કી નથી)થી શ્વાસોચ્છ્વાસ લે છે.

સ્વાધ્યાય

- (૧) પાંચમા દેવલોક, વાણવ્યંતરદેવ અને બીજી ગ્રૈવેયકનો જઘન્ય, ઉત્કૃષ્ટ શ્વાસોચ્છ્વાસનો કાળ લખો.
- (૨) નારકી અને મનુષ્યના જીવો કેવી રીતે શ્વાસ લે છે ?
- (૩) જઘન્ય કે ઉત્કૃષ્ટ ? ૧૭ પક્ષે, ૨૨ પક્ષે, ૨૯ પક્ષે, ૭ થોકના કાળે કોણ શ્વાસ લે છે ?
- (૪) જઘન્ય ૩૦૦ દિવસે શ્વાસ કોણ લે છે ? ઉત્કૃષ્ટ ૪૯૫ દિવસે શ્વાસ કોણ લે ?

॥ ઇતિ શ્વાસોચ્છ્વાસનો થોકડો સમાપ્ત ॥

સંજ્ઞા પદ

(પન્નવણા સૂત્ર - પદ ૮)

સંજ્ઞા : વેદનીય અને મોહનીય કર્મના ઉદયથી તથા જ્ઞાનાવરણીય અને દર્શનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી થવાવાળી જીવોની અનેક પ્રકારની આહાર આદિની પ્રાપ્તિની ઈચ્છાને સંજ્ઞા કહે છે. સંજ્ઞા એટલે જીવોની ઈચ્છા.

સંજ્ઞા ૧૦ પ્રકારની છે - ૧. આહારસંજ્ઞા, ૨. ભયસંજ્ઞા, ૩. મૈથુનસંજ્ઞા, ૪. પરિગ્રહસંજ્ઞા, ૫. ક્રોધસંજ્ઞા, ૬. માનસંજ્ઞા, ૭. માયાસંજ્ઞા, ૮. લોભસંજ્ઞા, ૯. લોકસંજ્ઞા અને ૧૦. ઓઘસંજ્ઞા.

૧. આહારસંજ્ઞા ચાર કારણથી ઊપજે : (૧) પેટ ખાલી થવાથી, (૨) ક્ષુધા વેદનીયના ઉદયથી, (૩) આહાર દેખવાથી, (૪) આહારની ચિંતવણા કરવાથી. આહાર સંજ્ઞા વેદનીય કર્મના ઉદયથી ઉપજે.

૨. ભયસંજ્ઞા ચાર કારણથી ઊપજે : (૧) અર્ધેચ રાખવાથી, (૨) ભયમોહના ઉદયથી, (૩) ભય ઉપજાવનારા પદાર્થ જોવાથી, (૪) ભયની ચિંતવણા કરવાથી.

૩. મૈથુનસંજ્ઞા ચાર કારણથી ઊપજે : (૧) શરીર પુષ્ટ બનાવવાથી, (૨) વેદમોહ કર્મના ઉદયથી, (૩) સ્ત્રી આદિને જોવાથી, (૪) કામભોગની ચિંતવણા કરવાથી.

૪. પરિગ્રહસંજ્ઞા ચાર કારણથી ઊપજે : (૧) મમત્વ વધારવાથી, (૨) લોભમોહના ઉદયથી, (૩) ધનમાલ જોવાથી, (૪) ધન પરિગ્રહની ચિંતવના કરવાથી.

૫-૮. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ચાર સંજ્ઞા ચાર કારણથી ઊપજે : (૧) ક્ષેત્ર = ખુલ્લી જમીન દા.ત., વાડી, ખેતર, બગીચા, વાડા વગેરે માટે. (૨) વત્થુ : ઢાંકેલાં મકાન આદિ દા.ત., ઘર, દુકાન, વખાર, ગોદામ વગેરે માટે, (૩) શરીર માટે, (૪) ઉપધિ = ધનધાન્ય આદિ ઔષધિ માટે.

ભયસંજ્ઞાથી લોભસંજ્ઞા (૨ થી ૮) - મોહનીયકર્મના ઉદયથી તથા જ્ઞાનાવરણીય અને દર્શનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી થાય છે.

૯. લોકસંજ્ઞા : અન્ય લોકોને દેખીને પોતે એવું કામ કરવું.

(જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી)

૧૦. ઓધસંજ્ઞા : શૂન્ય ચિત્તે વિલાપ કરે. ખંજોળે, ઘાસ તોડે, ધરતી ખોતરે.

(જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી)

નરક આદિ ૨૪ દંડકમાં દશે દશ સંજ્ઞા હોય છે. કોઈમાં સામગ્રી અધિક મળવાથી પ્રવૃત્તિરૂપે હોય છે. કોઈમાં સત્તારૂપે હોય છે. સંજ્ઞાનું અસ્તિત્વ છઠ્ઠા ગુણસ્થાન સુધી રહે છે. હવે તેનો અલ્પબહુત્વ કહે છે.

ચારગતિમાં આહાર, ભય, મૈથુન અને પરિગ્રહ સંજ્ઞાનો અલ્પબહુત્વ.

A B M P

(૧) (૨) (૩) (૪)

નારકીમાં સૌથી થોડી મૈથુનસંજ્ઞા, તેથી આહારસંજ્ઞા સંખ્યાતગુણી, તેથી પરિગ્રહસંજ્ઞા સંખ્યાતગુણી, તેથી ભયસંજ્ઞા સંખ્યાતગુણી. (૩, ૧, ૪, ૨) (MAPB)

તિર્યચમાં સૌથી થોડી પરિગ્રહસંજ્ઞા, તેથી મૈથુનસંજ્ઞા સંખ્યાત-
ગુણી, તેની ભયસંજ્ઞા સંખ્યાતગુણી, તેથી આહારસંજ્ઞા સંખ્યાત-
ગુણી. (૪,૩,૨,૧) (PMBA)

મનુષ્યમાં સૌથી થોડી ભયસંજ્ઞા, તેથી આહારસંજ્ઞા સંખ્યાતગુણી,
તેથી પરિગ્રહસંજ્ઞા સંખ્યાતગુણી, તેથી મૈથુનસંજ્ઞા સંખ્યાતગુણી.
(૨,૧,૪,૩) (BAPM)

દેવતામાં સૌથી થોડી આહારસંજ્ઞા, તેથી ભયસંજ્ઞા સંખ્યાતગુણી,
તેથી મૈથુનસંજ્ઞા સંખ્યાતગુણી, તેથી પરિગ્રહસંજ્ઞા સંખ્યાતગુણી.
(૧,૨,૩,૪) (ABMP)

ચારગતિમાં ક્રોધ, માન, માયા, લોભ સંજ્ઞાનો અલ્પબહુત્વ :

(૧) (૨) (૩) (૪)

નારકીમાં સૌથી થોડો લોભ, તેથી માયા સંખ્યાતગુણી, તેથી માન
સંખ્યાતગણું, તેથી ક્રોધ સંખ્યાતગુણો. (૪,૩,૨,૧)

તિર્યચમાં સૌથી થોડું માન, તેથી ક્રોધ વિશેષાધિક, તેથી લોભ
વિશેષાધિક, તેથી માયા વિશેષાધિક. (૨,૧,૪,૩)

મનુષ્યમાં સૌથી થોડી માયા, તેથી લોભ વિશેષાધિક, તેથી ક્રોધ
વિશેષાધિક, તેથી માન વિશેષાધિક. (૩,૪,૧,૨)

દેવમાં સૌથી થોડો ક્રોધ, તેથી માન સંખ્યાતગુણ, તેથી માયા સંખ્યાત-
ગુણી, તેથી લોભ સંખ્યાતગુણો. (૧,૨,૩,૪)

નરકગતિથી આવેલ જીવને ક્રોધ ઘણો. તિર્યચગતિથી આવેલ જીવને
માયા ઘણી. મનુષ્યગતિથી આવેલ જીવને માન ઘણું. દેવગતિથી
આવેલ જીવને લોભ ઘણો.

સ્વાધ્યાય

- (૧) સંજ્ઞા એટલે શું ? તે કેટલી છે ? કયા સૂત્રનો અધિકાર છે ?
- (૨) ચારગતિમાં ક્રોધ આદિ ચાર સંજ્ઞાનો અલ્પબહુત્વ લખો.
- (૩) ક્રોધ આદિ ચારે કષાય કોનામાં ઘણો છે ?
- (૪) માયાસંજ્ઞા કયાં કારણોથી ઊપજે ?

॥ ઇતિ સંજ્ઞા પદ સમાપ્ત ॥

વેદના પદ

(પંચવણા સૂત્ર - પદ ૩૫)

જીવ ૭ પ્રકારે વેદના વેદે - ૧ શીત, ૨. દ્રવ્ય, ૩. શરીર, ૪. શાતા, ૫. દુઃખ, ૬. અભૂગમિયા, અને ૭. નિદાદ્વાર. હવે એ ૭ દ્વારનો વિસ્તાર કરે છે.

વેદનાના પ્રકાર	વ્યાખ્યા	૨૪ દંડકમાં કોને ?
૧. શીત વેદના	શીત પુદ્ગલોના સંયોગથી થનારી વેદના તે શીત વેદના છે.	૪ થી ૭ નરક તથા શેષ ૨૩ દંડક
ઉષ્ણ વેદના	ઉષ્ણ પુદ્ગલોના સંયોગથી થનારી વેદના તે ઉષ્ણ વેદના છે.	૧ થી ૫ નરક તથા શેષ ૨૩ દંડકમાં
શીતોષ્ણ વેદના	શીત-ઉષ્ણ બંને પ્રકારનાં પુદ્ગલોના સંયોગથી થનારી વેદના શીતોષ્ણ વેદના છે.	૨૩ દંડકમાં (નારકી વર્જને)
૨. દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ	દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ આદિ ચારમાંથી કોઈ પણ નિમિત્તે થનારી વેદના	૨૪ દંડકમાં
૩. શારીરિક વેદના	શરીરમાં થનારી વેદના.	૨૪ દંડકમાં
માનસિક વેદના	મનમાં થનારી વેદના.	૧૬ દંડક સંજીના
શારીરિક-માનસિક	શરીર-મનમાં બંને રીતે થનારી વેદના.	૧૬ દંડક સંજીના
૪. શાતા વેદના	વેદનીયકર્મના ઉદયે સ્વયં ઉદયમાં આવેલી અનુકૂળ વેદના (સુખરૂપ) વેદના	૨૪ દંડકમાં
અશાતા વેદના	વેદનીયકર્મના ઉદયે સ્વયં ઉદયમાં આવેલી પ્રતિકૂળ વેદના (દુઃખરૂપ) વેદના	૨૪ દંડકમાં
શાતા-અશાતા (મિશ્ર)	વેદનીયકર્મના ઉદયે સ્વયં ઉદયમાં આવેલી અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ વેદના (સુખ-દુઃખરૂપ)	૨૪ દંડકમાં
૫. સુખ વેદના	બીજા દ્વારા ઉત્પાદિત, સાંયોગિક અનુકૂળ વેદના	૨૪ દંડકમાં
દુઃખ વેદના	બીજા દ્વારા ઉત્પાદિત, સાંયોગિક પ્રતિકૂળ વેદના	૨૪ દંડકમાં
સુખ-દુઃખ વેદના	બીજા દ્વારા ઉત્પાદિત, સાંયોગિક અનુકૂળ - પ્રતિકૂળવેદના	૨૪ દંડકમાં

૬. આત્મ્યુપગમિકી (અભૂગમિયા) ઔપશમિકી	સ્વેચ્છાપૂર્વક સ્વીકારવામાં આવતી વેદના જેમ કે - કેશ લોચ, તપ, વિહાર આદિ સ્વયંમેવ કર્મ ઉદયથી પ્રાપ્ત કે કર્મ ઉદીરણથી પ્રાપ્ત થતી વેદના.	મનુષ્ય, તિર્યચ- પંચેન્દ્રિય, ૨ દંડકમાં ૨૪ દંડકમાં
૭. નિદા વેદના અનિદા વેદના	ચિત્તપૂર્વક વેદાતી કે સમ્યગ્દૃષ્ટિ દ્વારા વેદાતી વેદના ચિત્તના ઉપયોગરહિત વેદાતી અવ્યક્ત વેદના-મિથ્યાદૃષ્ટિ દ્વારા વેદાતી વેદના.	૧૬ દંડક સંજ્ઞીના ૨૪ દંડકમાં

દ્રવ્ય વેદના = ઈષ્ટ-અનિષ્ટ પુદ્ગલોની વેદના. ક્ષેત્ર વેદના = નરક
આદિ શુભ-અશુભ ક્ષેત્રની વેદના. કાળ વેદના = શીત, ઉષ્ણ કાળની
વેદના. ભાવ વેદના = મંદ, તીવ્ર રસ(અનુભાગ)ની વેદના.

સ્વાધ્યાય

- (૧) માનસિક વેદના, દુઃખ વેદના, આત્મ્યુપગમિકી વેદના અને નિદા
વેદના કેટલા દંડકના જીવોને હોય ? કયા કયા ?
- (૨) અર્થ લખો : (૧) દ્રવ્ય વેદના, (૨) અનિદા વેદના, (૩) ઔપશમિકી
વેદના.
- (૩) આ થોકડો કયા સૂત્રનો, કયા પદનો અધિકાર છે ?
- (૪) ૭ પ્રકારની વેદનામાંથી નીચેના જીવોને કેટલી વેદના હોય ?
(૧) નારકીનો દંડક, (૨) દેવતાનો દંડક, (૩) પૃથ્વીકાય,
(૪) તેઈન્દ્રિય, (૫) અસંજ્ઞી કાગડો, (૬) સંમૂર્ચિષ્મ મનુષ્ય,
(૭) દેવકુરુના મનુષ્ય.
- (૫) તમે સામાયિકમાં હો તો તમને કઈ વેદના ?
- (૬) શીતોષ્ણ વેદના, ઉષ્ણ વેદના અને શીત વેદના કોને નથી ?
- (૭) માનસિક વેદના કોને નથી ?
- (૮) દેવમાં આત્મ્યુપગમિકી વેદના હોય ?
- (૯) નિદા વેદના કોને નથી ? શા માટે ?

॥ ઇતિ વેદના પદ સમાપ્ત ॥

આગમ પરંપરાનો સામાન્ય ઇતિહાસ

૧. અષાઠ સુદ છટ્ટ ઈ.સ.* પૂર્વે પલ્લમાં ભગવાન મહાવીર સ્વામીનો જીવ દશમા દેવલોકથી ચ્યવીને દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં આવ્યો.

૨. ઈ.સ. પૂર્વે પલ્લમાં ચૈત્ર સુદ ૧૩ના રાજા સિદ્ધાર્થને ત્યાં માતા ત્રિશલા રાણીની કુક્ષિએ ભગવાન મહાવીરનો જન્મ થયો.

૩. કારતક વદ ૧૦, કાત્રિયકુંડમાં જ્ઞાતખંડ ઉદ્યાનમાં છટ્ટની તપશ્ચર્યા સાથે ભગવાને દીક્ષા લીધી.

૪. વૈશાખ સુદ ૧૦, જૃંભકા ગામની પાસે ઋજુવાલિકા નદીના કિનારે ભગવાનને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ.

૫. ઈ.સ. પૂર્વે ૫૨૭ વર્ષ આસો વદ અમાસે હસ્તિપાળરાજાની દાનશાળામાં પાવાપુરીમાં ભગવાન મહાવીર સ્વામી નિર્વાણ પામ્યા.

૬. વીર નિર્વાણ સંવત ૧ થી પાંચમ ગણધર આર્ય સુધર્મા સ્વામી, આર્ય જંબૂ સ્વામી કેવલીપણે વિચર્યા.

૭. વીર નિર્વાણ સંવત ૬૪ થી ૧૭૦માં ક્રમથી આચાર્ય પ્રભવ-સ્વામી (સં. ૬૪ થી ૭૫), આચાર્ય શય્યંભવ સ્વામી (સં. ૮૫ થી ૯૮), આચાર્ય યશોભદ્ર સ્વામી (સં. ૯૮ થી ૧૪૮), આચાર્ય સંભૂતિવિજય સ્વામી (સં. ૧૪૮ થી ૧૫૬), આચાર્ય ભદ્રબાહુ સ્વામી (સં. ૧૫૬ થી ૧૭૫), શ્રુત કેવલીપણે વિચર્યા.

૮. વીર નિર્વાણ ૧૭ થી ૫૮૪ સુધીમાં ૧૦ પૂર્વના જ્ઞાતા અગિયાર આચાર્યએ આગમજ્ઞાનની પરંપરા આગળ ચલાવી. વીર નિર્વાણ ૫૮૪ થી ૧૦૦૧ સુધીમાં ૨૮ આચાર્ય સામાન્ય પૂર્વધરપણે વિચર્યા.

૯. ઉપરના સમય દરમિયાન નીચે પ્રમાણે આગમ વાંચનાઓ થઈ. પરંપરાએ આજે આપણી પાસે આ રીતે ભગવાન મહાવીરે બતાવેલાં આગમો ઉપલબ્ધ છે, માટે આગમો સાચાં હશે કે ખોટાં ? આપણા સુધી કેવી રીતે પહોંચ્યાં ? વગેરે શંકા કે તર્ક-કુતર્કને મનમાં લાવ્યા વગર આગમ એ જ સાચી જિનવાણી છે તેવી શ્રદ્ધા કરવી અને ભગવાનની આજ્ઞાનું પાલન કરી મોક્ષમાર્ગે ચાલવાનો પ્રયત્ન કરવો. જે આગમથી દૂર જાય છે, તે મોક્ષથી પણ દૂર જાય છે.

(૧) પ્રથમ આગમ વાચના : પાટલીપુત્રમાં વીર નિર્વાણ ૧૬૦ વર્ષે, બાર વર્ષનો દુકાળ, અગિયાર અંગોનું સંકલન.

★ ઈ.સ.માં ૫૬ વર્ષ ઉમેરવાથી વિક્રમ સંવત મળે. વિ.સં.માં ૪૭૦ વર્ષ ઉમેરવાથી વીર સંવત મળે.

(૨) દ્વિતીય આગમ વાયના : કુમારગિરિપર્વત પર ઈ.પૂર્વે દ્વિતીય શતાબ્દી મધ્યે મહારાજા ખારવેલ દ્વારા આયોજિત મૌર્યકાળમાં વિસ્તારથી અંગસૂત્રનો ઉદ્ધાર.

(૩) મથુરા સંમેલન (મથુરા વાયના) : વીર નિર્વાણ ૮૨૭ થી ૮૪૦ વર્ષ પૂ. સ્કંદિલાચાર્યના નેતૃત્વમાં સંમેલન થયું.

(૪) વલ્લભી વાયના : વલ્લભીપુર (સૌરાષ્ટ્ર) વીર નિર્વાણ ૮૨૭ થી ૮૪૦ આચાર્ય નાગાર્જુનના નેતૃત્વમાં થઈ.

(૫) વલ્લભી વાયના : વલ્લભીપુરમાં વીર નિર્વાણ ૯૮૦ થી (ઈ.સ. ૪૫૪-૪૬૬) પૂ. દેવદ્વિગણિ ક્ષમાશ્રમણના નેતૃત્વમાં સંમેલન થયું. આનાથી પહેલાં થયેલી મથુરા તેમ જ વલ્લભી વાયનાનો સમન્વય, સંકલિત કરી આગમજ્ઞાનને શ્રુત પુસ્તકરૂપે કરવામાં આવ્યું.

આમ, આ ગણધરો અને આચાર્યોના ઉપકારથી આજે આપણી પાસે રહેલું આગમજ્ઞાન એ ભગવાન મહાવીરની વાણી જ છે. તેમના કેવળજ્ઞાન પર શ્રદ્ધા કરી, તેમનાં આગમોને આદર્શ બનાવી, આપણું જીવન આગમોમાં બતાવેલ ભગવાનની આજ્ઞા પ્રમાણે બનાવવાનો પુરુષાર્થ કરવો એ જ સાચી સાધના છે; કારણ કે એ માર્ગે જ અનંતા તીર્થંકરો, ચક્રી, રાજાઓ પણ મોક્ષે ગયા છે. જો આપણે પણ મોક્ષમાં જવું હોય તો આપણા શરીરની શાતા-સગવડતા ભૂલી, સ્વચ્છંદ મનના અભિપ્રાયો અને પૂર્વગ્રહો છોડી, શંકા અને કુતર્ક છોડી, જિનેશ્વરની આજ્ઞા પ્રમાણે જ જીવવાનો આદર્શ એટલે જ મોક્ષમાર્ગની સાધના.

જિનેશ્વર ભગવાને આગમમાં જે અનેક સત્યો પ્રગટ કર્યાં છે, તે આજે વિજ્ઞાનથી પણ સાબિત થઈ ગયાં છે. કેટલીક વસ્તુઓ એવી હોય છે, જેની માત્ર સર્વજ્ઞના કેવલજ્ઞાન પર શ્રદ્ધા કરી માનવાની જ હોય છે. કેટલીક વસ્તુઓ એવી હોય છે. જેને વિજ્ઞાન સાબિત કરી શકે છે, પણ વૈજ્ઞાનિકો તો આખરે છદ્મસ્થ છે, કેવળી તો નથી, માટે વિજ્ઞાન નહિ પણ કેવલજ્ઞાનીઓનું જ્ઞાન સત્ય છે એવો વિશ્વાસ, એવી શ્રદ્ધાને આપણે જન્મ આપવાનો છે. એમાં જ આપણો મનુષ્યભવ સફળ થશે. તેમ છતાં આપણે જોઈએ કેટલાંક ઉદાહરણો... દૃષ્ટાંતો... જેમ કે -

(૧) આકાશમાંથી ઉલ્કાપાત થવો તે ૩૨ અસ્વાધ્યાયના થોકડામાં બતાવ્યું છે કે તે ઈ.સ. ૧૭૦૦ થી ૧૮૦૦ સુધીના યુરોપના વૈજ્ઞાનિક સંશોધકો જેમ કે - આલીબિયર, ફાંસના એકેડેમી લુસ, બર્થલન જેવા વૈજ્ઞાનિક ઈ.સ. ૧૮૦૦ સુધી માનવા તૈયાર ન હતા. આથી તેમણે આકાશમાંથી પથ્થર પડવાની વાત ખોટી કહીને ઉડાવી દીધી હતી. પરંતુ

૧૮૦૩માં છેલ્લે ફ્રાન્સમાં જ્યારે ફરી અગ્નિકણ જેવા પ્રકાશ સાથે પથ્થરો પડ્યા પછી બાયોટ નામના વૈજ્ઞાનિકે તેને ઉલ્કા તરીકે માની.

(૨) આ જ રીતે ગુરુત્વાકર્ષણના નિયમ સામે આઈન્સ્ટાઈનનો સાપેક્ષપદ-
- (Law of gravitation)નો નિયમ ઈ.સ. ૧૯૧૯માં વૈજ્ઞાનિકોએ સ્વીકાર્યો.
જે આપણા 'ભગવતી સૂત્ર'ની ટીકામાં સ્પષ્ટ બતાવ્યું છે કે - 'પથ્થરમાં ગુરુતા હોવાથી નીચે પડે છે. ધુમાડામાં લઘુતા હોવાથી ઊંચે જાય છે. વાયુમાં ગુરુતા-લઘુતા બંને હોવાથી તિરછી જાય છે. (આવા અનેક વિષયોના સંશો-
ધનાત્મક લેખ માટે વાંચો 'વિજ્ઞાન અને ધર્મ' પં. ચંદ્રશેખરવિજયજી મ.સા.)

(૩) આ જ રીતે ઉત્ક્રાંતિવાદ, મૂળતત્ત્વરૂપે અણુ નહિ પરમાણુ, પૃથ્વી સ્થિર છે કે ફરે છે ? પૃથ્વી દડા જેવી ગોળ છે કે થાળી જેવી ગોળ ? પુનર્જન્મ, આત્માનું અસ્તિત્વ, વનસ્પતિમાં જીવ જેવા અનેક વિષયો જે સર્વજ્ઞ ભગવાને આગમોમાં બતાવ્યા છે, જેને હવે વિજ્ઞાન પણ અનેક અનુભવો પછી આજે સ્વીકારતું થઈ ગયું છે. તો જે આગમજ્ઞાનની મૂડી એક જૈન તરીકે આપણને વારસામાં મળી છે, આપણે તેના વાંચન, મનન, કંઠસ્થથી દૂર ન જ રહીએ અને આગમજ્ઞાન દ્વારા બને તેટલાં વધુ ને વધુ સંવર અને નિર્જરાનાં તત્ત્વોને સમજી સંવર-છકાયો જીવોની દયા - અહિંસા અને જતનાથી જ જીવન જીવવાનો પ્રયત્ન કરીએ.

સંવર, સામાયિક, ક્ષમા, નમ્રતા, લઘુતા, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ, સરલતા, સત્યતા, સંયમિતા, તપત્યાગ જેવા અનેક ગુણોને ખીલવી શકીશું તેમ જ તે માટે જરૂરી સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, પરિપૂર્ણ પૌષ્ઠ, ૧૦મું વ્રત જેવી નક્કર આરાધનામાં વધુ જોર આપવા થોડોક સમય કાઢીએ, તો આપણે સાચા મોક્ષમાર્ગને પામી શકીશું. તેમાં મળેલા સમયમાં આગમજ્ઞાન વાંચી તેના દ્વારા આપણા આત્મામાં વિકાસ કરીને અનંતકાળે અતિદુર્લભ મળેલા મનુષ્યભવને સફળ કરીએ. અન્યથા ફરીથી અનંતકાળનો ધક્કો અનંતા ભવો, તિર્યચ, દેવ, નરકગતિમાં કરીશું; ત્યાર પછી જ આ મનુષ્યનો ભવ, આર્યક્ષેત્ર, ઉત્તમકુળ અને જૈન ધર્મ આદિ મળશે.

માટે, અનંત પુણ્યોદયે આ કોહિનૂર રત્ન સમાન જૈન ધર્મ અને આગમજ્ઞાન વેડફાઈ ન જાય તેનું એક જૈન તરીકે દરેક પરિવાર ધ્યાન રાખી આવતી પેઢીને આ જૈન પાઠાવલીના અભ્યાસ માટે જોડે, પ્રેરણા કરે એ જ આજના યુગની સર્વપ્રથમ આવશ્યકતા છે. સહુનાં મનમાં સત્યનો ઘોષ થાઓ, સત્યને પામો એ જ મંગલભાવના છે. માટે આ અંતિમ પ્રશ્નમાં આપણે જે જે આગમોને વિસ્તારથી અભ્યાસક્રમમાં લઈ શક્યાં નથી, તે આગમોનો આ વિભાગમાં ટૂંકસાર આપીશું. જેને જિજ્ઞાસુ વાચક અર્કરૂપે જાણી તેનો વિસ્તાર જૈનાગમનાં પાનાં ખોલી કરશે એવી ભાવના છે.

ચૌદપૂર્વનો ચંત્ર

(નંદી સૂત્ર તથા સમવાયાંગ સૂત્રના આધારે)

તીર્થ પ્રવર્તન કરવાના સમયે તીર્થકર ભગવાન ગણધરોને જે અર્થનો સર્વ પ્રથમ ઉપદેશ આપે છે અથવા ગણધરો જે અર્થને સૂત્રરૂપમાં પ્રથમ ગૂંથન કરે છે, તેને પૂર્વ કહે છે. ચૌદપૂર્વના કર્તા પાંચમા ગણધર શ્રી સુધર્મા સ્વામી છે.

ચૌદપૂર્વનાં નામ	પદ સંખ્યા	વત્યુ	ચુલ વત્યુ	શાહી હસ્તિ	વિષય વર્ણન
૧ ઉત્પાદ પૂર્વ	૧ કોડ	૧૦	૪	૧	સર્વ દ્રવ્ય ગુણપર્યાયનું ઉત્પન્ન અને નાશ
૨ અગ્રણીય પૂર્વ	૯૬ લાખ	૧૪	૧૨	૨	સર્વ દ્રવ્ય ગુણપર્યાયનું જાણપણું
૩ વીર્ય પૂર્વ	૭૦ લાખ	૮	૮	૪	જીવોના વીર્યનું વર્ણન
૪ અસ્તિનાસ્તિ પૂર્વ	૬૦ લાખ	૧૮	૧૦	૮	અસ્તિ-નાસ્તિનું સ્વરૂપ અને સ્યાદ્વાદ
૫ જ્ઞાન પ્રવાદ પૂર્વ	૧ કોડમાં* ૧ ઓછી	૧૨	૦	૧૬	પાંચ જ્ઞાનનું વિવેચન
૬ સત્ય પ્રવાદ પૂર્વ	૧ કોડ ૬ લાખ	૨	૦	૩૨	સત્ય સંયમનું વિવેચન
૭ આત્મા પ્રવાદ પૂર્વ	૨૬ કોડ	૧૬	૦	૬૪	નય, પ્રમાણ, દર્શન સહિત આત્મસ્વરૂપ
૮ કર્મ પ્રવાદ પૂર્વ	૧ કોડ+ ૮૦ લાખ	૩૦	૦	૧૨૮	કર્મની પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ, મૂળ ઉત્તર પ્રકૃતિ
૯ પ્રત્યાખ્યાન પ્રવાદ પૂર્વ	૮૪ લાખ	૨૦	૦	૨૫૬	પ્રત્યાખ્યાનનું પ્રતિપાદન
૧૦ વિદ્યા પ્રવાદ પૂર્વ	૧ કોડ* ૧૦ લાખ	૧૫	૦	૫૧૨	વિદ્યાનાં અતિશયોનું વર્ણન
૧૧ અવંધ્ય પૂર્વ	૨૬ કોડ	૧૨	૦	૧૦૨૪	શુભાશુભ ફળનું વર્ણન
૧૨ પ્રાણાવાય પૂર્વ	૧ કોડ ૫૬ લાખ	૧૩	૦	૨૦૪૮	ભેદ સહિત પ્રાણના વિષયનું વર્ણન
૧૩ ક્રિયા વિશાલ પૂર્વ	૯ કોડ	૩૦	૦	૪૦૯૬	ક્રિયાનું વ્યાખ્યાન, વિવેચન
૧૪ લોક બિંદુસાર પૂર્વ	૧૨ કોડ ૫૦ લાખ	૨૫	૦	૮૧૯૨	બિંદુમાં લોકસ્વરૂપ, સર્વ અક્ષર સન્નિપાત લબ્ધિ

અંખાડી સહિત હાથીના જેટલા શાહીના ઢગલાથી ૧ પૂર્વ લખાય, એમ ચૌદપૂર્વ લખવા માટે કુલ ૧૬,૩૮૩ હાથી પ્રમાણ શાહી જોઈએ. એટલી શાહીથી લખી શકાય એટલાં જ્ઞાનને ચૌદપૂર્વનું જ્ઞાન કહેવું. પૂર્વોનું જ્ઞાન કોઈએ લખ્યું નથી અને લખાશે નહિ.

॥ ઇતિ ચૌદપૂર્વનો ચંત્ર સમાપ્ત ॥

* મતાંતરથી પદસંખ્યા ૨ કોડની છે. + મતાંતરથી પદસંખ્યા ૧ કોડ ૮૦ હજાર છે.

★ મતાંતરથી પદસંખ્યા ૧ કોડ ૧૦ હજાર છે. (વત્યુ = અધ્યયન, ચુલવત્યુ = વત્યુના પેટા ભેદ.)

૧૦૮ જૈન પાઠાવલી - પુસ્તક : ૫

॥ नमो नाणस्स ॥

જૈન પાઠાવલી

પુસ્તક : ૫

શ્રેણી - ૧૯

ધાર્મિક શિક્ષણ બોર્ડ - મુંબઈ

સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રાણિ મોક્ષમાર્ગ : ।

મહાવીર પ્રભુની સહિષ્ણુતા :

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી તૃણસ્પર્શ, શીતસ્પર્શ, ઉષ્ણસ્પર્શ અને ડાંસ- મચ્છરના પરીષહને તથા વિવિધ પ્રકારના પરીષહો અને ઉપસર્ગોને સમભાવપૂર્વક સહન કરતા હતા.

જ્યાં વિચરણ કરવું અતિકષ્ટદાયક છે એવા લાઠ દેશની વજ્રભૂમિ અને શુભ્રભૂમિ એવી બંને ભૂમિમાં ભગવાન વિચર્યા. ત્યાં તેમણે અનેક ઉપદ્રવોથી યુક્ત શૂન્ય ઘરો આદિમાં વિશ્રામ લીધો હતો. લાકડાના કે ઊંચાં-નીચાં આસનો પર પણ તેમણે શયન કરેલ હતું.

લાઠ દેશમાં વિચરતા ભગવાનને ઘણા ઉપસર્ગો સહન કરવા પડ્યા. ત્યાં આહાર લૂખો-સૂકો મળતો. ત્યાંના અનાર્ય લોકો ભગવાનને મારતા તથા શિકારી કૂતરા ભગવાન પર તૂટી પડતા તથા તેમને કરડતા પણ હતા. આવા ભયંકર દેશમાં ભગવાને છ મહિના જેટલો સમય વિચરણ કરેલ.

તે વજ્રભૂમિના લોકો રૂક્ષ આહાર કરતા હોવાથી તેઓ સ્વભાવથી પણ ઘણા ક્રોધી હતા. (તેથી તેઓ સાધુને જોઈને તેને કષ્ટ આપતાં હતાં) આવા વિકટ દેશમાં ભગવાને વારંવાર વિહાર કર્યો હતો.

લાઠ દેશમાં અન્ય ધર્મના સાધુઓ હાથમાં લાકડી કે નાલિકા લઈને વિચરતાં, છતાં તેઓને પણ તે કૂતરાઓ કરડી ખાતા હતા. કૂતરાઓ દ્વારા ઉઝરડા પડતા હતા, તેવા વિકટ દેશમાં ભગવાને વારંવાર સમભાવપૂર્વક વિચરણ કર્યું હતું.

ભગવાન મન-વચન-કાયાથી પ્રાણીઓને દંડ દેવાનો ત્યાગ કરી, પોતાના શરીરની મમતાનો ત્યાગ કરી, કર્મનિર્જરાના હેતુથી અનાર્ય લોકોના કઠોર શબ્દો તથા અન્ય પરીષહો સમભાવથી સહન કરતા હતા.

જેમ હાથી સંગ્રામમાં આગળ રહી શત્રુઓના પ્રહારને સહન કરતો વિજય મેળવી પરાક્રમ બતાવે છે, તેમ વીર પ્રભુ **વિકટ ઉપસર્ગો - પરીષહોને જીતીને** તે દેશને પાર કરી લીધો હતો. તે લાઠ દેશમાં ક્યારેક

તો ભગવાનને રહેવા ગામ પણ મળતું નહિ, ત્યારે તે જંગલમાં વૃક્ષ આદિ નીચે રહેતા હતા.

લાઠ દેશમાં ભગવાન જ્યારે ભિક્ષા માટે કે સ્થાન (ઉતારા) માટે ગામ નજીક પહોંચતા ત્યારે ગામમાં પહોંચતા પહેલાં જ ત્યાંના કેટલાક અનાર્ય લોકો ગામની બહાર નીકળી સામે જઈ ભગવાનને મારવા આદિરૂપ કષ્ટ આપતાં અને 'અહીંથી બીજે ક્યાંય દૂર ચાલ્યા જાવ' તેવું કહેતા હતા.

તે લાઠ દેશમાં ઘણા અનાર્ય લોકોમાંથી કોઈ દંડાથી, કોઈ મુઠ્ઠીથી, કોઈ ભાલા આદિની અણીથી તો કોઈ ઈંટ-પથ્થરથી અથવા ઘડાના ઠીકરાથી તેમને માર મારી કોલાહલ કરતા હતા.

ક્યારેક ક્યારેક લાઠ દેશના અનાર્ય લોકો ભગવાનનું માંસ કાપી લેતા હતા, ક્યારેક ભગવાનને પકડીને ધક્કો મારતા હતા. મારપીટ કરતા હતા, તેમના પર ધૂળ ફેંકતા હતા. આવા અનેક પરીષહો ભગવાન સમભાવથી સહન કરતા હતા.

ક્યારેક ક્યારેક ભગવાનને જમીન પરથી ઉપર ઉઠાવી નીચે પટકી દેતા હતા. જ્યારે ભગવાન ગોદુહ આસન કે ઉત્કૃષ્ટ આસન આદિમાં બેઠા હોય ત્યારે તેમને ધક્કો મારતા હતા. ભગવાને શરીરના મમત્વનો ત્યાગ કરી દીધો હતો, તેથી તે સર્વ કષ્ટોને સમભાવપૂર્વક સહન કરતાં હતાં, પરંતુ દૂર કરવાની ભાવના રાખતા ન હતા કે તેને દૂર કરવાનો વિચાર કે પ્રયત્ન પણ કરતા ન હતા.

જેમ યુદ્ધમાં આગળ રહીને યુદ્ધ કરનાર વીરયોદ્ધો (ઢાલરૂપી કવચધારી) શત્રુઓથી કે તેમના દ્વારા ફેંકાતાં શસ્ત્રો આદિથી ભય પામતો નથી, તેમ ભગવાન મહાવીર સ્વામી પોતાની ઈન્દ્રિયોને ગુપ્ત રાખતા હતા અને તે ઉપસર્ગો - પરીષહોથી ભય પામતા નહોતા તેને સમભાવપૂર્વક સહન કરતા વ્રતોમાં નિશ્ચલ થઈ વિચરતા હતા.

ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ઈચ્છા રહિત થઈ ઘણી વાર આ પ્રમાણે આચરણ કર્યું હતું, તેમ બીજા મોક્ષાર્થીઓએ પણ આ જ પ્રકારનું આચરણ કરવું જોઈએ એવું સુધર્મા સ્વામી પોતાના શિષ્ય જંબૂ સ્વામીને કહે છે.

॥ ઇતિ અધ્યયન ૯ - ઉપધાન શ્રુત : ૩જો ઉદ્દેશક ॥

મહાવીર પ્રભુની તપશ્ચર્યા :

ભગવાન નીરોગી હોવા છતાં પણ અલ્પાહાર (ઊણોદરી) કરતા હતા. ભગવાનનું શરીર સ્વભાવથી નીરોગી હતું. તેમને રોગ થાય કે રોગ ન થાય તો પણ તેઓ ઔષધની ઈચ્છા કરતા ન હતા.

ભગવાન જાણતા હતા કે આ ઔદારિક શરીર અશુચિમય છે. તેની કોઈ પણ ઉપાયોથી શુદ્ધિ થઈ શકતી નથી, તેથી તેવું જાણીને જુલાબ, વમન, શરીર પર તેલ-મર્દન, સ્નાન, હાથ-પગ દબાવવા અને દાતણ કરવું વગેરે શરીરસંસ્કાર કરતા ન હતા.

ઈન્દ્રિયોના વિષયોથી વિરક્ત ભગવાન અલ્પભાષી થઈ વિચરતા હતા. ક્યારેક ક્યારેક શિયાળામાં છાયામાં બેસી ધર્મધ્યાન કરતા હતા.

ઉનાળામાં સૂર્યની સામે ઉત્કટ આસને બેસતા હતા અને આતાપના લેતા હતા. શરીરનિર્વાહ માટે તેઓ લૂખા-સૂકા ભાત, બોરનો ભુક્કો, અડદના બાકુળાનો નીરસ આહાર કરતા હતા.

આઠ મહિનાના શેષકાળમાં ભગવાને ઉપરના ત્રણ આહારનું જ સેવન કર્યું હતું. ભગવાન ક્યારેક ક્યારેક ૧૫ દિવસ, ૧ મહિનો, ૨ મહિના કે તેથી અધિક છ મહિના સુધી આહાર-પાણી વિનાનું તપ કરતા હતા. હંમેશાં રાત-દિવસ પરીષદ - ઉપસર્ગોનો પ્રતિકાર ન કરતા વિચરતા હતા અને ક્યારેક ભોજન કરતા હતા તો પારણામાં સાદો, ઠંડો અને નીરસ આહાર લેતા હતા.

આહાર ન કરવા છતાં પણ તેમના મનમાં કોઈ પણ પ્રકારની દુર્બળતા ઉત્પન્ન થતી નહિ, પરંતુ માત્ર શરીરનિર્વાહ માટે જ આહાર કરતા હતા.

હેય (છોડવા જેવા), ઉપાદેય(આદરવા જેવા) તત્ત્વોને જાણીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ છદ્મસ્થ અવસ્થામાં સ્વયં પાપકર્મનું આચરણ કર્યું નહોતું, બીજા પાસે કરાવ્યું નહોતું અને પાપકર્મ કરનારની અનુમોદના પણ કરી નહોતી.

ભગવાન ગામ કે નગરમાં જઈ બીજા માટે બનેલા આહારની ગવેષણા કરતા હતા, એટલે કે તેઓ ઉદ્ગમના દોષો, ઉત્પાદનના દોષો અને એષણના દોષોથી રહિત આહારની ગવેષણા કરીને મન-વચન-કાયાના યોગોને સ્થિર કરી આહારનું સેવન કરતા હતા.

ભિક્ષા લેવા જતાં ભગવાનને રસ્તામાં ભૂખ્યા કાગડા વગેરે પક્ષીઓ કે બીજાં રસલોલુપી પ્રાણીઓ જમીન પર બેઠેલા દેખાતાં તો પણ

ભગવાન તેમને કોઈ પણ અડચણ કે તકલીફ આપ્યા વિના ત્યાંથી પસાર થઈ જતા હતા.

ભિક્ષા લેવા જતાં ભગવાનને રસ્તામાં બ્રાહ્મણ, અજૈન શ્રમણો, ભિખારી, અતિથિ, ચાંડાળ, બિલાડી, કૂતરા આદિ કાંઈક મળવાની આશાથી ત્યાં ઊભેલા દેખાય તો તેમને કોઈ પણ પ્રકારની અડચણ કે અંતરાય પહોંચાડ્યા વિના તેઓ ધીરે-ધીરે ત્યાંથી નીકળી જતા તથા તે પ્રાણી કે જીવો પર મનમાં કોઈ અપ્રીતિ કે અભાવ લાવતા નહિ. નાનામાં નાના જીવની સુરક્ષા કરીને કોઈ પણ જીવની હિંસા ન કરતાં થકાં ભગવાન, આહાર-પાણીની ગવેષણા કરતા હતા.

ભિક્ષામાં પ્રાપ્ત થયેલો આહાર દૂધ-ધીથી યુક્ત હોય કે લૂખો-સૂકો હોય, ઠંડો હોય કે વાસી હોય, ઘણા દિવસના અડદ કે જૂનાં ધાન્યનો હોય, જવ આદિ નીરસ ધાન્યનો હોય, તે મળે કે ન મળે તો પણ ભગવાન સમભાવ ધારણ કરીને રહેતા હતા.

ભગવાન મહાવીર ઉત્કૃષ્ટ, ગોદુહ કે વીરાસન આદિ આસને બેસી નિર્વિકારપણે ધર્મધ્યાન કરતા હતા. પોતાના અંતરની શુદ્ધિને જોતા થકા શાંતભાવે ઊર્ધ્વ, અધો અને મધ્ય લોકના સ્વરૂપનું ચિંતન કરતા હતા.

ભગવાન અકષાયી હતા, તેઓ ગૃહિભાવરહિત હતા, તેથી શબ્દ, રૂપ આદિ ઈન્દ્રિયોના અનુકૂળ વિષયોમાં રાગ અને પ્રતિકૂળ વિષયોમાં દ્વેષ ન કરતા ધ્યાનમાં મગ્ન રહેતા હતા. તેઓ હંમેશાં સદા શુભઅનુષ્ઠાનો દ્વારા સંયમમાં પ્રબળ પુરુષાર્થ કરતા હતા. છદ્મસ્થ અવસ્થામાં પણ ભગવાને એક વાર પણ પ્રમાદનું સેવન કર્યું ન હતું.

સંસારની અસારતા અને તત્વના સ્વરૂપને જાણી ભગવાને પોતાની મેળે જ આત્મશુદ્ધિ દ્વારા મન-વચન-કાયાના યોગોને વશમાં કરી, માયારહિત, ક્રોધ આદિ કષાયરહિત સદા શાંત જીવજીવ સુધી પ સમિતિ અને ૩ ગુપ્તિયુક્ત રહ્યા હતા.

મતિમાન, નિદાનરહિત માહણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ઈચ્છા-રહિત થઈ ઘણી વાર આ પ્રમાણે આચરણ કર્યું હતું, તેમ બીજા મોક્ષાર્થીઓએ પણ આ જ પ્રકારનું આચરણ કરવું જોઈએ એવું સુધર્મા સ્વામી પોતાના શિષ્ય જંબૂ સ્વામીને કહે છે.

॥ ઇતિ અધ્યયન ૯ : ઉપધાન શ્રુત : ૪થો ઉદ્દેશક ॥

- (૧) પ્રભુ મહાવીરની સહિષ્ણુતા તે કયા સૂત્રનો કેટલામો શ્રુતસ્કંધ છે ?
- (૨) મહાવીર પ્રભુની સહિષ્ણુતા તે કેટલામું અધ્યયન છે ? તે અધ્યયનનું નામ શું છે ?
- (૩) ભગવાન મહાવીર કયા પરીષદો અને ઉપસર્ગોને સહન કરતા હતા ?
- (૪) લાઠ દેશની કઈ કઈ ભૂમિ પર ભગવાન વિચર્યા અને ત્યાં તેમને કયા ઉપદ્રવો આવ્યા ?
- (૫) વજ્રભૂમિના લોકો કેવા હતા ? શા માટે ?
- (૬) ભગવાને શરીર પરના મમત્વનો ત્યાગ કરી દીધો હતો, તે શેના પરથી સમજાય છે ?
- (૭) ભગવાન વ્રતોમાં નિશ્ચલ થઈ કોની જેમ વિચરતા હતા ?
- (૮) મોક્ષાર્થીઓએ કેવા પ્રકારનું આચરણ કરવું જોઈએ ?
- (૯) ભગવાન શિયાળા અને ઉનાળામાં સાધના કેવી રીતે કરતા હતા ?
- (૧૦) શરીરના નિર્વાહ માટે કેવો આહાર કરતા હતા ?
- (૧૧) ભગવાન કેટલા દિવસ સુધી અહાર-પાણી વિનાનું તપ કરતા હતા ? ત્યારે પારણામાં કેવો આહાર કરતા હતા ?
- (૧૨) ભગવાને હેય-ઉપાદેય તત્ત્વોને જાણીને શું કર્યું હતું ?
- (૧૩) મન-વચન-કાયાના યોગોને સ્થિર કરી કેવા આહારનું સેવન કરતા ?
- (૧૪) ભિક્ષા લેવા જતાં ભગવાનને કેવાં કેવાં પ્રાણી, પક્ષી અને લોકોનો સામનો કરવો પડતો હતો ?
- (૧૫) ભગવાન આહારમાં કેવી રીતે સમભાવ ધારણ કરતા હતા ?
- (૧૬) ભગવાન શુભઅનુષ્ઠાનો માટે સંયમમાં પ્રબળ પુરુષાર્થ કેવી રીતે કરતા હતા ?
- (૧૭) 'ભગવાન અકષાયી હતા' તેમ શા પરથી કહીશું ?
- (૧૮) 'ભગવાન ગૃહિભાવ રહિત હતા' તેમ શા પરથી સમજાય છે ?
- (૧૯) ભગવાન સમિતિ અને ગુપ્તિયુક્ત કેવી રીતે રહેતા હતા ?

ઠાણાંગ સૂત્ર

સ્થાન : ૩ (કુલ બોલ ૨૫)

(૧) ત્રણ પ્રકારે જીવ અલ્પ આયુષ્યકર્મ બાંધે છે.

(૧) હિંસા કરે, (૨) જૂઠું બોલે, (૩) તથારૂપના શ્રમણ - માહણને (પૂર્ણ અહિંસક શ્રમણને) અપ્રાસુક, અનેષણીય, અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ રૂપ આહારનું દાન આપે.

(૨) ત્રણ પ્રકારે જીવ દીર્ઘ આયુષ્યધર્મ બાંધે છે.

(૧) હિંસાનો ત્યાગ કરે, (૨) અસત્યનો ત્યાગ કરે, (૩) તથારૂપના શ્રમણ-માહણને (પૂર્ણ અહિંસક શ્રમણને) પ્રાસુક, એષણીય, અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ રૂપ આહારનું દાન આપે.

(૩) ત્રણ કારણોથી તારા ચલિત થાય છે અર્થાત્ તારા ચાલતા દેખાય છે.

(૧) આકાશમાં ઊંચે દેવો વૈક્રિયરૂપ કરે ત્યારે, (૨) દેવો પરિચારણા કરે ત્યારે, (૩) તારાના વિમાન એક સ્થાનેથી બીજા સ્થાને સંક્રમણ કરે ત્યારે.

(૪) ત્રણ કારણોથી દેવો વિદ્યુત-પ્રકાશ કરે છે અથવા મેઘ જેવી ગર્જના કરે છે.

(૧) વૈક્રિયરૂપ કરે ત્યારે, (૨) પરિચારણા કરે ત્યારે, (૩) તથારૂપના શ્રમણ-માહણને પોતાની ઋદ્ધિ, ઘુતિ, યશ, શારીરિક-બળ, વીર્ય, પુરુષાકાર પરાક્રમ બતાવતા હોય ત્યારે.

(૫) 'હે આયુષ્યમાન્ શ્રમણ ! ત્રણના ઉપકારનો બદલો ચૂકવવો કઠિન છે.'

(૧) માતા-પિતા, (૨) પાલન-પોષણ કરવાવાળા (ઉપકારી શેઠ વગેરે), (૩) ધર્માચાર્ય.

(૬) પરિગ્રહ ત્રણ પ્રકારના :

(૧) કર્મરૂપ ઉપધિ, (૨) શરીરરૂપ ઉપધિ, (૩) વસ્ત્રપાત્ર આદિરૂપ બાહ્ય ઉપધિ.

(૭) વય (કાલકૃત અવસ્થા) ત્રણ પ્રકારની છે.

(૧) પ્રથમ વય : બાલ્યાવસ્થા (૮ થી ૩૦ વર્ષ), (૨) મધ્યમ વય : યુવાવસ્થા (૩૦ થી ૬૦ વર્ષ), (૩) અંતિમ વય : (૬૦ પછીની). આ ત્રણે વયમાં આત્મા કેવળીએ કહેલ ધર્મનું શ્રવણ કરી શકે છે. યાવત્ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

(૮) શૈક્ષભૂમિ (નવદીક્ષિત સાધુ) ત્રણ પ્રકારની કહી છે.
દીક્ષા દીધા પછી મહાવ્રતનું આરોપણ કરવું અથવા વડીદીક્ષા
આપવી તે શૈક્ષભૂમિ છે.

(૧) ઉત્કૃષ્ટ (૯ મહિના), (૨) મધ્યમ (૪ મહિના), (૩) જઘન્ય
(૭ દિવસ). શૈક્ષ-નવદીક્ષિતને વડીદીક્ષા (છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર)
૭ દિવસે, ૪ મહિને કે ૬ મહિને આપવામાં આવે છે.

(૯) ત્રણ સ્થવિરભૂમિ કહી છે. સ્થવિર : દીર્ઘ દીક્ષાપર્યાયવાળા. સંયમમાં
સ્થિર હોય અને જે સંયમથી ડગતાને (બીજાને) સ્થિર કરે તે સ્થવિર.

(૧) જ્ઞાતિસ્થવિર : ૬૦ વર્ષથી ઉપરના સાધુ, (૨) શ્રુતસ્થવિર :
ઠાણાંગ, સમવાયાંગ સૂત્રના અર્થના જાણકાર સાધુ, (૩) પર્યાયસ્થવિર :
૨૦ વર્ષની દીક્ષાપર્યાયવાળા સાધુ.

(૧૦) ત્રસજીવ ત્રણ પ્રકારના છે :

(૧) તેજસ્કાયિક, (૨) વાયુકાયિક, (૩) ઉદાર (સ્થૂલ) - ત્રસપ્રાણી.

સ્થાવરજીવ ત્રણ પ્રકારના છે :

(૧) પૃથ્વીકાયિક, (૨) અપૂકાયિક, (૩) વનસ્પતિકાયિક.

(૧૧) નિર્ગ્રંથ અને નિર્ગ્રંથીઓને ત્રણ પ્રકારનાં પાત્ર ધારણ કરવાં
અને ઉપયોગ કરવા કલ્પે છે :

(૧) તુંબાનું પાત્ર, (૨) કાષ્ટ(લાકડું)નું પાત્ર. (૩) માટીનું પાત્ર.

(૧૨) દેવ ત્રણસ્થાનની ઈચ્છા કરે છે :

(૧) મનુષ્યભવ, (૨) આર્યક્ષેત્રમાં જન્મ, (૩) શ્રેષ્ઠ (ઉત્તમ)
કુળની પ્રાપ્તિ.

(૧૩) ત્રણ પ્રકારે દેવ પશ્ચાતાપ કરે છે :

(૧) અહો ! મેં શારીરિક બળ, વીર્ય, પુરુષાકાર પરાક્રમ, અથવા
ઉપદ્રવરહિત સુકાળમાં આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયનો સંયોગ મળવા
છતાં તથા નીરોગી શરીર હોવા છતાં પણ ઘણાં સૂત્રોનું અધિક
અધ્યયન કર્યું નહિ.

(૨) અહો ! મેં આ લોકસંબંધી વિષયભોગોની તૃષ્ણાથી, પરલોકથી
વિમુખ થઈને, દીર્ઘકાળ સુધી શ્રમણધર્મનું પાલન કર્યું નહિ.

(૩) અહો ! લાંબા કાળ સુધી મેં ઋદ્ધિ, રસ અને શાતા ગૌરવથી યુક્ત થઈ, કામભોગોમાં ગૃહ થઈને વિશુદ્ધ ચારિત્રનું પાલન કર્યું નહિ.

(૧૪) ત્રણ કારણો દેવ જાણે છે કે મારું ચ્યવન - મરણ થશે.

(૧) વિમાન અને આભૂષણોને નિષ્પ્રભ (કાંતિહીન) જોઈને, (૨) કલ્પવૃક્ષને મુરઝાયેલા જોઈને, (૩) પોતાની તેજોલેશ્યા - શરીરની કાંતિને ક્ષીણ થતી જોઈને.

(૧૫) ત્રણ કારણો દેવ ઉદ્દેગને પ્રાપ્ત કરે છે.

(૧) અહો ! મારે આ પ્રકારની દિવ્ય દેવઋદ્ધિ, દિવ્ય દેવધૃતિ અને દિવ્ય દેવાનુભાવ પ્રાપ્ત થયા છે, મળ્યા છે, સન્મુખ ઉત્પન્ન થયા છે, તે બધા છોડવા પડશે. (૨) અહો ! મારે અહીંથી ચ્યવીને ગર્ભાવાસમાં જતાં જ સર્વ પ્રથમ માતાના રજ અને પિતાના શુક્ર, વીર્યના સંમિશ્રણરૂપ આહાર ગ્રહણ કરવો પડશે. (૩) અહો ! મારે પેટમાં મલિન રહેલાં પદાર્થરૂપ કીચડયુક્ત, અશુચિના ભંડાર, ઉદ્દેગ ઉત્પન્ન કરનાર એ ભયાનક ગર્ભાશયમાં રહેવું પડશે.

(૧૬) દેવવિમાન ત્રણ સંસ્થાન - આકારવાળા છે :

(૧) વૃત્ત : જે વિમાન ગોળાકારે છે તે કમળની કર્ણિકા- (મધ્યભાગ)ના આકારે હોય છે. સર્વ દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં કોટથી ઘેરાયેલા હોય છે. તેને એક દ્વાર હોય છે. (૨) ત્રિકોણ : જે વિમાન ત્રિકોણ છે. તે સિંઘોડાના આકારે હોય છે. બે તરફ કોટ અને એક તરફ વેદિકાથી ઘેરાયેલા હોય છે. તેને ત્રણ દ્વાર હોય છે. (૩) ચતુષ્કોણ : જે વિમાન ચતુષ્કોણ છે, તે અખાડાના આકારે હોય છે. ચારે તરફ તથા ચારે દિશાઓ અને વિદિશાઓમાં વેદિકાથી ઘેરાયેલા હોય છે. તેને ચાર દ્વાર હોય છે.

(૧૭) એક રાત્રિની બારમી ભિક્ષુ પ્રતિમાનું સમ્યક્ પ્રકારે પાલન નહિ કરનાર અણગારને માટે ત્રણ સ્થાન અહિતકર, અશુભ, અક્ષેમ, અકલ્યાણ અને અશુભ અનુબંધનું કારણ બને છે -

(૧) તે અણગાર ઉન્માદને પ્રાપ્ત થાય, (૨) દીર્ઘકાલિક રોગો ઉત્પન્ન થાય (કૃષ્ણ આદિ) (૩) કેવળી પ્રરૂપિત ધર્મથી ભ્રષ્ટ થાય.

(૧૮) એક રાત્રિની ભિક્ષુ પ્રતિમાનું સમ્યક્ પ્રકારે પાલન કરનાર અણગારને માટે ત્રણ સ્થાન હિતકર, શુભ, ક્ષેમ, કલ્યાણકર અને શુભાનુબંધનું કારણ બને છે - (૧) તે અણગારને અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય, (૨) મનઃપર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય, (૩) કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય.

(૧૯) પુદ્ગલ ત્રણ પ્રકારના છે.

(૧) પ્રયોગ પરિણત : જીવના વ્યાપારથી બનેલા હોય તે. જેમ કે ઘડો, જીવનું શરીર વગેરે. (૨) મિશ્ર પરિણત : જે પુદ્ગલો જીવના વ્યાપાર અને પુદ્ગલનો સ્વભાવ બંને પ્રકારે બનેલા હોય તે. જેમ કે - પુદ્ગલોના પ્રયોગ(પરિણામ)થી વસ્ત્ર બને અને સ્વભાવથી વસ્ત્ર ન વપરાય તો પણ જૂનું થાય તેમ. (૩) વિસ્ત્રસા પરિણત : જીવના પ્રયોગ વિના સ્વાભાવિક રીતે વિસ્ત્રસા પરિણામથી બનેલા હોય (પુદ્ગલો પરિણમન થાય). જેમ કે - બે પ્રદેશી સ્કંધથી અનંતપ્રદેશી સ્કંધ, વાદળાં, ઈન્દ્રધનુષ વગેરે.

(૨૦) ત્રણ કારણો પૃથ્વીનો એક દેશ (ભાગ) ચલિત (કંપિત) થાય છે. (ધરતીકંપ)

(૧) રત્નપ્રભા પૃથ્વીના અધોભાગમાં બાદર પુદ્ગલ સ્વાભાવિક પરિણામથી આવીને પડે અથવા એકબીજાથી અલગ થાય અથવા બીજી જગ્યાએથી આવીને પડે ત્યારે તે બાદર પુદ્ગલ પૃથ્વીના એક ભાગને ચલિત કરે છે. (૨) મહાઋદ્ધિસંપન્ન યાવત્ મહાશક્તિશાળી, મહાસુખી 'મહોરગ' (વ્યંતર જાતિના) દેવો રત્નપ્રભા પૃથ્વીમાં (આપણી ભૂમિની અંદર) ઉમજ્જન - નિમજ્જન (નીચેથી ઉપર - ઉપરથી નીચે કૂદાકૂદ કરે ત્યારે) (૩) નાગકુમાર અને સુવર્ણકુમાર ભવનપતિના દેવો વચ્ચે સંગ્રામ થવાથી.

(૨૧) ત્રણ કારણો સંપૂર્ણ પૃથ્વી ચલિત (કંપિત) થાય છે.

(૧) રત્નપ્રભા પૃથ્વીના અધોભાગમાં ઘનવાત ક્ષુભિત થવાથી. જો ઘનવાત ક્ષુભિત થઈ ઘનોદધિને ક્ષુભિત (કંપિત) કરે, ત્યારે કંપિત થતાં તે ઘનોદધિ સંપૂર્ણ પૃથ્વીને ચલિત કરે છે તેથી. (૨) મહાઋદ્ધિસંપન્ન

યાવત્ મહાશક્તિશાળી, મહાસુખી 'મહોરગ' (વ્યંતર જાતિના) દેવ તથારૂપના શ્રમણ-માહણને પોતાની ઋદ્ધિ, દ્યુતિ, યશ, બળ, વીર્ય, પુરુષાકાર, પરાક્રમ બતાવે ત્યારે. (૩) દેવો અને અસુરોનો પરસ્પર સંગ્રામ થવાથી.

(૨૨) ત્રણ પર્વત માંડિલક (વલયાકાર - ગોળ) છે.

(૧) માનુષોત્તર પર્વત, (૨) કુંડલવર પર્વત, (૩) રુચકવર પર્વત.

(૨૩) ત્રણ કારણોથી શ્રમણ - નિર્ગ્રંથ મહાનિર્જરા અને મહાપર્યવસાનવાળા થાય છે. (સાધુના ત્રણ મનોરથ)

(૧) ક્યારે હું અલ્પ અથવા અધિક શ્રુતજ્ઞાનનો અભ્યાસ કરીશ ?
 (૨) ક્યારે હું એકલવિહાર પ્રતિમાનો સ્વીકાર કરીશ ? (૩) ક્યારે હું જીવનના અંતે આહાર અને કષાયના ત્યાગરૂપ સંલેખનાની આરાધના કરી, આહાર-પાણીનો ત્યાગ કરી, પાદપોષગમન સંધારો કરી, મૃત્યુની ઈચ્છા કર્યા વિના વિચરીશ ?

(૨૪) ત્રણ કારણોથી શ્રમણોપાસક મહાનિર્જરા અને મહાપર્યવસાનવાળા થાય છે. (શ્રાવકના ત્રણ મનોરથ)

(૧) ક્યારે હું અલ્પ અથવા અધિક પરિગ્રહ છોડીશ ? (૨) ક્યારે હું મુંડિત થઈ ઘર (ગૃહસ્થવાસ) છોડી અણગાર બનીશ ? (૩) ક્યારે હું જીવનના અંતે આહાર-પાણી, શરીર અને કષાયના પરિત્યાગરૂપ સંલેખનાની આરાધના કરી, પાદપોષગમન સંધારો કરી, મૃત્યુની ઈચ્છા કર્યા વિના વિચરીશ ?

(૨૫) (૧) મલ્લીનાથ તીર્થંકર તથા પાર્શ્વનાથ તીર્થંકરે ૩૦૦ પુરુષો સાથે મુંડિત થઈ, ગૃહત્યાગ કરી, દીક્ષા લીધી. (૨) શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના ૩૦૦ શિષ્યો ચૌદપૂર્વધર, જિન નહિ પણ જિન સરીખા અર્થાત્ અસર્વજ્ઞ હોવા છતાં સંપૂર્ણ સંશયોનું છેદન કરવાવાળા તીર્થંકર સમાન, સર્વ અક્ષર સંશિપાતિ, જિન ભગવાન સમાન અવિતથ વ્યાખ્યાન (યથાતથ્ય વચનનો પ્રયોગ કરવાવાળા) આપનાર હતા. (૩) ત્રણ તીર્થંકરો તે ભવમાં ચક્રવર્તી પણ હતા -
 (૧) શાંતિનાથ, (૨) કુંથુનાથ, (૩) અરનાથ.

જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર

અધ્યયન ૨ - સંઘાટ

શ્રી જંબૂ સ્વામી શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પ્રશ્ન કરે છે કે - “હે ભગવન્ ! જો શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે પ્રથમ જ્ઞાતા-અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે, તો હે ભગવન્ ! બીજા અધ્યયનનો શું અર્થ કહ્યો છે ?”

આર્ય સુધર્મા સ્વામી જંબૂ સ્વામીને કહે છે : “હે જંબૂ ! તે કાળે અને તે સમયે ચોથા આરાના અંતમાં રાજગૃહ નામે નગર હતું. તે રાજગૃહ નગરમાં શ્રેણિક નામે રાજા રહેતા હતા. તે રાજગૃહ નગરની બહાર ઈશાનખૂણામાં ગુણશીલ નામે ચૈત્ય હતું. તે ગુણશીલ ચૈત્યથી ન અધિક-દૂર કે ન અતિનજીક એક ભાગમાં ઉજ્જડ થઈ ગયેલું જૂનું ઉદ્યાન હતું. તે જૂના ઉદ્યાનની વચમાં એક તૂટેલો કૂવો પણ હતો. તે કૂવાથી બહુ પાસે નહિ, તથા બહુ દૂર નહિ એવું એક માલુકાકચ્છ હતું. તે અંજનસમાન કાળા વર્ણનું હતું. તે જોનારને કાળું અને મેઘસમૂહ જેવું લાગતું હતું. તે ઘણાં વૃક્ષો, ગુચ્છો, ગુલ્મો, લતાઓ, વેલાઓ વગેરેથી ભરેલું હતું. તે અંદરથી પોલું અને બહારથી ગીચ હતું, એટલે બહારથી અંદર દેષ્ટિ ન જાય તેવું હતું. અનેક હિંસક પશુઓ અને સર્પોથી યુક્ત ભયજનક હતું.

તે રાજગૃહ નગરમાં ધન્ય નામે સાર્થવાહ (વેપારી / કાફલાનો નાયક) હતો. તે સમૃદ્ધિશાળી હતો, તેજસ્વી હતો અને તેના ઘરે ઘણાં ભોજન-પાણી તૈયાર થતાં હતાં. તેની ભદ્રા નામે પત્ની હતી. તે સર્વાંગસુંદર હતી. તેનો આકાર ચંદ્રની જેમ સૌમ્ય હતો. પતિને મનોહર હતી, દેખાવમાં પ્રિય હતી, રૂપવાન હતી, પરંતુ તે વંધ્યા હતી, તે સંતાનને જન્મ આપવા અયોગ્ય હતી.

તે ધન્ય સાર્થવાહને પંથક નામે એક દાસપુત્ર હતો. તે સર્વાંગસુંદર હતો. બાળકોને રમાડવામાં કુશળ હતો. ધન્ય સાર્થવાહ રાજગૃહ નગરના વેપારીઓ, શ્રેણીઓ અને સાર્થવાહો વગેરેના ઘણાં કાર્યોમાં, કુટુંબોમાં અને મંત્રણાઓમાં માર્ગદર્શક હતા. પોતાના કુટુંબમાં પણ ઘણાં કાર્યોમાં તે ચક્ષુસમાન માર્ગદર્શક હતા.

તે રાજગૃહ નગરમાં વિજય નામનો એક ચોર હતો. તે પાપ કરનાર, ચંડાળ જેવા રૂપવાળો, ભયાનક અને કૂરકર્મ કરનાર હતો. સાપની જેમ તેની

દષ્ટિ પોતાના કૂરકર્મ પર જ રહેતી હતી. ગીધસમાન, માંસલોલુપી, અગ્નિ-સમાન સર્વભક્ષી તથા જળસમાન સર્વગ્રાહી હતો. બીજાને ઠગનાર, બગલાની જેમ ઢોંગ કરવામાં હોંશિયાર, કૂડ-કપટ કરવામાં, ચોરી વિષયનાં કાર્યોમાં નિપુણ હતો. તે રાજગૃહ નગરમાં ઉપદ્રવ કરતો હતો. તેનું શીલ, આચાર, ચારિત્ર અત્યંત દૂષિત હતું. જુગારમાં હોંશિયાર, મદિરા પીનાર, ભોજનમાં આસક્ત, હતો. સાહસિક, દીવાલમાં બાકોરું કરનાર, ગુપ્ત કાર્ય કરનાર, વિશ્વાસઘાતી, આગ લગાડનાર, ચોરી કરનારો, બીજાનું ધન ચોરવાવાળો અને તીવ્ર વેરવાળો હતો.

તે વિજયચોર રાજગૃહ નગરમાં પ્રવેશવાના - નીકળવાના માર્ગ, દરવાજા, છટકબારીઓ, કિલ્લાની નાની બારીઓ, ગટર, રસ્તાઓ, જુગારના અડા, મદિરાપાનનાં સ્થાનો, વેશ્યાનાં ઘરો, ચોરોના અડાઓ, ત્રણ માર્ગ ભેગા થાય, ચાર માર્ગ ભેગા થાય, દેવઘરો, સભાગૃહો, પાણીની પરબો, દુકાનો વગેરે જોતો ફરતો રહેતો હતો. રાજગૃહ નગરની બહાર બગીચાઓમાં, વાવડીમાં, વનોમાં, સરોવરો પાસે, જીર્ણ ઉદ્યાનમાં, માલુકાકચ્છની ઝાડીઓમાં, સ્મશાનોમાં, ગુફાઓમાં, પાષાણગૃહોમાં લોકોનાં છિદ્રો વગેરે શોધતો રહેતો હતો.

ધન્ય સાર્થવાહની પત્ની ભદ્રા એક વાર અર્ધરાત્રિએ કુટુંબ વિશે ચિંતા કરી રહી હતી. તેના મનમાં વિચાર આવ્યો કે - ‘મેં ઘણાં વર્ષો સુધી પતિની સાથે મનુષ્યસંબંધી કામભોગ ભોગવ્યા છતાં પણ હજી સુધી મેં એક પણ સંતાનને જન્મ આપ્યો નથી. વાસ્તવમાં તે માતાઓને ધન્ય છે કે જે પોતાનાં સંતાનોને જન્મ આપે છે. હું અધન્ય છું, પુણ્યહીન છું, કુલક્ષણા છું, જેથી માતા ન બની શકી. મારા માટે શ્રેયસ્કર છે કે કાલે સવારે ધન્ય સાર્થવાહની આજ્ઞા લઈને વિપુલ અશન-પાન-ખાદિમ-સ્વાદિમ, વસ્ત્ર, ફળ, ગંધ, માળાઓ તૈયાર કરાવીને મારા સંબંધી-પરિવાર-જનોની મહિલાઓથી ઘેરાઈને નગરની બહાર જે નાગ, ભૂત, ઈન્દ્ર, શિવ, વૈશ્રમણ વગેરે દેવોનાં મંદિરો, નાગ પ્રતિમાઓ આદિ છે, તેમને ઘૂંટણ અને માથું નમાવીને, નમસ્કાર કરીને વિનંતી કરું કે - ‘હે દેવ ! જો મને સંતાન થશે તો હું આપની પૂજા કરીશ, દાન આપીશ, તમને પણ તેમાં લાભ (હિસ્સો) આપીશ, તમારી નિધિની વૃદ્ધિ કરીશ. આ પ્રકારે હું માનતા માનીશ.’

આ વિચારને અમલમાં મૂકવા ભદ્રાએ બીજા દિવસે સવારે ધન્ય સાર્થવાહ પાસે આવી કહ્યું : “આપણે ઘણાં વર્ષો કામભોગ ભોગવ્યા છતાં

હું સંતાનને જન્મ આપી શકી નથી. હું અત્યંત અધન્ય, અભાગણી, પુણ્યહીન છું, માટે આપની આજ્ઞા લઈને હું નગર બહાર જે નાગ, ભૂત આદિ દેવમંદિરો છે, તેમની પૂજા, સત્કાર આદિ કરી તેમને રીઝવી, સંતાન માટે માનતા માનીશ.” ધન્ય સાર્થવાહે પત્ની ભદ્રાને કહ્યું : “મારી આ જ ઈચ્છા છે.” એમ કહી આજ્ઞા આપી. (તે બંને જૈન ધર્મના અનુયાયી ન હોવાથી આ પ્રમાણે વિચારે છે)

ભદ્રાએ પોતાના સ્વામીની અનુજ્ઞા મેળવીને ઘણાં અન્ન, પાણી વગેરે તૈયાર કરાવ્યાં. કમળ આદિ સુગંધિત પદાર્થોની માળા લઈ વૈશ્રમણ-ગૃહમાં આવી. ત્યાં નાગગૃહ હતું, ત્યાં તેને નમસ્કાર કર્યાં. મોરપીંછથી નાગ અને વૈશ્રમણ પ્રતિમાનું પ્રમાર્જન કર્યું. ગંધ લેપન કર્યું, ચૂર્ણ ચડાવ્યું, ધૂપ જલાવ્યો અને પછી ઘૂંટણ, પગ ટેકવી, બંને હાથ જોડીને બોલી : “જો હું પુત્ર કે પુત્રીને જન્મ આપીશ તો તમારી પૂજા કરીશ, અક્ષય-નિધિની વૃદ્ધિ કરીશ.” આ રીતે માનતા માની સરોવરના તટ પર આવી મહિલાઓ સાથે ભોજન કરી, હાથ-પગ ધોઈ ઘરે આવી.

ત્યાર બાદ તે ભદ્રા સાર્થવાહી અષ્ટમી, ચૌદશ, અમાસ, પૂનમના દિવસે વિપુલ અન્ન, પાણી, મેવો આદિ તૈયાર કરાવી ઘણાં નાગાયતનોમાં, વૈશ્રમણદેવોને ભોગ ચડાવતી અને નમસ્કાર આદિ કરતી. કેટલાક સમય પછી પોતાના પુણ્યના યોગે તેને ગર્ભ રહ્યો.

ગર્ભવતી થયાના ત્રીજે મહિને તેને દોહદ થયો કે તે માતાઓ ધન્ય છે, શુભ લક્ષણવાળી છે, જે વિપુલ અન્ન, પાણી, મેવો વગેરે આહાર તથા ઘણાં પુષ્પ, ગંધ, વસ્ત્ર, માળા, અલંકાર ગ્રહણ કરીને, મિત્ર, જ્ઞાતિજન, નિકટ સ્વજન સંબંધી અને પરિજનોની સ્ત્રીઓથી ઘેરાઈને રાજગૃહ નગરીની વચ્ચેથી નીકળી પુષ્કરિણીમાં જઈ સ્નાન કરી, અલંકારોથી શોભાયમાન થઈ અને પછી અનેક વિપુલ અન્ન, પાણી, મેવો, મુખવાસ વગેરેનું આસ્વાદન કરે છે, પરિભોગ કરે છે અને પોતાના દોહદને પૂર્ણ કરે છે. આવો દોહદ તેમણે સવારે ધન્ય સાર્થવાહને જણાવી, પોતાનો દોહદ પૂર્ણ કરવાની આજ્ઞા માંગી અને તેની અનુમતિ મેળવી લીધી.

ધન્ય સાર્થવાહની આજ્ઞા મેળવી ભદ્રા સાર્થવાહી ખૂબ પ્રસન્ન થઈ. પોતાના દોહદની પૂર્તિ માટે વિપુલ અન્ન આદિ તૈયાર કરાવ્યાં. પુષ્કરિણી આવી પોતાના મિત્ર, જ્ઞાતિજન, સ્વજન, સંબંધી, પરિજન, નગરની સ્ત્રીઓ સાથે વિપુલ અન્ન આદિ ખાઈ-પીને પોતાનો દોહદ પૂર્ણ કર્યો,

પછી પોતાના ઘરે જતી રહી અને સુખપૂર્વક ગર્ભનું પાલન કરવા લાગી. ભદ્રાએ નવ માસ અને સાડા સાત દિવસે સુકુમાર હાથ-પગવાળા બાળકને જન્મ આપ્યો. બાળકનાં માતા-પિતાએ જાતકર્મ, નામસંસ્કાર કર્યા. વિપુલ અન્ન આદિ તૈયાર કરાવી મિત્ર, જ્ઞાતિજન આદિને ભોજન કરાવ્યું. આ પુત્ર ઘણી નાગ પ્રતિમાઓ અને વૈશ્રમણ પ્રતિમાઓની માનતા કરવાથી થયેલ છે, તેથી તેનું ગુણનિષ્પન્ન નામ દેવદત્ત રાખવામાં આવ્યું. તે ધન્ય સાર્થવાહ અને ભદ્રા પત્નીએ દેવતાઓની પૂજા કરી અને દાન આપ્યું. દેવના ધનનો વિભાગ કરી અક્ષયનિધિની વૃદ્ધિ કરી.

પંથક નામના દાસને બાળકને રમાડવા આદિ માટે રાખવામાં આવ્યો. તે દેવદત્તને કમરમાં લઈને ઘણાં બાળકો, બાલિકાઓ, કુમારો અને કુમારિકાઓની સાથે ઘેરાયેલ તે બાળકને રમાડતો હતો. એક વાર ભદ્રા સાર્થવાહીએ સ્નાન કરાવી, બલિકર્મ કરી, કૌતુક, મંગલ આદિ કરી, અલંકારોથી અલંકૃત કરી દેવદત્ત બાળકને દાસપુત્રના હાથમાં આપ્યો.

તે દાસ તેને કમરમાં તેડી, ઘરથી બહાર નીકળી રાજમાર્ગ પર આવ્યો, જ્યાં ઘણાં બાળકો, કુમારો આદિ હતાં. ત્યાં આવીને દેવદત્તને એકાંતમાં બેસાડી તે દાસ અસાવધાન થઈને તેમની સાથે રમવા લાગ્યો. આ જ સમયે વિજયચોર રાજગૃહ નગરના માર્ગો પર જતો હતો, તે જ્યાં દેવદત્ત હતો ત્યાં આવ્યો. ચોરે દેવદત્તને જોઈ ને તેના અલંકારોમાં આસક્ત થઈ ગયો. દાસપુત્ર પંથક અસાવધ હોવાથી, ચારે બાજુ કોઈ નથી તે જોઈને ચોરે બાળકને ઉઠાવ્યો અને તેડી લીધો. ઓઢવાના કપડાંથી તેને છુપાવી દીધો. પછી શીઘ્રતાથી, જલદીથી રાજગૃહ નગરના પાછળના દરવાજેથી નીકળી જ્યાં તૂટેલો કૂવો હતો, ત્યાં જઈ બાળકને મારી નાંખ્યો. તેના અલંકારો ઉતારી લીધા. પછી તેના મૃતદેહને તૂટેલા કૂવામાં નાંખી દીધો. તે ચોર માલુકાકચ્છમાં સંતાઈ ગયો.

આ તરફ પંથક થોડી વાર પછી ત્યાં આવ્યો અને દેવદત્તને જોયો નહિ, તેથી તે રોતો-વિલાપ કરતો દેવદત્તને શોધવા લાગ્યો. તે ન મળ્યો એટલે તે ધન્ય સાર્થવાહના ઘરે આવ્યો, તેના પગમાં પડી દેવદત્ત ખોવાઈ ગયો છે તે વાત વિસ્તારથી કરી. મેં એની અનેક જગ્યાએ શોધ કરી, પરંતુ તે મળ્યો નહિ. સ્વામી ! બાળક દેવદત્તને કોઈ મિત્ર લઈ ગયો કે ચોર લઈ ગયો, કોઈ લલચાવીને લઈ ગયું તે ખબર નથી.” આ વાત સાંભળી ધન્ય સાર્થવાહ પુત્રશોકથી વ્યાકુળ થયા, ધડામ કરતાં પૃથ્વી પર

પડ્યા અને મૂર્ચ્છિત થયા. થોડી વાર પછી તેમને હોંશ આવ્યા. તેમણે ચારે તરફ બાળકની તપાસ કરાવી, પરંતુ બાળકના ક્યાંયથી સમાચાર ન મળતાં તેણે બહુમૂલ્ય ભેટો લીધી અને જ્યાં નગરરક્ષક કોટવાળ હતા ત્યાં આવ્યા અને બધી ભેટો તેમના ચરણમાં રાખીને પોતાનો પુત્ર ખોવાઈ ગયો ત્યાં સુધીની બધી વાતો વિસ્તારથી કહી અને તેને જલદીથી શોધી આપવાની વાત કરી. નગરરક્ષકોએ તેમની વાત સાંભળી તરત જ શરીર પર કવચ પહેર્યું, હાથમાં ધનુષ્ય-બાણ લીધાં, હાથ પર ચામડાનો પટ્ટો બાંધ્યો. શસ્ત્રથી સજ્જિત થઈ ધન્ય સાર્થવાહની સાથે નીકળી રાજગૃહ નગરના માર્ગ, પરબ આદિ પર શોધ કરી નગરની બહાર નીકળ્યા. જીર્ણ ઉદ્યાન અને ભગ્ન કૂવો હતો ત્યાં આવ્યા, આવીને કૂવામાં દેવદત્તાનું નિષ્પ્રાણ, નિશ્ચેષ્ટ, નિર્જીવ શરીર જોયું અને મુખમાંથી શબ્દો નીકળ્યા - “અહો અકાર્ય, અહો અકાર્ય” બોલીને તેમણે દેવદત્તાના મૃતશરીરને કૂવામાંથી બહાર કાઢ્યું અને તે ધન્ય સાર્થવાહને સોંપી દીધું.

તે નગરરક્ષકો વિજયચોરના પગલાંના નિશાનોનું અનુસરણ (પીછો) કરતાં માલુકાકચ્છમાં અંદર પ્રવેશ્યા. વિજયચોરને ચોરીના માલ સાથે પકડ્યો. ગળામાં રસ્સીથી બાંધી જીવતો પકડી લીધો. પછી હાથની મુઠ્ઠી, ઘૂંટણો અને કોણીઓના પ્રહાર કરીને તેના શરીરને ઢીલું પાડી દીધું (એટલો માર માર્યો). તેના બંને હાથ પીઠ પાછળ બાંધી દીધા. દેવદત્તાના અલંકારો પોતાના તાબામાં લીધા. વિજયચોરને ડોકથી પકડી, માલુકાકચ્છ-માંથી બહાર નીકળ્યા, રાજગૃહ નગરમાં આવ્યા. નગરના રસ્તાઓ પર તેને કોરડાનો માર મારતા, લાકડીઓના પ્રહાર કરતા તેના પર રાખ, ધૂળ અને કચરો નાખતા અને મોટેમોટેથી ઘોષણા કરતાં બોલતા હતા : “હે દેવાનુપ્રિયો ! આ વિજયચોર ગીધની સમાન માંસભક્ષી, બાળઘાતક છે. કોઈ રાજા, રાજપુત્ર કે રાજાનો અમાત્ય તેના માટે અપરાધી નથી, પણ, પોતે કરેલાં કર્મનાં જ ફળ એ ભોગવી રહેલ છે.” એમ કહી જેલમાં લઈ જઈ બેડીઓથી બાંધી દીધો. તેનાં ભોજન-પાણી બંધ કરી દીધાં. સવારે, બપોરે અને સાંજે એને ચાબુકથી માર મારવામાં આવતો.

આ તરફ દેવદત્તાના અકાળ મૃત્યુના શોકથી વ્યાકુળ ધન્ય સાર્થવાહ, ભદ્રા પત્ની, પોતાનાં મિત્ર, જ્ઞાતિજન, સ્વજન, સંબંધી, પરિજનોની સાથે રોતાં રોતાં, વિલાપ કરતાં બાળક દેવદત્તાના શરીરના સત્કાર સમારોહ સાથે અગ્નિ સંસ્કાર માટે સ્મશાને લઈ ગયા. અનેક લૌકિક મૃતકર્મ કર્યાં. થોડો સમય પસાર થવા પર તેઓ સર્વ શોકરહિત થઈ ગયાં.

કોઈ એક સમયે ધન્ય સાર્થવાહના પાપના ઉદયે કોઈ નાના એવા રાજકીય અપરાધમાં તે પકડાઈ ગયા. રક્ષકો પકડીને જેલમાં લઈ ગયા. કારાગારમાં વિજયચોરની સાથે એક જ બેડીમાં બાંધી દીધા. ભદ્રાએ બીજા દિવસે સૂર્યોદય થવા પર ભોજન તૈયાર કરી, વાંસની છાબડીમાં ભોજનનું પાત્ર મૂકી તેને બંધ કરી, તેના પર નિશાની કરી, સુગંધી પાણીનો ઘડો ભરી દીધો. પંથક દાસપુત્રને બોલાવીને કહ્યું : “જા, આ અન્ન, પાણી આદિ કારાગૃહ-જેલમાં ધન્ય સાર્થવાહને આપી આવ.” પંથક તે પાત્ર અને પાણી લઈ પોતાના ઘરેથી નીકળી, કારાગૃહમાં ધન્ય સાર્થવાહ પાસે આવી તેને ભોજન પીરસ્યું.

ધન્ય સાર્થવાહ હાથ ધોઈને તે આહાર કરવા માટે બેઠા, તે જ સમયે બેડીથી બંધાયેલ વિજયચોરે કહ્યું કે - “તમે મને આ ભોજનમાંથી ભાગ આપો.” ધન્ય સાર્થવાહ બોલ્યા : “હે વિજય ! ભલે આ વિપુલ ભોજન કાગડા, કૂતરાંને આપું, ઉકરડામાં ફેંકું, પણ તું તો મારો પુત્રઘાતક, પુત્ર હણનાર શત્રુ, વેરી, પ્રતિકૂળ આચરણ કરનાર છે, માટે તને આ વિપુલ આહારમાંથી સંવિભાગ કરી નહિ આપું.”

ધન્ય સાર્થવાહે તે વિપુલ આહાર સ્વયં પોતે જ કર્યો અને પંથકને ભોજનનું પાત્ર આપીને રવાના કર્યો. અમુક સમય પછી તે કરેલ આહાર આદિને કારણે ધન્ય સાર્થવાહને મળ-મૂત્રની શંકા થઈ. ધન્ય સાર્થવાહે ચોરને કહ્યું : “વિજય ! ચાલો એકાંતમાં ચાલો. જેથી હું મળ-મૂત્રનો ત્યાગ કરી શકું.” તે સમયે મોકો જોઈને વિજયચોરે કહ્યું : “તમે વિપુલ આહાર કરેલ છે, તેથી તમને મળ-મૂત્રની બાધા થઈ છે, મને તો ચાબુકોના પ્રહારો અને લાતો વગેરે મળે છે, પણ આહાર મળતો નથી, તરસ અને ભૂખથી પીડિત થઈ રહ્યો છું. મને મળ-મૂત્રની બાધા નથી. માટે હે ધન્ય સાર્થવાહ ! જવું હોય તો તમે એકાંતમાં જઈને મળ-મૂત્રનો ત્યાગ કરો.”

વિજયચોર દ્વારા આવી વાત કહેવાતા ધન્ય સાર્થવાહ મૌન થઈ ગયા. થોડી વાર પછી મળ-મૂત્ર ત્યાગની તીવ્ર શંકા થવાથી ધન્ય સાર્થવાહે વિજયચોરને ફરીથી એકાંતમાં જવા કહ્યું, ત્યારે વિજયચોરે કહ્યું કે - “તમે તમારા વિપુલ આહારમાંથી મારો સંવિભાગ કરો તો જ હું એકાંતમાં આવું.” ધન્ય સાર્થવાહે કમને પણ તેને સંમતિ આપી, તેથી વિજયચોર તેમની સાથે એકાંત સ્થાનમાં ગયો અને ધન્ય સાર્થવાહે મળ-મૂત્રનો ત્યાગ કર્યો. જળથી પવિત્ર થઈને ચોખ્ખા થઈને પાછા પોતાના સ્થાન પર આવી ગયા.

બીજા દિવસે ભદ્રાએ પંથક સાથે તે દિવસ માટે વિપુલ આહાર-પાણી મોકલ્યા. વિજયચોર સાથે શરતમાં નક્કી થયા પ્રમાણે આજે ધન્ય સાર્થવાહે તેને પણ ભાગ આપ્યો અને પોતાનો ભાગ લઈને ખાઈ પછી દાસ પંથકને ઘરે રવાના કરી દીધો. પંથક ભોજન - પેટી લઈને ઘરે પહોંચ્યો અને ભદ્રા સાર્થવાહીને કહ્યું : “આજે તો શેઠે તમારા પુત્રના ઘાતક, શત્રુને વિપુલ આહારમાંથી ભાગ આપ્યો છે.” ભદ્રા પંથક દાસની આ વાત સાંભળીને રુષ્ટ થઈ, ક્રોધથી લાલ થઈ અને ધન્ય સાર્થવાહ પર ખીજાતી મનમાં દ્વેષ કરવા લાગી.

કોઈ એક સમયે ધન્ય સાર્થવાહે મિત્ર, જ્ઞાતિ, નિજ સ્વજન, પરિવાર-જન લોકોના માધ્યમથી બહુમૂલ્ય રત્નો આદિ આપીને પોતાને રાજદંડથી મુક્ત કરાવ્યા. કારાગૃહથી નીકળી તેઓ હજામની દુકાને ગયા, ત્યાં પહોંચીને વાળ, નખ આદિ કપાવી વ્યવસ્થિત કરાવ્યા. પુષ્કરિણી સરોવર પાસે આવીને સ્વચ્છતા માટે શરીર પર સુગંધિત માટીનો લેપ કર્યો, જળમાં ડૂબકી મારી સ્નાન કર્યું, બલિકર્મ કર્યું. ત્યાર પછી તેમણે રાજગૃહ નગરમાં પ્રવેશ કર્યો અને જ્યાં પોતાનું ઘર હતું તે દિશામાં રવાના થયા.

તેમને નગરમાં આવતાં જોઈ ઘણા આત્મીય શ્રેષ્ઠીઓએ તેમનો આદરસત્કાર કર્યો, સન્માનથી બોલાવ્યા, વસ્ત્ર આદિથી સત્કાર કર્યો, ઊભા થઈને માન આપ્યું, શરીરની ક્ષેમકુશળતા પૂછી. ધન્ય સાર્થવાહ ઘરે પહોંચ્યા, ત્યાં પણ જે દાસો, સેવકો, વ્યાપારના ભાગીદારો વગેરે હતા, તેમણે સત્કાર-સન્માન આપ્યા, પગમાં પડીને ક્ષેમકુશળ પૂછ્યા. પછી તેમનાં માતા, પિતા, ભાઈ, બહેન આદિએ તેમને આવતા જોયા, તો તેઓ પણ આસન પરથી ઊભા થઈ ગયા અને ગળે મળીને હર્ષનાં આંસુ વહાવ્યાં.

સાર્થવાહ ભદ્રા ભાર્યા પાસે પહોંચ્યા, પણ તેમને જોઈને ન તો તેણે તેમનો સત્કાર કર્યો, ન તો માન આપ્યું, ન આદર કર્યો, ન જાણતી હોય તેમ મૌન થઈને વિમુખ થઈને બેસી રહી. ધન્ય સાર્થવાહે ભદ્રાને પૂછ્યું : “મારા આવવાથી તમને શું આનંદ કે સંતોષ ન થયો ? મેં રાજદંડ ભરીને મને પોતાને છોડાવ્યો છે.” ત્યારે ભદ્રાએ કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! તમે તો મારા પુત્રના ઘાતક, શત્રુ વિજયચોર સાથે ઘરેથી મોકલેલ આહાર-પાણીમાંથી વિપુલ સંવિભાગ શા માટે કરતા હતા ?”

ધન્ય સાર્થવાહે ભદ્રાને કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! ધર્મ સમજીને, તપ સમજીને, લોકલાજ સમજીને, ન્યાય સમજીને નાયક સમજીને, સહચર સમજીને, સહાયક સમજીને અથવા મિત્ર સમજીને મેં આહાર-પાણીનો સંવિભાગ કરેલ નથી. મારા શરીરની ચિંતા એટલે કે મળ-મૂત્રના ત્યાગમાં તે મને સહાયક થાય તે માટે તેનો સંવિભાગ કરેલ છે.” ધન્ય સાર્થવાહના આ જવાબથી સંતોષ પામી ભદ્રા પોતાના આસનથી ઊભી થઈ, હર્ષિત થઈ, તેમને ક્ષેમકુશળ પૂછ્યા. સ્નાન કરી પોતે કપાળે તિલક કર્યું અને વિપુલ ભોગ ભોગવતી રહેવા લાગી.

આ તરફ વિજયચોર કારાગૃહમાં બંધ હતો તે વધ, ચાબુકોનો પ્રહાર, તરસ અને ભૂખની પીડા ભોગવતો થકો મૃત્યુના સમયે મૃત્યુ પામીને નરકમાં ઉત્પન્ન થયો. નરકમાં તેનો રંગ અત્યંત કાળો હતો, ત્યાં તે વેદનાને અનુભવતો હતો. તે નરકગતિથી નીકળીને અનાદિ અનંત દીર્ઘકાળવાળા ચારગતિરૂપ સંસારવનમાં પરિભ્રમણ કરશે.

સુધર્મા સ્વામી ઉપસંહાર કરતાં જંબૂ સ્વામીને કહે છે : “હે જંબૂ ! આ પ્રમાણે આપણે સાધુ-સાધ્વી, આચાર્ય, ઉપાધ્યાયની પાસે મુંડિત થઈ, ગૃહત્યાગ કરીને સાધુત્વની દીક્ષા અંગીકાર કરીને વિપુલ ધન, મણિ, મોતી, સોનું અને રત્નો આદિ વિપુલ વૈભવમાં લુબ્ધ થઈએ તો વિજયચોર જેવી દશા થાય છે.”

તે કાળે તે સમયે ધર્મઘોષ સ્થવિર ભગવંત, જાતિ સંપન્ન આદિ ગુણયુક્ત ગ્રામાનુગ્રામ વિહાર કરતા કરતા રાજગૃહ નગર હતું અને જ્યાં ગુણશીલ ઉદ્યાન હતું ત્યાં આવ્યા. યથાયોગ્ય ઉપાશ્રય સ્થાનની યાચના કરીને સંયમ અને તપથી આત્માને ભાવિત કરતાં વિચરવા લાગ્યા. તેમનું આગમન જાણી પરિષદ નીકળી અને તેમણે ધર્મદેશના આપી.

ધન્ય સાર્થવાહે ઘણા લોકો પાસેથી ધર્મઘોષ આચાર્ય આવ્યાની વાત જાણી, તેથી તેમને વંદન - નમસ્કાર કરવાની ભાવના થઈ કે - ‘હું પણ વંદન-નમન કરવા જાઉં.’ આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તેમણે સ્નાન કર્યું. બહુમૂલ્ય (અલ્પ) માંગલિક વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં, પછી પગે ચાલીને જ્યાં ગુણશીલ ઉદ્યાન હતું ત્યાં પહોંચ્યા. પહોંચીને સ્થવિર ભગવંતોને તેમણે વંદના કરી, નમસ્કાર કર્યાં. પછી તેમને ધર્મઘોષ આચાર્યે ધર્મનો ઉપદેશ આપ્યો. તે ધર્મઉપદેશ સાંભળીને ધન્ય સાર્થવાહ બોલ્યા : “હે ભગવાન ! હું નિર્ગ્રંથ પ્રવચન પર શ્રદ્ધા કરું છું, પ્રતીતિ કરું છું, પાલન કરવા ઉદ્યમવંત થયો છું.” યાવત્ તેમણે દીક્ષા લઈ લીધી. ઘણાં વર્ષ સુધી શ્રમણધર્મનું

પાલન કર્યું. ભોજનના પ્રત્યાખ્યાન કરી એક માસની સંલેખના કરીને સાઠ ભક્ત અનશન કરીને કાળના સમયે કાળ કરીને તે સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયા. તે સૌધર્મ દેવલોકમાં કોઈ કોઈ દેવની સ્થિતિ ચાર પલ્કની કહી છે. ધન્યદેવ પણ ચાર પલ્કની સ્થિતિવાળા દેવ થયા.

તે ધન્યદેવ દેવલોકના આયુષ્યકર્મની સ્થિતિનો ક્ષય કરી તથા ભવનો ક્ષય કરી, ત્યાંથી દેહનો ત્યાગ કરી, મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મનુષ્ય થઈને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરશે, યાવત્ સર્વ દુઃખોનો અંત કરશે.

શ્રી સુધર્મા સ્વામી જંબૂ સ્વામીને કહે છે : “હે જંબૂ ! જેમ ધન્ય સાર્થવાહે દેહની રક્ષા નિમિત્તે વિજયચોરને વિપુલ આહાર-પાણી આદિ આપેલ હતા, ધર્મ કે ઉપકાર સમજીને નહોતા આપેલ, તેમ જે સાધુ-સાધ્વી દીક્ષા લઈને, સ્નાન આદિ ઉપમર્દન, માળા, અલંકાર આદિ શૃંગારનો ત્યાગ કરે છે, તે ઔદારિક શરીરના વર્ણ માટે, રૂપ માટે, વિષય-સુખ માટે કરતા નથી. ‘આ શરીર જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રને વહન કરવા માટેનું સાધન છે.’ તેમ વિચારી આહાર કરે છે, તે સિવાય તેમનું બીજું કોઈ પ્રયોજન હોતું નથી. તે સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો, શ્રાવિકાઓ દ્વારા આ લોકમાં અર્ચનીય યાવત્ ઉપાસનીય થાય છે. પરલોકમાં પણ તે હસ્તછેદન, કર્ણછેદન, નાકછેદન તથા તેવી રીતે શરીરનાં અનેક અંગોનું છેદન વગેરે કષ્ટોને પ્રાપ્ત થતાં નથી. તેઓ અનાદિ-અનંત-દીર્ઘ-માર્ગવાળા સંસારને પાર કરશે, અંત કરશે, જેમ ધન્ય સાર્થવાહ કરશે.”

હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે ‘જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર’ના બીજા અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે.

ઉપસંહાર : જે સાધુ કે સાધ્વી સંયમ લઈને આહાર આદિમાં આસક્ત થતાં નથી, પરંતુ માત્ર જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રની વૃદ્ધિ માટે આહાર-પાણી કરે છે, તે અનંતસંસારથી પાર થાય છે. જે શરીરની વૃદ્ધિ કરવા માટે આહાર-પાણીમાં મુગ્ધ થાય છે, તે અનંતસંસાર વધારે છે.

સ્વાધ્યાય

- (૧) રાજગૃહ નગરમાં રહેલ ઉદ્યાનનું વર્ણન વિસ્તારથી લખો.
- (૨) માલુકાકચ્છ કેવું હતું ? તેનું ટૂંકમાં વર્ણન કરો.
- (૩) ધન્ય સાર્થવાહનું ટૂંકમાં વર્ણન કરો.
- (૪) વિજયચોર દેખાવે કેવો હતો ?

- (૫) વિજયચોરને સાપ, ગીધ, અગ્નિ, જળ અને બગલાની સાથે કેમ સરખાવવામાં આવ્યો છે ?
- (૬) વિજયચોરમાં ક્યાં વ્યસન અને દૂરાચાર હતા ?
- (૭) વિજયચોરે રાજગૃહમાં ક્યાં ક્યાં નિરીક્ષણ કર્યું ?
- (૮) ભદ્રાને અર્ધરાત્રિએ કુટુંબ વિશે શું વિચાર આવ્યો ?
- (૯) ભદ્રાએ નાગ-ભૂત આદિ દેવમંદિરોમાં જઈ શું કર્યું ?
- (૧૦) ધન્ય સાર્થવાહના પુત્રનું નામ દેવદત્ત કેમ રાખવામાં આવ્યું ?
- (૧૧) વિજયચોરને દેવદત્તને જોઈને શું વિચાર આવ્યો ?
- (૧૨) પંથકે દેવદત્તને ન જોયો ત્યારની પરિસ્થિતિનું વર્ણન કરો.
- (૧૩) નગરરક્ષકોને દેવદત્ત ક્યાંથી અને કેવી હાલતમાં મળ્યો ?
- (૧૪) વિજયચોરને માલ માથે પકડી નગર વચ્ચેથી કઈ રીતે લઈ ગયા ?
- (૧૫) નગરરક્ષકોએ વિજયચોર માટે શું ઘોષણા કરી ?
- (૧૬) ધન્ય સાર્થવાહને કારાગારમાં કોની સાથે કેવી રીતે રહેવું પડ્યું ?
- (૧૭) વિજયચોરે ધન્ય સાર્થવાહ પાસે શેની માગણી કરી ? ધન્યએ શું જવાબ આપ્યો ?
- (૧૮) વિજયચોરે ધન્ય સાર્થવાહની મજબૂરીનો શું લાભ લીધો ?
- (૧૯) દાસપંથકે ધન્ય સાર્થવાહને ભોજન આપી ઘરે આવીને ભદ્રાને શું કહ્યું ?
- (૨૦) ધન્ય સાર્થવાહે કારાગૃહથી નીકળી રાજગૃહમાં પ્રવેશ કરતાં પહેલાં શું કર્યું ?
- (૨૧) ધન્ય સાર્થવાહનું સ્વાગત ભદ્રાએ કેમ ન કર્યું ?
- (૨૨) ધન્ય સાર્થવાહનું નગરજનો અને સ્વજનોએ કેવી રીતે સ્વાગત કર્યું ?
- (૨૩) ધન્ય સાર્થવાહે વિજયચોર સાથે ભોજનમાં સંવિભાગ શું સમજીને કરવો પડ્યો હતો ?
- (૨૪) વિજયચોર જેવા વ્યક્તિની મૃત્યુ પછી શું દશા થાય છે ?
- (૨૫) ધર્મઘોષ આચાર્યનો ધર્મઉપદેશ સાંભળી ધન્ય સાર્થવાહ શું બોલ્યા અને ત્યાર પછી તેમણે શું કર્યું ?
- (૨૬) સાધુ-સાધ્વી દીક્ષા પછી શારીરિક શણગારનો ત્યાગ શા માટે કરે છે ?
- (૨૭) સાધુ-સાધ્વી સંયમ લઈ સંસારથી પાર કેવી રીતે થાય છે ?

જ્ઞાતાધર્મકથાંગ સૂત્ર

ઉદકજ્ઞાત - અધ્યયન ૧૨

આર્ય જંબૂ સ્વામીને જિજ્ઞાસા થઈ એટલે શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પૂછ્યું : “હે ભગવાન ! મોક્ષપ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અગિયારમા જ્ઞાત અધ્યયનનો જે અર્થ કહ્યો છે, તે આપે કહ્યો. હવે બારમા અધ્યયનનો શું અર્થ બતાવ્યો છે ?”

તે કાળે - તે સમયે ચંપા નામે નગરી હતી. તેની બહાર પૂર્ણભદ્ર નામે ચૈત્ય હતું. તે ચંપા નગરીમાં જિતશત્રુરાજા હતા. તેની રાણીનું નામ ધારિણી હતું. તેના યુવરાજનું નામ અદીનશત્રુ હતું. તેને સુબુદ્ધિ નામે મંત્રી હતા, જે રાજ્યની જવાબદારી વહન કરવામાં જાગૃત રહેતો હતા. તે શ્રમણોપાસક હતા.

તે ચંપા નગરીની બહાર ઈશાનખૂણામાં એક ખાઈ હતી, જે પાણીથી ભરેલી રહેતી હતી. તે પાણી ચરબી, માંસ, લોહી, પરુ અને મૃતશરીરોથી ભરેલું હતું. આથી તેનો વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ અમનોશ અને ઘૃણા ઉત્પન્ન કરે તેવો હતો. કોઈ મરેલો સાપ કે મરેલી ગાય કે સડેલાં જીવ-જંતુઓના સમૂહની દુર્ગંધથી ભરેલું હતું. તેમાં અનેક જીવતા કીડાઓ ખદખદતા હતા. તે જોવામાં અત્યંત વિકૃત, અશુચિપૂર્ણ અને બિભત્સ દેખાતું હતું, એટલું જ નહિ, પરંતુ તેથી અધિક અનિષ્ટ યાવત્ દુર્ગંધયુક્ત હતું.

મનોજ્ઞ આહારની પ્રશંસા :

એક વખતનો પ્રસંગ છે. રાજા જિતશત્રુએ સ્નાન, નિત્યકર્મ કરીને બહુમૂલ્ય આભૂષણોથી શરીરને શણગાર્યું હતું. ઘણા બધા રાજાઓ, સાર્થવાહો, સમૃદ્ધ પુરુષો આદિની સાથે ભોજનના સમયે સુખાસનમાં બેસી ચારે આહારનું વિપુલ સેવન કર્યું. પછી હાથ-મોઢું ધોઈ શુદ્ધ થયા પછી તે વિપુલ આહારના સંબંધમાં અત્યંત આશ્ચર્યપૂર્વક કહ્યું : “હે દેવાનુ-પ્રિય ! આ મનને પ્રસન્ન કરનાર, આહાર-પાણી કેટલાં ઉત્તમ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શથી યુક્ત છે ? તે કેટલું આસ્વાદ કરવાયોગ્ય, પુષ્ટિકારક, બળ દેનાર, દર્પ ઉત્પન્ન કરનાર, મદ ઉત્પન્ન કરનાર, સમસ્ત ઈન્દ્રિયોને અને શરીરને કેટલો આહ્લાદ ઉત્પન્ન કરનાર છે.” રાજાના આમ કહેવા પર તે રાજાઓ, ઐશ્વર્યશાળી પુરુષો અને સાર્થવાહો આદિ બોલ્યા : “સ્વામી !

જેમ આપ કહો છો તેમ જ છે. અહો ! તે મનોજ આહાર-પાણી આદિ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આદિમાં અત્યંત મોહક યાવત્ અત્યંત આહ્લાદજનક છે.”

ત્યાર પછી જિતશત્રુરાજાએ સુબુદ્ધિ પ્રધાનને કહ્યું : “હે સુબુદ્ધિ ! આ મનોજ આહાર-પાણી આદિ કેટલા આહ્લાદજનક છે ?” સુબુદ્ધિએ રાજા જિતશત્રુના આ પ્રશ્નનો ઉત્તર ન આપ્યો, તેનો આદર પણ ન કર્યો અને ચૂપચાપ બેસી રહ્યા.

રાજા જિતશત્રુએ સુબુદ્ધિએ જવાબ ન આપતા બે-ત્રણ વાર કહ્યું : “સુબુદ્ધિ, શું આ મનોજ આહાર-પાણી વગેરે અત્યંત સ્વાદિષ્ટ તેમ જ આનંદપ્રદ, આહ્લાદક ન હતા ?” રાજા દ્વારા બે-ત્રણ વાર પ્રશ્ન પુછાવા પર સુબુદ્ધિએ કહ્યું : “સ્વામી ! આ મનોજ આહાર-પાણીમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું શું છે ? સ્વામી ! આ વાત તો સ્પષ્ટ છે કે શુભશબ્દ પુદ્ગલ અશુભશબ્દનાં પુદ્ગલોના સ્વરૂપમાં તથા અશુભશબ્દ પુદ્ગલ શુભશબ્દ પુદ્ગલમાં બદલાઈ જાય છે. સુંદરરૂપ પુદ્ગલ પણ અશુભરૂપ પુદ્ગલમાં ફેરવાઈ જાય છે. અશુભરૂપ પુદ્ગલ પણ શુભરૂપ પુદ્ગલમાં ફેરવાઈ જાય છે. સુગંધયુક્ત પુદ્ગલ દુર્ગંધયુક્ત પુદ્ગલમાં તથા દુર્ગંધરૂપ પુદ્ગલો સુગંધી પુદ્ગલોમાં બદલાઈ જાય છે. શુભરસયુક્ત પુદ્ગલો અશુભરસયુક્ત પુદ્ગલોમાં તથા અશુભરસયુક્ત પુદ્ગલ શુભરસયુક્ત પુદ્ગલમાં પરિણમી જાય છે. તે જ પ્રકારે સુખ સ્પર્શયુક્ત પુદ્ગલ દુઃખ સ્પર્શયુક્ત પુદ્ગલોમાં અને દુઃખ સ્પર્શયુક્ત પુદ્ગલ સુખ સ્પર્શયુક્ત પુદ્ગલમાં પરિણત થઈ જાય છે. સ્વામી ! પુદ્ગલોમાં પરિણમન પ્રયોગથી અને સ્વભાવથી બંને પ્રકારે થાય છે.” સુબુદ્ધિ દ્વારા કહેવાયેલી વાતોનો રાજાએ આદર ન કર્યો, સ્વીકાર ન કર્યો, તેના પર ધ્યાન કે લક્ષ ન આપ્યું અને ચૂપ જ રહ્યા.

એક વાર કોઈ સમયે રાજા જિતશત્રુ સ્નાન આદિ કર્યા પછી ઉત્તમ ઘોડા પર સવાર થયા. ઘણા ભટ્ટો, યોદ્ધાઓ, સામંતોની ઘોડાસવારી પણ સાથે નીકળી. તેઓ પેલી પાણીની ખાઈ પાસેથી પસાર થયા. રાજાએ તે ખાઈની દુર્ગંધને કારણે પોતાના ઉત્તરીય વસ્ત્રથી પોતાનું નાક ઢાંકી દીધું. આગળ વધતાં એકાંત સ્થાનમાં આવીને તે સર્વેને કહેવા લાગ્યા : “હે દેવાનુપ્રિયો ! આ ખાઈનું પાણી વર્ણ, ગંધ, રસ તથા સ્પર્શમાં ઘણું જ

અમનોજ છે, જાણે મરેલાં ગાય કે સાપનાં મડદાંની દુર્ગંધ હોય, તેથી પણ અધિક દુર્ગંધયુક્ત છે.” રાજાનું આ વચન સાંભળીને તેની સાથે રહેલ સર્વેએ કહ્યું : “રાજન્ ! આપ જેમ કહો છો તેમ જ છે. આ ખાઈનું પાણી આપે કહ્યા પ્રમાણે અમનોજ વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શયુક્ત તથા ગાયનાં મડદાંથી અધિક દુર્ગંધયુક્ત છે.” ત્યારે રાજાએ સુબુદ્ધિને આ જ વાત એક વાર પૂછતાં જવાબ ન મળતાં બે-ત્રણ વાર પૂછ્યું, ત્યારે સુબુદ્ધિએ કહ્યું : “હે સ્વામી ! આ ખાઈનું પાણી આવું છે તેમાં કોઈ આશ્ચર્યની વાત નથી. કારણ કે શુભ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આદિ પુદ્ગલ અશુભ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આદિ પુદ્ગલમાં બદલાઈ જાય છે. સર્વે પુદ્ગલ તેમ થતાં પ્રયોગ અને સ્વભાવને કારણે બદલાઈ જાય છે.”

રાજા જિતશત્રુએ મંત્રી સુબુદ્ધિને કહ્યું : “દેવાનુપ્રિય ! પોતાને તથા બીજા બધા લોકોને આપ અશુભને શુભના રૂપમાં બતાવીને મિથ્યા દુરાગ્રહમાં ન નાંખો, આવી અસત્ પ્રરૂપણા આપ ન કરો.” રાજાની આ વાત સાંભળીને સુબુદ્ધિએ વિચાર્યું કે - ‘જિતશત્રુરાજા અત્યારે સર્વજ્ઞ કેવળી ભગવાને કહેલ તત્ત્વને સત્યસ્વરૂપે સ્વીકારતા નથી, માટે હું હવે રાજાને જિનેશ્વર ભગવાને કહેલ સદ્ભૂત યથાર્થ ભાવોનો સ્વીકાર કરાવું - સમજાવું.’

આવો વિચાર કરીને સુબુદ્ધિએ પોતાના વિશ્વાસુ માણસોને બોલાવીને માટીના નવા ઘડા - માટલાઓ તથા પાણી ગાળવાનાં કપડાં મંગાવ્યાં. સાંજે જ્યારે ગામ બહાર લોકોની અવરજવર ઓછી હતી ત્યારે તે ખાઈ પાસે ગયા અને તેમાંથી નવા ઘડામાં પાણી ગળાવ્યું. તે ગાળેલા પાણીને ફરી બીજા નવા ઘડામાં ગળાવ્યું. પછી તેના પર કપડું બાંધી દીધું. ૭ દિવસ-રાત્રિ સુધી તે ઘડાઓ એમના એમ પડ્યા રહ્યા. ફરી પાછું તે પાણી નવા ઘડામાં ગળાવ્યું. પછી તેમાં તાજી રાખ નાંખાવી અને ફરી પાછા તેને મુખથી બંધ કરી દીધા. ૭ દિવસ-રાત્રિ તેમાં રાખીને ફરી પાછા કોરા નવા ઘડામાં તે પાણીને ગળાવ્યું. આમ પાણીને ગળાવતા રહ્યા અને નવી રાખ નાંખતા રહ્યા. આમ તેણે ૭ અઠવાડિયાં સુધી કર્યું. આમ આટલા દિવસોમાં આવી વિધિ કરવાથી તે પાણી શુદ્ધ થતાં થતાં પીવા જેવું ઉત્તમ પાણીના રૂપમાં ફેરવાઈ ગયું. તે સ્વચ્છ, પથ્ય, શ્રેષ્ઠ, હલકું અને આકાશમાં સ્ફટિકની જેમ પારદર્શક, ઉત્તમ ગંધ, વર્ણ, રસ તથા સ્પર્શયુક્ત બની ગયું. આસ્વાદનીય યાવત્ સર્વ ઈન્દ્રિય અને શરીરને માટે ખૂબ જ આનંદપ્રદ બની ગયું.

સુબુદ્ધિ પ્રધાને તે શુદ્ધ બનેલ પાણીને હાથમાં લઈ જીભ પર મૂકી ચાખ્યું. તેણે જોયું કે આ પાણી પીવાલાયક તથા વર્ણ, ગંધ આદિ સર્વ દષ્ટિએ ઉત્તમ પાણી બની ગયું છે. સ્વાદ માણવા જેવું અને ઈન્દ્રિયોને આનંદ દેનારું બની ગયું છે; તેથી તેને ખૂબ જ પ્રસન્નતા થઈ. પછી તે પાણીને વધુ સ્વાદિષ્ટ, ઉત્તમ પીણાં જેવું બનાવવા માટે અનેક અન્ય પદાર્થો તેમાં ભેળવીને તેને તૈયાર કર્યું. પછી તેણે પોતાના માણસોને બોલાવ્યા અને તેમને કહ્યું : “આ પાણી લઈને જાઓ અને રાજા જિતશત્રુ જ્યારે ભોજન કરે ત્યારે તેમને પીવા માટે આપજો.”

તે માણસોએ સુબુદ્ધિ પ્રધાનની આ વાતનો સ્વીકાર કર્યો અને તે ઉત્તમ જળને લઈને તેઓ રાજાના ભોજનના સમયે ત્યાં હાજર થઈ ગયા. રાજાએ સુંદર આહાર-પાણી ભોગવી લીધા પછી હાથ-મોં ધોઈ લીધા અને પોતે સ્વચ્છ થયા. સુબુદ્ધિના માણસોએ તેમને ઉત્તમ પ્રકારનું પાણી પીવા માટે આપ્યું. તે પાણી પીને તેને સુખદ આશ્ચર્ય થયું. તેની સાથે ભોજન કરવાવાળા રાજાઓ, ઐશ્વર્યવાન સામંતો વગેરેને સંબોધીને તે બોલ્યા : “હે દેવાનુપ્રિયો ! આ ઉદક(પાણી)રત્ન કેટલું સ્વચ્છ અને સમસ્ત ઈન્દ્રિયો તથા શરીરના માટે અત્યંત આહ્લાદક છે.” તે દરબારીઓ, રાજાઓ, સામંતો સર્વેએ રાજાની વાતમાં સૂર પૂરાવ્યો.

ત્યાર બાદ રાજા જિતશત્રુએ સુબુદ્ધિના જળગૃહના અધિકારીને બોલાવ્યા અને તેમને પૂછ્યું : “આવું ઉત્તમ જળ તમને ક્યાંથી મળ્યું ?” ત્યારે તેઓએ સુબુદ્ધિ પ્રધાનનું નામ આપ્યું. રાજા જિતશત્રુએ સુબુદ્ધિને કહ્યું : “હે સુબુદ્ધિ ! હું તમારા માટે કયા કારણથી એકાંત, અનિષ્ટ, અપ્રિય, અમનોજ અને અમનોહર છું, જેથી તમે દરરોજ ભોજન સમયે પીવા જેવું જલ મને મોકલ્યું નહિ. દેવાનુપ્રિય ! આવું ઉત્તમ જલ તમને ક્યાંથી મળ્યું ?” રાજાના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં સુબુદ્ધિએ કહ્યું : “સ્વામી ! મેં જ્યારે ખાઈના પાણી સંબંધમાં, પદ્મગલના પરિણામન વિશે આપને કહ્યું હતું, જાણકારી આપી હતી, ત્યારે આપને મારી વાત પર વિશ્વાસ આવ્યો નહિ. આવું થવા પર મેં મનમાં વિચાર કર્યો કે - ‘રાજા જિતશત્રુ સત્ય વસ્તુ પર અવિશ્વાસ રાખે છે, પ્રતીતિ કરતા નથી અને તેને સમજવાની રુચિ નથી. માટે હું પોતે જ આપને આ સત્ય તત્વના વિષયમાં જિનેન્દ્ર પ્રભુ દ્વારા પ્રરૂપિત તત્વના વિષય આપને જણાવું.’ એવો

મેં મનમાં નિર્ણય કરેલ.” આમ કહીને સુબુદ્ધિ પ્રધાને પાણીને શુદ્ધ કરવાની સંપૂર્ણ વાત રાજા સમક્ષ કરી. આમ, “હે સ્વામી ! આ પેલી ખાઈનું જ પાણી છે.” તે વાત કહી.

રાજાને સુબુદ્ધિની વાત પર હજી પણ વિશ્વાસ આવ્યો નહિ. તેનું કથન, પ્રતિપાદન, પ્રરૂપણા પર વિશ્વાસ આવ્યો નહિ, પ્રતીતિ ન કરી તેને પ્રધાનની વાત અરુચિકર લાગી, તેથી રાજાએ સતત પોતાના સંપર્કમાં રહેવાવાળા માણસોને બોલાવ્યા અને કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! તમે કુંભારની દુકાન પર જાવ. ત્યાંથી નવા ઘડા ખરીદો, પાણી ગાળવાનાં વસ્ત્રો લાવો, યાવત્ જેમ સુબુદ્ધિ પ્રધાને પાણીને શુદ્ધ કરેલ છે તે વિધિથી આપ પણ એ ખાઈનાં પાણીને લઈને શુદ્ધ કરો.” તે માણસોએ સુબુદ્ધિ પ્રધાનની વિધિ પ્રમાણે પાણી લાવી અને સંસ્કારિત કરેલું પાણી તૈયાર કર્યું અને રાજાની સેવામાં લાવીને મૂકી દીધું. તે પાણીનો સ્વાદ પણ ઉત્તમ હતો અને સર્વ ઈન્દ્રિયોને સુખપ્રદ લાગવાવાળો હતો. તે પાણીને રાજાએ પોતાની હથેળીમાં લઈને ચાખ્યું અને તે પાણી ઉત્તમ અને સુખપ્રદ લાગ્યું. રાજાએ સુબુદ્ધિ પ્રધાનને બોલાવીને પૂછ્યું : “આવું જ્ઞાન તમને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થયું ?” સુબુદ્ધિ પ્રધાને કહ્યું : “આવું સત્ય તત્વનું જ્ઞાન મેં જિનવાણી-માંથી મેળવેલ છે.”

રાજા જિતશત્રુએ સુબુદ્ધિને કહ્યું : “દેવાનુપ્રિય ! હું તમારી પાસેથી જિનવાણી સાંભળવા ઈચ્છું છું.” સુબુદ્ધિએ રાજાને અદ્ભુત, અભૂતપૂર્વ જિનવાણીનું પાન કરાવ્યું. ચાર મહાવ્રત - વ્રતરૂપ ધર્મનું નિરૂપણ કર્યું. (વચ્ચેના ૨૨ તીર્થંકરનો ધર્મ). જીવ કેવી રીતે કર્મબંધ કરે છે ? કેવી રીતે કર્મથી મુક્ત થવાય છે ? વગેરે વાતો વિગતથી સમજાવી.

રાજા જિતશત્રુ આવી જિનવાણી સાંભળીને હર્ષિત અને સંતુષ્ટ થયા. તેણે સુબુદ્ધિ પ્રધાનને કહ્યું : “હું જિનવાણી પર શ્રદ્ધા કરું છું, યાવત્ તમે જેમ કહો છો તેમ જ છે. માટે હું પણ પાંચ અણુવ્રત, ૭ શિક્ષાવ્રતરૂપ ૧૨ વ્રતનો શ્રાવકધર્મ સ્વીકાર કરું છું.” સુબુદ્ધિએ કહ્યું : “દેવાનુપ્રિય ! જેનાથી આપના આત્માને સુખ થાય તેવું કરો, પરંતુ ધર્મકાર્યમાં વિલંબ ન કરો.” ત્યારે રાજા જિતશત્રુએ ૧૨ વ્રતરૂપ શ્રાવકધર્મનો સ્વીકાર કર્યો. આમ, રાજા જિતશત્રુ શ્રમણોપાસક બની

ગયા અને જીવ-અજીવ તત્ત્વોનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી લીધું. શ્રમણ નિર્ગ્રથોને પ્રાસુક - એષણિક દાન દેતા, ધાર્મિકજીવન જીવવા લાગ્યા.

તે કાળે - તે સમયે તે રાજ્યમાં, ચંપા નગરીમાં સ્થવિર મુનિઓ પધાર્યા. રાજા જિતશત્રુ અને સુબુદ્ધિ પ્રધાન તેમનાં દર્શન, વંદન કરવા ગયા. તેમનો ધર્મઉપદેશ સાંભળીને સુબુદ્ધિ પ્રધાને જિતશત્રુરાજાને પૂછીને સંયમ સ્વીકાર કરવાની વાત સ્થવિરોને કરી. પ્રધાને પોતાને દીક્ષા લેવાના ભાવ થયા છે તે વાત જિતશત્રુરાજાને કરી અને દીક્ષાની આજ્ઞા માંગી. રાજાને કહ્યું : “રાજન્ ! મેં સ્થવિરો પાસે જૈન ધર્મ સાંભળ્યો છે. આ ધર્મ મને બહુ ગમે છે, રુચિકર લાગે છે, સ્વામી ! સંસારના ભયથી હું ભયભીત બનેલ છું અને આપની આજ્ઞા લઈને દીક્ષા લેવા ઈચ્છું છું.” રાજા જિતશત્રુએ તેમની વાત સાંભળીને કહ્યું : “દેવાનુપ્રિય ! થોડાં વર્ષો સુધી સંસારના વિપુલ ભોગોને ભોગવીને પછી આપણે એકસાથે સ્થવિર મુનિઓ પાસે મુંડિત થઈને દીક્ષા સ્વીકાર કરીશું.” પ્રધાને તેમની વાતનો સ્વીકાર કર્યો. ત્યાર પછી સુબુદ્ધિએ રાજા સાથે રહીને ૧૨ વર્ષ સુધી વિપુલ સુખોને ભોગવ્યાં.

તે કાળે - તે સમયે ફરીથી ચંપા નગરીમાં સ્થવિર ભગવંતોનું આગમન થયું. રાજા જિતશત્રુએ એમની પાસે ધર્મ સાંભળ્યો. એ સાંભળીને તેમને દીક્ષા લેવાના ભાવ જાગ્યા, તેથી તેમણે સ્થવિરોને કહ્યું : “હું સુબુદ્ધિ પ્રધાનને મારી સાથે દીક્ષા લેવા માટે નિમંત્રણ આપવા જાઉં છું. મારા મોટા પુત્રને રાજ્યનો ભાર સોંપી દઈશ અને પછી આપની પાસે આવી સંયમ સ્વીકાર કરીશ.” સ્થવિરોએ કહ્યું : “જેમ આપને સુખ ઊપજે તેમ કરો.”

રાજાએ નગરમાં આવીને સુબુદ્ધિ પ્રધાનને દીક્ષાની વાત કરી, તો તેમણે કહ્યું : “હે રાજન્ ! જો આપ દીક્ષા લેતા હો તો આ સંસારમાં મારા માટે બીજો કોઈ આધાર કે પ્રયોજન જ નથી અર્થાત્ મારે પણ દીક્ષા જ લેવી છે.” રાજાએ પ્રધાનને કહ્યું : “જો આપ દીક્ષા લેવા માંગતા હો, તો આપ ઘરે જાવ અને આપના મોટા સુપુત્રને ઘરનો ભાર સોંપી દો. શિબિકા પર આરૂઢ થઈને મારી પાસે આવો.”

તે સર્વ કાર્યો પતાવીને પ્રધાન તો શિબિકામાં બેસી રાજા પાસે આવી ગયા. રાજાએ પણ પોતાના સેવકોને બોલાવીને પોતાના પુત્ર અદીન-

શત્રુના રાજ્યાભિષેકની તૈયારી કરવાનું કહ્યું. તેમને રાજા બનાવીને જિતશત્રુરાજા અને સુબુદ્ધિ પ્રધાન બંનેએ દીક્ષા લઈ લીધી. તે બંનેએ ૧૧ અંગસૂત્રોનું અધ્યયન કર્યું. ઘણાં વર્ષો સુધી સંયમનું પાલન કરી, ૧ માસનો સંથારો કરી સંલેખના સહિત, સમાધિપૂર્વક સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી લીધી.

“હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ‘જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર’ના બારમા અધ્યયનના આવા અર્થ કહેલ છે, જે મેં સાંભળ્યા છે, તે પ્રમાણે જ કહું છું. જેમનું મન મિથ્યાત્વથી મૂઢ બનેલ છે, જેઓ પાપકાર્યમાં લાગેલા છે, ગુણરહિત છે, એવાં પ્રાણીઓ પણ ખાઈના પાણીની જેમ ઉત્તમ સંયોગોથી, ઉત્તમ ગુરુની કૃપાથી ગુણી થઈ જાય છે. માટે જિન આજ્ઞાપાલક ગુરુ ભગવંતોનો વધુ ને વધુ સત્સંગ કરવા પ્રયત્ન કરવો.”

સ્વાધ્યાય

- (૧) ઉદકજ્ઞાત અધ્યયન કેટલામું છે ? તેમાં કોનો અધિકાર આવે છે ?
- (૨) ચંપા નગરીની ખાઈનું પાણી કેવું હતું ?
- (૩) જિતશત્રુરાજાએ આહાર-પાણીની પ્રશંસા કરતાં શું કહ્યું ?
- (૪) સુબુદ્ધિ પ્રધાને રાજાને સ્વાદિષ્ટ આહાર-પાણીની બાબતમાં શું જવાબ આપ્યો ?
- (૫) સુબુદ્ધિ પ્રધાને ખાઈના પાણીને સ્વચ્છ અને પીવા જેવું પાણી કેવી રીતે બનાવ્યું ?
- (૬) જિતશત્રુરાજાએ પોતાના સંપર્કમાં રહેવાવાળા માણસોને બોલાવીને શું કહ્યું ?
- (૭) પ્રધાને રાજાને અભૂતપૂર્વ જિનવાણીની કઈ વાતો સમજાવી ?
- (૮) જિનવાણીથી સંતુષ્ટ થઈને જિતશત્રુરાજાએ શેનો સ્વીકાર કર્યો ?
- (૯) સુબુદ્ધિ પ્રધાને જિતશત્રુરાજાને તેની કઈ ઈચ્છા જણાવી ?
- (૧૦) રાજાની દીક્ષાની વાત સાંભળી પ્રધાને શું જવાબ આપ્યો ?
- (૧૧) જેમનું મન મિથ્યાત્વથી મૂઢ બનેલ છે, તે ગુણી કઈ રીતે થાય છે ?

ઉપાસક દશાંગ સૂત્ર

અધ્યયન ૨ : શ્રમણોપાસક કામદેવ

શ્રી જંબૂ સ્વામી આર્ય શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પ્રશ્ન કરે છે કે - “હે ભગવન્ ! નિર્વાણ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ સાતમા અંગસૂત્ર, ઉપાસક દશાંગ સૂત્રના પ્રથમ અધ્યયનમાં જે અર્થ કહ્યો છે, તે મેં આપના મુખેથી સાંભળેલ છે; તો હે ભગવાન ! હવે બીજા અધ્યયનમાં પ્રભુએ શું ભાવ ફરમાવ્યા છે ?”

સુધર્મા સ્વામી ઉત્તર આપે છે : “હે જંબૂ ! તે કાળે - તે સમયે (અવસર્પિણીકાળના ચોથા આરામાં) ચંપા નામની નગરી હતી. ત્યાં પૂર્ણભદ્ર નામે ઉદ્યાન હતું. જિતશત્રુ નામે રાજા રાજ્ય કરતા હતા. તે ગામમાં કામદેવ નામે ગાથાપતિ રહેતો હતો. તેની ભદ્રા નામે પત્ની હતી. કામદેવે છ કરોડ સોનામહોર નિધાનમાં મૂકેલી હતી, છ કરોડ સોનામહોર વેપારમાં અને છ કરોડ સોનામહોર ઘરવખરી, ધાન્ય આદિરૂપે ખજાનારૂપે રોકેલ, જે સુરક્ષિત હતી. તેમની પાસે ૧૦ હજાર ગાયોના એક વ્રજના હિસાબે છ વ્રજ એટલે કે ૬૦ હજાર ગાયો હતી.

એક વાર તેમના ગામમાં વિચરણ કરતાં કરતાં ભગવાન મહાવીર સ્વામી ચંપા નગરીમાં પધાર્યા. આનંદ શ્રાવકની જેમ કામદેવ શ્રાવક પણ તેમને વંદન કરવા નીકળ્યા અને ભગવાન પાસે ધર્મ સાંભળીને તેમણે પણ શ્રાવકના વ્રતરૂપ ધર્મ સ્વીકાર્યો. શ્રાવકધર્મનું પાલન કરતાં કરતાં અનેક વર્ષો વીતવા પર (આનંદ શ્રાવકની જેમ) તેમણે પણ પોતાના મોટા પુત્રને કારોબાર સોંપીને પોતાના મિત્ર, જ્ઞાતિજન વગેરેને, પૂછી જ્યાં પૌષધશાળા હતી ત્યાં આવ્યા. ત્યાં આવીને આનંદની જેમ ધર્મપ્રજ્ઞાપ્તિ નિવૃત્તિ સાધનાને સ્વીકાર કરીને વિહરે છે. ત્યાર પછી કામદેવ શ્રમણો-પાસકની પાસે મધ્યરાત્રિએ એક માયાવી મિથ્યાદૃષ્ટિ દેવ ત્યાં પ્રગટ થયો.

તે દેવે એક મોટા પિશાયના રૂપની વૈક્રિયરૂપથી વિકુર્વણા કરી. ભયંકર રૂપવાળો તે અદૃહાસ્ય કરી રહ્યો હતો અને ભયંકર મેઘ જેવી ગર્જના કરતો હતો.

પાંચ રંગના રૂંવાડાંવાળો તે પિશાય એક મોટી પાડાનાં શિંગડાં જેવી તીક્ષ્ણ ધારવાળી તલવાર લઈને કામદેવ શ્રાવકની પૌષધશાળામાં તીવ્ર ક્રોધ

સાથે ધમધમ કરતો આવી કામદેવ શ્રમણોપાસકને આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો : “હે કામદેવ શ્રાવક ! જેની કોઈ ઈચ્છા ન કરે તેવા મરણની કામના કરનાર ! દુષ્ટ પરિણામવાળો અને કુલક્ષણી કાળી ચૌદશે જન્મેલા, લજ્જા, શોભા, ધૈર્ય અને કીર્તિથી રહિત ! ધર્મ, સ્વર્ગ, મોક્ષની ઈચ્છાવાળા, તીવ્ર ઈચ્છાવાળા, કામદેવ શ્રાવક ! હે દેવાનુપ્રિય ! તને શીલવ્રત, અણુવ્રત, ગુણવ્રત અને પૌષ્ઠ - ઉપવાસ આદિ શ્રાવકવ્રતોથી વિચલિત થવું, ક્ષોભ પામવું, એમનું દેશથી ખંડન કરવું, ભાંગવું, મૂકવું, મૂકી દેવું અને સર્વથા ત્યાગ કરવું, તને કલ્પતું નથી. પણ જો તું આજે આ વ્રતોથી વિચલિત થઈશ નહિ, છોડીશ નહિ કે ભાંગીશ નહિ, તો આજે આ નીલકમળ જેવી તીક્ષ્ણ તલવારથી તારા ટુકડેટુકડા કરી નાંખીશ. જેથી હે દેવાનુપ્રિય ! આર્તધ્યાન કરતો તું અકાળે જ મરણને પામીશ.”

તે પિશાચરૂપધારી દેવનાં આવાં વચનો સાંભળવાં છતાં પણ તે કામદેવ શ્રાવક ભયભીત ન થયા, ઉદ્દેગ કે ક્ષોભ ન પામ્યા, અસંભ્રાંત, નિશ્ચલ, અડગ રહી ધર્મધ્યાનમાં સ્થિર રહ્યા.

તે દેવે કામદેવ શ્રાવકને નિર્ભય તેમ જ ધર્મધ્યાનમાં સ્થિર જોઈને બીજી વાર અને ત્રીજી વાર કહ્યું : “અપ્રાર્થિતની પ્રાર્થના કરવાવાળા હે કામદેવ ! જો તું આજે શીલવ્રત વગેરેનો ત્યાગ નહિ કરે તો તલવારથી તારા ટુકડેટુકડા કરી દઈશ, જેથી તું અકાળે જ મૃત્યુ પામીશ.” દેવ તરફથી આવાં વચન સાંભળવાં છતાં પણ કામદેવ શ્રમણોપાસક નિર્ભય થઈને ધર્મધ્યાનમાં સ્થિર રહ્યા. તે શ્રમણોપાસકને નિર્ભય જોઈને પિશાચ અત્યંત ગુસ્સે થઈને ભ્રમર ખેંચીને તેના નીલકમળ જેવી તીક્ષ્ણ ધારવાળી તલવારથી શરીરના ટુકડેટુકડા કરી નાખ્યા. કામદેવને અસહ્ય વેદના થઈ, પરંતુ તે સર્વ વેદના તેમણે સમભાવે સહન કરી.

તે પિશાચરૂપધારી દેવે, કામદેવ શ્રમણોપાસકને નિર્ભય રીતે ધર્મધ્યાન કરતા જોયા. નિર્ગ્રંથ પ્રવચનથી ચલિત, ક્ષોભિત અને વિપરિણામિત ન કરી શક્યો, ત્યારે તે લજ્જા અને દુઃખથી થાકીને પૌષ્ઠશાળાથી બહાર નીકળ્યો. બહાર નીકળીને પોતાના દિવ્ય પિશાચ રૂપનો ત્યાગ કરે છે. ત્યાગ કરીને એક મોટું હાથીનું રૂપ બનાવે છે. તે હાથી આ પ્રકારનો હતો.

તેનાં સાત અંગ (૪ પગ, સૂંઢ, પૂંછડી અને લિંગ) જમીનને સ્પર્શતા હતા, આમ તે સાત અંગધારી હતો. તે નશાથી મદોન્મત્ત અને શ્રાવણના વાદળની જેમ ગંભીર ગર્જના કરતો હતો. મન અને પવનની ગતિને જીતનાર

શીઘ્રગતિ કરવાવાળો હતો. તે હાથીરૂપે દેવ કામદેવ શ્રમણોપાસકની સામે આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો : “હે કામદેવ ! જો તું તારાં શ્રાવકવ્રતોનો ભંગ કરશે નહિ તો હું તને સૂંઢથી ઉપાડીને પૌષધશાળાની બહાર લઈ જઈશ અને આકાશમાં ઊંચેથી ફેંકી દઈશ. જ્યારે તું આકાશથી નીચે પડીશ ત્યારે મારા તીક્ષ્ણ હાથીદાંત પર ઝીલી અને ભૂમિ પર પછાડી દઈશ. મારા ભારે પગ નીચે ત્રણ વાર કચડી નાંખીશ, જેથી તું આર્તધ્યાન કરતો અકાળે જ મૃત્યુ પામીશ.”

હાથીરૂપધારી દેવે આવું કહેવા છતાં પણ કામદેવ શ્રમણોપાસક ડગ્યા વિના પોતાની ધર્મસાધનામાં લીન રહ્યા. જ્યારે તે દેવે કામદેવને અડોલ જોયા ત્યારે તે ઉપર પ્રમાણેનાં વચનો બીજી-ત્રીજી વાર બોલ્યો, છતાં કામદેવ શ્રાવક પર તેની ધારી કોઈ અસર ન થઈ અને ધર્મધ્યાનમાં લીન રહ્યા. આ જોઈને તે હાથીરૂપી ક્રોધિત દેવે કામદેવને સૂંઢથી પકડી અને આકાશમાં ઊંચે ઉછાળ્યા, નીચે પડતાં પોતાનાં તીક્ષ્ણ દાંતો વડે પકડી અને જમીન પર પટકી પોતાના પગ નીચે ત્રણ વાર કચડી નાંખ્યા, ત્યારે કામદેવને અસહ્ય વેદના થઈ, પરંતુ તે સર્વ વેદનાને તેમણે સમભાવે સહન કરી.

હાથીરૂપે દેવ જ્યારે કામદેવને ડગાવી ન શક્યા, તો ધીમે-ધીમે પૌષધશાળાની બહાર નીકળ્યો. હાથીનું રૂપ બદલી તેણે દિવ્ય સાપનું રૂપ ધારણ કર્યું. તે સાપ ઉગ્ર વિષયુક્ત હતો. સ્વભાવથી જટિલ, ભયાનક, કર્કશ, કઠોર અને વિકટ - વિસ્તીર્ણ પોતાની ફેણનો આડંબર કરવામાં નિપુણ હોંશિયાર હતો. ધગધગતી લોઢાની ભઠ્ઠી જેવો, ધમધમ શબ્દો કરી રહ્યો હતો, રોકવાને અશક્ય એવો તીવ્ર પ્રચંડ રોષથી યુક્ત હતો.

તે દેવ આવા સાપનું રૂપ બનાવી તે કામદેવ શ્રમણોપાસકની પાસે આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો : “હે કામદેવ ! જો તું તારાં શ્રાવકવ્રતોનો ભંગ કરશે નહિ તો હું સડસડાટ તારા શરીર પર ચડી જઈશ, પૂંછડીથી તારી ડોક પર ત્રણ આંટા (ભરડો લેવારૂપ) લગાવી તને લપેટાઈ જઈશ તથા મારા તીક્ષ્ણ વિષયુક્ત ઝેરી દાઢોથી તારી છાતી પર ડંખ મારીશ, જેથી તું આર્તધ્યાન કરતો અકાળે જ મૃત્યુ પામીશ.”

સાપરૂપધારી દેવે આવું કહેવા છતાં પણ કામદેવ શ્રમણોપાસક ડગ્યા વિના પોતાના ધર્મધ્યાનમાં લીન રહ્યા. જ્યારે તે દેવે કામદેવને અડોલ જોયા ત્યારે તે ઉપર પ્રમાણેનાં વચનો બીજી-ત્રીજી વાર બોલ્યો, છતાં કામદેવ શ્રાવક પર તેની ધારી કોઈ અસર ન થઈ અને ધર્મધ્યાનમાં લીન રહ્યા.

આ જોઈને તે સાપ અત્યંત ક્રોધિત થઈ કૂંફાડા મારતો સડસડાટ કામદેવ શ્રાવકના શરીર પર ચઢી ગયો. પાછળના ભાગથી ચઢીને તેના ગળે ત્રણ વાર ભરડો લઈ લીધો અને પોતાના ઝેરી દાંતો વડે તેની છાતી પર ડંખ માર્યા. આવું થવા પર કામદેવને અસહ્ય વેદના થઈ, પરંતુ તે બધી વેદનાને તેમણે સમભાવે સહન કરી.

પિશાચ હાથી અને સાપરૂપે એમ ત્રણ પ્રકારે કામદેવને વેદના આપ્યા પછી તે સાપરૂપધારી દેવે કામદેવ શ્રમણોપાસકને નિર્ભય, ધર્મધ્યાનમાં લીન જોઈને, નિર્ગ્રંથ પ્રવચનથી જરાપણ ચલિત ન કરી શક્યો, ક્ષુભિત ન કરી શક્યો, વિપરિણામિત ન કરી શક્યો, ત્યારે હારીને, થાકીને, ત્રાસીને તે દેવ ધીમે-ધીમે પૌષ્ઠશાળામાંથી બહાર નીકળ્યો. પોતાનું સાપરૂપ છોડીને પોતાના દેવસ્વરૂપે આવી ગયો.

તે દેવની છાતી માળાઓથી સુશોભિત હતી. આભૂષણો તથા શરીરની કાંતિ દશે દિશાઓને પ્રકાશિત કરી રહી હતી. તે દેવ દર્શનીય, વારંવાર જોવા જેવો, રૂપ અને કાંતિમાં અનુપમ હતો. એવું દેવરૂપ બનાવીને તે કામદેવ શ્રાવકની પૌષ્ઠશાળામાં આવ્યો. જેણે પાંચ વર્ણવાળાં વસ્ત્રોને ધારણ કર્યાં હતાં, તેવા તે દેવે આકાશમાં રહીને તે કામદેવને સંબોધીને આમ કહ્યું : “હે કામદેવ ! આપ ધન્ય છો, હે દેવાનુપ્રિય ! આપ પુણ્યવાન છો, કૃતાર્થ છો, આપના શરીરનાં લક્ષણો શુભ છે, મનુષ્યજન્મ અને જીવન આપે સફળ કરેલ છે. આપ મહાન પુણ્યાત્મા છો. **આપને નિર્ગ્રંથ પ્રવચનમાં પૂર્ણ દૈવતા, નિષ્ઠા, શ્રદ્ધા તથા રુચિ છે.**”

“હે દેવાનુપ્રિય ! એક વાર સુધર્મ દેવલોકના અધિપતિ શકેન્દ્ર મહારાજ સૌધર્મવતંસક વિમાનમાં ૮૪ હજાર સામાનિક દેવો, ૩૩ ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવો, ૪ લોકપાલો, ૮ અગ્રમહિષીઓ આદિ તથા અન્ય દેવ-દેવીઓ વચ્ચે પોતાના સિંહાસન પર બિરાજેલ હતા. તે બધાની સામે શકેન્દ્ર મહારાજે આ પ્રમાણે કહ્યું કે - “હે દેવો ! જંબૂદ્વીપના ભરત ક્ષેત્રમાં ચંપા નામે નગરી છે. તેમાં કામદેવ શ્રાવક પોતાની પૌષ્ઠશાળામાં રહીને શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કહેલ ધર્મનું પાલન કરતા ધર્મધ્યાન કરી રહ્યા છે. કોઈ પણ દેવ, દાનવ, યક્ષ, રાક્ષસ, કિન્નર, ગંધર્વ વગેરે તે કામદેવ શ્રાવકને નિર્ગ્રંથ પ્રવચનની શ્રદ્ધાથી ચલાયમાન કરવા, ક્ષુભિત કરવા કે ભ્રષ્ટ કરવા અસમર્થ છે.

આ વાત સાંભળીને મને તે શકેન્દ્રની વાત પર શ્રદ્ધા, પ્રતીતિ, રુચિ ન થઈ. તેમનાં વચનોને ખોટાં સાબિત કરવાં, મિથ્યા સાબિત કરવા તથા આપને ધર્મથી ડગાવવા માટે હું અહીં આવ્યો અને આપને અનેક ઉપસર્ગ આપ્યા, પરંતુ આપને ધર્મથી ડગાવવામાં અસમર્થ બન્યો. ધન્ય છે આપની ઋદ્ધિ, બળ, વીર્ય, દ્યુતિ, યશ, પુરુષાર્થ-પરાક્રમને. આપની નિર્ગ્રંથ પ્રવચનોમાં દૃઢતા અને શ્રદ્ધા મેં જોઈ લીધી છે. હે દેવાનુપ્રિય ! આપને મેં જે ઉપસર્ગો આપ્યા તે અપરાધ માટે મને ક્ષમા કરો. આપ ક્ષમાવાન છો, હું ક્ષમાની ભાવના રાખું છું.” આવાં અનેક વચનો બોલતાં બોલતાં તે દેવ કામદેવને હાથ જોડીને પગમાં પડી ગયો અને વારંવાર ક્ષમાયાચના કરી અને ક્ષમા માંગીને જે દિશામાંથી આવેલો તે દિશામાં પાછો ફરી ગયો. ‘હવે મારો ઉપસર્ગ ટળી ગયો છે’ આવું જાણીને કામદેવે પોતાની પ્રતિમા પારી લીધી.

તે કાળે તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી ચંપા નગરીમાં પધાર્યા. કામદેવ શ્રમણોપાસકને ભગવાન પધાર્યાના સમાચાર મળ્યા. તેમણે વિચાર કર્યો કે - ‘ભગવાન પાસે જઈને વંદન-નમસ્કાર કરીને પછી પૌષ્ઠ પારવો મારે માટે યોગ્ય છે.’ એવો વિચાર કરીને સમવસરણમાં જવાયોગ્ય શુદ્ધ વસ્ત્ર પહેર્યા તથા અનેક મનુષ્યોના સમૂહથી ઘેરાયેલા તેઓ પોતાના ઘરેથી નીકળ્યા. રાજમાર્ગથી ચાલતાં જ્યાં પૂર્ણભદ્ર ઉદ્યાન હતું, ત્યાં આવ્યા અને શંખ શ્રાવકની જેમ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીની પર્યુપાસના કરવા લાગ્યા. ભગવાને કામદેવ શ્રાવક અને વિશાળ જનસમુદાયને ધર્મકથા સંભળાવી.

ત્યાર પછી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કામદેવ શ્રમણો-પાસકને સંબોધન કરીને કહ્યું : “હે કામદેવ ! કાલે મધ્યરાત્રિએ એક દેવ તમારી સામે પ્રગટ થયો. તે દેવે વિકરાળ પિશાચનું રૂપ ધારણ કર્યું અને અત્યંત ક્રોધિત થઈને તલવાર કાઢીને તમને કહ્યું : ‘હે કામદેવ ! જો તમે શીલ આદિ તમારા વ્રતભંગ નહિ કરો, તો તમને જીવનરહિત કરી દઈશ.’ તે દેવ દ્વારા આ પ્રકારે કહેવા પર તમે તે ઉપસર્ગને સમભાવથી સહન કર્યો. પછી હાથી અને સાપનું રૂપ બનાવીને ત્રણ ઉપસર્ગો દ્વારા દેવે આપને ઉપસર્ગો આપ્યા અને તે દેવ દેવલોકમાં પાછો ગયો.” ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ કહ્યું : “હે કામદેવ ! શું આ વાત સત્ય છે ?” કામદેવે કહ્યું : “હા ભગવાન ! આ વાત સત્ય છે.”

ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ઘણાં સાધુ-સાધ્વીઓને બોલાવીને કહ્યું : “હે આર્યો ! ગૃહસ્થ અવસ્થામાં રહીને શ્રાવકધર્મનું પાલન કરતાં હોય ત્યારે તેમાં જ્યારે દેવ, માનવ કે તિર્યચ સંબંધી ઉપસર્ગોને શ્રમણોપાસક સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે છે અને ધર્મથી વિચલિત થતા નથી, તો સાધુ-સાધ્વીઓની સહનશીલતા તો કેવી હોય ? તેઓ તો અષ્ટપ્રવચનમાતાથી લઈ દ્વાદશાંગીરૂપ ગણિપિટક, શ્રુતજ્ઞાનના ધારક હોય છે. તેથી તેમને તો દેવ, મનુષ્ય કે તિર્યચ સંબંધી ઉપસર્ગોને સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરવા જ જોઈએ.” શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીની આ વાત સાંભળી ઘણાં સાધુ-સાધ્વીઓએ કહ્યું : “હે ભગવાન ! આ વાત સત્ય છે, એમ જ છે, જેમ આપ કહો છો.” આમ વિનયપૂર્વક તેમની વાતનો સ્વીકાર કર્યો.

શ્રમણોપાસક કામદેવ અત્યંત પ્રસન્ન થયા અને પછી તેમણે ભગવાનને અનેક પ્રશ્નો પૂછીને પોતાના મનની શંકાઓનું સમાધાન કર્યું. શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને ત્રણ વાર વંદન-નમસ્કાર કર્યા અને તેઓ જે દિશામાંથી આવ્યા હતા, તે દિશામાં પાછા ફરી ગયા. ભગવાન મહાવીર સ્વામી પણ પછી કોઈ સમયે ચંપા નગરીથી વિહાર કરીને અન્ય ગામોમાં વિચરણ કરવા લાગ્યા.

કામદેવ શ્રમણોપાસકે શ્રાવકની ૧ થી ૧૧ પ્રતિમાઓને ધારણ કરી. ઉપવાસ, છટ્ટ, અટ્ટમ, અટ્ટાઈ, અર્ધમાસક્ષમણ, માસક્ષમણ આદિ તપ દ્વારા આત્માને ભાવિત કર્યો. વીસ વર્ષ સુધી શ્રાવકધર્મનું પાલન કર્યું. એક માસનો સંધારો, સંલેખના કરી સર્વ દોષોની આલોચના-પ્રતિક્રમણ કરીને સમાધિસહિત કાળ કરીને પ્રથમ દેવલોકે સૌધર્મ કલ્પમાં સૌધર્માવતંસક મહાવિમાનના ઉત્તરપૂર્વ દિશાભાગમાં અરુણાભ નામના વિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા. ત્યાં અનેક દેવોની સ્થિતિ ચાર પલ્યોપમની છે, તે પ્રમાણે જ કામદેવ શ્રાવક પણ ચાર પલ્યોપમની સ્થિતિવાળા દેવ થયા.

ગૌતમ સ્વામીએ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને પ્રશ્ન પૂછ્યો : “હે ભગવાન ! કામદેવ તે દેવલોકનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને, ભવ તેમ જ સ્થિતિ ક્ષય કરીને દેવશરીરનો ત્યાગ કરીને ક્યાં જાશે ? ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?” ભગવાને કહ્યું : “હે ગૌતમ ! તે કામદેવ ત્યાંથી ચ્યવીને મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થશે અને ત્યાંથી સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત થશે.”

આર્ય સુધર્મા સ્વામીએ કહ્યું : “હે જંબૂ ! સિદ્ધિ પ્રાપ્ત શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ઉપાસક દશાંગ સૂત્રના બીજા અધ્યયનના આ ભાવ ફરમાવ્યા છે, જે મેં તમને સંભળાવ્યા છે.”

- (૧) કામદેવ ગાથાપતિની સંપત્તિનું વર્ણન કરો.
- (૨) માયાવી પિશાયધારી દેવનું વર્ણન ટૂંકમાં લખો.
- (૩) માયાવી દેવનાં આંખ, કાન, માથું, લલાટ અને નાક કોના જેવા હતા ?
- (૪) માયાવી દેવની ઓળખાણ શું હતી ?
- (૫) માયાવી દેવનાં લટકણિયાં અને દુપટ્ટા શેના હતા ?
- (૬) પિશાયરૂપધારી દેવે કામદેવને કેવાં વચનો સંભળાવ્યાં ?
- (૭) પિશાયરૂપધારી દેવની ધમકીની કામદેવ પર શું અસર થઈ ?
- (૮) શ્રમણોપાસક કામદેવને નિર્ભય જોઈ પિશાયે તેમને કયો ઉપસર્ગ આપ્યો ?
- (૯) દેવે કેટલાં અંગવાળા હાથીનું રૂપ ધારણ કર્યું ? કોઈ પણ ત્રણ અંગનું વર્ણન કરો.
- (૧૦) મદોન્મત્ત હાથીની ગર્જના અને ગતિ કોના જેવા હતા ?
- (૧૧) હાથીરૂપ દેવે કામદેવને કઈ ધમકી આપી અને શું કર્યું ?
- (૧૨) દેવે ધારણ કરેલા સાપનું વર્ણન કરો.
- (૧૩) સાપરૂપી દેવે શ્રમણોપાસકને શું કહ્યું ?
- (૧૪) દેવે આકાશવાણી રૂપે કામદેવને શું કહ્યું ?
- (૧૫) સાપરૂપધારી દેવે કામદેવને કેવો ઉપસર્ગ આપ્યો ?
- (૧૬) શકેન્દ્ર મહારાજે દેવોની સભામાં કામદેવની શ્રદ્ધાની પ્રશંસા કેવા શબ્દોમાં કરી ?
- (૧૭) કામદેવને ડગાવવા અસમર્થ દેવે ક્ષમા માંગતા શું કહ્યું ?
- (૧૮) કામદેવ શ્રમણોપાસકે કયા તપ દ્વારા આત્માને ભાવિત કર્યો ?
- (૧૯) કામદેવ કાળ કરી કયા દેવલોકમાં કેટલી સ્થિતિવાળા દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા ?
- (૨૦) ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ સાધુ-સાધ્વીને બોલાવીને શું કહ્યું ?
- (૨૧) કામદેવ, દેવનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી કયાં ઉત્પન્ન થશે ? શું પ્રાપ્ત કરશે ?
- (૨૨) દેવે કેટલાં રૂપ બનાવીને કામદેવ શ્રાવકને ડરાવ્યા ? કયાં કયાં ?

અંતગડ સૂત્ર

વર્ગ : ૩, અધ્યયન : ૧ - અનીકસેનકુમાર

શ્રી જંબૂ સ્વામી શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પ્રશ્ન કરે છે : “હે ભગવન ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અંતગડદશાના ત્રીજા વર્ગના આ ભાવ કહ્યા છે, પછી ત્રીજા વર્ગના શું ભાવ કહેલ છે ?” આ પ્રશ્નનો જવાબ આપતાં સુધર્મા સ્વામી કહે છે : “હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અંતગડ સૂત્રના ત્રીજા વર્ગનાં તેર અધ્યયન કહ્યાં છે, તે આ પ્રકારે છે - (૧) અનીકસેનકુમાર, (૨) અનંતસેનકુમાર, (૩) અજિતસેનકુમાર, (૪) અનિહતરિપુકુમાર, (૫) દેવસેનકુમાર, (૬) શત્રુસેનકુમાર, (૭) સારણકુમાર, (૮) ગજસુકુમાર, (૯) દુર્મુખકુમાર, (૧૦) કૂપકકુમાર, (૧૧) દારુકકુમાર અને (૧૨) અનાદૃષ્ટિકુમાર.”

જંબૂ : “હે ભગવાન ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અંતગડ સૂત્રના ત્રીજા વર્ગનાં ૧૩ અધ્યયનો પ્રરૂપ્યાં છે, તો અંતગડ સૂત્રના ત્રીજા વર્ગના પ્રથમ અધ્યયનનો શું ભાવ કહેલ છે ?”

સુધર્મા સ્વામી : “હે જંબૂ ! તે કાળે - તે સમયે ભદિલપુર નામે નગર હતું. તે નગર ઉત્તમ નગરના બધા ગુણોથી યુક્ત તેમ જ ધન-ધાન્યથી પરિપૂર્ણ હતું. તેના ઈશાનખૂણામાં નગરની બહાર શ્રીવન નામે ઉદ્યાન હતું. તે દર્શનીય અને મનોહર હતું. તે નગરમાં મહારાજા જિતશત્રુ રાજ્ય કરતા હતા. તે જ નગરમાં નાગ નામના ગાથાપતિ રહેતા હતા. તે ઘણા સમૃદ્ધશાળી અને અપરાભૂત હતા. તે ગાથાપતિને સુલસા નામની એક પત્ની હતી. સુલસા અત્યંત સુકોમળ અને સ્વરૂપવાન હતી.”

તે નાગ ગાથાપતિનો પુત્ર અને સુલસાનો અંગજાત, આત્મજ (ઉદરજાત) અનીકસેન નામનો પુત્ર હતો. તે પણ ઘણો સુકોમળ અને સ્વરૂપવાન હતો. (૧) ક્ષીરધાત્રી, (૨) મજ્જનધાત્રી, (૩) મંડનધાત્રી, (૪) ક્રીડાધાત્રી અને (૫) અંકધાત્રી એ પાંચ ધાવમાતાઓ દૃઢપ્રતિજ્ઞની જેમ પાલન કરતી હતી, યાવત્ જે રીતે પર્વતની ગુફામાં ચંપકલતા સુરક્ષિત વધે છે, તેમ અનીકસેન દિવસે ને દિવસે વૃદ્ધિ પામતો હતો. અનીકસેનકુમાર જ્યારે આઠ વર્ષથી કાંઈક વધુ ઉંમરના થયા, ત્યારે માતા-પિતાએ તેમને વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા કલાચાર્ય પાસે મોકલ્યા. થોડા

સમયમાં તે બધી કળાઓમાં હોશિયાર થયા અને યુવાવસ્થા પ્રાપ્ત કરી, અનીકસેનકુમાર ભોગ ભોગવવા યોગ્ય થઈ ગયા, ત્યારે માતા-પિતાએ સમાન વય, સમાન ત્વચા, સમાન લાવણ્ય, રૂપ, યૌવન તેમ જ સુશીલતા આદિ ગુણોથી યુક્ત તેના અનુરૂપ બત્રીસ શ્રેષ્ઠ કન્યાઓ સાથે એક જ દિવસે લગ્ન કરાવ્યાં.

લગ્ન પછી તે નાગ ગાથાપતિએ અનીકસેનકુમારને પ્રીતિદાન દેતા સમયે બત્રીસ કરોડ ચાંદીના સિક્કા તેમ જ અન્ય બત્રીસ પ્રકારની અનેક વસ્તુઓ આપી. જેવી રીતે મહાબળકુમાર માટે તેના પિતાએ કર્યું હતું. અનીકસેનકુમાર પણ મહાબળકુમારની જેમ ભવનના ઉપરના ખંડમાં નિરંતર વાગતાં મૃદંગોથી યાવત્ પૂર્વપુણ્ય ઉપાર્જિત મનુષ્યસંબંધી ભોગ ભોગવતાં સુખપૂર્વક રહેતા હતા.

તે કાળે - તે સમયે શ્રીવન ઉદ્યાનમાં ભગવાન અરિષ્ટનેમિ પધાર્યા. પોતાની મર્યાદા અનુસાર આજ્ઞા લઈને વિચરવા લાગ્યા. પરિષદ તેમનો ઉપદેશ સાંભળવા આવી અને ધર્મઉપદેશ સાંભળી પાછી ફરી. ભગવાનનાં દર્શન કરવા અનીકસેનકુમાર પણ આવ્યા. તેણે પણ ભગવાનનું પ્રવચન સાંભળ્યું અને પ્રવચનના પ્રભાવથી તેને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. અંતમાં માતા-પિતાની આજ્ઞા લઈને ગૌતમકુમારની જેમ તે ભગવાન પાસે દીક્ષિત થયા. દીક્ષિત થયા પછી તેમણે સામાયિકથી લઈ ચૌદપૂર્વનું અધ્યયન કર્યું. વીસ વર્ષ સુધી દીક્ષાનું પાલન કર્યું. અંત સમયે શત્રુંજયપર્વત પર એક માસની સંલેખના દ્વારા સિદ્ધ-બુદ્ધ-મુક્ત થયા.

આ પ્રમાણે હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ આઠમા અંગ અંતગડ સૂત્રના તૃતીય વર્ગના પ્રથમ અધ્યયનનો આ ભાવ બતાવેલ છે.

સ્વાધ્યાય

- (૧) શ્રી અંતગડ સૂત્રના ત્રીજા વર્ગના કેટલાં અધ્યયન છે ? કોઈ પણ ચાર અધ્યયનનાં નામ લખો.
- (૨) ભદિલપુર નગરનું વર્ણન કરો.
- (૩) નાગ ગાથાપતિ કેવા હતા ?
- (૪) નાગ ગાથાપતિનાં પત્ની અને પુત્રનું નામ શું હતું ?
- (૫) અનીકસેનનું પાલન કેટલી ધાવમાતાએ કર્યું ? કઈ કઈ ?

- (૬) અનીકસેનને વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા કેટલામા વર્ષે અને કોની પાસે મોકલ્યા ?
- (૭) અનીકસેનનાં લગ્ન કેટલી કન્યાઓ સાથે થયાં ?
- (૮) અનીકસેનની પત્નીઓના ગુણોનું વર્ણન કરો.
- (૯) નાગ ગાથાપતિએ અનીકસેનકુમારને લગ્ન પછી શું આપ્યું ?
- (૧૦) અનીકસેનકુમાર પર ભગવાનના પ્રવચનનો શું પ્રભાવ પડ્યો ?
- (૧૧) અનીકસેનકુમાર કોની જેમ ભગવાન પાસે દીક્ષિત થયા ?
- (૧૨) દીક્ષિત થયા પછી અનીકસેનકુમારે શું સાધના કરી અને કેટલું અધ્યયન કર્યું ?
- (૧૩) અનીકસેને કેટલાં વર્ષ સુધી દીક્ષાનું પાલન કર્યું ? તેમની ગતિ કઈ થઈ ?

અનુત્તરોવવાઈ સૂત્ર

વર્ગ : ૩, અધ્યયન : ૧ - ધન્યકુમાર

શ્રી જંબૂ સ્વામી શ્રી સુધર્મા સ્વામીને પ્રશ્ન કરે છે : “હે ભગવન્ ! મોક્ષને પ્રાપ્ત થયેલ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અનુત્તરોવવાઈ સૂત્રના ત્રીજા વર્ગના આ પ્રમાણે ભાવ ફરમાવ્યા છે, તો હે ભગવન્ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ ત્રીજા વર્ગનો શું અર્થ ફરમાવ્યો છે ?”

શ્રી સુધર્મા સ્વામીએ ઉત્તર આપ્યો : “હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અનુત્તરોવવાઈ સૂત્રના ત્રીજા વર્ગનાં દસ અધ્યયન કહ્યાં છે, તે આ પ્રમાણે છે - (૧) ધન્યકુમાર, (૨) સુનક્ષત્રકુમાર, (૩) ઋષિદાસકુમાર, (૪) પેલ્લકકુમાર, (૫) રામપુત્રકુમાર, (૬) ચંદ્રકુમાર, (૭) પૃષ્ઠિમાતૃકાકુમાર, (૮) પેઠાલકુમાર, (૯) પોટ્ટિલ્લકુમાર અને (૧૦) વેહલ્લકુમાર.

જંબૂ સ્વામી : “હે ભગવાન ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીરે અનુત્તરોવવાઈ સૂત્રના ત્રીજા વર્ગનાં ૧૦ અધ્યયન કહ્યાં છે, તો ભગવાન ! ત્રીજા વર્ગના પ્રથમ અધ્યયનનો શું અર્થ કહ્યો છે ?”

સુધર્મા સ્વામી : “હે જંબૂ ! તે કાળે - તે સમયે કાકંદી નામે નગરી હતી. તે નગરી જન, ધન અને ભવનોથી સમૃદ્ધ હતી. તે નગરીની બહાર ઈશાનખૂણામાં સહસ્રામ્રવન નામે ઉદ્યાન હતું. તે ઉદ્યાન સર્વ ઋતુઓમાં

પુષ્પ, ફળવાળાં વૃક્ષોથી સમૃદ્ધ હતું. ત્યાં જિતશત્રુ નામના રાજા રાજ્ય કરતા હતા.

તે કાકંદી નગરીમાં ભદ્રા નામે સાર્થવાહિની રહેતી હતી. તે સાર્થવાહિની સમૃદ્ધ યાવત્ કોઈથી પરાભવ પામનારી ન હતી. તે ભદ્રા સાર્થવાહિનીનો ધત્ત્રા નામે પુત્ર હતો. તે પુત્ર સમસ્ત અંગોપાંગથી પરિપૂર્ણ યાવત્ સુંદર રૂપવાળો હતો. તે બાળક પાંચ ધાવમાતાથી ઘેરાયેલો રહેતો હતો. તે પાંચ ધાવમાતાઓનું કામ આ પ્રમાણે હતું - (૧) દૂધ પિવડાવનાર, (૨) સ્નાનમંજન આદિ કરાવનાર, (૩) વસ્ત્ર-આભૂષણ પહેરાવનાર, (૪) ખોળામાં રમાડનાર અને (૫) વિવિધ પ્રકારની કીડા કરાવનાર. પાંચ ધાવમાતાઓથી સુરક્ષિત ધત્ત્રાએ મોટા થઈને ૭૨ કળાનું અધ્યયન કર્યું. ત્યાર બાદ તેઓ ધીરે ધીરે ભોગ ભોગવવા સમર્થ શરીરવાળા થઈ ગયા.

ધત્ત્રાને બાલ્યાવસ્થાથી મુક્ત જાણીને યાવત્ ભોગ ભોગવવામાં સમર્થ જાણીને ભદ્રામાતાએ તેના માટે ૩૨ ઊંચા અને શ્રેષ્ઠ મહેલ કરાવ્યા. તેની મધ્યમાં અનેક સેંકડો સ્તંભથી યુક્ત પ્રધાનભવન કરાવ્યું, યાવત્ ૩૨ ઉત્તમ શ્રેષ્ઠીકન્યાઓ સાથે એક જ દિવસમાં પાણિગ્રહણ (લગ્ન) કરાવ્યું. તે ૩૨ કન્યાઓને દહેજમાં દાસ-દાસી, ધન-ધાન્ય આદિ દહેજ મળ્યું. ધત્ત્રાકુમાર આ મહેલમાં વાજિંત્રો(મ્યુઝિક)ના નાદ સાથે મનુષ્યસંબંધી સુખ ભોગવતા થકા વિચરતા હતા.

તે કાળે - તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી સહસ્રામ્રવન ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. પરિષદ દેશના સાંભળવા નીકળી. જિતશત્રુરાજા પણ દેશના સાંભળવા નીકળ્યા. ધત્ત્રાકુમારે પણ ભગવાનના આગમનના સમાચાર સાંભળ્યા. ધત્ત્રા પણ જમાલિકુમારની જેમ ભગવાનનાં દર્શન કરવા ગયા હતા. વિશેષતા એ કે ધત્ત્રાજી પગે ચાલીને દર્શન કરવા ગયા હતા. ધર્મકથા સાંભળી રાજા સ્વસ્થાને પાછા ગયા, પરંતુ ભગવાનની દેશના સાંભળી ધત્ત્રાકુમારને વૈરાગ્ય આવ્યો. તેઓ કહેવા લાગ્યા : “અહો ભગવાન ! હું મારી માતાને પૂછીને આપની પાસે દીક્ષા લેવા ઈચ્છું છું.” ધત્ત્રાકુમાર ઘરે આવીને પોતાની માતાને પૂછે છે અને માતા મૂર્ચિત થઈ જાય છે. મૂર્ચ્છા દૂર થવા પર માતા તેને સંસાર છોડી સંયમ ન લેવા ઘણું જ સમજાવે છે, પણ ધત્ત્રાકુમારને સમજાવવામાં નિષ્ફળ જાય છે. જેમ થાવર્યાપુત્રની માતાએ કૃષ્ણ વાસુદેવને દીક્ષાના ઉત્સવ માટે યાચના કરી હતી, તેમ ભદ્રા સાર્થવાહિનીએ જિતશત્રુરાજા પાસે દીક્ષા

માટે છત્ર અને ચામરની માગણી કરી. રાજાએ સ્વયં દીક્ષા મહોત્સવ કર્યો, જેમ કૃષ્ણ મહારાજાએ થાવચ્યાપુત્ર માટે કર્યો હતો. ધન્નાકુમાર ધન્ના અણગાર બની ગયા અને ઈરિયાસમિતિ આદિથી જીવન વ્યતીત કરતા ગુપ્ત બ્રહ્મચારી બની ગયા.

જે દિવસે ધન્ના અણગારે દીક્ષા ગ્રહણ કરી તે જ દિવસે તેમણે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને વંદન-નમસ્કાર કરીને કહ્યું : “હે ભગવાન ! જો આપની અનુમતિ મળે તો જાવજીવ નિરંતર છટ્ટના પારણે છટ્ટ અને પારણામાં આયંબિલ કરવા અને તપકર્મથી આત્માને ભાવિત કરી વિચરવા ઈચ્છું છું. પારણામાં આયંબિલ જેવો લૂખો-સૂકો આહાર લેવો કલ્પે છે, પણ આયંબિલ વિનાનો આહાર લેવો કલ્પતો નથી. તે પણ ભોજનથી ખરડાયેલ હાથથી દીધેલ આહાર કલ્પે, ખરડાયા વિનાનો ન કલ્પે, ઘરના દરેક સભ્યોના જન્મ્યા પછી વધેલો હોય તો કલ્પે, તે પણ ઘરમાં રાખવા જેવો હોય તો ન કલ્પે, તેવો આહાર કલ્પે, જેને અનેક શ્રમણો, બ્રાહ્મણો, ત્રિખારીઓ અને યાચકો પણ ગ્રહણ કરવાની ઈચ્છા ન કરે.” ભગવાને કહ્યું : “અહો દેવાનુપ્રિય ! તમને જેમ સુખ ઊપજે તેમ કરો, ધર્મકાર્યમાં પ્રમાદ ન કરો.”

ધન્ના અણગાર ભગવાનની અનુમતિ મેળવીને હર્ષિત થયા, સંતુષ્ટ થયા અને જાવજીવ માટે છટ્ટના પારણે છટ્ટ, પારણામાં આયંબિલ કરતાં વિચારવા લાગ્યા. પ્રથમ છટ્ટના પારણાના દિવસે પ્રથમ પ્રહરમાં સ્વાધ્યાય કર્યો, બીજા પ્રહરે ધ્યાન કર્યું અને ત્રીજા પ્રહરે મુખવસ્ત્રિકા, વસ્ત્ર-પાત્રની પ્રતિલેખના કરી યાવત્ ગૌતમ સ્વામી જેમ પારણા માટે ભગવાનની આજ્ઞા લઈને ઊંચ, નીચ અને મધ્યમ કુળોમાં ગોચરી માટે જતા, તેમ લૂખો-સૂકો અને એમના અભિગ્રહ પ્રમાણેનો આહાર લેવા પરિભ્રમણ કરતા. આવા ઘોર અભિગ્રહવાળા ધન્ના અણગારને પારણાના દિવસે ક્યારેક આહાર મળે તો પાણી ન મળતું અને ક્યારેક પાણી મળે તો આહાર ન મળતો. આવી પરિસ્થિતિમાં પણ તેઓ દીન થતા નહિ, ઉદાસ થતાં નહિ, આકુળ-વ્યાકુળ થતા નહિ, નિરંતર સમાધિમાં લીન રહેતા. યોગ મળે તો યતના કરનાર, યોગ ન મળે તો ઉદ્યમ કરનાર, મન તથા ઈન્દ્રિયોનો સંયમ કરનાર હતા. આવશ્યકતા અનુસાર ભિક્ષાવૃત્તિથી આહાર-પાણી લઈ આવતા અને કાર્કંદી નગરીમાં થઈ, ભગવાન પાસે આવી ગૌતમ અણગારની જેમ ભગવાનને ગોચરી બતાવતા.

ભગવાન મહાવીર સ્વામીની આજ્ઞા મળવાથી તે ધન્ના અણગાર, મૂર્છાથી રહિત, રાગદ્વેષથી રહિત, જેવી રીતે સાપ બીલમાં પ્રવેશ કરે છે, તે પ્રમાણે મમત્વ-રહિત આહાર કરે છે. આહાર કરીને સંયમ અને તપમાં આત્માને ભાવિત કરતાં વિચરે છે. કોઈ એક દિવસ ભગવાન મહાવીર સ્વામી કાર્કંદી નગરીના સહસ્રામ્ર ઉદ્યાનમાંથી નીકળીને જનપદોમાં વિચરવા લાગ્યા.

ધન્ના અણગારે ભગવાનના તથારૂપ સ્થવિર ભગવંતો પાસેથી સામાયિક આદિ અગિયાર અંગોનું અધ્યયન કર્યું. ધન્ના અણગાર આવી ઉદાર, પ્રધાન તપશ્ચર્યાના કારણે ખંધક અણગારની જેમ સુકાઈ ગયા, કૃશ થઈ ગયા, પણ ઉદાર તપના તેજથી હવનની અગ્નિની જેમ દેદીપ્યમાન થઈ ગયા, તેમનું મુખમંડળ શોભાયમાન થઈ ગયું.

ધન્ના અણગારના પગ તપના પ્રભાવથી એવા થઈ ગયા હતા જાણે કે સુકાયેલા વૃક્ષની છાલ હોય, લાકડાની પાદુકા (ચાખડી) હોય અથવા જીર્ણ થયેલ જૂતાં હોય, એમ અણગારના પગ સુકાઈ ગયા, માંસરહિત થઈ ગયા. માત્ર હાડકાંથી, ચાખડીથી અને નસોથી ઓળખાઈ શકતા હતા, પણ લોહી કે માંસથી ઓળખાઈ શકતા ન હતા. ધન્ના અણગારની પગની આંગળીઓ તપને કારણે એવી જણાતી હતી કે તુવેરની શીંગ, મગની શીંગ, અડદની શીંગ કોમળ હોય ત્યારે જ તોડીને તડકામાં રાખવામાં આવી હોય અને કરમાઈ ગઈ હોય તેવી સુકાઈને લોહી-માંસરહિત બની ગઈ હતી.

ઉદર, કાન, જીભ અને હોઠ એ અંગોમાં હાડકાં હોતાં નથી. આ અંગો ચાખડી અને નસોથી જ ઓળખાય છે. તે ધન્ના અણગારના પગ માંસ આદિના અભાવથી સુકાઈ ગયેલા અને ભૂખને કારણે રૂક્ષ બની ગયેલા હતા. તે ચાલે ત્યારે તેમનું શરીર કંપતું હતું. તેમની આંખો ઊંડી ઊતરી ગઈ હતી. આમ ધન્ના અણગારનું શરીર ખૂબ દુર્બળ થઈ ગયું હતું.

તેઓ આત્મશક્તિથી ચાલતા હતા, પરંતુ શરીરની શક્તિથી ચાલવામાં અશક્ત થઈ ચૂક્યા હતા. આત્મશક્તિથી જ ઊભા રહેતા હતા. બોલવાના વિચારોથી જ તેમને ગ્લાનિ થતી હતી. કોલસાથી ભરેલી ગાડીની જેમ ચાલતી વખતે તેમનાં હાડકાંઓ ખડખડ અવાજ કરતા હતા. રાખના ઢગલાથી ઢાંકેલી અગ્નિની જેમ તે ધન્ના અણગાર તપના તેજથી અત્યંત શોભિત થઈને વિચરતા હતા.

તે કાળે તે સમયે રાજગૃહી નામે નગરમાં ઈશાનખૂણામાં ગુણશીલ નામે ઉદ્યાન હતું. તે નગરમાં શ્રેણિક નામે રાજા હતા. તે કાળે - તે સમયે

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી રાજગૃહી નગરના ગુણશીલ ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. તેમને વંદન કરવા નગરથી લોકો નીકળ્યા. શ્રેણિકરાજા પણ વંદના કરવા માટે નીકળ્યા. ભગવાને સહુને ધર્મઉપદેશ આપ્યો. ઉપદેશ સાંભળીને લોકો સ્વસ્થાને ગયા.

શ્રેણિકરાજાએ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીનો ધર્મઉપદેશ સાંભળીને, હૃદયમાં ધારણ કરીને, વંદન-નમસ્કાર કરીને પૂછ્યું કે - “હે ભગવાન ! ઈન્દ્રભૂતિ આદિ આપના ૧૪ હજાર સાધુઓમાંથી મહાદુષ્કર ક્રિયા કરવાવાળા અને મહાનિર્જરા કરવાવાળા કોણ અણગાર છે ?”

ભગવાને કહ્યું : “હે શ્રેણિક ! આ ઈન્દ્રભૂતિ આદિ ૧૪ હજાર અણગારોમાં ધત્તા અણગાર મહાદુષ્કર ક્રિયા કરવાવાળા અને મહાનિર્જરા કરવાવાળા છે.”

શ્રેણિક : “હે ભગવાન ! આપનું આ પ્રમાણે કહેવાનું શું કારણ છે ?”

ભગવાન : “હે શ્રેણિક ! તે કાળે - તે સમયે કાર્કટી નામે નગરી હતી, તેમાં શ્રેષ્ઠ મહેલમાં ધત્તાકુમાર રહેતા હતા. ત્યાં ભદ્રા સાર્થવાહિનીનો પુત્ર ધત્તાકુમાર ૩૨ સ્ત્રીઓની સાથે મહેલમાં મનુષ્યસંબંધી ભોગોને ભોગવી રહ્યો હતો. ત્યાં કોઈ એક સમયે હું ગ્રામાનુગ્રામ વિચરણ કરતો, અનુક્રમથી ચાલતો, કાર્કટીના સહસ્રામ્રવનમાં પહોંચ્યો. સાધુયોગ્ય અવગ્રહ ગ્રહણ કરીને અને સંયમ અને તપથી ભાવિત કરતો વિચરવા લાગ્યો. પરિષદ દર્શન કરવા આવી અને ત્યારે ધત્તા પણ દર્શન માટે આવ્યા, ત્યાંથી... આજ સુધીના ધત્તા મુનિના જીવનનું વર્ણન શ્રી ભગવંતે શ્રેણિકરાજાને કર્યું. આમ ધત્તા અણગાર અનાસક્તભાવથી આહાર કરે છે. આ કારણે હે શ્રેણિક ! હું એમ કહું છું કે એ ૧૪ હજાર સાધુઓમાં ધત્તા અણગાર મહાદુષ્કર ક્રિયા અને મહાનિર્જરા કરવાવાળા છે.”

શ્રેણિકરાજા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસે આ વર્ણન સાંભળી પ્રસન્ન થયા, સંતુષ્ટ થયા. ભગવાન મહાવીર સ્વામીની ત્રણ વાર દક્ષિણ તરફથી શરૂ કરીને પ્રદક્ષિણા કરીને ત્રણ વાર વંદન-નમસ્કાર કર્યા. પછી ધત્તા અણગારની પાસે આવ્યા. તેમને પણ ત્રણ વાર આદક્ષિણા-પ્રદક્ષિણા કરી વંદન-નમસ્કાર કરી કહ્યું : “હે દેવાનુપ્રિય ! આપ ધન્ય છો, ખૂબ પુણ્યશાળી છો, ઉત્તમ લક્ષણવાળા છો, આપને મનુષ્યજન્મ અને જીવનનું ફળ ખૂબ સારી રીતે પ્રાપ્ત થયું છે.” આ પ્રમાણે કહી વંદન-નમસ્કાર કરી જ્યાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી બિરાજે છે, ત્યાં આવી તેમને ત્રણ વાર વંદન-નમસ્કાર કરી જે દિશામાંથી આવ્યા હતા તે દિશામાં પાછા ગયા.

ત્યાર પછી ધન્ના અણગારે કોઈ એક વખત મધ્યરાત્રિના સમયે ધર્મજાગરણ જાગતા આ પ્રકારનો વિચાર કર્યો કે - ‘મોટા તપના કારણે શરીર શુષ્ક થઈ જવાથી, મારી નસો દેખાવા લાગી છે, પણ હજી મારામાં ઉત્થાન, કર્મ, બળ, વીર્ય, પુરુષાર્થ તથા શ્રદ્ધા, ધૈર્ય અને સંવેગ છે, ત્યાં સુધીમાં મારે સૌથી છેલ્લી મારણાંતિક સંલેખનાની આરાધનાની યુક્ત થઈ, આહાર-પાણીનો ત્યાગ કરી અને મૃત્યુની દરકાર નહિ કરતાં રહેવું શ્રેયસ્કર છે.’ આવો વિચાર કરીને બીજે દિવસે સવારે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીની આજ્ઞા મેળવીને સ્થવિર સાધુઓને સાથે લઈને વિપુલગિરિપર્વત પર ચડીને એક માસની સંલેખના કરી ૯ મહિના ચારિત્રનું પાલન કરી યાવત્ કાળ સમયે કાળ કરી ઊર્ધ્વ ચંદ્ર આદિ વિમાનોને ઓળંગી ૯ ગ્રૈવેયકનાં વિમાનોને ઓળંગી, ઉપર સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં દેવરૂપે ઉત્પન્ન થયા.

અહીં સ્થવિર મુનિઓ કાઉસગ્ગ કરીને ધન્ના મુનિનાં ઉપકરણ આદિ લઈ નીચે ઊતર્યા. નીચે ઊતરી શ્રમણ ભગવાન મહાવીર પાસે આવી કહ્યું : “આ તેમના ભંડઉપકરણ છે.” એવું કહીને ભગવાનને સોંપી દીધા. ગૌતમ સ્વામીએ ભગવાનને “ધન્ના મુનિ ક્યાં ઉત્પન્ન થયા ?” એ પ્રશ્ન કરતાં ભગવાને કહ્યું : “તેઓ સર્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાનમાં ઉત્પન્ન થયા છે.” ગૌતમ સ્વામીએ પૂછ્યું : “હે ભગવાન ! ધન્નાદેવ ત્યાં કેટલા કાળ સુધી રહેશે ?” ભગવાન : “હે ગૌતમ ! ૩૩ સાગરોપમ સુધી ત્યાં રહેશે.” ગૌતમ : “હે ભગવાન ! દેવલોકથી ચ્યવી તે ક્યાં જશે અને ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?” મહાવીર : “હે ગૌતમ ! તે મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ઉત્પન્ન થઈ દીક્ષા લઈ સિદ્ધ થશે, બુદ્ધ થશે, મુક્ત થશે નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરશે અને સર્વ દુઃખોનો અંત કરશે.” આ સાંભળીને ગૌતમ સ્વામી અત્યંત પ્રસન્ન થયા.

“આ પ્રકારે હે જંબૂ ! શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ પ્રથમ અધ્યયનનો આ અર્થ કહ્યો છે.”

સ્વાધ્યાય

- (૧) કાકંદી નગરીની સમૃદ્ધિ કેવી હતી ?
- (૨) અનુત્તરોવવાઈ સૂત્રના ત્રીજા વર્ગના કેટલાં અધ્યયન છે ? ૧ થી ૫ અધ્યયનનાં નામ લખો.
- (૩) ધન્ના બાળકને ઉછેરનાર કેટલી માતા હતી ? દરેકનું શું કાર્ય હતું ?

- (૪) ભદ્રામાતાએ ધત્રાની માટે કઈ સગવડ ઊભી કરી હતી ?
- (૫) ધત્રાનું પાણિગ્રહણ કેટલી કન્યાઓ સાથે થયું ? દરેક કન્યાને દહેજમાં શું મળ્યું ?
- (૬) ધત્રાકુમાર ભગવાનનાં દર્શન કરવા કેવી રીતે ગયા ?
- (૭) ધત્રાકુમાર પર ભગવાનની વાણીનો શું પ્રભાવ પડ્યો ?
- (૮) ધત્રાકુમારે માતા પાસે શેની આજ્ઞા માંગી ? તે સાંભળીને માતાની શું હાલત થઈ ?
- (૯) ભદ્રામાતાએ જિતશત્રુરાજ પાસે ધત્રાકુમાર માટે શેની માગણી કરી ?
- (૧૦) ધત્રાનો દીક્ષા મહોત્સવ કોણે કર્યો ?
- (૧૧) દીક્ષાના દિવસે જ ધત્રા અણગારે ભગવાન પાસે શેની અનુજ્ઞા માંગી ?
- (૧૨) ધત્રા અણગાર પારણાને દિવસે કઈ ક્રિયા કરીને આહાર લેવા નીકળ્યા ?
- (૧૩) ધત્રા અણગાર પારણાના દિવસે કેવી પરિસ્થિતિમાં દીન થતા નહિ ?
- (૧૪) ધત્રા અણગારે શું અભિગ્રહ કર્યો હતો ?
- (૧૫) ધત્રા અણગાર કઈ રીતે આહાર કરીને આત્માને ભાવિત કરતા હતા ?
- (૧૬) ધત્રા અણગારે કોની પાસે કેટલું અધ્યયન કર્યું ?
- (૧૭) ધત્રા અણગારનું શરીર તપને કારણે કેવું થઈ ગયું હતું ?
- (૧૮) ધત્રા અણગારના પગ અને પગની આંગળીઓ તપના પ્રભાવે કેવી થઈ ગઈ હતી ?
- (૧૯) ધત્રાજીને દુર્બળતામાં ચાલવા, ઊભા રહેવા કઈ શક્તિ મળતી હતી ?
- (૨૦) શ્રેણિકરાજાએ ભગવાન મહાવીરને શું પૂછ્યું ?
- (૨૧) ભગવાન મહાવીરે શ્રેણિકરાજાને શું જવાબ આપ્યો ?
- (૨૨) શ્રેણિકરાજાએ ધત્રા અણગારને વંદન-નમસ્કાર કરી શું કહ્યું ?
- (૨૩) ધત્રા અણગારે ધર્મજાગરણમાં શું વિચાર કર્યો ?
- (૨૪) ધત્રા અણગારે વિપુલગિરિપર્વત પર કઈ સાધના કરી ?
- (૨૫) ધત્રા અણગાર કાળ કરી ક્યાં ગયા ? ત્યાં તેમની સ્થિતિ કેટલી ? ત્યાંથી ક્યાં ઉત્પન્ન થશે ?

દશવૈકલિક સૂત્ર

ચોથું છજ્જવણિયા (છ જીવનિકાય) અધ્યયન

સુયં મે આઉસં ! તેણં ભગવયા એવમકુખાયં, ઇહ ખલુ છજ્જવણિયા નામજ્ઞયણં સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં કાસવેણં પવેઘયા સુઅકુખાયા સુપજ્ઞતા સેયં મે અહિજ્ઞિઉં અજ્ઞયણં ધમ્મપજ્ઞત્તી ॥૧૧॥

શબ્દાર્થ : આઉસં - હે આયુષ્યમાન શિષ્ય !, મે - મેં, સુયં - સાંભળ્યું છે કે, તેણં - તે, ભગવયા - ભગવાને, એવં - આ રીતે, અકુખાયં - કહ્યું છે કે, ઇહ - આ જૈનશાસનમાં, ખલુ - ખરેખર, છજ્જવણિયા - છકાય જીવોનું કથન (વર્ણન) કરનાર, નામ - નામનું, અજ્ઞયણં - અધ્યયન છે, સમણેણં - શ્રમણ-તપસ્વી, કાસવેણં - કાશ્યપગોત્રી, ભગવયા - ભગવાન, મહાવીરેણં - મહાવીરે, પવેઘયા - સમ્યક્ પ્રકારે પ્રરૂપણા કરી, સુઅકુખાયા - સમ્યક્ પ્રકારે કથન કર્યું છે, સુપજ્ઞતા - સારી રીતે બતાવ્યું છે, શિષ્યે પૂછ્યું - હે ભગવાન ! શું, અજ્ઞયણં - તે અધ્યયન, અહિજ્ઞિઉં - શીખવું, મે - મારા માટે, સેયં - કલ્યાણકારી છે ? ગુરુએ કહ્યું હા ! ધમ્મપજ્ઞત્તી - તે અધ્યયન શીખવાથી ધર્મનો બોધ થાય છે.

કયરા ખલુ સા છજ્જવણિયા નામજ્ઞયણં સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં કાસવેણં પવેઘયા સુઅકુખાયા સુપજ્ઞતા સેયં મે અહિજ્ઞિઉં અજ્ઞયણં ધમ્મપજ્ઞત્તી ॥૨૧॥

શબ્દાર્થ : કયરા : તે છ જીવનિકાય અધ્યયન કયું છે ? જેનું અધ્યયન મારા માટે કલ્યાણકારી છે ? (બાકીના શબ્દોના અર્થ ઉપર પ્રમાણે સમજવા)

ઇમા ખલુ સા છજ્જવણિયા નામજ્ઞયણં સમણેણં ભગવયા મહાવીરેણં કાસવેણં પવેઘયા સુઅકુખાયા સુપજ્ઞતા સેયં મે અહિજ્ઞિઉં અજ્ઞયણં ધમ્મપજ્ઞત્તી ॥૩૧॥

શબ્દાર્થ : હવે ગુરુ શિષ્યના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે છે કે, ઇમા - તે છ જીવનિકાય અધ્યયન આ પ્રકારે છે. (બાકીના શબ્દોનો અર્થ ઉપર પ્રમાણે)

તં જહા - પુટવીકાઘયા આઉકાઘયા તેઉકાઘયા વાઉકાઘયા વણસ્સઈકાઘયા તસકાઘયા ।

શબ્દાર્થ : તં જહા - જેવા કે, પુટવીકાઘયા - પૃથ્વીકાયના જીવ, આઉકાઘયા - પાણીના જીવ, તેઉકાઘયા - અગ્નિકાયના જીવ, વાઉકાઘયા - વાયુકાયના જીવ, વણસ્સઈકાઘયા - વનસ્પતિકાયના જીવ, તસકાઘયા - ત્રસકાયના જીવ.

પુઢવી ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અણ્ણત્થ સત્થપરિણએણં. આઉ ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અણ્ણત્થ સત્થપરિણએણં. તેઉ ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અણ્ણત્થ સત્થપરિણએણં. વાઉ ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અણ્ણત્થ સત્થપરિણએણં. વણસ્સઈ ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અણ્ણત્થ સત્થપરિણએણં ॥૪॥

શબ્દાર્થ : સત્થપરિણએણં - શસ્ત્ર પરિણત, અણ્ણત્થ - તે સિવાયના, પુઢવી - પૃથ્વીકાય, આઉ - અપ્કાય, તેઉ - તેઉકાય, વાઉ - વાયુકાય, વણસ્સઈ - વનસ્પતિકાય, ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા - સચેત કહ્યા છે, અણેગજીવા - તે અનેક જીવયુક્ત છે, પુઢોસત્તા - ભિન્ન-ભિન્ન સત્તાવાળા છે.

તંજહા - અગ્ગબીયા મૂલબીયા પોરબીયા ખંધબીયા બીયરૂહા સંમુચ્છિમા તણ લયા વણસ્સઈકાઈયા સબીયા ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા અણેગજીવા પુઢોસત્તા અણ્ણત્થ સત્થપરિણએણં ॥૫॥

શબ્દાર્થ : તં જહા - તે આ પ્રકારે છે, અગ્ગબીયા - એવી વનસ્પતિ જેના બીજ અગ્રભાગે હોય છે, જેમ કે - કોરંટનું વૃક્ષ, મૂલબીયા - જેના બીજ મૂળમાં હોય છે, જેમ કે - કંદમૂળ વગેરે, પોરબીયા - તેના બીજ પર્વ(ગાંઠ)માં હોય છે, જેમ કે - શેરડી વગેરે. ખંધબીયા - જેના બીજ સ્કંધમાં હોય છે, જેમ કે - વડ પીપળા વગેરે, બીયરૂહા - બીજથી ઊગતી વનસ્પતિ જેમ કે - ઘઉં, જવ, ચોખા વગેરે ચોવીસ પ્રકારનાં ધાન્ય, સંમુચ્છિમા - બીજ વગર પોતાની જાતે ઊગતી વનસ્પતિ, જેમ કે - ઘાસ વગેરે. તણ લયા - તૃણ, લતા વગેરે, વણસ્સઈકાઈયા - વનસ્પતિકાય છે, અણેગજીવા - તેમાં અનેક જીવ હોય છે. પુઢોસત્તા - ભિન્ન ભિન્ન સત્તાવાળા છે, સત્થપરિણએણં - શસ્ત્ર પરિણત, અણ્ણત્થ - સિવાયની, સબીયા - બીજ સહિતની વનસ્પતિ, ચિત્તમંતમક્ષ્ણાયા - સચેત કહી છે.

સે જે પુણ ઇમે અણેગે બહવે તસા પાણા તં જહા - અંડયા પોયયા જરાઉયા રસયા સંસેઈમા સંમુચ્છિમા ઉબ્બિયા ઉવવાઈયા, જેસિં કેસિં ચ પાણાણં અભિક્કંતં પડિક્કંતં સંકુચિયં પસારિયં રુયં ભંતં તસિયં પલાઈયં આગઈગઈ વિજ્ઞાયા જે ચ કીડપયંગા, જા ચ કુંથુપિવીલિયા સવ્વે બેઈઈદિયા સવ્વે તેઈઈદિયા સવ્વે ચઉરિંદિયા સવ્વે પંચિંદિયા સવ્વે તિરિક્ખજોણિયા સવ્વે નેરઈયા સવ્વે મણુઆ સવ્વે દેવા સવ્વે પાણા પરમાહમ્મિયા । એસો ખલુ છહ્ણો જીવનિકાઓ તસકાઓ તિ પવુચ્ચઈ ॥૬॥

શબ્દાર્થ : સે - તે, જે - જે, ઈમે - આગળ કહેવાશે તે, તસાપાણા - ત્રસપ્રાણી છે, જે પુણ - પાણ, અણેગે - અનેક તેમ જ, બહવે - ઘણા પ્રકારના છે, તં જહા - જેવા કે, અંડ્યા - ઈંડામાંથી ઉત્પન્ન થનારા, પોયયા - પોતજ (જન્મતાંની સાથે ચામડીથી વીંટળાયેલા - કોથળી સહિત ઉત્પન્ન થનારા), જરાઉયા - જરાયુ સહિત જન્મનારા, રસયા - રસમાં ઉત્પન્ન થનારા બેઈન્દ્રિય આદિ, સંસેઈમા - પરસેવામાં ઉત્પન્ન થનારા, સંમુચ્છિમા - સંમૂર્ચિમ (દેવ, નારકી સિવાયનાં માતા-પિતાના સંયોગ વિના ઉત્પન્ન થનારા જીવો), ઉબ્મિયા - જમીન ફોડીને ઉત્પન્ન થનારા, ઉવવાઈયા - ઉપપાત જન્મવાળા દેવ અને નારકી, જેસિં કેસિં ચ - તેમાંના કોઈ કોઈ, પાણાણં - જીવ, અભિક્કંતં - સામે આવનારા, પડિક્કંતં - પાછળ સરકતા, સંકુચિયં - શરીર સંકોચનારા, પસારિયં - શરીર ફેલાવનારા, રુયં - શબ્દ ઉચ્ચાર કરનારા, ભંતં - આમતેમ રખડનારા, તસિયં - ભયભીત થયેલા, પલાઈયં - ડરીને ભાગનારા, આગઈ ગઈ - આગતિ અને ગતિ વગેરે ક્રિયાઓને, વિત્રાયા - જાણનારા, ય જે - અને જે, કીડપયંગા - કીડા અને પતંગિયા, કુંથુપિવીલિયા - કંથવા અને કીડીઓ છે, સવ્વે - તે સર્વ, બેઈદિયા - બેઈન્દ્રિયવાળા, તેઈદિયા - ત્રણ ઈન્દ્રિયવાળા, ચઉરિંદિયા - ચાર ઈન્દ્રિયવાળા, પંચિંદિયા - પંચેન્દ્રિય, તિરિક્ખજ્જોણિયા - તિર્યંચ યોનિના જીવ, નેરઈયા - નારકી, મણુઆ - મનુષ્ય, દેવા - દેવ, સવ્વે - સર્વ, પાણા - પ્રાણી - જીવ, પરમાહમ્મિયા - પરમ સુખના અભિલાષી છે, એસો - આ, ખલુ - નિશ્ચયથી, છટ્ટો - છટ્ટો, જીવનિકાઓ - જીવનિકાય, તસકાઓત્તિ - ત્રસકાય, પવુચ્ચઈ - કહ્યો છે.

ઇચ્ચેસિં છપહં જીવનિકાયાણં નેવ સયં દંડં સમારંભિજ્જા નેવજ્જેહિં દંડં સમારંભાવિજ્જા, દંડં સંમારંભંતેવિ અજ્જે ન સમણુજાણિજ્જા, જાવજ્જીવાએ તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાએ કાએણં ન કરેમિ ન કારવેમિ કરંતં પિ અજ્જં ન સમણુજાણામિ તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ ॥૭૧॥

શબ્દાર્થ : મુનિ - સાધુ, ઈચ્ચેસિં - આ, છણ્ણં - છ, જીવનિકાયાણં - જીવનિકાયના, દંડં - હિંસારૂપી દંડનો, સયં - સ્વયં, નેવ સમારંભિજ્જા - આરંભ કરે નહિ, અજ્જેહિં - બીજા પાસે, નેવ સમારંભાવિજ્જા - આરંભ કરાવે નહિ, દંડં - હિંસારૂપી દંડનો, સમારંભંતે - સમારંભ, અજ્જેવિ - અન્ય કરતાને, ન સમણુજાણિજ્જા - સારું માને નહિ, અનુમોદન પણ ન

કરે, હવે શિષ્ય પ્રતિજ્ઞા કરે છે કે - હે ભગવાન ! હું, જીવજીવાએ - જીવનપર્યંત, તિવિહં - ત્રણ કરણથી કરવું, કરાવવું અને અનુમોદવું, તિવિહેણં - ત્રણ યોગથી અર્થાત્, મણેણં - મનથી, વાયાએ - વચનથી અને, કાએણં - કાયાથી, ન કરેમિ - કરીશ નહિ, ન કારવેમિ - કરાવીશ નહિ અને, કરંતં પિ - કરતાં, અન્નં - બીજાને, ન સમણુજાણામિ - સારું માનીશ નહિ, ભંતે - હે ભગવાન ! તસ્સ - તે દંડનું, પડિક્કમામિ - પ્રતિક્રમણ કરું છું, નિંદામિ - આત્મસાક્ષીએ નિંદુ છું, ગરિહામિ - ગુરુસાક્ષીએ ગર્હા કરું છું, અપ્પાણં - હિંસા દંડ સેવન કરનારા કષાય અને યોગ આત્માને-પાપાત્માને, વોસિરામિ - ત્યાગું છું.

પઢતે ભંતે ! મહવ્વએ પાણાઈવાયાઓ વેરમણં, સવ્વં ભંતે ! પાણાઈવાયં પરચક્ખામિ, સે સુહુમં વા બાયરં વા તસં વા થાવરં વા નેવ સયં પાણે અઈવાઈજજા નેવણેહિં પાણે અઈવાયાવિજજા પાણે અઈવાયંતે વિ અણે ન સમણુજાણિજજા, જીવજીવાએ તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાએ કાએણં ન કરેમિ ન કારવેમિ કરંતં પિ અન્નં ન સમણુજાણામિ તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ. પઢમે ભંતે ! મહવ્વએ ઉવઙ્કિઓમિ સવ્વાઓ પાણાઈવાયાઓ વેરમણં ॥૮૧॥

શબ્દાર્થ : ભંતે - હે ભગવાન ! પઢમે - પ્રથમ, મહવ્વએ - મહાવ્રતમાં, પાણાઈવાયાઓ - પ્રાણાતિપાતથી, વેરમણં - નિવૃત્ત થવાનું છે તેથી, ભંતે - હે ભગવાન ! હું, સવ્વં - સર્વ પ્રકારની, પાણાઈવાયં - પ્રાણાતિ-પાતરૂપી હિંસાનો, પરચક્ખામિ - ત્યાગ કરું છું, સે - તે આ પ્રકારે છે, સુહુમં - સૂક્ષ્મ, બાયરં - બાદર, તસં - ત્રસ, વા - અથવા, થાવરં - સ્થાવર જીવોના, પાણે - પ્રાણને, સયં - પોતે, ન અઈવાઈજજા - હણીશ નહિ, અન્નેહિં - બીજા દ્વારા, પાણે - પ્રાણને, નેવ અઈવાયાવિજજા - હણાવીશ નહિ, પાણે - જીવોના પ્રાણને, અઈવાયંતે - હણનાર, અન્ને - અન્યનું, ન સમણુજાણિજજા - અનુમોદન કરીશ નહિ. (જીવજીવાએ વગેરે શબ્દોના અર્થ આગળ ઉપર આવી ગયા છે)

અહાવરે દુચ્ચે ભંતે ! મહવ્વએ મુસાવાયાઓ વેરમણં, સવ્વં ભંતે ! મુસાવાયં પરચક્ખામિ, સે કોહા વા, લોહા વા, ભયા વા, હાસા વા, નેવ સયં મુસં વઈજજા, નેવણેહિં મુસં વાયાવિજજા, મુસં વયંતે વિ અણે ન સમણુજાણિજજા, જીવજીવાએ તિવિહં તિવિહેણં મણેણં

વાયાએ કાએણં ન કરેમિ ન કારવેમિ કરંતં પિ અજ્ઞં ન સમણુજાણામિ
તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ. દુચ્ચે
ભંતે ! મહવ્વએ ઉવઙ્કિઓમિ સવ્વાઓ મુસાવાયાઓ વેરમણં ॥૯૧॥

શબ્દાર્થ : ભંતે - હે ભગવાન ! અહાવરે - આ પછી, દુચ્ચે - બીજા,
મહવ્વએ - મહાવ્રતમાં, મુસાવાયાઓ - અસત્યથી, વેરમણં - નિવૃત્ત
થવાનું છે તેથી, ભંતે - હે ભગવાન ! હું, સવ્વં - સર્વ પ્રકારની, મુસાવાયં
- મૃધાવાદનો, જૂઠનો, પરચક્ખામિ - ત્યાગ કરું છું, સે - તે આ
પ્રકારે છે, કોહા - કોધથી, વા - અથવા, લોહા - લોભથી, ભયા - ભયથી,
હાસા - હાસ્યથી, નેવ સયં મુસં વઈજજા - સ્વયં અસત્ય બોલીશ
નહિ, નેવજ્જેહિં મુસં વાયાવિજજા - બીજા પાસે અસત્ય બોલાવીશ
નહિ, મુસં વયંતે વિ અજ્ઞે ન સમણુજાણિજજા - અસત્ય બોલનારા
અન્ય કોઈને સારા માનીશ નહિ.

અહાવરે તચ્ચે ભંતે ! મહવ્વએ અદિજ્ઞાદાણાઓ વેરમણં, સવ્વં
ભંતે ! અદિણ્ણાદાણં પરચક્ખામિ, સે ગામે વા નગરે વા રણે વા
અપ્પં વા બહુ વા અણું વા થૂલં વા ચિત્તમંતં વા અચિત્તમંતં વા,
નેવ સયં અદિણ્ણં ગિણ્ણિજજા, નેવણ્ણેહિં અદિણ્ણં ગિણ્ણાવિજજા,
અદિણ્ણં ગિણ્ણંતે વિ અજ્ઞે ન સમણુજાણિજજા, જાવજજુવાએ
તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાએ કાએણં ન કરેમિ ન કારવેમિ
કરંતં પિ અણં ન સમણુજાણામિ તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ નિંદામિ
ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ. તચ્ચે ભંતે ! મહવ્વએ ઉવઙ્કિઓમિ
સવ્વાઓ અદિજ્ઞાદાણાઓ વેરમણં ॥૧૦॥

શબ્દાર્થ : તચ્ચે - ત્રીજું, અદિણ્ણાદાણાઓ - અદત્તાદાનથી, ગામે -
ગામમાં, વા - અથવા, નગરે વા - નગરમાં અથવા, રણે - વનમાં, અપ્પં
- અલ્પ, બહુ - ઘણું, અણું - સૂક્ષ્મ, થૂલં - સ્થૂલ/મોટું, ચિત્તમંતં -
સચેત, અચિત્તમંતં - અચેત, વા - વગેરે કોઈ પણ, અદિણ્ણં - આપ્યા
વગરની વસ્તુ, નેવ સયં ગિણ્ણિજજા - સ્વયં પોતે ગ્રહણ કરીશ
નહિ, નેવણ્ણેહિં અદિણ્ણં ગિણ્ણાવિજજા - આપ્યા વગરની વસ્તુ ગ્રહણ
કરાવીશ નહિ, અદિણ્ણં ગિણ્ણંતે વિ અજ્ઞે ન સમણુજાણિજજા -
ગ્રહણ કરતા અન્યને સારા માનીશ નહિ.

અહાવરે ચઉત્થે ભંતે ! મહવ્વએ મેહુણાઓ વેરમણં, સવ્વં
ભંતે ! મેહુણં પરચક્ખામિ, સે દિવ્વં વા માણુસં વા તિરિક્ખજ્જેણિયં
વા, નેવ સયં મેહુણં સેવિજજા, નેવજ્જેહિં મેહુણં સેવાવિજજા, મેહુણં

સેવંતે વિ અન્ને ન સમણુજાણિજ્જા, જાવજજુવાએ તિવિહં
તિવિહેણં મણેણં વાયાએ કાએણં ન કરેમિ ન કારવેમિ કરંતં પિ
અન્નં ન સમણુજાણામિ તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ
અપ્પાણં વોસિરામિ. ચઉત્થે ભંતે ! મહવ્વએ ઉવટ્ઠિઓમિ
સવ્વાઓ મેહુણાઓ વેરમણં. ॥૧૧૧॥

શબ્દાર્થ : ચઉત્થે - ચોથા, મેહુણાઓ - મૈથુનથી, સવ્વં મેહુણં પરચ્ચક્ખામિ
- સર્વ પ્રકારના મૈથુનના પ્રત્યાખ્યાન કરું છું, દિવ્વં - દેવસંબંધી, માણુસં -
મનુષ્યસંબંધી, તિરિક્ખજ્જોણિયં - તિર્યચસંબંધી, નેવ સયં મેહુણં
સેવિજ્જા - સ્વયં પોતે મૈથુન સેવીશ નહિ, નેવત્તેહિં મેહુણં સેવાવિજ્જા -
અન્ય દ્વારા મૈથુનનું સેવન કરાવીશ નહિ, મેહુણં સેવંતે વિ અન્ને ન
સમણુજાણિજ્જા - મૈથુન સેવન કરનારા અન્યને સારા માનીશ નહિ.

અહાવરે પંચમે ભંતે ! મહવ્વએ પરિગ્ગહાઓ વેરમણં । સવ્વં
ભંતે ! પરિગ્ગહં પરચ્ચક્ખામિ સે અપ્પં વા બહું વા અણું વા થૂલં વા
ચિત્તમંતં વા અચિત્તમંતં વા, નેવ સયં પરિગ્ગહં પરિગિણ્ણિજ્જા, નેવત્તેહિં
પરિગ્ગહં પરિગિણ્ણાવિજ્જા પરિગ્ગહં પરિગિણ્ણંતે વિ અન્ને ન
સમણુજાણિજ્જા, જાવજજુવાએ તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાએ કાએણં
ન કરેમિ ન કારવેમિ કરંતં પિ અન્નં ન સમણુજાણામિ તસ્સ ભંતે !
પડિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ. પંચમે ભંતે !
મહવ્વએ ઉવટ્ઠિઓમિ સવ્વાઓ પરિગ્ગહાઓ વેરમણં ॥૧૨૧॥

શબ્દાર્થ : પંચમે - પાંચમું, પરિગ્ગહાઓ - પરિગ્રહથી, સવ્વં પરિગ્ગહં
પરચ્ચક્ખામિ - સર્વ પ્રકારના પરિગ્રહને ત્યાગું છું, નેવ સયં પરિગ્ગહં
પરિગિણ્ણિજ્જા - સ્વયં પોતે પરિગ્રહને ગ્રહણ કરીશ નહિ, નેવત્તેહિં
પરિગ્ગહં પરિગિણ્ણાવિજ્જા - અન્ય દ્વારા પરિગ્રહને ગ્રહણ કરાવીશ
નહિ, પરિગ્ગહં પરિગિણ્ણંતે વિ અન્ને ન સમણુજાણિજ્જા - પરિગ્રહને
ગ્રહણ કરનારા અન્યને સારા માનીશ નહિ.

અહાવરે છઠ્ઠે ભંતે ! વએ રાઘભોયણાઓ વેરમણં । સવ્વં
ભંતે ! રાઘભોયણં પરચ્ચક્ખામિ, સે અસાણં વા પાણં વા ખાઘમં વા
સાઘમં વા નેવ સયં રાઘં ભુંજિજ્જા નેવત્તેહિં રાઘં ભુંજાવિજ્જા, રાઘં
ભુંજંતે વિ અન્ને ન સમણુજાણિજ્જા, જાવજજુવાએ તિવિહં
તિવિહેણં મણેણં વાયાએ કાએણં ન કરેમિ ન કારવેમિ કરંતં પિ

અજ્ઞં ન સમણુજાણામિ તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ
અપ્પાણં વોસિરામિ. છટ્ટે ભંતે ! વએ ઉવટ્ઠિઓમિ સવ્વાઓ
રાઇભોયણાઓ વેરમણં. ઇચ્ચેયાઇં પંચ મહવ્વયાઇં રાઇભોયણ
વેરમણં છટ્ટાઇ અત્તહિયટ્ઠિયાએ ઉવસંપજિજ્જતા ણં વિહરામિ ॥૧૩॥

શબ્દાર્થ : છટ્ટે - છટ્ટું, વએ - વ્રતમાં, રાઇભોયણાઓ - રાત્રિભોજનનો,
અસણં - અજ્ઞ આદિ, પાણં - પાણી, ખાઇમં - ખાધ, મેવા-મિષ્ટાન્ન
વગેરે, સાઇમં - સ્વાધ, લવિંગ - ઈલાયચી વગેરે, નેવ સયં રાઇ ભુંજિજ્જ
- સ્વયં પોતે રાત્રિભોજન કરીશ નહિ, નેવજ્જેહિં રાઇ ભુંજાવિજ્જા -
અન્યને રાત્રે ભોજન કરાવીશ નહિ, રાઇ ભુંજંતે વિ અજ્ઞે ન સમણુજાણિજ્જા
- રાત્રે ભોજન કરનારા અન્યને સારા માનીશ નહિ. ઇચ્ચેયાઇં - આ
રીતે આ, પંચ મહવ્વયાઇં - પાંચ મહાવ્રત અને, રાઇભોયણ -
રાત્રિભોજનથી, વેરમણં - નિવર્તવા રૂપ, છટ્ટાઇં - છ વ્રતોને, અત્તહિયટ્ઠિયાએ
- આત્માના હિતાર્થે, ઉવસંપજિજ્જતા - અંગીકાર કરીને, ણં - હું,
વિહરામિ - સંયમપૂર્વક વિચરીશ.

સે ભિક્ખુ વા ભિક્ખુણી વા સંજય વિરય પડિહય પચ્ચક્ખાય
પાવકમ્મે દિઆ વા રાઓ વા એગઓ વા પરિસાગઓ વા સુત્તે વા
જાગરમાણે વા સે પુઠ્ઠવિં વા ભિત્તિં વા સિલં વા લેલું વા, સસરક્ખં
વા કાયં સસરક્ખં વા વત્થં હત્થેણ વા પાએણ વા કટ્ટેણ વા
કિલિંચેણ વા અંગુલિયાએ વા સિલાગાએ વા સિલાગહત્થેણ વા ન
આલિહિજ્જા ન વિલિહિજ્જા ન ઘટ્ટિજ્જા ન ભિંદિજ્જા, અજ્ઞં ન
આલિહાવિજ્જા ન વિલિહાવિજ્જા ન ઘટ્ટાવિજ્જા ન ભિંદાવિજ્જા,
અજ્ઞં આલિહંતં વા વિલિહંતં વા ઘટ્ટંતં વા ભિદંતં વા ન
સમણુજાણિજ્જા, જાવજ્જુવાએ તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાએ
કાએણં ન કરેમિ ન કારવેમિ કરંતં પિ અજ્ઞં ન સમણુજાણામિ તસ્સ
ભંતે ! પડિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ ॥૧૪॥

શબ્દાર્થ : સે - તે (મહાવ્રત ધારણ કરનારા), ભિક્ખુવાભિક્ખુણી -
સાધુ કે સાધ્વી, સંજય વિરય પડિહય પચ્ચક્ખાય પાવકમ્મે - સંયમી
પાપથી વિરક્ત, કર્મોની સ્થિતિનો પ્રતિઘાત કરનારા તેમ જ પાપ-કર્મબંધના
પ્રત્યાખ્યાન કરનારા, દિઆ - દિવસે, રાઓ - રાત્રે, એગઓ - એકલા,
પરિસાગઓ - પરિષદ (જનસમૂહ)માં, સુત્તે - સૂતાં, જાગરમાણે -
જાગતા, પુઠ્ઠવિં - પૃથ્વીને, ભિત્તિં - દીવાલને, સિલં - શિલાને, લેલું -

માટીના ઢેફાને, સસરક્ર્ખં વા કાયં - સચેત રજ સહિત શરીરને, સસરક્ર્ખં વા વત્થં - સચેત રજ સહિત વસ્ત્રને, હત્થેણ વા - હાથથી અથવા, પાએણ વા - પગથી અથવા, કટ્ટેણ વા - લાકડીથી અથવા, કિલિંચેણ વા - દંડાથી અથવા, અંગુલિયાએ વા - આંગળીથી અથવા, સિલાગાએ - લોખંડની ખીલી-સળીથી, સિલાગહત્થેણ - લોખંડની સળીના સમૂહથી, ણ આલિહિજ્જા - સચેત પૃથ્વી પર લખે નહિ, ન વિલિહાવિજ્જા - વિશેષ લખે નહિ, ન ઘટ્ટાવિજ્જા - એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ નાંખે નહિ, ન ભિંદિજ્જા - ભેદ કરે નહિ, અણ્ણં - અન્ય દ્વારા, ન આલિહાવિજ્જા - લખાવે નહિ, ન વિલિહાવિજ્જા - બીજા પાસે વિશેષ લખાવે નહિ, ન ઘટ્ટાવિજ્જા - એક જગ્યાએથી બીજે ફેંકાવે નહિ, ન ભિંદાવિજ્જા - ભેદન કરાવે નહિ, આલિહંતં વા - લખવાવાળાને, વિલિહંતં વા - વિશેષ લખનારાને, ઘટ્ટંતં વા - એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ લઈ જનારને, ભિંદંતં વા - ભેદન કરનારને, અત્તં - અન્યને, ન સમણુજ્જણિજ્જા - સારા માનીશ નહિ.

સે ભિક્ખુ વા ભિક્ખુણી વા સંજય વિરય પડિહય પરચક્ખાય પાવકમ્મે દિઆ વા રાઓ વા એગઓ વા પરિસાગઓ વા સુત્તે વા જાગરમાણે વા સે ઉદગં વા ઓસં વા હિમં વા મહિયં વા કરગં વા હરિતણુગં વા સુદ્ધોદગં વા ઉદઉલ્લં વા કાયં ઉદઉલ્લં વા વત્થં સસિણિહ્ધં વા કાયં સસિણિહ્ધં વા વત્થં, ન આમુસિજ્જા, ન સંકુસિજ્જા ન આવીસિજ્જા ન પવિસિજ્જા ન અક્ખોડિજ્જા ન પક્ખોડીજ્જા ન આયાવિજ્જા ન પયાવિજ્જા, અણ્ણં ન આમુસાવિજ્જા ન સંકુસાવિજ્જા ન આવીલાવિજ્જા ન પવિલાવિજ્જા ન અક્ખોડાવિજ્જા ન પક્ખોડાવિજ્જા ન આયાવિજ્જા ન પયાવિજ્જા, અણ્ણં આમુસંતં વા સંકુસંતં વા આવીલંતં વા પવીલંતં વા અક્ખોડંતં વા પક્ખોડંતં વા આયાવંતં વા પયાવંતં વા ન સમણુજ્જણિજ્જા, જાવજ્જુવાએ તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાએ કાએણં ન કરેમિ ન કારવેમિ કરંતં પિ અણ્ણં ન સમણુજ્જણામિ તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ ભિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ ॥૧૫॥

શબ્દાર્થ : ઉદગં વા - પાણીનો, ઓસં વા - ઝાકળનો, હિમં વા - બરફનો, મહિયં વા - ધુમ્મસનાં પાણીનો, કરગં વા - કરાનો, હરિતણુગં વા - લીલોતરી પર પડેલાં પાણીનાં ટીપાંનો, સુદ્ધોદગં વા - વરસાદનાં

પાણીનો, ઉદઉલ્લં વા કાયં - પાણીથી ભીના શરીરનો, ઉદઉલ્લં વા વત્થં - પાણીથી ભીનાં વસ્ત્રો, સસિણિદ્ધં વા કાયં - જરાતરા ભીંજાયેલા શરીરનો, સસિણિદ્ધં વા વત્થં - જરાતરા ભીનાં વસ્ત્રનો, ન આમુસિજ્જા - જરા પણ સ્પર્શ ન કરે, ન સંકુસિજ્જા - વધારે સ્પર્શ કરે નહિ, ન આવીલિજ્જા - એકવાર નીચોવે નહિ, ન પવીલિજ્જા - વારંવાર નીચોવે નહિ, ન અકખોડિજ્જા - ઝાપટે નહિ, ન પક્ખોડિજ્જા - વારંવાર ઝાપટે નહિ, ન આયાવિજ્જા - સૂકવે નહિ, ન પયાવિજ્જા - વારંવાર સૂકવે નહિ, અણ્ણં - અન્ય દ્વારા, ન આમુસાવિજ્જા - એક વાર પણ સ્પર્શ કરાવે નહિ, ન સંકુસાવિજ્જા - વારંવાર સ્પર્શ કરાવે નહિ, ન આવીલાવિજ્જા - નીચોવડાવે નહિ, ન પવીલાવિજ્જા - વારંવાર નીચોવડાવે નહિ, ન અક્ખોડાવિજ્જા - ઝપટાવે નહિ, ન પક્ખોડાવિજ્જા - વારંવાર ઝપટાવે નહિ, ન આયાવિજ્જા - સૂકવાવે નહિ, ન પયાવિજ્જા - વારંવાર સૂકવાવે નહિ, આમુસંતં વા - જરા પણ સ્પર્શ કરનાર, સંકુસંતં વા - વારંવાર સ્પર્શ કરનાર, આવીલંતં વા - નીચોવનાર, પવીલંતં વા - વારંવાર નીચોવનાર, અક્ખોડંતં વા - ઝાપટનાર, પક્ખોડંતં વા - વારંવાર ઝાપટનાર, આયાવંતં વા - સૂકવનાર, પયાવંતં વા - વારંવાર સૂકવનાર, અણ્ણં - અન્યને, ન સમણુજ્જણિજ્જા - સારા માનીશ નહિ.

સે ભિક્ખુ વા ભિક્ખુણી વા સંજય વિરય પડિહય પરચક્ખાય પાવકમ્મે દિઆ વા રાઓ વા એગઓ વા પરિસાગઓ વા સુત્તે વા જાગરમાણે વા સે અગણિં વા ઈંગાલં વા મુમ્મુરં વા અચ્ચિં વા જાલં વા અલાયં વા સુદ્ધાગણિં વા ઉક્કં વા, ન ઉંજિજ્જા ન ઘટિજ્જા ન ભિંદિજ્જા ન ઉજ્જાલિજ્જા ન પજ્જાલિજ્જા ન નિલ્લાવિજ્જા, અજ્ઞં ન ઉંજાવિજ્જા ન ઘટ્ટાવિજ્જા ન ભિંદાવિજ્જા ન ઉજ્જાલાવિજ્જા ન પજ્જાલાવિજ્જા ન ઘટ્ટાવિજ્જા, અજ્ઞં ઉંજંતં વા ઘટ્ટંતં વા ભિંદંતં વા ઉજ્જાલંતં વા પજ્જાલંતં વા નિલ્લાવંતં વા ન સમણુજ્જણિજ્જા જાવજ્જાવાએ તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાએ કાએણં ન કરેમિ ન કારવેમિ કરંતં પિ અજ્ઞં ન સમણુજ્જણામિ તસ્સ ભંતે ! પડિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ ॥૧૬॥

શબ્દાર્થ : અગણિં વા - અગ્નિને, ઈંગાલં વા - અંગારાને, મુમ્મુરં વા - ચિનગારીને (બકરી વગેરેની લીંડીના અગ્નિને), અચ્ચિં વા - દીવાની જ્યોતની અગ્નિને, જાલં વા - અગ્નિ સાથે મળેલી જ્વાળાને, અલાયં

વા - સળગતું કુંડુ અથવા લાકડાના અગ્નિને, સુદ્રાગણિં વા - લાકડા વગરના શુદ્ધ અગ્નિને, ઉક્કં વા - ઉલ્કાપાતરૂપ અગ્નિને, ન ઉંજિજજા - ઈંધણ નાંખીને વધારે નહિ, ન ઘટ્ટિજજા - અડકે નહિ, ન ભિંદિજજા - છિત્રભિત્ર કરે નહિ, ન ઉજજાલિજજા - સહેજ પણ ન સળગાવે, ન પજજાલિજજા - પ્રજ્વલિત કરે નહિ, ન નિવ્વાવિજજા - ઓલવે નહિ, અત્રં - અન્ય દ્વારા, ન ઉંજાવિજજા - ઈંધણ નાંખાવીને વધારે નહિ, ન ઘટ્ટાવિજજા - સ્પર્શ કરાવે નહિ, ન ભિંદાવિજજા - છિત્રભિત્ર કરાવે નહિ, ન ઉજજાલાવિજજા - સળગાવડાવે નહિ, ન પજજાલાવિજજા - પ્રજ્વલિત કરાવે નહિ, ન નિવ્વાવિજજા - ઓલવાવે નહિ, ઉંજંતં વા - ઈંધન નાંખનાર, ઘટ્ટંતં વા - સ્પર્શ કરનાર, ભિંદંતં વા - છિત્રભિત્ર કરનાર, ઉજજાલંતં વા - સળગાવનાર, પજજાલંતં વા - પ્રજ્વલિત કરનાર, નિવ્વાવંતં વા - ઓલવનાર અથવા, અત્રં - અન્યને, ન સમણુજજણિજજા - સારા માને નહિ.

સે ભિક્ષુ વા ભિક્ષુણી વા સંજય વિરય પડિહય પર્યક્ષ્ણાય પાવકમ્મે દિઆ વા રાઓ વા એગઓ વા પરિસાગઓ વા સુત્તે વા જાગરમાણે વા સે સિએણ વા વિહુયણેણ વા તાલિયંટેણ વા પત્તેણ વા પત્તભંગેણ વા સાહાએ વા સાહાભંગેણ વા પિહુણેણ વા પિહુણહત્થેણ વા ચેલેણ વા ચેલકણેણ વા હત્થેણ વા મુહેણ વા, અપ્પણો વા કાયં બાહિરં વાવિ પુગ્ગલં ન કુમિજજા ન વીએજજા અત્રં ન કુમાવિજજા ન વિઆવિજજા અત્રં કુમંતં વા વીઅંતં વા ન સમણુજજણિજજા જાવજજીવાએ તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાએ કાએણં ન કરેમિ ન કારવેમિ કરંતં પિ અણં ન સમણુજજણામિ તસ્સ ભંતે । પડિક્કમામિ નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ ॥૧૭॥

શબ્દાર્થ : સિએણ વા - ચામરથી, વિહુયણેણ વા - પંખાથી, તાલિયંટેણ વા - તાડવૃક્ષના પંખાથી, પત્તેણ વા - પાંદડાથી, પત્તભંગેણ વા - પાંદડાના ટુકડાથી, સાહાએ વા - વૃક્ષની ડાળીથી, સાહાભંગેણ વા - ડાળીના ટુકડાથી, પિહુણેણ વા - મોરપીંછના પંખાથી, પિહુણહત્થેણ વા - મોરપીંછથી, ચેલેણ વા - કપડાંથી, ચેલકણેણ વા - કપડાંના પાલવથી, હત્થેણ વા - હાથથી, મુહેણ વા - મોંએથી, અપ્પણો કાયં - પોતાના શરીરને, વા - અથવા, બાહિરં વાવિ - બહારનાં પુદ્ગલોને, ન કુમિજજા - કૂંક મારે નહિ, ન વીએજજા - પંખા આદિથી હવા ખાય નહિ, અત્રં - અન્ય દ્વારા,

ન ક્રુમાવિજ્ઞા - કૂંક મરાવે નહિ, ન વિયાવિજ્ઞા - પંખા આદિથી
હવા નંખાવે નહિ, ક્રુમંતં વા - કૂંક મારનાર, વીઅંતં વા - હવા ખાનાર,
અન્નં - અન્યને, ન સમણુજ્ઞિજ્ઞા - સારા માને નહિ.

સે ભિક્ષુ વા ભિક્ષુણી વા સંજય વિરય પડિહય પર્યક્ષાય
પાવકમ્મે દિઆ વા રાઓ વા એગઓ વા પરિસાગઓ વા સુત્તે વા
જાગરમાણે વા સે બીએસુ વા બીયપઈટ્ટેસુ વા, રૂટેસુ વા રૂટપઈટ્ટેસુ
વા, જાએસુ વા જાઈપઈટ્ટેસુ વા, હરિએસુ વા હરિયપઈટ્ટેસુ વા,
છિન્નેસુ વા છિન્નપઈટ્ટેસુ વા, સચિત્તેસુ વા સચિત્તકોલપડિનિસ્સિએસુ
વા, ન ગચ્છેજ્ઞા ન ચિટ્ટેજ્ઞા ન નિસિઈજ્ઞા ન તુયટ્ટિજ્ઞા અણં
ન ગચ્છાવિજ્ઞા ન ચિટ્ટાવિજ્ઞા ન નિસિયાવિજ્ઞા ન તુયટ્ટાવિજ્ઞા,
અણં ગચ્છંતં વા ચિટ્ટંતં વા ઇસીયંતં વા તુયટ્ટંતં વા ન સમણુજ્ઞિજ્ઞા,
જાવજ્ઞવાએ તિવિહં તિવિહેણં મણેણં વાયાએ કાએણં ન કરેમિ ન
કારવેમિ કરંતં પિ અણં ન સમણુજ્ઞામિ તસ્સ ભંતે ! પંડિક્કમામિ
નિંદામિ ગરિહામિ અપ્પાણં વોસિરામિ ॥૧૮॥

શબ્દાર્થ : બીએસુ વા - બીજ પર, બીયપઈટ્ટેસુ વા - બીજ પર
રાખેલી શય્યા - આસન આદિ પર, રૂટેસુ વા - અંકુરિત વનસ્પતિ પર,
રૂટપઈટ્ટેસુ વા - અંકુરિત વનસ્પતિ પર રાખેલા આસન આદિ પર,
જાએસુ વા - પાંદડા આવવાની અવસ્થાવાળી વનસ્પતિ પર, જાઈપઈટ્ટેસુ
વા - પાંદડા આવવાની અવસ્થાવાળી વનસ્પતિ પર રાખેલા આસનાદિ
પર, હરિએસુ વા - લીલા ઘાસ વગેરે પર, હરિયપઈટ્ટેસુ વા - લીલા
ઘાસ વગેરે પર રાખેલા આસનાદિ પર, છિન્નેસુ વા - વૃક્ષની કપાયેલી
ડાળી પર, છિન્નપઈટ્ટેસુ વા - વૃક્ષની કપાયેલી લીલી ડાળ પર રાખેલા
આસનાદિ પર, સચિત્તેસુ વા - એવી વનસ્પતિ જેના પર ઈંડા વગેરે
હોય, સચિત્તકોલપડિનિસ્સિએસુ વા - ઉઘઈ લાગેલી હોય તેવા
લાકડા પર, ન ગચ્છેજ્ઞા - ન ચાલે, ન ચિટ્ટેજ્ઞા - ન ઊભો રહે, ન
નિસિઈજ્ઞા - ન બેસે, ન તુયટ્ટિજ્ઞા - ન સૂવે, અન્નં - અન્યને, ન ગચ્છાવિજ્ઞા
- ન ચલાવે, ન ચિટ્ટાવિજ્ઞા - ન ઊભા રખાવે, ન ઇસિયાવિજ્ઞા - ન
બેસાડે, ન તુયટ્ટાવિજ્ઞા - ન સૂવરાવે, ગચ્છંતં વા - ચાલનાર, ચિટ્ટંતં
વા - ઊભા રહેનાર, નિસિયંતં વા - બેસનાર, તુયટ્ટંતં વા - સૂતેલાં,
અન્નં - અન્યને, ન સમણુજ્ઞિજ્ઞા - સારા માને નહિ.

સે ભિક્ષુ વા ભિક્ષુણી વા સંજય વિરય પડિહય પર્યક્ષાય
 પાવક્રમે દિઆ વા રાઓ વા એગઓ વા પરિસાગઓ વા સુતે વા
 જાગરમાણે વા સે કીડં વા પયંગં વા કુંથું વા પિવીલિયં વા હત્થંસિ
 વા પાયંસિ વા બાહુંસિ વા ઉરુંસિ વા ઉદરંસિ વા, સીસંસિ વા
 વત્થંસિ વા પડિગ્ગહંસિ વા કંબલંસિ વા પાયપુચ્છણંસિ વા રયહરણંસિ
 વા ગોચ્છગંસિ વા ઉંડગંસિ વા દંડગંસિ વા પીટગંસિ વા ફલગંસિ
 વા સેજજંસિ વા સંથારગંસિ વા અગ્ગયરંસિ વા તહપ્પગારે ઉવગરણજાએ
 તઓ સંજયામેવ પડિલેહિય પડિલેહિય પમજિજય પમજિજય
 એગંતમવણિજજા નો નં સંઘાયમાવજજેજજા ॥૧૯॥

શબ્દાર્થ : કીડં વા - કીડા મકોડાને, પયંગં વા - પતંગિયાને, કુંથું વા
 - કંથવાને, પિવીલિયં વા - પતંગિયાને, હત્થંસિ વા - હાથ પર, પાયંસિ વા
 - પગ પર, બાહુંસિ વા - ભુજા પર, ઉરુંસિ વા - જંઘ પર, ઉદરંસિ વા -
 પેટ પર, સીસંસિ વા - માથા પર, વત્થંસિ વા - કપડાં પર, પડિગ્ગહંસિ વા
 - પાત્રા પર, કંબલંસિ વા - કામળી-શાલ પર, પાયપુચ્છણંસિ વા - પગ
 લૂંછવાના ઉપકરણ પર, રયહરણંસિ વા - રજોહરણ પર, ગોચ્છગંસિ
 વા - પૂંજણી ઉપર અથવા પાત્રા લૂંછવાનાં કપડાં પર, ઉંડગંસિ વા -
 સ્થંડિલના પાત્રા પર, દંડગંસિ વા - દંડા પર, પીટગંસિ વા - બાજોઠ પર,
 ફલગંસિ વા - પાટ પર, સેજજંસિ વા - પથારી પર, સંથારગંસિ વા -
 સંથારિયા પર, તહપ્પગારે - આ પ્રકારના, અગ્ગયરંસિ વા - બીજા,
 ઉવગરણજાએ - ઉપકરણ પર રહેલાં કીડી વગેરે જીવને, તઓ - હાથ, પગ
 વગેરે જગ્યાએથી, સંજયામેવ - જતનાથી, પડિલેહિય પડિલેહિય - વારંવાર
 સારી રીતે પ્રતિલેખન કરીને, પમજિજય પમજિજય - વારંવાર સમ્યક્
 રીતે પૂંજીને, એગંતં - એક સ્થાનમાં, અવણિજજા - રાખી દે, પરંતુ તે
 જીવોને, નો ણં સંઘાયમાવજજેજજા - એવી રીતે ભેગા કરીને રાખે નહિ
 કે જેથી તે જીવને પીડા થાય.

શ્રી સુધર્મા સ્વામી જંબૂ સ્વામીને કહે છે કે - “હે આયુષ્યમાન જંબૂ !
 જેવું મેં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી પાસેથી સાંભળ્યું છે તેવું જ હું
 તમને કહું છું.”

॥ ઇતિ છવ્વજીવણિયા નામં ચઉત્થં અજ્ઞયણં સમ્મતં

છ જીવનિકાય નામનું ચોથું અધ્યયન સમાપ્ત ॥

થઈને ફરી પાછો નરકમાં તે જ સ્થાને ઉત્પન્ન થયાં ત્યારે તે નરકમાં પૂર્વેના ૧૦૦ નારકીમાંથી ઓછામાં ઓછો ૧ કે તેથી વધુ (પણ બધાં નહિ) નારકી ત્યાં હોય તે મિશ્રકાળ.

આ પ્રકારે મનુષ્ય અને દેવમાં પણ ત્રણ પ્રકારે છે. તિર્યચમાં સંસાર સંસ્થાનકાળ બે પ્રકારે છે - (૧) અશૂન્યકાળ, (૨) મિશ્રકાળ.

પ્રશ્ન : “હે ભગવન્ ! નારકીમાં કયો કાળ થોડો અને કયો કાળ વધારે છે ?”

ઉત્તર : “હે ગૌતમ ! નારકીમાં સર્વથી થોડો અશૂન્યકાળ, તેથી મિશ્રકાળ અનંતગુણો, તેથી શૂન્યકાળ અનંતગુણો છે. એ જ પ્રમાણે, મનુષ્ય અને દેવમાં અલ્પબહુત્વ સમજી લેવો. તિર્યચમાં સહુથી થોડો અશૂન્યકાળ, તેથી મિશ્રકાળ અનંતગુણો છે.”

પ્રશ્ન : “હે ભગવન્ ! ચાર પ્રકારના સંસાર સંસ્થાનકાળનો અલ્પબહુત્વ કેવી રીતે હોય છે ?”

ઉત્તર : “હે ગૌતમ ! સર્વથી થોડો મનુષ્ય સંસાર સંસ્થાનકાળ, તેથી નારકી સંસાર સંસ્થાનકાળ અસંખ્યાતગુણો, તેથી દેવ સંસાર સંસ્થાનકાળ અસંખ્યાતગુણો, તેથી તિર્યચ સંસાર સંસ્થાનકાળ અનંતગુણો છે.”

ઇહભવિક પરભવિક

ભગવતી સૂત્ર - શતક ૧ : ઉદ્દેશો ૧

ગૌતમસ્વામી : “હે ભગવન્ ! જ્ઞાન ઇહભવિક (આ ભવમાં જ રહેનારું) છે ? પરભવિક (બીજા ભવમાં સાથે જાય તેવું) છે ? કે તદુભય ભવિક (ભવાન્તરમાં ત્રીજા - ચોથા ભવોમાં સાથે જાય તેવું) છે ?”

મહાવીરસ્વામી : “હે ગૌતમ ! જ્ઞાન ઇહભવિક પણ છે, પરભવિક પણ છે અને તદુભય ભવિક પણ છે. જ્ઞાનની જેમ દર્શન પણ એ જ પ્રમાણે ઇહભવિક, પરભવિક અને તદુભય ભવિક છે.”

ગૌતમસ્વામી : “હે ભગવન્ ! ચારિત્ર ઇહભવિક છે કે પરભવિક છે કે તદુભય ભવિક છે ?”

મહાવીરસ્વામી : “હે ગૌતમ ! ચારિત્ર ઇહભવિક છે પણ, પરભવિક કે તદુભય ભવિક નથી. એ પ્રમાણે તપ અને સંયમ પણ ઇહભવિક છે પણ, પરભવિક કે તદુભય ભવિક નથી.”

સંસાર સંસ્થાન કાળ

ભગવતી સૂત્ર - શતક ૧, ઉદ્દેશો ૨

પ્રશ્ન : “હે ભગવન્ ! સંસાર સંસ્થાનકાળ (સંસારમાં રહેવાપણું) કેટલા પ્રકારે છે ?”

ઉત્તર : “હે ગૌતમ ! ચાર પ્રકારે છે - (૧) નૈરયિક સંસાર સંસ્થાનકાળ, (૨) તિર્યચ સંસાર સંસ્થાનકાળ, (૩) મનુષ્ય સંસાર સંસ્થાનકાળ અને (૪) દેવ સંસાર સંસ્થાનકાળ.”

પ્રશ્ન : “હે ભગવન્ ! નૈરયિક સંસાર સંસ્થાનકાળ (સંચિકૃષ્ટાકાળ) કેટલા પ્રકારનો છે ?”

ઉત્તર : “હે ગૌતમ ! ૩ પ્રકારનો છે - (૧) અશૂન્યકાળ : વિવક્ષિત સમયમાં વિવક્ષિત જીવની સાથે જે જીવ નરક આદિ ગતિઓમાં રહેલા છે. તે જ જીવોની સાથે ભૂતકાળમાં નરક આદિ ગતિમાં તે જીવનું રહેવું તે અશૂન્યકાળ છે : અર્થાત્ તે જીવોમાંથી એક પણ જીવ ઓછો ન થવો જોઈએ તેમ જ એક પણ જીવ નવો ન વધવો જોઈએ. ઉદાહરણ : ધારો કે કોઈ જીવ નરકમાં જે સમયે હતો ત્યારે નરકમાં તેની સાથે ૧૦૦ જીવો હતા. તે જીવ મરીને તિર્યચ કે મનુષ્ય થઈને ફરી પાછો નરકમાં તે જ સ્થાને ઉત્પન્ન થયો ત્યારે તે નરકમાં પૂર્વેના સર્વ (૧૦૦) નારકીઓ હતા અને તેમાં એક પણ નવો નારકી ઉમેરાયો ન હતો તે અશૂન્યકાળ.

(૨) શૂન્યકાળ : તે વિવક્ષિત જીવોના ભૂતકાળના અનંત નરક આદિ ભવોમાં તે વિવક્ષિત સમયવાળો એક પણ જીવ એની સાથે ન હોવો તે. તે જીવનો તે ગતિનો શૂન્યકાળ છે. ઉદાહરણ : ધારો કે કોઈ જીવ નરકમાં જે સમયે હતો ત્યારે નરકમાં તેની સાથે ૧૦૦ જીવો હતા. તે જીવ મરીને તિર્યચ, મનુષ્ય કે દેવ આદિ ત્રણે ગતિમાં થઈ ફરી પાછો નરકમાં તે જ સ્થાને ઉત્પન્ન થયો ત્યારે તે નરકમાં પૂર્વેના એક પણ નારકી હતા નહિ.

(૩) મિશ્રકાળ : તે વિવક્ષિત જીવોના ભૂતકાળના અનંત નરક આદિ ભવોમાંથી એક જીવ પણ તેને ભેગો થાય તો અનંત ભવોનો તે કાળ તે જીવની દૃષ્ટિથી તે ગતિનો મિશ્રકાળ છે. ઉદાહરણ : ધારો કે કોઈ જીવ નરકમાં જે સમયે હતો ત્યારે નરકમાં તેની સાથે ૧૦૦ જીવો હતા. તે જીવ મરીને તિર્યચ કે મનુષ્ય

સમજણ : જીવે આ ભવમાં જે ચારિત્ર લીધું હોય તે જ ચારિત્ર લઈને બીજા ભવમાં જતો નથી, કારણ કે ગ્રહણ કરેલું ચારિત્ર જીવતાં સુધી જ હોય છે. વળી અહીં અલ્પ અંશે ચારિત્ર પાળવાથી દેવલોકમાં ઉત્પત્તિ થાય, ત્યારે ત્યાં વિરતિનો તદ્દન અભાવ હોવાથી ચારિત્રનો પણ અભાવ છે. તેમ જ સંપૂર્ણ ચારિત્ર પાળવાથી મોક્ષગતિ જ થઈ હોય, ત્યારે તે ગતિમાં ચારિત્ર અસંભવ છે, કારણ કે ચારિત્ર અંગીકાર કર્મના ક્ષય માટે છે. મોક્ષમાં ચારિત્રનું કોઈ પ્રયોજન નથી.

સિદ્ધ (સીમણા) દ્વાર

પદ્મવણા સૂત્ર - પદ ૨૦, સિદ્ધ પાહુડ ગ્રંથ

સિદ્ધનાં પંદર દ્વાર - (૧) ક્ષેત્રદ્વાર, (૨) કાળદ્વાર, (૩) ગતિદ્વાર, (૪) વેદદ્વાર, (૫) તીર્થદ્વાર, (૬) લિંગદ્વાર, (૭) ચારિત્રદ્વાર, (૮) બુદ્ધદ્વાર, (૯) જ્ઞાનદ્વાર, (૧૦) અવગાહનાદ્વાર, (૧૧) ઉત્કૃષ્ટદ્વાર, (૧૨) અંતરદ્વાર, (૧૩) અનુસમયદ્વાર, (૧૪) ગણ(સંખ્યા)દ્વાર અને (૧૫) અલ્પબહુત્વદ્વાર.

એક સમયમાં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ કેટલા જીવ સિદ્ધ થાય છે, તે બતાવે છે.

ક્રમ દ્વારનું નામ	બોલનું નામ	જઘન્ય સિદ્ધ	ઉત્કૃષ્ટ સિદ્ધ
૧ ક્ષેત્રદ્વાર	અધોદિશામાંથી	૦	૦
	સમુદ્રમાંથી, પંડગવનમાંથી	૧	૨
	સમુદ્ર સિવાયનાં નદી વગેરે જળમાંથી	૧	૩
	ઉર્ધ્વલોકમાંથી, ઉર્ધ્વદિશામાંથી તથા ભદ્રશાલવન, નંદનવન, સોમનસવનમાંથી	૧	૪
	અકર્મભૂમિમાંથી, ચૂલહિમવંતપર્વત પરથી	૧	૧૦
	અધોલોકમાંથી તથા મહાવિદેહ ક્ષેત્રની દરેક વિજયમાંથી	૧	૨૦
	તિરર્છાલોક, તિરર્છોદિશા ને ૧૫ કર્મભૂમિમાંથી	૧	૧૦૮
૨ કાળદ્વાર	અવસર્પિણીકાળ ૧, ૨, છઠ્ઠે આરે	૧	૧૦
	ઉત્સર્પિણીકાળ ૧, ૨, ૫, છઠ્ઠે આરે	૧	૧૦
	અવસર્પિણીકાળ પાંચમે આરે	૧	૨૦
	ઉત્સર્પિણી/અવસર્પિણીકાળ ત્રીજા-ચોથા આરે		
	તથા નોઉત્સર્પિણીનો અવસર્પિણીકાળમાં	૧	૧૦૮

૩	ગતિદ્વાર	પાંચમી, છઠ્ઠી, સાતમી નરકેથી તથા તેઉ, વાઉ, બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય-માંથી નીકળેલા	૦	૦
		ચોથી નરકેથી, પૃથ્વી, પાણીમાંથી નીકળેલા ભવનપતિ, વાણવ્યંતર દેવીથી નીકળેલા વનસ્પતિમાંથી નીકળેલા	૧	૪
		૧લી, ૨જી, ૩જી નરકથી નીકળેલા તથા ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી દેવમાંથી તથા તિર્યંચ પંચે, તિર્યંચાણી, મનુષ્યમાંથી નીકળેલા	૧	૧૦
		જ્યોતિષી-વૈમાનિક દેવી, મનુષ્યમાંથી નીકળેલા વૈમાનિક દેવમાંથી નીકળેલા	૧	૨૦
			૧	૧૦૮
૪	વેદદ્વાર	નપુંસકલિંગે અને પુરુષ મરીને સ્ત્રી કે નપુંસક થાય તો તથા સ્ત્રી મરીને સ્ત્રી, પુરુષ કે નપુંસક થાય તો સ્ત્રીલિંગે સિદ્ધ થાય તો	૧	૧૦
			૧	૨૦
		પુરુષલિંગે, પુરુષ મરીને પુરુષ થાય તો	૧	૧૦૮
૫	તીર્થદ્વાર	સ્ત્રી તીર્થકર સિદ્ધ થાય તો	૨	૨
		પુરુષ તીર્થકર સિદ્ધ થાય તો	૨	૪
		સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધ થાય તો	૧	૪
		પ્રત્યેક બુદ્ધ અને અતીર્થમાં સિદ્ધ થાય તો	૧	૧૦
		બુદ્ધબોધિત અને તીર્થમાં સિદ્ધ થાય તો	૧	૧૦૮
		એક સિદ્ધ થાય તો	૧	૧
		અનેક સિદ્ધ થાય તો	૨	૧૦૮
૬	લિંગદ્વાર	ગૃહસ્થલિંગે સિદ્ધ થાય તો	૧	૪
		અન્યલિંગે (જૈન સિવાયના સાધુ વેશે) સિદ્ધ થાય તો	૧	૧૦
		સ્વલિંગે (જૈનમુનિના વેશે)	૧	૧૦૮
૭	ચારિત્રદ્વાર	સામાયિક, સૂક્ષ્મ સંપરાય અને યથાખ્યાત એ ત્રણ ચારિત્રને સ્પર્શીને	૧	૧૦૮
		સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય, સૂક્ષ્મ સંપરાય અને યથાખ્યાત આ ૪ ચારિત્રને સ્પર્શીને	૧	૧૦૮
		પાંચ ચારિત્ર સ્પર્શીને	૧	૧૦

૮ બુદ્ધદ્વાર	આચાર્ય કે વડીલ સાધુ-સાધ્વી પાસે પ્રતિ- બોધિત થઈને		
	૧. પુરુષ સિદ્ધ થાય તો	૧	૧૦૮
	૨. સ્ત્રી સિદ્ધ થાય તો	૧	૨૦
	૩. નપુંસક સિદ્ધ થાય તો	૧	૧૦
૯ જ્ઞાનદ્વાર	મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન એ ૩ જ્ઞાન સ્પર્શીને	૧	૪
	મતિ, શ્રુત, અવધિ, કેવળજ્ઞાન એ ૪ સ્પર્શીને	૧	૧૦૮
	પાંચ જ્ઞાન સ્પર્શીને સિદ્ધ થાય તો	૧	૧૦૮
૧૦ અવગાહના દ્વાર	૧. જઘન્ય અવગાહનાવાળા (૨ હાથ)	૧	૪
	૨. મધ્યમ અવગાહનાવાળા (૭ હાથ)	૧	૧૦૮
	૩. ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા (૫૦૦ ધનુષ્ય)	૧	૨
૧૧ ઉત્કૃષ્ટદ્વાર	૧. અપડિવાઈ (અપ્રતિપાતી) સિદ્ધ થાય તો	૧	૪
	૨. અનંતકાળના પડિવાઈ (પ્રતિપાતી) સિદ્ધ થાય	૧	૧૦૮
	૩. અસંખ્યાતકાળના અને સંખ્યાતકાળના પડિવાઈ	૧	૧૦
૧૨ અંતરદ્વાર	એક સમય સુધી પ્રતિસમય નિરંતર સિદ્ધ થાય તો પછી નિયમા અંતર પડે.	૧૦૩	૧૦૮
૧૩ અનુસમય દ્વાર	બે સમય સુધી પ્રતિસમય નિરંતર સિદ્ધ થાય તો પછી નિયમા અંતર પડે.	૯૭	૧૦૨
	ત્રણ સમય સુધી પ્રતિસમય નિરંતર સિદ્ધ થાય તો પછી નિયમા અંતર પડે.	૮૫	૯૬
	ચાર સમય સુધી પ્રતિસમય નિરંતર સિદ્ધ થાય તો પછી નિયમા અંતર પડે.	૭૩	૮૪
	પાંચ સમય સુધી પ્રતિસમય નિરંતર સિદ્ધ થાય તો પછી નિયમા અંતર પડે.	૬૧	૭૨
	છ સમય સુધી પ્રતિસમય નિરંતર સિદ્ધ થાય તો પછી નિયમા અંતર પડે.	૪૯	૬૦
	સાત સમય સુધી પ્રતિસમય નિરંતર સિદ્ધ થાય તો પછી નિયમા અંતર પડે.	૩૩	૪૮
	આઠ સમય સુધી પ્રતિસમય નિરંતર સિદ્ધ થાય તો પછી નિયમા અંતર પડે.	૧	૩૨

૧૪ ગણદ્વાર સંખ્યા	<p>સર્વથી થોડા એક સમયમાં ૧૦૮ સિદ્ધ થવાવાળા તેથી એક સમયમાં ૧૦૭ સિદ્ધ થવાવાળા અનંતગુણા તેથી એક સમયમાં ૧૦૬, ૧૦૫... ૫૨, ૫૧ સિદ્ધ થવાવાળા અનંતગુણા.</p> <p>તેથી એક સમયમાં ૪૯, ૪૮... ૨૭, ૨૬ સિદ્ધ થવાવાળા અસંખ્યાતગુણા, તેથી એક સમયમાં ૨૫, ૨૪... ૧ સિદ્ધ થવાવાળા સંખ્યાતગુણા.</p>
૧૫ અલ્પ બહુત્વ દ્વાર	<p>૧. જે ક્ષેત્ર(સમુદ્ર, નદી વગેરે)માં ૧ સમયમાં ૨, ૩ કે ૪ સિદ્ધ થઈ શકે છે, ત્યાં ૧ સમય સુધી સિદ્ધ થઈ શકે છે. બીજા સમયમાં અંતર પડે છે. ૨. જે ક્ષેત્ર(અવસર્પિણીના પાંચમે આરે, દરેક વિજય)માં ૧ સમયમાં ૨૦ સિદ્ધ થઈ શકે છે તથા જે ક્ષેત્ર(આરા પ્રમાણે, અકર્મભૂમિ, ચૂલહિમવંતપર્વત વગેરે)માં ૧ સમયમાં ૧૦ સિદ્ધ થઈ શકે છે તે ક્ષેત્રમાં નિરંતર ચાર સમય સુધી સિદ્ધ થઈ શકે છે પછી અંતર પડે છે. ૩. જે ક્ષેત્ર(ભરત, ઈરવત, મહાવિદેહ)માં ૧ સમયમાં ૧૦૮ સિદ્ધ થઈ શકે છે, ત્યાં નિરંતર આઠ સમય સુધી સિદ્ધ થવાવાળા હોઈ શકે છે પછી અંતર પડે છે. (અનુસમય દ્વાર પ્રમાણે)</p>

સિદ્ધના ૩૩ બોલનો અલ્પબહુત્વ

૧. સર્વથી થોડા ચોથી નરકમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા.
૨. તેથી ત્રીજી નરકેથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૩. તેથી બીજી નરકેથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૪. તેથી પ્રત્યેક વનસ્પતિમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૫. તેથી બાદર પૃથ્વીમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૬. તેથી બાદર અપ્કાયમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૭. તેથી ભવનપતિની દેવીમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૮. તેથી ભવનપતિના દેવમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૯. તેથી વાણવ્યંતરની દેવીમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૧૦. તેથી વાણવ્યંતરના દેવમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.

૧૧. તેથી જ્યોતિષીદેવીમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૧૨. તેથી જ્યોતિષી દેવમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૧૩. તેથી તિર્યચાણીમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૧૪. તેથી તિર્યચમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૧૫. તેથી પહેલી નરકમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૧૬. તેથી મનુષ્યાણીમાંથી નીકળી સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૧૭. તેથી મનુષ્યમાંથી નીકળી સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૧૮. તેથી પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૧૯. તેથી નવ શ્રૈવેયકમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૨૦. તેથી બારમા દેવલોકમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૨૧. તેથી અગિયારમા દેવલોકમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૨૨. તેથી દશમા દેવલોકમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૨૩. તેથી નવમા દેવલોકમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૨૪. તેથી આઠમા દેવલોકમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૨૫. તેથી સાતમા દેવલોકમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૨૬. તેથી છઠ્ઠા દેવલોકમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૨૭. તેથી પાંચમા દેવલોકમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૨૮. તેથી ચોથા દેવલોકમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૨૯. તેથી ત્રીજા દેવલોકમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૩૦. તેથી બીજા દેવલોકની દેવીમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૩૧. તેથી બીજા દેવલોકના દેવમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૩૨. તેથી પહેલા દેવલોકના દેવમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.
૩૩. તેથી પહેલા દેવલોકના દેવમાંથી નીકળી મનુષ્ય થઈ સિદ્ધ થયેલા સંખ્યાતગુણા.

૨૫૬ રાશિ (ઢગલા)

પન્નવણા સૂત્ર ૫૬ - ૩

સંપૂર્ણ જીવરાશિ તો અનંતાનંત છે, પરંતુ અસત્ કલ્પનાથી તેને ૨૫૬ ઢગલા માની આ થોકડામાં આયુષ્યના બંધક આદિ ૧૪ બોલોનું પરિમાણ તથા અલ્પબહુત્વ કહેવામાં આવે છે.

બોલનું નામ	ઢગલા	બોલનું નામ	ઢગલા
(૧) આયુષ્ય બંધકનો	૧ ઢગલો,	આયુ અબંધકના	૨૫૫ ઢગલા
(૨) અપર્યાપ્તાના	૨ ઢગલા,	પર્યાપ્તાના	૨૫૪ ઢગલા
(૩) સુપ્ત જીવોના	૪ ઢગલા,	જાગૃત જીવના	૨૫૨ ઢગલા
(૪) સમુદ્ઘાત કરવાવાળા	૮ ઢગલા,	સમુદ્ઘાત ન કરવાવાળાના	૨૪૮ ઢગલા
(૫) શાતાવેદનીય વેદવાવાળા	૧૬ ઢગલા,	અશાતાવેદનીયવાળાના	૨૪૦ ઢગલા
(૬) ઈન્દ્રિય ઉપયોગવાળા	૩૨ ઢગલા,	નોઈન્દ્રિય ઉપયોગવાળાના	૨૨૪ ઢગલા
(૭) અનાકાર ઉપયોગવાળા (દર્શન)	૬૪ ઢગલા,	સાકાર(જ્ઞાન)ઉપયોગવાળા	૧૯૨ ઢગલા

તેનો અલ્પબહુત્વ :

- (૧) સર્વથી થોડા આયુષ્ય બંધક (૧), તેથી આયુષ્ય અબંધક (૨૫૫) સંખ્યાતગુણા. (૨૫૫ ગુણા)
- (૨) સર્વથી થોડા અપર્યાપ્તા, (૨) તેથી પર્યાપ્તા (૨૫૪) સંખ્યાતગુણા. (૧૨૭ ગુણા)
- (૩) સર્વથી થોડા સુપ્ત(૪), તેથી જાગૃત (૨૫૨) સંખ્યાતગુણા. (૬૩ ગુણા)
- (૪) સર્વથી થોડા સમુદ્ઘાત કરવાવાળા(૮), તેથી સમુદ્ઘાત ન કરવાવાળા (૨૪૮) સંખ્યાતગુણા. (૩૧ ગુણા)
- (૫) સર્વથી થોડા શાતાવેદનીય વેદવાવાળા(૧૬), તેથી અશાતા વેદનીયવાળા (૨૪૦) સંખ્યાતગુણા. (૧૫ ગુણા)
- (૬) સર્વથી થોડા ઈન્દ્રિય ઉપયોગવાળા(૩૨), તેથી નોઈન્દ્રિય ઉપયોગવાળા (૨૨૪) સંખ્યાતગુણા. (૭ ગુણા)
- (૭) સર્વથી થોડા અનાકાર ઉપયોગવાળા (૬૪), તેથી સાકાર ઉપયોગવાળા (૧૯૨) સંખ્યાતગુણા. (૩ ગુણા)

૧૪ બોલોનો ભેગો અલ્પબહુત્વ :

(૧) સર્વથી થોડા આયુષ્યના બંધક, (૨) તેથી અપર્યાપ્તા સંખ્યાતગુણા, (૩) તેથી સુપ્ત સંખ્યાતગુણા, (૪) તેથી સમુદ્ઘાત કરવાવાળા સંખ્યાતગુણા, (૫) તેથી શાતાવેદનીય વેદવાવાળા સંખ્યાતગુણા, (૬) તેથી ઈન્દ્રિય ઉપયોગવાળા સંખ્યાતગુણા, (૭) તેથી અનાકાર ઉપયોગવાળા સંખ્યાતગુણા, (૮) તેથી સાકાર ઉપયોગવાળા સંખ્યાતગુણા, (૯) તેથી નોઈન્દ્રિય ઉપયોગવાળા વિશેષાધિક, (૧૦) તેથી અશાતાવેદનીય વેદવાવાળા વિશેષાધિક, (૧૧) તેથી સમુદ્ઘાત ન કરવાવાળા વિશેષાધિક (૧૨) તેથી જાગૃત વિશેષાધિક, (૧૩) તેથી પર્યાપ્તા વિશેષાધિક, (૧૪) તેથી આયુષ્યના અબંધક વિશેષાધિક.

આગમ પરિચય - અવલોકન

સમવાયાંગ સૂત્ર

(૧) નામ અને વિષય વસ્તુ : દ્વાદશાંગીનું ચોથું મહત્વનું અંગ છે સમવાયાંગ સૂત્ર. શ્રી ઠાણાંગ સૂત્રની જેમ આ આગમમાં પણ સંખ્યા આધારિત વર્ગીકરણ છે. જેમ કે - આત્મા એક છે. એમ એકથી લઈને અનેક સંખ્યા સંબંધી વિષયોનું સંકલન છે. આમાં એકથી લઈને સો સંખ્યા સંબંધી વિષયો માટે એકોત્તર વૃદ્ધિથી સોએ સો વિષયો માટે સો સમવાય છે. પછી ૧૫૦ થી લઈને અનેકોત્તર વૃદ્ધિ કરતાં કરતાં કોડાકોડ સાગરોપમની સંખ્યા સંબંધી વિવિધ વિષયોનું નિરૂપણ જેમાં છે તે સમવાયાંગ સૂત્ર. આ વિવિધ વિષયો 'પ્રકીર્ણક' સમવાય નામના અધ્યયનમાં સૂત્ર ૧ થી ૮૭ સુધી છે. આ પ્રકીર્ણક સૂત્રમાં ગણિપિટક દ્વાદશાંગી આદિ વિષયોનું પણ સંકલન છે - જે મૂળ આગમના પરિશિષ્ટરૂપ છે.

(૨) રચનાકાર, રચનાકાળ, ભાષા : ઠાણાંગ સૂત્રની જેમ આ આગમની રચના પણ શ્રી સુધર્મા સ્વામીએ ઈ. પૂ. છઠી શતાબ્દીમાં કરી હશે એમ માનવામાં આવે છે, પણ સંકલનનો સમય ઈસુની ચોથી શતાબ્દી છે. આની ભાષા પ્રાકૃત અને શૈલી સૂત્રાત્મક છે.

(૩) આગમસાર : પ્રથમ સમવાય(અધ્યયન)ના પહેલાં બે સૂત્રોમાં ભગવાન મહાવીર સ્વામી દ્વારા રચિત દ્વાદશાંગીની પ્રજ્ઞાપના કરી છે અને પછી બાર આગમોનાં નામ છે. ત્રીજાથી ૧૪૬ સૂત્ર સુધી એક એકની સંખ્યા સંબંધી વિષયોનું સંકલન છે.

બીજા સમવાયથી ૧૦૦મા સમવાય સુધીનાં વિષયો નીચે આપ્યા પ્રમાણે છે :

સમવાય	સૂત્રસંખ્યા	વિગત
૨	૨૩	બે પ્રકારના દંડ આદિનું વર્ણન
૩	૨૪	ત્રણ પ્રકારની ગુપ્તિ, ગર્વ (ગારવ) આદિ
૪	૧૮	૪ કષાય, ૪ કથા, ૪ સંજ્ઞા આદિ
૫	૨૨	પાંચ મહાવ્રત આદિ
૬	૧૭	૬ લેશ્યા, જીવનિકાય, બાહ્ય-આભ્યંતરતપ આદિ
૭	૨૩	૭ ભય, ૭ સુમદ્ધાત, ક્ષેત્ર વગેરે
૮	૧૮	૮ મદ, ૮ પ્રવચનમાતા આદિ
૯	૨૦	૯ બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિ - અગુપ્તિઓ આદિ
૧૦	૨૫	૧૦ શ્રમણધર્મ, ૧૦ ચિત્તસમાધિના સ્થાનો આદિ
૧૧	૧૬	શ્રાવકોની ૧૧ પ્રતિમા, મહાવીરના ૧૧ ગણધરો આદિ
૧૨	૨૦	ભિક્ષુની ૧૨ પ્રતિમાઓ આદિ
૧૩	૧૭	ક્રિયાસ્થાનો (કર્મબંધના હેતુઓ)
૧૪	૧૮	જીવોનો સમૂહ, ૧૪ જીવસ્થાનક (ગુણસ્થાન) આદિ
૧૫	૧૬	૧૫ પરમાધામી આદિ
૧૬	૧૬	કષાય
૧૭	૨૧	૧૭ અસંયમ, સંયમ આદિ
૧૮	૧૮	૧૮ બ્રહ્મચર્ય, આચારનાં ૧૮ સ્થાનો આદિ
૧૯	૧૫	જ્ઞાતાસૂત્રનાં ૧૯ અધ્યયનો આદિ
૨૦	૧૭	અસમાધિનાં ૨૦ સ્થાનો આદિ
૨૧	૧૪	૨૦ સબળા દોષો આદિ
૨૨	૧૪	૨૨ પરીષદો આદિ
૨૩	૧૩	સૂયગડાંગ સૂત્રનાં ૨૩ અધ્યયનો આદિ
૨૪	૧૫	દેવાધિદેવ (તીર્થંકરો) આદિ
૨૫	૧૮	૫ મહાવ્રતની ૨૫ ભાવના આદિ
૨૬		ત્રણ છેદસૂત્રના ૨૬ ઉદ્દેશનકાળ આદિ

૨૭	૨૭ સાધુના ગુણો
૨૮	મતિજ્ઞાનના ૨૮ પ્રકારો
૨૯	પાપશ્રુતના ૨૯ પ્રકારો
૩૦	મહામોહનીય કર્મબંધની ૩૦ પ્રકૃતિઓ
૩૧	સિદ્ધ ભગવાનના ૩૧ ગુણો
૩૨	૩૨ પ્રશસ્ત યોગ
૩૩	૩૩ પ્રકારની ગુરુની આશાતના
૩૪	તીર્થંકરનાં ૩૪ અતિશય
૩૫	તીર્થંકરના વચન અતિશય ૩૫

આમ ૧૦૦મા સમવાયમાં ભગવાન પાર્શ્વનાથ અને સ્થવિર આર્ય સુધર્મા સ્વામીનું આયુષ્ય સો વર્ષનું હતું વગેરે માહિતી છે.

આ આગમમાં આચારાંગ સૂત્ર કે સૂયગડાંગ સૂત્રની જેમ બે ખંડ કે ઉદ્દેશક આદિ વિભાગો નથી. આની રચના એક અખંડ અંગ અથવા અખંડ અધ્યયનના રૂપમાં કરવામાં આવી છે એવું વૃત્તિમાં જણાવ્યું છે.

રાયપસેણીય સૂત્ર

સૂયગડાંગ સૂત્ર નામના બીજા અંગનું બીજું ઉપાંગ શ્રી રાયપસેણીય સૂત્ર છે.

- (૧) સૂયગડાંગ-સૂત્રમાં ૧૮૦ ક્રિયાવાદી છે, ૮૪ અક્રિયાવાદી છે, ૬૭ અજ્ઞાનવાદી છે, ૩૨ વૈનયિકો છે. સર્વ સંખ્યા ૩૬૩ પાખંડીની છે. તેની સામે સ્વસિદ્ધાંત પણ બતાવ્યું છે. નંદી સૂત્રમાં પણ આ વાત બતાવી છે.
- (૨) આ ઉપાંગસૂત્રની ૨૦૭૮ ગાથા છે. તેમાં ૩૨ દેવતાઈ નાટકોનું સુંદર પરિચયાત્મક વર્ણન, પ્રાચીન વિધિ, સંગીત-વાજિંત્રોના પ્રકારોનું વર્ણન, સંગીતશાસ્ત્ર, નાટ્યશાસ્ત્ર આદિની માહિતી તથા વાસ્તવવાદી ગૂઢ પ્રશ્નોનું નિરાકરણ નોંધપાત્ર છે. આ સૂત્રમાં ત્રણ અધિકાર છે - (૧) સૂર્યાભદેવનો, (૨) પરદેશીરાજાનો, (૩) દેવપ્રતિજ્ઞ કેવલીનો. કેશી સ્વામી અને પરદેશીરાજાની કથા છે. (વિસ્તાર માટે જુઓ જૈન પાઠાવલી ભાગ - ૪, શ્રેણી ૧૫)

- (૩) પરદેશીરાજા પહેલાં અક્રિયાવાદી મતને માનવાવાળા હતા. તેમણે જીવ વિષયના પ્રશ્નો કર્યા. શ્રમણ કેશીકુમારે અક્રિયાવાદી મતના ખંડનના ઉત્તરો આપ્યા. સૂયગડાંગમાં કેશીકુમારે જે ઉત્તરો આપ્યા છે, તેને જ આ સૂત્રમાં સવિસ્તારથી આપ્યા છે.
- (૪) આ આગમ એક જિજ્ઞાસુ રાજાના પ્રશ્નો સાથે સંબંધ ધરાવે છે. તેથી તેનું નામ રાજપ્રશ્નીય રાખવામાં આવ્યું છે. કેશી શ્રમણ અને પરદેશીરાજા વચ્ચે થયેલી ૧૦ પ્રશ્નની ચર્ચા આ આગમનું મહત્વનું અંગ છે. કેશીકુમાર શ્રમણે આપેલા સચોટ ઉત્તરો આત્મ-સ્વરૂપને સમજવા માટે ઉપયોગી થાય તેવા છે. આ પ્રશ્નોત્તરથી જ પરદેશીરાજા અરમણીયમાંથી રમણીય, અધાર્મિક-માંથી ધાર્મિક, નાસ્તિકમાંથી આસ્તિક બન્યા.
- (૫) સૂત્રકારે ચિત્તસારથી, પરદેશીરાજા અને કેશીકુમાર શ્રમણ આ ત્રણ પાત્રની આસપાસ જ આગમકથાની રચના કરી છે. પરદેશી-રાજાના માધ્યમ દ્વારા વિપરીત માન્યતા, તેના પરિણામે સર્જાતા વૃત્તિનાં તાંડવો અને સાચી વાત સમજ્યા પછી વૃત્તિઓનું ઊર્ધ્વીકરણ, સાધના આરાધના કર્યા બાદ જીવનનું ઊર્ધ્વગમન કેવી રીતે કરી શકાય છે તેનું નિરૂપણ કર્યું છે.
- (૬) પરદેશીરાજા નાસ્તિકતાના કારણે હિંસક છે, ન્યાય-નીતિથી વર્તતા નથી, પાપાચારને વેગ આપે છે, પાપનાં ફળ ખરાબ છે એવું માનતા નથી, રાજ્યમાં અન્યાય કરે છે, રાજ્યમાં હિંસક તત્ત્વો વધે છે તે બતાવેલ છે, પરંતુ સારાનસીબે ચિત્તસારથી ધાર્મિક વૃત્તિનો, આસ્તિક અને બુદ્ધિશાળી પ્રધાન હતો, જે કોઈ પરાક્રમી, પ્રબળ મહાત્માની શોધમાં હતો, જે રાજાની નાસ્તિકતાને દૂર કરે. ત્યાર પછી તેનું શ્રાવસ્તીમાં આવવું, કેશીકુમાર શ્રમણનાં દર્શન થવાં, આ શ્રમણ દ્વારા રાજાને સુધારવો અને કેશીકુમારને પોતાના દેશમાં લઈ જવાનો સંકલ્પ કરવો તે બતાવ્યું છે.

કેશીકુમાર શ્રમણ વિહાર કરી ત્યાં પહોંચે, ભક્તિ અને ચાલાકીથી રાજા અને શ્રમણનું મિલન થવું, બંને વચ્ચે સફળ વાર્તાલાપ થવો તેમાં રાજાનો માનસિક પરાજય, મનમાં આસ્તિકતાનો સૂર્યોદય, રાજાનું જીવનપરિવર્તન, આખા રાજ્યનું પરિવર્તન, રાજ ખજાનાનો

સદુપયોગ, રાજાની તપસાધના અને રાણી સૂરિકંતાએ દીધેલ ઝેરને પીને દેવલોકની પ્રાપ્તિ થવી. આમ આ વિષયોનું વિસ્તારથી વર્ણન કરેલ છે.

- (૭) 'જેવી કરણી તેવી ભરણી' - 'જેવાં કર્મ કરો તેવા ફળ મળે', તે વાત સૂત્રકારે બતાવી છે. કર્મનો સિદ્ધાંત સર્વને માટે એકસરખો છે. રાજા હોય કે રંક, પુરુષ હોય કે નારી પોતે કરેલાં કર્મનાં ફળ પોતે ભોગવવાં જ પડે છે, આ વાત સૂત્રમાં સમજાવી છે.
- (૮) ઉચ્ચ કક્ષાના સાધકની સાધક દશા બતાવી છે. એક અજ્ઞાની આત્મા, કૂર કર્મોને સર્જને ગુરુજ્ઞાનથી પ્રભાવિત થઈ સમતાનો અનુભવ કરે છે, તેની જાણકારી છે. જીવનની કોઈ પણ અજાણી પરિસ્થિતિમાં પણ પરિસ્થિતિનો સ્વીકાર કરવાની આત્મજ્ઞાનની વાત બતાવેલ છે. આ આગમમાં અજ્ઞાનીઓને સાચો માર્ગ બતાવ્યો છે. સંત-સમાગમ ખૂનીને પણ સમભાવી બનાવી દેવલોક અપાવી શકે છે, એક જ ભવમાં પરમાત્મા બની શકે તેવો ઘાટ ઘડી શકાય છે, એ હકીકત રસમય રીતે આલેખન થઈ છે.
- (૯) સંપૂર્ણ સૂત્ર એક સળંગ નવલકથાની જેમ રાજાની સળંગ ભવકથા વર્ણવે છે. પરદેશીરાજા પ્રયોગ દ્વારા વસ્તુતત્ત્વનો શોધક હતો. આત્માને શોધવા હિંસાનો વિપરીત શ્રમ કરેલો, જે નિષ્ફળ થયો હતો, પરંતુ આત્મશોધની તાલાવેલી અકબંધ હોવાથી તેણે કેશીકુમાર શ્રમણ સાથે ચર્ચા કરી, સત્યને સમજી, વ્રત-નિયમોનું પાલન કરી ક્ષમાનાં ઉત્તમ પરિણામો સાથે આરાધક ભાવે મૃત્યુ પામી સૂર્યાભદ્રેવની સ્થિતિ પામ્યા.
- (૧૦) આ ઘટના પ્રાચીન હોવા છતાં અર્વાચીન લોકોના નાસ્તિકપણાને, સ્વાર્થને, સ્વજન-પરિજન સાથેના રાગદ્વેષને, હિંસા આદિ કૂર પરિણામ વગેરે ભાવોનો નાશ કરે છે. પાપી પણ પુણ્યશાળી બને છે, દુષ્ટ આત્મા સદ્ગુણી બની દિવ્ય સુખ ઉપભોગમાં ઉત્પન્ન થાય છે. આમ પાપના પલટાથી પુણ્યના પુંજ કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય તે સંજીવની બતાવતું આ સૂત્ર આત્મતત્ત્વ અસ્તિત્વને સાબિત કરી આત્માની શ્રદ્ધા મજબૂત કરે છે.

જૈન પાઠાવલી : શ્રેણી ૧૭ થી ૨૦ના અભ્યાસક્રમમાં હોવાથી યતાં લાભ...!

- (૧) જૈનધર્મનાં શાસ્ત્રો જે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીની જીવંત વાણી છે. જેને 'આગમ' કહે છે, તેનો પરિચય થશે.
- (૨) જો ભગવાન મહાવીર સ્વામીને આપણે રૂબરૂ ન મળી શક્યા હોઈએ, તો આ અભ્યાસ દ્વારા મળ્યા તુલ્ય ગણાશે.
- (૩) પાંચમા ગણધર સુધર્મા સ્વામી સાથે પરોક્ષ મિલન થશે.
- (૪) આચારાંગ સૂત્ર, સૂયગડાંત્ર સૂત્ર જેવાં સૂત્રોનો અભ્યાસ કરવાથી જૈનદર્શનનું મંડન થાય છે. શ્રદ્ધામાં સ્થિરતા આવે છે.
- (૫) જ્ઞાતાધર્મકથા અને ઉપાસક દશાંગ સૂત્ર જેવાં ધર્મકથા - શાસ્ત્રના અભ્યાસથી ચોથા આરાના ચરિત્રનાયકો સાથે મિલન થાય છે.
- (૬) મહાપુરુષોનાં જીવનચરિત્ર વડે વૈરાગ્યરસ અને વીરરસનું સિંચન થાય છે.
- (૭) 'નિર્ગ્રંથ પ્રવચન એ જ અર્થયુક્ત છે, પરમ અર્થયુક્ત છે' એ ભાવો દેઢ થાય છે.
- (૮) સ્વાધ્યાય કરવા, જ્ઞાન આરાધના થતી હોવાથી જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ખપે છે.
- (૯) સ્વાધ્યાય કરવાથી, ધર્મજાગરણ હોવાથી દર્શનાવરણીય કર્મ ખપે છે.
- (૧૦) સ્વાધ્યાય એ ૧૨ પ્રકારના તપમાં દશમું તપ હોવાથી અને આભ્યંતરતપમાં ચોથું તપ હોવાથી કરોડો ભવનાં પાપકર્મની નિર્જરા થાય છે. સ્વાધ્યાયથી ભગવાનની આજ્ઞાની જાણકારી થતી હોવાથી ચારિત્રધર્મની પુષ્ટિ થાય છે.
- (૧૧) સ્વાધ્યાયમાં રાગ-દ્વેષ ઘટતા હોવાથી આત્માના જ્ઞાનગુણમાં રમણતા થતાં મોહનીયકર્મની નિર્જરા થાય છે.
- (૧૨) સ્વાધ્યાય કરતાં જીવદયા થવાથી અશાતાવેદનીય કર્મની, નિર્જરા થાય છે, શાતાવેદનીયકર્મનો બંધ થાય છે.
- (૧૩) સ્વાધ્યાયમાં, યોગોમાં સરળતા હોવાથી શુભયોગમાં ઉપયોગ હોવાથી અશુભનામકર્મની નિર્જરા થાય છે અને શુભનામકર્મનો બંધ થાય છે.

(૧૪) સ્વાધ્યાયથી ભાવોમાં નમ્રતા, વિનીતતા પ્રગટે છે, માટે નીચગોત્ર-કર્મની નિર્જરા થાય છે અને ઉચ્ચગોત્રકર્મનો બંધ થાય છે.

(૧૫) સ્વાધ્યાયથી મન - વચન - કાયાના યોગનો સમ્યક્ ઉપયોગ હોવાથી અંતરાયકર્મની નિર્જરા થાય છે.

(૧૬) જેવી રીતે બાળક મનકને માટે ૧૪ પૂર્વધારી આચાર્ય શય્યંભવ સ્વામીએ ૧૪ પૂર્વમાંથી સારરૂપે દશવૈકાલિક સૂત્રની રચના કરી, તેવી રીતે ૩૨ આગમસૂત્રોમાંથી સારરૂપે વર્તમાન સમય - સંયોગોને ધ્યાનમાં રાખીને માત્ર શ્રાવક-શ્રાવિકા જ નહિ, પરંતુ વૈરાગી, નવદીક્ષિત સાધુ-સાધ્વીજી માટે પણ જૈન પાઠાવલીમાં વિષયોની પસંદગી કરવામાં આગમનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. એમાંથી સારભૂત અધ્યયનો જાણવા મળશે. જે સંપૂર્ણ આગમસૂત્રોનો અભ્યાસ કરવાની તાલાવેલી જગાડશે.

(૧૭) દશવૈકાલિક સૂત્રમાં સાધુજીવન, ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં પરમ-પિતાની અંતિમ દેશનામાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીરનું વિલ, ભગવતી સૂત્રના અને પન્નવણા સૂત્રના થોકડા દ્વારા તત્ત્વોનાં અદ્ભુત રહસ્યો, ઉપાસક દશાંગ સૂત્ર દ્વારા શ્રાવકજીવન જાણવા મળશે.

(૧૮) જેવી રીતે ખેતરમાં ઉત્તમ બિયારણનું વાવેતર કરવામાં ન આવે તો ઝાડી, ઝાંખરાં, ઘાસ, બાવળ, કાંટા વગેરે ઉગાડવાં પડતાં નથી; એવી જ રીતે જો આગમસૂત્રોના અભ્યાસનું વાવેતર કરવામાં નહિ આવે તો સીરિયલ, મોબાઈલ, મેંગેજિન, છાપાં, વિકથાઓ, ઈન્ટરનેટ, વીડિયો દ્વારા અનર્થદંડના બાવળો ઊગવાના જ છે.

માટે... આજે સમયનો સર્વશ્રેષ્ઠ ઉપયોગ કરવા

‘જૈન પાઠાવલી’

સિવાય બીજો કયો વિકલ્પ હોઈ શકે ?

માટે... આજથી જ તમે પોતે જાગો અને

બીજાને પ્રેરણા કરી આ અભ્યાસમાં જોડો.

Shri Greater Bombay Vardhaman Sthanakvasi Jain Mahasangh - Mumbai - Office Bearers

● Shri Pranlal Ramjibhai Sheth	Trustee / President	23623413
● Shri Manharlal Chunilal Shah	Trustee	24387800
● Shri Maganlal Harilal Doshi	Trustee/Vice President	23514643
● Shri Shashikant Gordhandas Badani	Trustee	26437387
● Shri Kishorbhai B. Sanghvi	Trustee	26045601
● Shri Arunbhai R. Mehta	Trustee	66650000
● Shri Jadavji Lalji Shah	Trustee	23610469
● Shri Dineshbhai Anopchand Bhayani	Vice President	28983802
● Shri Manubhai D. Turakhia	Ho. Secretary	26491003
● Shri Dilipbhai J. Rambhia	Ho. Secretary	25939125
● Shri Nishitbhai P. Turakhia	Ho. Secretary	24142129
● Shri Jagdishbhai G. Jhonsa	Treasurer	26705656

Dharmik Shikshan Board Mumbai - Office Bearers

● Shri Jasawantra V. Jobaliya	President	(R) 25011137
● Shri Dr. Parvatiben N. Khirani	Vice President	(R) 24011657
● Shri Dineshbhai A. Bhayani	Ho. Secretary	(R) 28983802
● Shri Kaushalbhai P. Shah	Ho. Secretary	(R) 24146449
● Shri Arvindbhai V. Jobaliya	Ho. Secretary	(R) 28907534
● Sangeetaben Shah	Ho. Secretary	(R) 25063615
● Vibhaben K. Shah	Ho. Secretary	(M) 91670560787

Dharmik Shikshan Board - Committee Members

● Shri Arvindbhai D. Lukhi	● Smt. Amrutaben S. Chheda
● Shri Khimjibhai M. Chhadwa	● Smt. Chhayaben Pravar Koticha
● Shri Ramjibhai Dayabhai Gala	● Smt. Mrudulaben J. Shah
● Shri Deepakbhai Chandrakant Shah	● Smt. Hansaben J. Thakkar
● Shri Chiragbhai K. Sangoi	● Smt. Beenaben J. Shah
● Shri Ketanbhai R. Doshi	● Smt. Purviben P. Hemani
● Shri Yogeshbhai B. Bavisi	● Smt. Manjulaben M. Doshi
● Smt. Dr. Ratanben Khimjibhai Chhadwa	

CONTACT

Sri G. B. V. Stha. Jain Mahasangh - Mumbai

(Matusri Maniben Manshi Bhimshi Chhadwa-Dharmik Shikshan Board)

3rd Floor, Kamani Vadi, Chira Bazar, 542, J. S. S. Road,

MUMBAI - 400 002 Ph. (022) 22918788, 22018629

૧. આનંદ

૨. કામદેવ

૩. ચુલિનીપિયા

૪. સુરાદેવ

૫. ચુલ્લશતક

૬. કુંડકોલિક

૭. સદાલપુત્ર

૮. મહાશતક

૯. નંદિનીપિયા

૧૦. સાલિહીપિયા

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના પ્રથમ દશ શ્રાવક.